

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Մարտիրոսյան Պետրոս Լեոնիկի

Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման և վերլուծության
կատարելագործման ուղիները ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի
կազմակերպություններում

Ատենախոսություն

Ը.00.03 «Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում»
մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական
աստիճանի համար

Գիտական ղեկավար՝ տ.գ.դ., պրոֆեսոր Աշոտ Մաթևոսյան

Երևան 2017թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1 ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ և ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱՄԵԹՈՂԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ.....11

1.1 Ֆինանսական արդյունքի տնտեսագիտական բովանդակությունը և հաշվառման մեխանիզմների համեմատական

վերլուծությունը.....11

1.2 ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպություններում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման կիրառվող մեխանիզմի և հարկման օրենսդրահրավական կարգավորման

առանձնահատկությունները.....23

1.3 Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության տեսամեթոդաբանական մոտեցումները վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության կապի համատեքստում.....37

ԳԼՈՒԽ2 ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄ ՊԱՀԱՆՋՈՂ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....50

2.1 Ֆինանսական արդյունքի համեմատական վերլուծությունը և դրա հարկման գնահատականը ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպություններում.....50

2.2 Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմում մաշվածության մեթոդի և արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների ազդեցության գնահատման մոտեցումը.....69

2.3 Կազմակերպությունների վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության վերլուծությունը՝ ֆինանսական արդյունքի վերահսկողության համատեքստում.....74

ԳԼՈՒԽ3. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԵՎ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ.....93

3.1 Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմի բարելավման ուղիները ԵԱՏՄ և ՀՀ օրենսդրության համատեքստում.....93

3.2 Հարկային հաշվառման համատեքստում շահութահարկի վրա մաշվածության մեթոդի ազդեցության գնահատման մոտեցումը.....104

3.3 Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության և վերահսկողության կատարելագործման առաջարկվող մոտեցումը.....	116
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	127
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	135
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ.....	143

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Տնտեսավարման ներկա պայմաններում, երբ գերիշխող է մասնավոր սեփականությունը, հույժ կարևորություն է ձեռք բերել տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքը¹: Եթե պլանային տնտեսության պայմաններում կազմակերպության գործունեությունը հիմնականում ի սկզբանե եղել է կանխորոշված, ապա շուկայական տնտեսության պայմաններում արդյունք է ապահովում այն կազմակերպությունը, որը կարողանում է առավելագույնս արդյունավետ օգտագործել իր տրամադրության տակ գտնվող ռեսուրսները և դրանցից ստեղծել հավելյալ արդյունք: Տնտեսավարման այս եղանակը հնարավորություն է տալիս փոքր կապիտալով կամ նույնիսկ փոխառու կապիտալով հիմնել կազմակերպություն, որը կարող է տարիներ հետո դառնալ իր ոլորտի առաջատար:

Հաջողության հասած բոլոր կազմակերպությունների պատմությանը և գործունեության մանրամասներին ծանոթանալիս գալիս ենք այն եզրահանգմանը, որ հաջողության ետևում կանգնած է անձանց խելամիտ, նպատակաուղղված աշխատանքը: Հաջողության է հասնում այն կազմակերպությունը, որը կարողանում է արագ արձագանքել անընդհատ և ահագնացող տեմպով փոփոխվող աշխարհի պայմաններին:

Կազմակերպությունների ստեղծած արդյունքով հետաքրքրված են բոլորը. իհարկե, առաջին հերթին դրանով հետաքրքրված են կազմակերպության սեփականատերերը, քանի որ դրանով որոշվում է իրենց բարեկեցությունը: Պետությունը հետաքրքրված է արդյունքից առաջացող հարկերով, որոնց միջոցով էլ լուծում է իր առջև դրված խնդիրները: Կազմակերպության աշխատակիցներին հետաքրքրում է արդյունքը, քանի որ դա իրենց աշխատատեղի պահպանման երաշխիքներից մեկն է: Այլ հավասար պայմաններում կազմակերպությունների վատ արդյունքներին հաջորդում է ծախսերի, այդ թվում՝ նաև աշխատատեղերի կրճատումը:

¹ Սույն ատենախոսության շրջանակում ֆինանսական արդյունքը պետք է հասկանալ կազմակերպությունների հարկումից հետո շահույթը:

Հասարակությունը հետաքրքրված է կազմակերպության արդյունքով, քանի որ ամուր տնտեսությունը ապահով և բարեկեցիկ պետության երաշխավորն է, ինչը հնարավոր է դառնում տնտեսության բջիջների՝ կազմակերպությունների արդյունավետ աշխատանքի շնորհիվ:

Խստացվող մրցակցային պայմաններում կազմակերպության ֆինանսական արդյունքի վերաբերյալ ամբողջական տեղեկատվության ձևավորումը արդյունավետ կառավարչական որոշումներ կայացնելու համար հաշվապահական հաշվառման կարևորագույն խնդիրներից մեկն է, որն ունի առաջնային նշանակություն: Ֆինանսական արդյունքի վերաբերյալ օբյեկտիվ տեղեկատվությամբ հետաքրքրված են ոչ միայն սեփականատերերը, այլև ներդրողները, կրեդիտորները, պետական մարմինները: Հաշվապահական հաշվառման բնագավառում իրականացվող բարեփոխումները միտված են ՀՀ-ում գործող համակարգն առավելագույնս համապատասխանացնելու միջազգային ստանդրատներին, ինչը դեռևս չի ավարտվել, և այս ուղղությամբ աշխատանքները շարունակվում են: Մասնավորապես, երբ արտաքին տեղեկատվության հարցում շահառուների կողմից ներկայացվում են նոր պահանջներ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպություններում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործընթացի նկատմամբ, շուկայական հարաբերությունների զարգացմանը համահունչ շեշտադրվում է ֆինանսական հաշվետվությունների թափանցիկության և հավաստիության ապահովման բարձրացման հիմնախնդիրը:

Վերոնշյալից պարզ է դառնում, որ ֆինանսական արդյունքը ծայրահեղ կարևոր է շուկայի բոլոր մասնակիցների համար, իսկ այդ արդյունքի հաշվառման և վերլուծության արդյունքում հնարավոր բարելավումը հրատապ խնդրի է դառնում:

Անհրաժեշտ է, որ կազմակերպությունների ստեղծած արդյունքը ճշգրիտ կերպով հաշվառվի, ինչը հնարավոր է այդ արդյունքի հաշվառման առավելագույնս օբյեկտիվ մոտեցումների հաշվին:

Կազմակերպությունները իրենց ֆինանսական արդյունքը ապահովում են արդյունավետ կառավարման հաշվին, իսկ արդյունավետ կառավարման համար հիմք պետք է ծառայի ճշգրիտ վերլուծությունը, որը վեր կհանի կազմակերպությունում առկա

հնարավոր բացերը, ուժեղ և թույլ կողմերը և ուշադրությունը կսևեռի հանարավոր վտանգների վրա: Այս իմաստով կարևորվում է ֆինանսական արդյունքի վերլուծության և բարձր որակավորմամբ ֆինանսական կառավարչի դերը: Ֆինանսական կառավարման ռազմավարությունը որոշումների կայացման համակարգն է, և այն նպատակաուղղված գործունեությունը, որի առջև դրված երկարաժամկետ խնդիրներն են ապահովել ֆինանսական կայունությունը, տնտեսական գործունեության օպտիմալ և կայուն ընթացքը: Այս համատեքստում ռազմավարությունը պետք է հասկանալ կառավարման պլանավորման արվեստ՝ հիմնված երկարաժամկետ ու ճշգրիտ կանխատեսման վրա²:

Կազմակերպության ղեկավարության կայացրած որոշումները, ուղղակի կամ անուղղակի, իրենց ազդեցությունն են ունենում ֆինանսական արդյունքի վրա: Որոշումների կայացման առաջին քայլը կարելի է համարել հիմնավոր, եթե նախնական ստացված տեղեկատվությունը հավաստի է, իսկ ֆինանսական արդյունքի ոչ օբյեկտիվ ձևավորումը չի ներկայացնի երևույթների իրական վիճակը, ավելին՝ խեղաթյուրված արդյունքների հիման վրա կկայացվեն սխալ որոշումներ: Տեղեկատվության մշակումը և վերլուծությունը ոչ պակաս կարևոր փուլ է. դրա արդյունքները ապահովում են երևույթների առավելագույնս բացահայտումը, իսկ ֆինանսական արդյունքի վերլուծության ժամանակ, ավելի քան երբևէ, կարևորվում է վերլուծության համապատասխան գործիքակազմի կիրառությունը:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ տարածաշրջանային փոփոխությունները երբեմն փոփոխություններ են առաջացնում նաև ազգային մակարդակում: Այդ իրողությունը վերաբերում է նաև հաշվապահական հաշվառմանը: Հաշվի առնելով ՀՀ ԵԱՏՄ անդամակցության իրողությունը՝ հրատապ է դառնում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործընթացի ուսումնասիրությունը ԵԱՏՄ շրջանակում: Կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է օգտագործել ԵԱՏՄ անդամակցության փաստը և փորձել առավելագույնս մեծ օգուտներ ստեղծել ՀՀ տնտեսության համար: Այդ առումով հրատապ խնդիր է ԵԱՏՄ շրջանակում օրենսդրաիրավական կարգավորումներում հնարավոր բարելավումները:

² Чернов В.А. “Инвестиционный анализ” Москва, ЮНИТИ-ДАНА, 2009г., стр.5.

Հարկ ենք համարում ավելացնել նաև, որ ֆինանսական արդյունքի հաշվառումը մենք կփորձենք դիտարկել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման, վերլուծության և պլանավորման ամբողջության մեջ, ինչպես նաև ցանկանում են ֆինանսական հաշվառման գործընթացում դիտարկել նաև շահութահարկը՝ որպես այդ արդյունքը ձևավորող տարրերից մեկի, և գնահատել դրա ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքի վրա:

Մեր կողմից կարևորվում է այն հարցը՝ արդյոք շահութահարկը (որը ֆինանսական արդյունքից պետության մասնաբաժինն է) լիովին արտացոլում է կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքում տեղի ունեցած փոփոխությունները, թե այն ֆինանսական արդյունքի փոփոխությունները չի կրկնում կամ ոչ բավարար չափով է կրկնում: Այս խնդրի կարևորության տեսակետից հետազոտությունում հատկապես շեշտադրված կլինեն ֆինանսական արդյունքի ֆինանսական հաշվառման և հարկման մոտեցումների համեմատականները:

Հավելենք, որ կարևորելով տնտեսության իրական հատվածի դերը ամուր տնտեսության կայացման գործում, վերլուծություններում մեր կողմից կուսմնասիրվեն տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները, ինչպես նաև առանձին վերլուծություններ կիրականցվեն հանքարդյունաբերության ոլորտի (որպես տնտեսության իրական հատվածի մաս) կազմակերպությունների ցուցանիշներով: Հանքարդյունաբերության ոլորտի ընտրությունը պայմանավորված է այդ ոլորտի կազմակերպությունների և արբանյակ կազմակերպությունների արդյունաբերական արտադրանքի արտադրության առաջանցիկ ծավալներով՝ համեմատած տնտեսության իրական հատվածի մյուս ճյուղերին:

Շուկայական տնտեսության պայմաններում արտադրական կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի հաշվառման ու վերլուծության տեսական-մեթոդաբանական հարցերին անդրադարձել են Ա.Ս.Բականը, Վ.Վ.Կովալը, Ն.Պ.Կոնդրակովը, Ա.Դ.Շերեմետը, Մ.Ի.Կուտերը, Է.Ֆ.Վուդը, Մ.Հ.Պերերան, Վ.Ի Պոդոլսկին և այլք:

Հայ տնտեսագետ գիտնականներից նշված հիմնախնդրի վերաբերյալ մասնակի

լուծումներ են առաջարկել Ա.Հակոբյանը, Ա.Առաքելյանը, Ս.Ղազարյանը, Գ.Կոստանյանը և այլոք: Սակայն, ֆինանսական արդյունքի առավել ամբողջական և համալիր վերլուծության նոր մոտեցումների մշակումը կլինի ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների կայուն զարգացմանը միտված անհրաժեշտ քայլերից մեկը: Ուստի, ֆինանսական արդյունքի հաշվառման և վերլուծության մեջ առկա խնդիրների ձևակերպումը և դրանց հնարավոր լուծումների առկայությունը պայմանավորել են ընտրված թեմայի արդիականությունը և հրատապությունը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության նպատակն է տեսական, օրենսդրաիրավական նյութերի ուսումնասիրությամբ, համադրմամբ, արտերկրյա փորձի հետ համեմատմամբ և վերլուծությամբ վեր հանել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման և վերլուծության խնդիրները, տալ բարելավման ուղիներ և դիտարկել դրանց ՀՀ տնտեսությունում ներդրման նպատակահարմարության հարցը: Այս նպատակի իրականացմանն ուղղված դրվել են հետևյալ խնդիրները.

- Ուսումնասիրել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման արտերկրյա ու հայրենական փորձը և պարզաբանել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման օրենսդրաիրավական հիմքերը, համեմատականներ անցկացնել ՀՀ-ում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մոտեցումների և հարկման մեխանիզմների միջև:

- Պարզաբանել ֆինանսական արդյունքի վերլուծության տեսամեթոդաբանական հիմքերը և ներակայացնել ակտիվների իրացվելիության ու վճարունակության դերն այդ վերլուծությունում:

- Վերլուծել ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի և շահութահարկի՝ որպես այդ արդյունքի ձևավորման տարրերից մեկի փոխկապվածությունը, հիմնավորել հիմնական միջոցների մաշվածության մեթոդի և արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքի ձևավորման վրա:

- Բացահայտել կազմակերպությունների վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության բարելավման ուղիները ֆինանսական արդյունքի վերլուծության համատեքստում՝ ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար կազմակերպությունների օրինակով:

- Պարզաբանել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման բարելավման ուղիները Եվրասիական տնտեսական միության և առանձին՝ ՀՀ օրենսդրության շրջանակներում:

- Հիմնավորել հարկային հաշվառման տեսանկյունից կիրառվող մաշվածության մեթոդի խաթարող ազդեցությունը շահութահարկի՝ որպես ֆինանսական արդյունքի ձևավորման տարրի վրա:

- Մշակել և նորովի ներկայացնել դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվություն, որի շնորհիվ հնարավոր կլինի բարելավել ֆինանսական արդյունքը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտը ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպություններն են և դրանց կողմից կիրառվող ֆինանսական արդյունքի հաշվառման ու վերլուծության մեթոդաբանությունը:

Հետազոտության առարկան տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի հաշվառման, վերլուծության և դրանց բարելավման ուղիների ընտրությանն առնչվող հիմնահարցերն են:

Ատենախոսության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդաբանական հիմքերը: Հետազոտության համար հիմք են ծառայել հայ, ռուս և արտասահմանյան տնտեսագետ գիտնականների աշխատությունները՝ նվիրված ուսումնասիրվող թեմային, ՀՀ, Եվրասիական տնտեսական միության անդամ և այլ երկրների օրենքները և այլ իրավական ակտերը, ՀՀ Ազգային վիճակագրության ծառայության, Պետական եկամուտների կոմիտեի հրապարակումները: Ուսումնասիրվել են տնտեսության իրական հատվածի տարբեր կազմակերպությունների վերաբերյալ տեսական, տեղեկատվական նյութեր և այդ կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունները:

Հետազոտության ընթացքում իրականացվել են համադրումներ, ցուցանիշների հաշվարկ, նորմատիվային սահմանների հետ համեմատություններ և վերլուծություններ: Կիրառվել են հաշվապահական հաշվառման և տնտեսավիճակագրական վերլուծության մեթոդներ:

Ատենախոսության հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը:

Հետազոտության ընթացքում ապահովվել են այն արդյունքները, որոնք բխել են ատենախոսության խնդիրներից: Հիմնական արդյունքներով պայմանավորված՝ առաջարկվել են մի շարք նորույթներ, որոնք ունեն գործնական նշանակություն՝ իրական կյանքում ապահովելով նշանակալի արդյունք: Աշխատանքում առաջարկված գիտական նորույթը հետևյալն է.

- ✓ Վեր են հանվել ֆինանսական արդյունքի հաշվառումը խեղաթյուրող մի շարք գործոններ և առաջարկվել են դրանց ազդեցության վերացման ուղիներ: Մասնավորապես՝ առաջարկվել է փոփոխել արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հարկվող շահույթում ներառման, մաշվածության փուլինգային մեթոդին և կապակցված կողմերին առնչվող առկա մոտեցումները՝ հստակ սահմանելով անցումային դրույթներ:
- ✓ Մշակվել է կազմակերպության վճարունակությանը և ակտիվների իրացվելիության սահմանային միջակայքերի որոշման մոտեցում՝ դրանք գնահատելով ֆինանսական արդյունքի հետ փոխկապվածության մեջ:
- ✓ Մշակվել և առաջարկվել է «Դրամական հոսքերի կառավարման և վերահսկողության մասին» հաշվետվություն, որն ուղղված է դրամական հոսքերի կառավարման արդյունավետության բարձրացման միջոցով ֆինանսական արդյունքի բարելավմանը. հաշվետվության արդյունքներից ելնելով՝ դիտարկվել են իրավիճակային լուծումներ:

Հետազոտության արդյունքների կիրառումը և գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսությունում ուսումնասիրված նյութը և կատարված վերլուծությունները թույլ են տվել կատարել հետևություններ և եզրակացություններ, որոնք կարող են ունենալ գործնական նշանակություն ՀՀ օրենսդիր, գործադիր մարմիններ համար: Ատենախոսության գործնական նշանակությունը կարևորվում է հատկապես այժմ, երբ ՀՀ Հարկային օրենսգիրքը հաստատված է, սակայն հոդվածների ճնշող մեծամասնությունը ուժի մեջ կմտնեն 2018 թվականի հունվարի 1-ից և ձեռք բերված արդյունքները կարող են տեղ գտնել հարկային օրենսգրքում:

Ատենախոսությունում առաջարկված դրամական միջոցների կառավարման և

վճարունակության մասին տիպային հաշվետվությունը ՀՀ իրական հատվածի տնտեսավարող սուբյեկտների մոտ կարող է գործնական կիրառություն գտնել:

Ատենախոսության փորձարկումը և հրապարակումները: Ատենախոսության հիմնական դրույթները և արդյունքները քննարկվել են ՀՊՏՀ «Ֆինանսական հաշվառում» և «Կառավարչական հաշվառում և աուդիտ» ամբիոնների համատեղ նիստում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները արտացոլված են հեղինակի կողմից հրապարակված 6 գիտական հրապարակումներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացությունների բաժնից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսության հիմնական տեքստը շարադրված է տպագիր 142 էջերի վրա:

ԳԼՈՒԽ 1. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ և ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱՄԵԹՈՂԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1.1 Ֆինանսական արդյունքի տնտեսագիտական բովանդակությունը և հաշվառման մեխանիզմների համեմատական վերլուծությունը

Ֆինանսական արդյունքը, լինելով առևտրային կազմակերպությունների հիմնական նպատակը, միշտ էլ գտնվել է տնտեսագետների ուշադրության կենտրոնում: Ֆինանսական արդյունքի էությունը, դրա հաշվառման մեխանիզմի ուսումնասիրությունը նպատակահարմար է կատարել քայլերի հետևյալ հաջորդականությամբ.

- 1. Ծանոթանալ ֆինանսական արդյունքի էությանը՝ ուսումնասիրելով տարբեր տնտեսագետների կողմից ֆինանսական արդյունքին տրված սահմանումներին:**
- 2. Դիտարկել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման Եվրասիական տնտեսական միության անդամ երկրներում կիրառվող մոտեցումները այն դիտարկելով հաշվապահական հաշվառման հիմնական մոդելների շրջանակում:**
- 3. Ուսումնասիրել ՀՀ-ում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմը**

Ֆինանսական արդյունքի էությանը անդրադարձել են սկսած Լուկա Պաչոլիից: Այդ շրջանում ֆինանսական արդյունքը արդեն հանդես է եկել որպես առևտրային գործունեության հիմնական նպատակ: Լուկա Պաչոլիի կարծիքով յուրաքանչյուր առևտրականի նպատակը օրինական շահույթի ստացումն է³: Շահույթի ձևավորման աղբյուրի սահմանման առաջին փորձը կատարվել է Թովմաս Մանի կողմից, ում կարծիքով արտաքին առևտրում շահույթը ձևավորվում է այն պատճառով, որ մարդիկ ավելի թանկ են վաճառում իրենց նախկինում գնածը:

Ադամ Սմիթը կարծում էր, որ աշխատողների ստեղծած արդյունքին ավելացվող արժեքը բաժանվում է երկու մասի. մի մասը ուղղվում է իրենց աշխատանքի

³ Пачоли Л. “Трактат о счетах и записях”, под ред. Соколова Я.В., “Финансы и статистика”, 2001, стр. 78

վարձատրությանը, իսկ մյուսը իրենց ձեռնարկատերերին՝ որպես շահույթ: Սմիթը շահույթը դիտարկում է որպես վարձու աշխատողների աշխատանքի արդյունքից ձեռնարկատիրոջ մասհանում ⁴:

Իսկ ահա Դավիթ Ռիկարդոն սահմանել է հակադարձ կապը աշխատողների վարձատրության և շահույթի միջև. արդյունաբերության բոլոր ոլորտներում շահույթը նվազում է հումքի, նյութերի գների աճին զուգընթաց, եթե աճում է նաև աշխատավարձը: Միաժամանակ նշում է, որ շահույթի վրա անուղղակի կերպով ազդում են նաև այլ գործոններ⁵:

Ադամ Սմիթի և Դավիթ Ռիկարդոյի՝ շահույթի վերաբերյալ ունեցած մտքերը շարունակում է Կառլ Մարքսը, ով գտնում էր, որ շահույթի ձևավորման հիմնական աղբյուրը տնտեսության մեջ ներգրավված աշխատողների աշխատանքն է: Այդ աշխատանքը ստեղծում է հավելյալ արժեք, իսկ շահույթը հավելյալ արժեքի փոփոխված տարբերակն է⁶: Որոշ տնտեսագետների կարծիքով այս տեսակետը գաղափարախոսական տարր է պարունակում իր մեջ, ոմանք էլ կողմ են շահույթի ձևավորման այդպիսի սահմանմանը:

Տեսական դիրքորոշումների և գործնական մոտեցումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դեռևս չի ձևավորվել միասնական մոտեցում ֆինանսական արդյունքի տնտեսագիտական բովանդակության վերաբերյալ: Դա հասկանալի է, քանի որ ֆինանսական արդյունքը բարդ տնտեսագիտական կատեգորիա է, և տրամաբանական է, որ տարբեր հեղինականներ այդ կատեգորիան սահմանում են տարբեր կերպ:

Մասնավորապես, Գ.Վ. Սավիցկայան ֆինանսական արդյունքի բնութագրականներ է համարում շահույթը և շահութաբերության մակարդակը:

Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ ֆինանսական արդյունքը հաշվետու ժամանակաշրջանում կազմակերպության ֆինանսատնտեսական գործունեության

⁴ Смит. А. Исследование о природе и причинах богатства народов, электронный источник: http://royallib.com/book/smit_adam/issledovanie_o_prirode_i_prichinah_bogatstva_narodov.html

⁵ Авадзе В.С. История экономических учений. (под ред. Проф. В.С.Авадзе, проф. А.С. Квасова.), Москва, ЮНИТИ-ДАНА, 2002, стр. 83.

⁶ История экономических учений, Под ред. Автономова В., Ананьина О., Макашевой Н., Москва ИНФРА-М, 2002 стр. 177.

հետևանքով նրա սեփական կապիտալի ավելացումը կամ պակասեցումն է, որն արտահայտվում շահույթի կամ վնասի տեսքով⁷:

Տնտեսագիտական բառարանում «Ֆինանսական արդյունք» տերմինը ունի երկու մեկնաբանություն⁸.

- Կազմակերպության կամ նրա ստորաբաժանման տնտեսական գործունեության վերջնական արդյունքն է դրամական արտահայտությամբ:
- Հաշվետու ժամանակաշրջանում կազմակերպության տնտեսական գործունեության հետևանքով սեփական կապիտալի ավելացումը կամ պակասեցումն է:

Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմները առաջին հերթին պայմանավորված են հաշվապահական հաշվառման վարման կոնկրետ մոդելով:

Ֆինանսական հաշվետվությունների նպատակները տարբեր երկրներում, կախված հաշվառման ստանդարտներից, տարբեր են: Դրանք ներկայացնենք ստորև:

Ֆինանսական հաշվառման ամերիկյան ստանդարտներով (US GAAP) ֆինանսական հաշվետվությունները պետք է ապահովեն հետաքրքրված օգտագործողների համար տեղեկատվությամբ, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի ընդունել որոշումներ ներդրումների վերաբերյալ, ստանալ դրամական միջոցների ապագա հոսքերի վերաբերյալ պատկերացում, հնարավորություն տալ կրեդիտորներին պատկերացում կազմել կազմակերպության վերաբերյալ, ինչպես նաև դրանք պետք է պարունակեն տեղեկատվություն ռեսուրսների և դրանց նկատմամբ եղած պահանջների վերաբերյալ:

Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների (IFRS) պահանջները հաշվառման վերաբերյալ մոտ են ամերիկյան ստանդարտներին: Այսպես, պահանջվում է, որ հաշվետվությունները պարունակեն կազմակերպության գործունեության և ֆինանսական դրության վերաբերյալ տեղեկատվություն, որը օգտակար կլինի լայն հասարակությանը որոշումների կայացման համար:

⁷ Толкачева Н.А., Мельникова Т.И., Финансовый менеджмент, Москва, Директ-Медиа, 2014, стр. 74.

⁸ Под ред. Азрилияна А.Н. “Новый экономический словарь”, Москва, Институт новой экономики, 2006, 1083 с.

Հաշվապահական հաշվառման վարման և հաշվետվությունների ներկայացման ազգային համակարգը հաճախ ենթարկվում է փոփոխությունների: Քիչ չեն դեպքերը, երբ հաշվապահական հաշվառման ազգային համակարգը փոփոխություններ է կրում հարևան երկրներում տեղի ունեցած տնտեսական, օրենսդրաիրավական փոփոխությունների հետևանքով: Նման դեպքերը հատկապես ակնառու են այն տարածաշրջաններում, որտեղ տնտեսական կապերը ավելի սերտ են:

Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվությունների մեջ տեղեկատվությունը ձևավորվում է ելնելով այդ տեղեկատվությամբ հետաքրքրված անձանց պահանջներից: Սովորաբար, որքան երկիրը տնտեսապես զարգացած է, այնքան ավելի խրթին է հաշվառման համակարգը, քանի որ հաշվառման մեջ ներկայացված տեղեկատվությամբ հետաքրքրվողներին անհրաժեշտ է հնարավորինս մանրամասն տեղեկատվություն:

Աշխարհում չկա երկու երկիր, որոնք ունենան կատարելապես նույն հաշվառման համակարգը: Սակայն հաշվառումը ամբողջ աշխարհում իրականացվում է կրկնակի գրանցման սկզբունքով: Հաշվապահական հաշվառման հիմնական մոդելները և դրանց առաձևահատկությունները ներկայացված են հավելված 1.1.1-ում:

Հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամակցության իրողությունը՝ հրատապ է դառնում միության անդամ մյուս երկրներում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմների ուսումնասիրությունը և համեմատական վերլուծության իրականացումը: Ինչպես նշել ենք՝ թե՛ Հայաստանի Հանրապետությունը, թե՛ Ռուսաստանի Դաշնությունը, թե՛ Ղազախստանի Հանրապետությունը, թե՛ Բելառուսի Հանրապետությունը և թե՛ Ղրղզստանի Հանրապետությունը կիրառում են հաշվառման եվրոպական մոդելը: Նշվածից հետևում է, որ թվարկված երկրներում պետությունը սահմանում է հաշվապահական հաշվառման վարման հստակ կանոններ և այստեղից էլ նախանշվում է, որ ԵԱՏՄ երկրներում հաշվառման սկզբունքները, մասնավորապես՝ ֆինանսական հաշվառման մեխանիզմները պետք է սկսել ուսումնասիրել օրենսդրաիրավական կարգավորման համատեքստում:

Ռուսաստանի Դաշնությունում «Հաշվապահական հաշվառման մասին»

Դաշնային օրենքի 21-րդ՝ «Հաշվապահական հաշվառման ոլորտի փաստաթղթերը», հոդվածի 1-ին կետի առաջին և երկրորդ մասերի համաձայն՝ հաշվապահական հաշվառման կարգավորման փաստաթղթերին են դասվում դաշնային և ճյուղային ստանդարտները, որոնք նույն օրենքի և նույն հոդվածի 2-րդ մասով պարտադիր են կիրառության համար, եթե այլ բան նախատեսված չէ այդ ստանդարտներով⁹:

Ընդ որում, վերոնշյալ օրենքի 21-րդ հոդվածի 5-րդ կետով սահմանվում է, որ ճյուղային ստանդարտները ներկայացնում են դաշնային ստանդարտների առանձին ճյուղերում կիրառման առանձնահատկություններ¹⁰:

ՌԴ դաշնային ստանդարտների մշակմանը կարող է մասնակցել հաշվապահական հաշվառման կարգավորման ցանկացած ոչ առևտրային սուբյեկտ¹¹: Սակայն 2011 թվականից ի վեր այդ գործը զգալի առաջ չի շարժվել և 2016 թվականին ՌԴ Ֆինանսների նախարարությունը որոշում է ընդունել, որով հաստատել է դաշնային ստանդարտների մշակման ծրագիրը, ըստ որի, պետք է մշակվի 14 նոր ստանդարտ և կատարվեն փոփոխություններ գործող 6 ստանդարտում: Այդ փոփոխությունները ուժի մեջ կմտնեն 2018-2020 թվականներին¹²:

2010 թվականին ընդունված N 208-ՓЗ «Ֆինանսական հաշվետվությունների համախմբման մասին» դաշնային օրենքի համաձայն՝ Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները պարտադիր են հասարակական նշանակության բոլոր ընկերությունների հաշվետվությունների համախմբման դեպքում¹³:

Ենթադրվում է, որ ՌԴ-ում Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները կիրառման հնարավորության վերաբերյալ առանձին փորձաքննություն պետք է անցնեն: Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների կիրառության վերաբերյալ որոշում պետք է ընդունի ՌԴ Ֆինանսների նախարարությունը, սակայն ՌԴ-ն կարծես թե չի պատրաստվում ամբողջությամբ

⁹ Федеральный закон РФ "О бухгалтерском учете", N 402-ФЗ от 06.12.2011, статья 21.

¹⁰ Նույնը, տե՛ս 9 ծանոթագրությունը:

¹¹ Федеральный закон РФ "О бухгалтерском учете", N 402-ФЗ от 06.12.2011, статья 26.

¹² Приказ Минфин РФ "Об утверждении программы разработки федеральных стандартов бухгалтерского учета на 2016-2018г.г." 70н от 23 мая 2016.

¹³ Федеральный закон № 208-ФЗ «О консолидированной финансовой отчетности» 27 июля 2010г.

հրաժարվել Հաշվապահական հաշվառման ռուսական ստանդարտներից, ավելին՝ ինչպես վերևում նշել ենք, մշակում է սեփական ստանդարտները՝ հիմք ընդունելով միջազգայինը:

ՌԴ-ում հաշվապահական հաշվառման մեջ եկամուտների և ծախսերի ճանաչումը տեղի է ունենում ՌԴ ֆինանսների նախարարի 06.05.1999թ. 32ն և 33ն հրամաններով: Ուսումնասիրենք՝ ինչ սկզբունքներ են առաջադրված եկամուտների և ծախսերի ճանաչմանը.

Եկամուտ է համարվում տնտեսական արդյունքի աճը, որը տեղի է ունենում ակտիվների մուտքի հաշվին (դրամական միջոցներ, այլ տեսքով) և/կամ պարտավորությունների մարումը, որը բերում է տվյալ կազմակերպության կապիտալի ավելացմանը՝ բացառությամբ մասնակիցների ներդրումների¹⁴:

Եկամուտները ստորաբաժանվում են.

1. Սովորական գործունեությունից եկամուտներ,
2. Այլ եկամուտներ¹⁵:

Վերոնշյալ փաստաթղթում սահմանվում են սովորական գործունեությունից և այլ եկամուտների ճանաչման սկզբունքները:

Ծախս է ճանաչվում ընկերության տնտեսական օգուտների նվազումը ակտիվների արտահոսքի (դրամական միջոցներ, այլ տեսքով) և/կամ պարտավորությունների առաջացումը, որը տանում է այդ ընկերության կապիտալի նվազմանը՝ բացառությամբ երբ ներդրումների նվազումը տեղի է ունենում մասնակիցների որոշմամբ¹⁶:

Ծախսերը ստորաբաժանվում են

1. Սովորական գործունեության ծախսեր,
2. Այլ ծախսեր¹⁷:

Նույն փաստաթղթով սահմանվում է նաև սովորական գործունեությունից և այլ

¹⁴ Приказ министерство финансов России № 32н "Об утверждении Положения по бухгалтерскому учету "Доходы организации" ПБУ 9/99", пункт 2, от 06.05.99 .

¹⁵ Նույնը, տե՛ս 14 ծանոթագրությունը, կետ 4 (пункт 4).

¹⁶ Приказ министерство финансов России № 33н "Об утверждении Положения по бухгалтерскому учету "Расходы организации" ПБУ 10/99", пункт 2, от 06.05.99 .

¹⁷ Նույնը, տե՛ս 16 ծանոթագրությունը, կետ 4 (пункт 4).

ծախսերի հաշվառման մեջ ճանաչման սկզբունքները:

Շահութահարկի հաշվարկման համար օրենսդրական հիմքը ՌԴ հարկային օրենսգիրքն է (ընդունված 05.08.2000թ. N 117-Փ3), որտեղ սահմանվում են հարկման օբյեկտը, համախառն եկամտում հաշվի առնվող եկամուտները, դրանից նվազեցվող ծախսերը. համախառն եկամտում չներառվող եկամուտները և համախառն եկամտից չնվազեցվող ծախսերը սահմանվում են օրենսգրքի 2-րդ բաժնի 25-րդ գլխով: Այստեղ ամրագրված են մի շարք սկզբունքներ՝ եկամուտների և ծախսերի հաշվառման համար, և առանձին-առանձին դիտարկվում է յուրաքանչյուր ծախս և եկամուտ, որը ընկերությունները կարող են ունենալ:

Այսպիսով, ինչպես ՀՀ-ում, ՌԴ-ում ևս օրենսդրավական դաշտում սահմանվում են հաշվառման տեսակետից ծախսերի և եկամուտների ճանաչման մոտեցումները, սակայն հարկային հաշվառման տեսակետից շահութահարկի հարկման բազան որոշելու նպատակով ՌԴ հարկային օրենսգիրքն է սահմանում մոտեցումները¹⁸:

Ղազախստանի Հանրապետությունում «Հաշվապահական հաշվառման և ֆինանսական հաշվետվությունների մասին» օրենքի (ընդունված 28.02.2007թ.) 20-րդ հոդվածի՝ «Հաշվապահական հաշվառման և ֆինանսական հաշվետվությունների պետական կարգավորման համակարգը», 5-րդ կետի 4-րդ ենթակետով սահմանվում է, որ կառավարության կողմից լիազորված մարմինը մշակում և հաստատում է ազգային ստանդարտները և դրանց ուղեցույցները¹⁹:

Կատարելով վերոնշյալ օրենքի պահանջները՝ Ղազախստանի Հանրապետության ֆինանսաների նախարարությունը 31.01.2013թ. N50 հրամանով հաստատել է ֆինանսական հաշվետվությունների ազգային ստանդարտները²⁰:

Վերոնշյալ հրամանի 7-րդ պարագրաֆում ներկայացված են եկամուտների և ծախսերի սահմանումները, հաշվառման սկզբունքները, դրանց դասակարգումը: Ըստ

¹⁸ Налоговый кодекс Российской Федерации часть 2, N 117-ФЗ, 5 августа 2000.

¹⁹ Закон Республики Казахстан N 234-III «О бухгалтерском учете и финансовый отчетности» от 28 Февраля 2007.

²⁰ Приказ министра финансов Республики Казахстан № 50 "Об утверждении Национального стандарта финансовой отчетности", от 31 января 2013.

պարագրաֆ 7-ի 55-րդ կետի՝ եկամուտը ճանաչվում է, եթե կա հավանականություն, որ սուբյեկտը կստանա ապագա տնտեսական օգուտներ և այդ օգուտները հավաստի չափելի են²¹: Ըստ նույն պարագրաֆի 64-րդ կետի՝ ծախսերը շահույթի և վնասի հաշվետվությունում ճանաչվում են, եթե տեղի է ունենում տնտեսական օգուտների նվազում՝ կապված ակտիվների նվազման կամ պարտավորությունների աճի հետ, որը կարելի է հավաստի չափել²²:

Ղազախստանի Հանրապետության հարկային օրենսգրքի 4-րդ՝ «Կորպորատիվ եկամտային հարկ», բաժինը սահմանում է հարկման օբյեկտը, հարկի հաշվարկման համար համախառն եկամտում հաշվի առնվող եկամուտները և ծախսերը, համախառն եկամուտը չավելացնող եկամուտները և չնվազեցվող ծախսերը²³:

Ինչպես երևում է, Ղազախստանի Հանրապետությունում հաշվապահական հաշվառման մեջ ծախսերի և եկամուտների ճանաչումը տեղի է ունենում Ֆինանսների նախարարի հրամանով՝ ազգային ստանդարտների հիման վրա, իսկ կորպորատիվ հարկի (նույնն է, ինչ շահութահարկը) տեսանկյունից՝ հարկային օրենսգրքով սահմանված կանոններով:

Դիտարկենք ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմը Եվրասիական տնտեսական միության անդամ մյուս պետությունում՝ Բելառուսի հանրապետությունում:

Բելառուսի Հանրապետություն. Բելառուսի Հանրապետության «Հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվությունների մասին» օրենքում (ընդունված 12.07.2013թ.) սահմանվում են, որ Բելառուսի Հանրապետության նախարարների խորհուրդը Բելառուսի Հանրապետության Ազգային բանկի հետ մեկտեղ հաստատում են Հանրապետության տարածքում ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների՝ որպես տեխնիկական նորմատիվ ակտերի գործածությունը²⁴:

Բելառուսի Հանրապետության Ֆինանսների նախարարության պաշտոնական կայքից կարելի է տեղեկանալ, որ այդ երկիրը որդեգրել է ֆինանսական հաշվառման

²¹ Նույնը, տե՛ս 20 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 7, կետ 55 (параграф 7, пункт 55).

²² Приказ министра финансов Республики Казахстан № 50 "Об утверждении Национального стандарта финансовой отчетности", параграф 7, пункт 67, от 31 января 2013.

²³ Кодекс Республики Казахстан "О налогах и других обязательных платежах в бюджет", N 99-IV 10.12.2008.

²⁴ Закон Республики Беларусь N 57-3 "О бухгалтерском учете и отчетности", от 12 июля 2013.

միջազգային ստանդարտների ներդրման և կիրառման քաղաքականություն: Այդ նպատակի համար նախատեսվել է հետևյալ քայլերի հաջորդականությունը.

1. ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների պաշտոնական թարգմանություն,
2. ազգային օրենսդրության փոփոխություն,
3. միջազգային կազմակերպություններին անդամակցում,
4. ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների գծով մասնագետների պատրաստում,
5. ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների կիրառման վերահսկողություն²⁵:

2016 թվականի օգոստոսի 19-ին Բելառուսի Հանրապետության նախարարների խորհրդի և Ազգային բանկի թիվ 657/20՝ «Բելառուսի Հանրապետության տարածքում Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտների Ֆոնդի կողմից ընդունված Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները գործարկելու վերաբերյալ», որոշմամբ հաստատվել է, որ 2017 թվականի հունվարի 1-ից Բելառուսի Հանրապետությունում Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները կգործարկվեն որպես տեխնիկական նորմատիվ-իրավական ակտ²⁶:

Բնականաբար, Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներով ընդունվում են նաև ծախսերի և եկամուտների ճանաչման ստանդարտներում ընդունված մոտեցումները:

Դիտարկենք, թե ինչպես է որոշվում հարկվող շահույթը: Դա իրականացնելու համար ներկայացնենք Բելառուսի Հանրապետության Հարկային օրենսգիրքը (ընդունված 11.12.2009թ.), որի 14-րդ գլուխը մասնավորապես վերաբերում է շահութահարկին: Այստեղ ևս սահմանվում են հարկման օբյեկտը, հարկի հաշվարկման համար համախառն եկամտի տարրերը, համախառն եկամտից նվազեցվող ծախսերը,

²⁵ Տե՛ս Բելառուսի Հանրապետության Ֆինանսների նախարարության պաշտոնական կայքը՝ <http://www.minfin.gov.by/ru/accounting>

²⁶ Постановление Совета министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь N 657/20 “О введении в действие на территории Республики Беларусь Международных стандартов финансовой отчетности и их Разъяснений, принимаемых Фондом Международных стандартов”, от 19 августа 2016.

համախառն եկամտում որպես եկամուտ չհամարվող տարրերը և չնվազեցվող ծախսերը²⁷:

Ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ Բելառուսի Հանրապետությունը որդեգրել է Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների ներդրման ուղին, իսկ շահութահարկը որոշվում է Բելառուսի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի պահանջներին համապատասխան:

Ղրղզստանի Հանրապետություն

Ղրղզստանի Հանրապետության «Հաշվապահական հաշվառման մասին» օրենքի 1-ին հոդվածով (հոդվածը ներկայումս գործող տեսքը ստացել է 2013 թվականի ապրիլի 26-ին կատարված փոփոխությամբ²⁸) սահմանվում է, որ հաշվապահական հաշվառման վարման մեթոդական միասնական հիմքը Ղրղզստանի Հանրապետությունում Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներն են²⁹: Նույն օրենքի նույն հոդվածով սահմանվում է նաև, որ փոքր ձեռնարկատերերը կարող են օգտվել Ղրղզստանի Հանրապետության կառավարության կողմից Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների փոքր ձեռնարկատիրության համար պարզաեցված տարբերակից³⁰:

Վերոնշյալից պարզ է դառնում, որ Ղրղզստանի Հանրապետությունում ծախսերը և եկամուտները հաշվառման մեջ պետք է ճանաչվեն Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների մոտեցումներին համապատասխան:

Իսկ շահութահարկի որոշման համար ծախսերը և եկամուտները սահմանվում են Ղրղզստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 29-րդ և 30-րդ գլուխները, որոնցում էլ ներկայացվում են համախառն եկամուտները և նվազեցվող ծախսերը³¹:

Ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ Ղրղզստանի Հանրապետությունում ևս հաշվապահական հաշվառման մոդելին համապատասխան ծախսերը և եկամուտները

²⁷ Налоговый кодекс Республики Беларусь (Особенная часть), N 71-3, от 29 декабря 2009.

²⁸ Закон Кыргызской Республики О внесении изменений и дополнений в Закон Кыргызской Республики "О бухгалтерском учете" № 61 от 26 апреля 2013

²⁹ Закон Кыргызской Республики "О бухгалтерском учете", № 76, статья 1, от 29 апреля 2002

³⁰ Նույնը, տե՛ս 29 ծանոթագրությունը:

³¹ Налоговый кодекс Кыргызской Республики, № 230, глава 29, 30 от 17 октября 2008

Ֆինանսական հաշվառման մոտեցմամբ սահմանվում են ստանդարտներով, իսկ շահութահարկի որոշման համար համապատասխան օրենքներով, Ղրղզստանի Հանրապետության դեպքում՝ Հարկային օրենսգրքով:

Հայաստանի Հանրապետություն. Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման ՀՀ օրենսդրական կարգավորման ուսումնասիրությունը սկսենք «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի 6.1 հոդվածից (հոդվածը ավելացվել է 26.12.2008թ. և փոփոխության ենթարկվել 22.12.2010թ.):

Օրենքի վերոնշյալ դրույթը սահմանում է , թե որ կազմակերպությունները պետք է իրենց ֆինանսական հաշվետվությունները կազմեն և ներկայացնեն Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտներին ու միջազգային ստանդարտների ուղեցույցներին համապատասխան³²:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2010 թվականի մարտի 11-ի՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» 235-N որոշման հավելվածում ներկայացված են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները: Մասնավորապես, ֆինանսական հաշվետվությունների պատրաստման հայեցակարգային հիմունքների 4-րդ գլխի «Ֆինանսական հաշվետվությունների տարրերը» բաժնում ներկայացված է ֆինանսական արդյունքի, եկամուտների և ծախսերի սահմանումները, որոնք էլ մեզ անհրաժեշտ է դիտարկել հասկանալու համար, թե ինչպես է ձևավորվում ֆինանսական արդյունքը, և որ տեսակի գործարանքներ են կազմակերպությունների համար ապահովում եկամուտներ, որոնք՝ առաջացնում ծախսեր, սակայն հետազոտության սույն հարցը հանրահայտ դրույթներով չձանրաբեռնելու համար ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործընթացի մանրամասները, «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվության» ներկայացման մոտեցումները կներկայացնենք 1.1.2 հավելվածում:

Դիտարկենք եկամուտների և ծախսերի՝ որպես ֆինանսական հաշվետվությունների տարրերի ճանաչման մոտեցումները.

³² «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-515-Ն, 6.1 հոդված, ընդունված 26.12.2002.

Ըստ էության, եկամուտների՝ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվության մեջ ճանաչման համար անհրաժեշտ է հետևյալ պայմանների առկայությունը.

- ակտիվի ավելացման կամ պարտավորությունների նվազման հետևանքով ապագա տնտեսական օգուտների աճ,
- ապագա տնտեսական օգուտների աճի արժանահավատ չափելու հնարավորություն,
- եկամտի վաստակված լինելու հանգամանք, ինչը կիրառվում է արժանահավատության չափելի և որոշակիության բավարար աստիճան ունեցող հոդվածների գծով եկամտի ճանաչումը սահմանափակելու համար³³:

Ինչ վերաբերում է ծախսերի՝ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվությունում ճանաչմանը, ապա հանգում ենք հետևյալին.

- ակտիվների նվազման կամ պարտավորությունների աճի հետևանքով ապագա տնտեսական օգուտների նվազում,
- ապագա տնտեսական օգուտների նվազման արժանահավատ չափելու հնարավորություն,
- ծախսերը պետք է ճանաչվեն պարտավորությունների աճի կամ ակտիվների նվազման հետ միաժամանակ, իսկ եթե եկամտի հետ կապը որոշվում է միայն ընդհանուր կամ անուղղակի ձևով կամ եկամուտները առաջանում են մի քանի հաշվետու ժամանակաշրջաններում, ապա դրանց պարբերաբար ճանաչումը իրականանում է խելամիտ բաշխմամբ³⁴:

Կազմակերպություններն իրենց գործունեության ընթացքում եկամուտներին և ծախսերին առնչվող գործարքներն արտացոլում են հաշվառման մեջ հաշվային պլանի կիրառմամբ, որի 6-րդ և 7-րդ դասի հաշիվները նախատեսված են համապատասխանաբար եկամուտների ու ծախսերի համար:

³³ ՀՀ Կառավարության 235-Ն որոշման հավելվածի ֆինանսական հաշվետվությունների պատրաստման հայեցակարգային հիմունքների 4-րդ գլուխ (ընդունված 11.03.2010թ.)

³⁴ Նույնը, տե՛ս 33 ծանոթագրությունը:

Հարկ ենք համարում նաև հավելել, որ վերոնշյալ հաշվային պլանը չի կրում պարտադիր բնույթ, այլ, ինչպես հենց հրամանի հավելվածում նշվում է, որ այն կրում է օրինակելի, օժանդակող և ցուցադրող բնույթ³⁵:

³⁵ ՀՀ Ֆինանսների նախարարի 353-Ն հրաման, ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», ընդունված 17.04.2012թ.:

**1.2 ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպություններում
Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման կիրառվող մեխանիզմի և հարկման
օրենսդրահրավական կարգավորման առանձնահատկությունները**

Ատենախոսության ներածական մասում նշել էինք, որ ֆինանսական արդյունքը սույն ատենախոսության շրջանակում դիտարկելու ենք որպես կազմակերպությունների շահույթ՝ հարկումից հետո, միաժամանակ, ատենախոսության 1.1 ենթահարցում և 1.1.2 հավելվածում ներկայացված ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմից պարզ է դառնում, որ շահութահարկը հանդիսանում է ֆինանսական արդյունքի տարրերից մեկը: Ելնելով նշվածից՝ հասկանալի է դառնում, որ շահութահարկը՝ որպես կազմակերպության արդյունքներից պետության մասնաբաժին, պետք է դիտարկել որպես ֆինանսական արդյունքի ձևավորման տարրերից մեկը: Հավելված 1.2.1-ում «Շահութահարկեր» ՀՀՄՍ 12-ի ուսումնասիրությունից հանգում ենք նրան, որ կան շահութահարկի հարկման բազայի և հաշվեկշռային արժեքի տարբերություններից առաջացող հարկվող և նվազեցվող ժամանակավոր տարբերություններ, որոնք արտացոլվում են հաշվետու տարվա շահույթում կամ վնասում, հետևաբար դրանք անմիջականորեն առնչվում են նաև ֆինանսական արդյունքին: Ուսումնասիրվող հարցը այդ տեսակետից դիտարկելիս արձանագրել ենք երեք հիմնական գործոններ, որոնց ֆինանսական հաշվառման և հարկման առանձնահատկությունները հստակեցման կարիք ունեն: Դրանք են՝

1. Արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից առաջացող օգուտները և վնասները:

2. Ֆինանսական և հարկային հաշվառումներում կիրառվող մաշվածության մեթոդը:

3. Կապակցված կողմերին վերաբերող մոտեցումները ֆինանսական և հարկային հաշվառումների տեսանկյունից:

Քանի որ ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մոտեցումները նախորդ հարցի շրջանակում արդեն իսկ դիտարկվել են, հետևաբար սույն ենթահարցի խնդիրներից բխող հարցերի ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ է հակիրճ անդրադառնալ

հարկերի էությանը, մասնավորապես՝ կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքից ուղղակի ձևավորվող հարկին՝ շահութահարկին, որից հետո վերևում կանխորոշված հերթականությամբ կանդրադառնանք դիտարկվելիք հարցերին՝ առանձին-առանձին:

Տնտեսական գործունեության ընթացքում տնտեսվարող սուբյեկտները վճարում են հարկեր: Հարկը որակվում է որպես համապարտադիր և անհատույց վճար, իսկ դրա հիմնական գործառույթը պետական և հասարակական կարիքների բավարարումն է³⁶:

Պետության կողմից, բնականաբար, սահմանվում են սկզբունքներ բյուջե վճարման ենթակա հարկերի գումարները որոշելու համար, իսկ այդ սկզբունքները սահմանվում են օրենքներով և այլ իրավական ակտերով: ՀՀ-ում հարկային հարաբերությունների կարգավորումն իրականացվում է տարաբնույթ մակարդակի իրավական ակտերով. այսպես, նույն հարցի վերաբերյալ հնարավոր է լինի և՛ օրենք, և՛ հրաման, և՛ պաշտոնական պարզաբանում, և՛ այլ իրավական ակտ: Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվել են հարկային օրենսգրքի նախագծման աշխատանքներ, օրենսգիրքը հաստատվել է ՀՀ ԱԺ-ի կողմից: Հարկային օրենսգրքի մշակումը, ի թիվս այլ նպատակների, միտված է միավորել հարկերին վերաբերող օրենքները մեկ միասնական օրենսգրքում: Դրա հիմնավորումը բերված է ՀՀ Պետեկամուտների կոմիտեի պաշտոնական կայքէջում, մասնավորապես՝ նշվում է, որ տարբեր հարկերը կարգավորող տարբեր օրենքներում կատարվել են մի շարք փոփոխություններ, և մեկ հարցին վերաբերող իրավական ակտերը տարբեր մակարդակի են, ինչը դժվարացնում է տնտեսվարող սուբյեկտների գործը³⁷: Նշվում է նաև միասնական տրամաբանությամբ և ռազմավարական նպատակներով կազմված օրենսգրքի անհրաժեշտության մասին³⁸:

Այսպես, ամրագրված է, որ շահութահարկը որոշվում է հաշվապահական հաշվառման և ֆինանսական հաշվետվությունների սկզբունքներին համաձայն, եթե

³⁶ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-515Ն, հոդված 3, ընդունված 26.12.2002թ.

³⁷ Տե՛ս ՀՀ Հարկային ծառայության պաշտոնական կայքը՝ www.taxservice.am, հարկային օրենսդրության բաժին

³⁸ Նույնը, տե՛ս 37 ծանոթագրությունը

«Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքը չի սահմանում առանձնահատկություններ³⁹: Այսինքն, շահութահարկը հաշվարկելիս տնտեսավարող սուբյեկտները հաշվառումը իրականացնում են Ֆինանսական հաշվառման և հաշվապահական հաշվառման միջազգային ստանդարտներին համապատասխան՝ հաշվի առնելով «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքում առկա առանձնահատկությունները: Դա բխում է այն բանից, որ հաշվապահական հաշվառումը կարգավորող իրավական հիմնական ակտերից մեկը «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքն է, որով էլ նախատեսված է հաշվառումը վարել Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներին համապատասխան (բացառությամբ նույն օրենքում նշված տնտեսավարող սուբյեկտների)⁴⁰:

Ըստ էության, եթե զերծ մնանք իրավական ձևակերպումներից, ապա շահութահարկը կազմակերպությունների ստացած արդյունքներից պետության մասնաբաժինն է, որի հաշվարկման համար պետությունը սահմանում է կոնկրետ կանոններ: Մեր տեսակետով, այդ կանոնները հաճախ միտված են հարկային վարչարարության իրականացմանը: Սակայն ՀՀ Հարկային օրենսգրքի մշակման հիմնավորման մեջ հանդիպում ենք հարկման բազաների օպտիմալացման խնդրին, ինչը ենթադրում է հարկման բազաների որոշման սկզբունքների վերանայում, ինչի շնորհիվ հնարավորություն կլինի հասնելու հարկային բազաների հիմնավորվածության, որը զերծ կպահի տնտեսագիտորեն չհիմնավորված սահմանափակումներից և հարկման բազաները արհեստականորեն մեծացնելուց, ինչպես նաև հնարավորություն կընձեռի ամրապնդելու հարկման արդարացիության սկզբունքը⁴¹: Անկասկած, ՀՀ Հարկային օրենսգրքի շրջանակում նման սկզբունքների կիրառումը միտված է առավել օբյեկտիվ հարկային համակարգի ձևավորմանը և հենց այդ սկզբունքների համատեքստում էլ ցանկանում ենք դիտարկել մեր կողմից վերևում մատնանշված դրույթները:

Վերագնահատումներից առաջացող օգուտները և վնասները,

³⁹ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, Հոդված 3, ընդունված 30.09.1997թ.

⁴⁰ «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-515-Ն, ընդունված 26.12.2002թ.

⁴¹ St'u Taxservice.am, Հարկային օրենսդրություն բաժինը

մասնավորապես՝ կապված արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետ պարզաբանելու համար առաջին հերթին դիտարկենք «Արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխությունների հետևանքները» ՀՀՄՍ 21-ում բերված մոտեցումները և մանրամասնենք այն գործառնությունները, որոնց հետևանքով կազմակերպությունների շահույթում կամ վնասում առաջանում են արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից օգուտներ կամ վնասներ: Դա իրականացնելու համար նախ անհրաժեշտ է ծանոթանալ հետևյալ երկու սահմանումներին.

Ֆունկցիոնալ արժույթն այն հիմնական տնտեսական միջավայրի արժույթն է, որտեղ կազմակերպությունը իրականացնում է իր գործունեությունը⁴²:

Դրամային հոդվածներ են համարվում առկա արժույթի միավորները, ինչպես նաև ակտիվները և պարտավորությունները, որոնց դիմաց պետք է ստացվեն կամ վճարվեն ֆիքսված կամ որոշելի գումարով արժույթ⁴³:

Անհրաժեշտ ենք համարում ավելի մանրամասնել դրամային հոդվածները, քանի որ հենց այդ հոդվածների վերագնահատումներն են բերում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից օգուտներն ու վնասները, որոնք հաշվառվում են շահույթում կամ վնասում:

Դրամային հոդվածը տարբերում ենք երկու հիմնական հայտանիշով.

- Ֆիքսված կամ որոշելի արժույթի քանակի ստացման իրավունք, ինչպիսիք կարող են լինել տարաբնույթ դեբիտորական պարտքերը, պայմանագրով ամրագրված կանխավճարների ստացման իրավունքները և այլն:
- Ֆիքսված կամ որոշելի արժույթի քանակի վճարման պարտավորություն, ինչպիսիք են աշխատակիցներին վճարման ենթակա հատուցումները, վճարման ենթակա շահաբաժինները, կրեդիտորական պարտքերը և այլն⁴⁴:

Ի հակադրություն դրամային հոդվածների՝ ոչ դրամային հոդվածները ֆիքսված

⁴² ՀՀՄՍ 21 «Արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխությունների հետևանքները», պարագրաֆ 8, հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.

⁴³ Նույնը, տե՛ս 42 ծանոթագրությունը:

⁴⁴ Նույնը, տե՛ս 42 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 16:

կամ որոշելի արժույթի ստացման իրավունք կամ վճարման պարտականություն չեն ենթադրում⁴⁵:

Հաշվապահական հաշվառման միջազգային ստանդարտ 21-ը մեկնաբանում է, թե որ գործառնություններն են դիտվում արտարժույթով գործառնություններ: Վերջիններս պետք է կամ սահմանված լինեն արտարժույթով, կամ պահանջեն արտարժույթով կարգավորում: Նման գործառնությունների օրինակներ են.

- Արտարժույթով արտահայտված ապրանքների և ծառայությունների առք ու վաճառք:
- Արտարժույթով արտահայտված միջոցների ստացում կամ հատկացում:
- Արտարժույթով արտահայտված ակտիվների ձեռքբերում կամ օտարում կամ արտարժույթով արտահայտված պարտավորությունների ստանձնում կամ մարում⁴⁶:

ՀՀՄՍ 21-ը պահանջում է, որ արտարժույթով արտահայտված գործառնությունները սկզբնական ճանաչման պահին արտահայտվեն ֆունկցիոնալ արժույթով, որը դա պետք է իրականացվի՝ արտարժույթով արտահայտված գումարի նկատմամբ կիրառելով ֆունկցիոնալ արժույթի և արտարժույթի միջև գործառնության ամսաթվի դրությամբ սփոթ (փակման) փոխարժեքը⁴⁷: Ընդ որում, գործառնության ամսաթիվը ՖՀՄՍ-ների պահանջներին համապատասխան առաջին անգամ ճանաչման ենթակա գործառնության ամսաթիվն է, սակայն գործնականում առաջացող խնդիրներից խուսափելու համար հաճախ օգտագործվում է շաբաթվա կամ ամսվա միջին փոխարժեքը բոլոր այն գործառնությունների համար, որոնք տեղի են ունեցել այդ ժամանակաշրջանում, որը, իհարկե, կիրառելի է փոխարժեքի ոչ մեծ տատանումների պարագայում⁴⁸:

ՀՀՄՍ 21-ի մոտեցմամբ՝ յուրաքանչյուր հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջում

⁴⁵ Նույնը, տե՛ս 44 ծանոթագրությունը:

⁴⁶ ՀՀՄՍ 21 «Արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխությունների հետևանքները», պարագրաֆ 20, հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.

⁴⁷ Նույնը, տե՛ս 46 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 21:

⁴⁸ Նույնը, տե՛ս 46 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 22:

արտարժույթով արտահայտված ոչ դրամային հոդվածները պետք է վերահաշվարկվեն սփոթ փոխարժեքով, արտարժույթով արտահայտված ոչ դրամային հոդվածները, որոնք չափվում են սկզբնական արժեքով, ներկայացվեն գործառնության ամսաթվի փոխարժեքով, իսկ արտարժույթով արտահայտված ոչ դրամային հոդվածները, որոնք չափվում են իրական արժեքով, վերահաշվարկվեն իրական արժեքի չափման փոխարժեքով⁴⁹:

Դրամային հոդվածների մարման կամ վերահաշվարկման արդյունքում առաջացող փոխարժեքային տարբերությունները, որոնք կարող են ի հայտ գալ, եթե այդ դրամային հոդվածների վերահաշվարկման ժամանակ փոխարժեքը տարբերվում է սկզբնական ճանաչման կամ նախորդ ֆինանսական հաշվետվություններում կիրառված փոխարժեքից, պետք է ճանաչվեն այն հաշվետու ժամանակաշրջանի շահույթում կամ վնասում, որում դրանք առաջացել են⁵⁰:

Հավելենք, որ հաշվային պլանի 6-րդ և 7-րդ դասերում առանձնացված են համապատասխան հաշիվներն արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների հաշվառումն իրականացնելու համար, որոնք թղթակցում են ցանկացած դրամային հոդվածների հետ, ինչպես նաև հաշվետու ժամանակաշրջանի ավարտին վերագրվում են շահույթին կամ վնասին:

ՀՀՄՍ 21 ստանդարտի ուսումնասիրությունից պարզ դարձան արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների արդյունքների ճանաչման մոտեցումները:

Զուգահեռաբար այս հարցը պետք է դիտարկել նաև «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքում և ՀՀ Հարկային օրենսգրքում ամրագրված մոտեցումների շրջանակում:

«Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ՝ եկամուտ չհամարվող տարրերը հոդվածում, ներառված են արտարժույթի և արտարժույթով արտահայտված այլ ակտիվների և պարտավորությունների, ինչպես նաև նույն օրենքով սահմանված կարգով իրականացված ակտիվների վերագանահատման դրական արդյունքը,

⁴⁹ ՀՀՄՍ 21 «Արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխությունների հետևանքները», պարագրաֆ 23-26, հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.

⁵⁰ Նույնը, տե՛ս 49 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 28, 32:

միաժամանակ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի՝ ծախս չհամարվող տարրերը, դ) կետի՝ ներառվում են նաև արտարժույթի և արտարժույթով արտահայտված այլ ակտիվների ու պարտավորությունների, ինչպես նաև օրենքով սահմանված կարգով իրականացված ակտիվների վերագնահատման բացասական արդյունքը⁵¹:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ հարկային օրենսգրքին, ապա նշենք, որ օրենսգրքի 108-րդ հոդվածի (շահութահարկի հարկման բազայի որոշման ժամանակ եկամուտ չհամարվող տարրերը) 1-ին մասի 7-րդ և 8-րդ կետերով սահմանվում է, որ եկամուտ չեն համարվում ակտիվների, այդ թվում՝ արտարժույթի, արտարժույթով արտահայտված այլ ակտիվների, ինչպես նաև բանկային ոսկով և այլ թանկարժեք մետաղներով արտահայտված ակտիվների վերագնահատման դրական արդյունքը, ինչպես նաև պարտավորությունների, այդ թվում՝ արտարժույթով արտահայտված պարտավորությունների, ինչպես նաև բանկային ոսկով և այլ թանկարժեք մետաղներով արտահայտված պարտավորությունների վերագնահատման բացասական արդյունքը⁵²: Միաժամանակ, ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 112 հոդվածի (շահութահարկի հարկման բազան որոշելիս ծախս չհամարվող տարրերը) 1-ին մասի 6-րդ և 7-րդ կետերով սահմանվում է, որ ծախս չեն համարվում ակտիվների, այդ թվում՝ արտարժույթի, արտարժույթով արտահայտված այլ ակտիվների, ինչպես նաև բանկային ոսկով և այլ թանկարժեք մետաղներով արտահայտված ակտիվների վերագնահատման բացասական արդյունքը, ինչպես նաև պարտավորությունների, այդ թվում՝ արտարժույթով արտահայտված պարտավորությունների, ինչպես նաև բանկային ոսկով և այլ թանկարժեք մետաղներով արտահայտված պարտավորությունների վերագնահատման դրական արդյունքը⁵³:

Հավելենք, որ ՀՀ կառավարության որոշմամբ նախատեսված է, որ արտարժույթով արտահայտված հոդվածները վերագնահատվում են արտարժույթով արտահայտված հաշիվների մնացորդների փոփոխման, ինչպես նաև յուրաքանչյուր

⁵¹ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ 155, հոդված 8, հոդված 11, կետ գ, ընդունված 30.09.1997թ.

⁵² «Հարկային օրենսգիրք» ՀՕ-165-Ն, 108 հոդված, 1-ին մաս, 7,8 կետեր /Հարկային օրենսգիրքը ընդունվել է 04.10.2016թ./

⁵³ Նույնը, տե՛ս 52 ծանոթագրությունը, 112 հոդված, 1-ին մաս, 7,8 կետեր:

հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին օրվա դրությամբ⁵⁴:

Անդրադառնանք սույն հարցի շրջանակում ուսումնասիրման ենթակա հաջորդ հարցին՝ հիմնական միջոցների մաշվածության մեթոդին:

ՀՀՄՍ 16՝ «Հիմնական միջոցներ»-ի ուսումնասիրությունից հանգում ենք նրան, որ մաշվածությունն ակտիվի մաշվածության գումարի բաշխումն է այդ ակտիվի օգտակար ծառայության ողջ ընթացքում (օգտակար ծառայությունը այն ժամանակահատվածն է, որում ակտիվը մատչելի կլինի օգտագործման համար կամ արտադրանքի (համանման այլ միավորների) այն քանակը, որը կազմակերպությունը ակնկալում է ստանալ ակտիվի միջոցով): Միաժամանակ, նշենք, որ այն բոլոր հիմնական միջոցների մաշվածությունը, որոնց արժեքը նշանակալի է միավորի ընդհանուր արժեքի նկատմամբ, մաշվածությունը պետք է հաշվարկվի առանձին⁵⁵: Այստեղ միավորի նշանակալի մասի համար առանձին մաշվածության հաշվարկման մոտեցման վերոնշյալ ստանդարտի մեկնաբանությունն այն է, որ եթե հիմնական միջոցի առանձին մասը նշանակալի է միավորի նկատմամբ, և նախատեսվում է այդ մասի համար կիրառել օգտակար ծառայության այլ ժամկետ, քան ընդհանուրի կամ առհասարակ առանձին մասը մաշվելու է այլ օրինաչափությամբ, քան ամբողջ միավորը, ապա պետք է մաշվածությունը հաշվարկվի առանձին:

Մաշվածության գումարը պետք է ճանաչվի հաշվետու տարվա շահույթի և վնասի մասին հաշվետվությունում, եթե իհարկե այդ մաշվածությունը չի ներառվում այլ ակտիվի հաշվեկշռային արժեքում: Միաժամանակ ակտիվի մաշվածության մեթոդը պետք է արտացոլի կազմակերպության կողմից այդ ակտիվի տնտեսական օգուտների սպառման մոդելը⁵⁶:

⁵⁴ ՀՀ կառավարության որոշում «Հայաստանի Հանրապետության ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների հաշվապահական հաշվեկշռի և արտարժույթով արտահայտված հաշիվների վերագնահատման մասին», 245-Ն, ընդունված 08.08.1996թ.

⁵⁵ ՀՀՄՍ 16՝ «Հիմնական միջոցներ», պարագրաֆ 6, 34, հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.

⁵⁶ Նույնը, տե՛ս 55 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 39, 51:

Ակտիվի մաշվածության մեթոդի հիմքում դնելով այդ ակտիվի տնտեսական օգուտների սպառման համահունչությունը՝ ՀՀՄՍ 21-ը առաջարկում է ակտիվի մաշվող գումարը իր օգտակար ծառայության ընթացքում պարբերաբար բաշխելու երեք մեթոդ.

1. գծային մեթոդի դեպքում ակտիվի մաշվածության գումարը հավասարաչափ բաշխվում է այդ ակտիվի օգտակար ծառայության ընթացքում,
2. նվազող մնացորդի մեթոդի դեպքում կատարվում են նվազող մասհանումներ օգտակար ծառայության ընթացքում,
3. թողարկված միավորների մեթոդի դեպքում մասհանումները իրականացվում են ակնկալվող օգտագործման կամ թողունակության հիման վրա⁵⁷:

ՀՀՄՍ 16՝ «Հիմնական միջոցներ»-ում, բերված են հիմնական միջոցի վրա կատարված ծախսերի երկու տարանջատում. առաջինը վերաբերում է այն ծախսերին, որոնք կատարվում են հիմնական միջոցի ընթացիկ վերանորոգման և պահպանման նպատակով (նմանատիպ ծախսերը ներառվում են հաշվետու տարվա օգուտներում և վնասներում), երկրորդ, եթե հիմնական միջոցի վրա կատարված ծախսերը կատարվել են, քանի որ դա այդ միջոցի շահագործման համար որպես պայման է հանդիսացել (նմանատիպ ծախսերի գումարը ավելանում է հիմնական միջոցի արժեքին)⁵⁸:

«Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12 և 12.1 հոդվածներով նախատեսում է հիմնական միջոցների մաշվածության այն մեթոդը, որը տնտեսվարող սուբյեկտները պետք է կիրառեն համախառն եկամտից մաշվածության ծախսերը նվազեցնելիս: Ընդ որում մինչև 2014 թվականի հունվարի 1-ը ձեռք բերված (կառուցված կամ մշակված) ոչ ընթացիկ ակտիվների համար նախատեսվում է գծային հավասարաչափ մեթոդը, իսկ 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերվածների համար՝ խմբային կամ, ինչպես հաճախ գործածվում է, փուլինգային մեթոդը⁵⁹:

Մինչև 2014 թվականի հունվարի 1-ը ձեռք բերված (կառուցված, մշակված) ոչ

⁵⁷ ՀՀՄՍ 16՝ «Հիմնական միջոցներ», պարագրաֆ 34, հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.

⁵⁸ ՀՀՄՍ 16՝ «Հիմնական միջոցներ», հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում ընդունված 11.03.2010թ.

⁵⁹ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ 155, հոդված 12, հոդված 12.1, ընդունված 30.09.1997թ.

ընթացիկ ակտիվների ամորտիզացիոն մասհանումների գումարը հաշվարկվում է՝ ելնելով տվյալ խմբի համար «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածով նախատեսված նվազագույն ժամկետներից, իսկ 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված, մշակված) ոչ ընթացիկ ակտիվների համար՝ ելնելով հիմնական միջոցների տվյալ խմբի համար «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածով սահմանված ամորտիզացիոն առավելագույն տոկոսադրույքից⁶⁰:

Առավել մանրամասն քննարկման ենթակա է «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածը, որի էությունը այստեղ կփորձենք բացահայտել հակիրճ անդադառնալով:

Վերոնշյալ հոդվածով նախատեսվում է 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցվող, մաշվող) ոչ ընթացիկ ակտիվները բաշխել 5 խմբերում, ստանալ այդ խմբերի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը՝ որպես այդ խմբում ներառված ոչ ընթացիկ ակտիվների հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքների հանրագումար և միավոր ոչ ընթացիկ ակտիվի վրա կատարվելիք հետագա բոլոր գործողությունները (մաշվածության հաշվարկ, ոչ ընթացիկ ակտիվների վրա իրականացած կապիտալ ծախսերի արտացոլում, միավոր ոչ ընթացիկ ակտիվի դուրս գրում և այլն) իրականացվեն՝ հաշվարկի հիմքում ունենալով բացառապես խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը⁶¹:

Հարկային օրենսգրքի 121 հոդվածով նախատեսվում է շահութահարկի հաշվարկման համար համախառն եկամտից նվազեցնել հիմնական միջոցների գծային մեթոդով հաշվարկված մաշվածությունը⁶²:

«Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 13 և 13.1 հոդվածներով նախատեսված են համապատասխանաբար մինչև 2014 թվականի հունվարի 1-ը ձեռք բերված (կառուցված, մշակված) ոչ ընթացիկ նյութական ակտիվների և 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված, մշակված) ոչ ընթացիկ ակտիվների վրա կատարված ծախսերի և դրանց սպասարկման ծախսերի շահութահարկի

⁶⁰ Նույնը, տե՛ս 59 ծանոթագրությունը:

⁶¹ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ 155, հոդված 12.1, 13.1 ընդունված 30.09.1997թ.

⁶² «Հարկային օրենսգիրք» ՀՕ-165-Ն, 121 հոդված, /Հարկային օրենսգիրքը ընդունվել է 04.10.2016թ./

որոշման առումով կիրառվելիք օրինաչափությունները:

Միաժամանակ ավելացնենք, որ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի իմաստով ոչ ընթացիկ ակտիվների վրա կատարված ծախսերի տարանջատումը և դրանց՝ օրենքի առումով կիրառման առանձնահատկությունները ներկայացված են ՀՀ կառավարության 2000 թվականի ապրիլի 11-ի թիվ 161 որոշման մեջ, այն է՝ «Հիմնական միջոցների /այդ թվում վարձակալված/ վրա կատարված ծախսերն ըստ ընթացիկ և կապիտալ բնույթի տարբերակելու հայտանիշներն ու չափերը սահմանելու մասին», որտեղ, ոչ ընթացիկ ակտիվների վրա կատարված ծախսերը ստորաբաժանվում են սպասարկման ծախսերի (դրանց շահագործման ապահովման համար անհրաժեշտ ծախսեր), ընթացիկ և կապիտալ (վերակառուցման, վերազինման, արդիականացման, հիմնանորոգման կամ ընդլայնման միջոցով հիմնական միջոցների վիճակը վերափոխող ծախսեր)⁶³:

Դիտարկենք մեր կողմից սույն ենթահարցի շրջանակում ուսումնասիրվելիք վերջին դրույթը՝ կապակցված կողմերին վերաբերող դատողությունները:

Առաջին հերթին, ուսումնասիրության առարկան ՀՀՄՍ 24-ն է՝ «Կապակցված կողմերի բացահայտումներ»: Համաձայն ՀՀՄՍ 24-ի՝ երկու կազմակերպություններ կհամարվեն կապակցված՝ հետևյալ պայմաններից որևէ մեկի տեղի ունենալու պարագայում.

- երկու կազմակերպություններ ներառված են ընդհանուր խմբում, ինչը ենթադրում է, որ այդ խմբում ներառված ցանկացած մայր կազմակերպություն կապակցված է դուստրերին, ինչպես նաև կապակցված են այդ խմբի դուստր կազմակերպությունները,
- մեկ կազմակերպություն մեկ այլ կազմակերպության ասոցիացված կազմակերպություն է կամ համատեղ ձեռնարկումը,
- երբ երկու կազմակերպություններն էլ միևնույն՝ երրորդ կողմի համատեղ ձեռնարկումն են,

⁶³ ՀՀ կառավարության 2000 թվականի ապրիլի 11-ի N 161 որոշում՝ «Հիմնական միջոցների/այդ թվում վարձակալված/ վրա կատարված ծախսերն ըստ ընթացիկ և կապիտալ բնույթի տարբերակելու հայտանիշները և չափերը սահմանելու մասին»

- մեկ կազմակերպությունը երրորդ կազմակերպության համատեղ ձեռնարկումն է, իսկ մեկ այլ կազմակերպությունը նույն երրորդ կազմակերպության ասոցիացված կազմակերպությունն է,
- կազմակերպությունը հետաշխատանքային հատուցումների պլան է՝ կամ հաշվետու կազմակերպության, կամ հաշվետու կազմակերպության հետ կապակցված կազմակերպության աշխատակիցներին հատուցումներ վճարելու համար,
- կազմակերպությունը համատեղ կամ ինքնուրույն վերահսկում է խմբում ներառած ինչ-որ կազմակերպության,
- խմբում ներառված որևէ կազմակերպություն նշանակալի ազդեցություն ունի կազմակերպության նկատմամբ կամ նրա առանցքային կառավարչական անձնակազմի անդամ է⁶⁴:

ՀՀՄՍ 24-ը սահմանում է նաև, որ ի թիվս այլ դեպքերի՝ գնորդը, մատակարարը, ֆրանշիզ տրամադրող ընկերությունը, դիստրիբյուտորը կամ գլխավոր գործակալը, որոնց հետ կազմակերպության տնտեսական կախվածությունը արտահայատվում է միայն իրականացված էական ծավալի գործարքներով, չեն կարող դիտարկվել կապակցված⁶⁵:

Միաժամանակ, ՀՀՄՍ 24-ը սահմանում է բոլոր այն դեպքերը, երբ կազմակերպությունը պետք է իր ֆինանսական հաշվետվություններում բացահայտի կապակցված կողմերին: Դրա հիմնական նպատակն այն է, որ կապակցված կողմերը դիտարկվում են որպես միմյանց որոշումների վրա ազդեցություն ունեցող կազմակերպություններ, ինչը կարող է ազդեցություն ունենալ նաև կազմակերպությունների շահույթի կամ վնասի կամ ֆինանսական վիճակի վրա⁶⁶: Եվ այս առումով կապակցված կողմերի բացահայտումը ֆինանսական հաշվետվությունները օգտագործողներին արժանահավատ տեղեկատվության

⁶⁴ ՀՀՄՍ 24 «Կապակցված կողմերի բացահայտումներ», պարագրաֆ 9, հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեկցողները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.:

⁶⁵ Նույնը, տե՛ս 64 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 11:

⁶⁶ Նույնը, տե՛ս 64 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 6:

տրամադրումն է, որպեսզի այդ օգտագործողները հնարավորություն ունենան ճշգրիտ պատկերացում ձևավորել հաշվետու կազմակերպության մասին:

Ենթադրվում է, որ կապակցված կողմերի միջև կարող են տեղի ունենալ գործարքներ, որոնք տեղի չէին ունենա, եթե կողմերը չլինեին կապակցված (օրինակ՝ ինքնարժեքով ապրանքի տրամադրում, անտոկոս միջոցների տրամադրում և այլն)⁶⁷:

Նշենք, որ ՀՀ ներկայիս օրենսդրությունը չի սահմանում՝ որոնք են հանդիսանում կապակցված կողմերը և ինչպիսի բացառություններ կարող են լինել այդպիսի կողմերի միջև ու առհասարակ՝ ինչ է ենթադրում կապակցվածությունը: Սակայն ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 30-րդ հոդվածը, որը ուժի մեջ կմտնի 2018 թվականի հունվարի 1-ից, սահմանում է, որ օրենսգրքի կիրառման իմաստով՝ այսինքն նաև շահութահարկի կիրառման իմաստով կազմակերպությունները և ֆիզիկական անձինք համարվում են փոխկապակցված, եթե.

- կողմին է պատկանում ՀՀ ռեզիդենտ կազմակերպության կանոնադրական (բաժնեհավաք) կապիտալի 20 տոկոսը և ավելին,
- այն երկու կողմերի միջև, որոնց կանոնադրական (բաժնեհավաք) կապիտալի 20 տոկոսը և ավելին պատկանում են միևնույն անձին,
- եթե առկա է երրորդ անձանցից կամ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում ձեռք բերված տեղեկատվություն, առ այն, որ կազմակերպությունները և/կամ ֆիզիկական անձինք ունեն համատեղ տնտեսական շահեր համաձայնեցված գործելու⁶⁸:

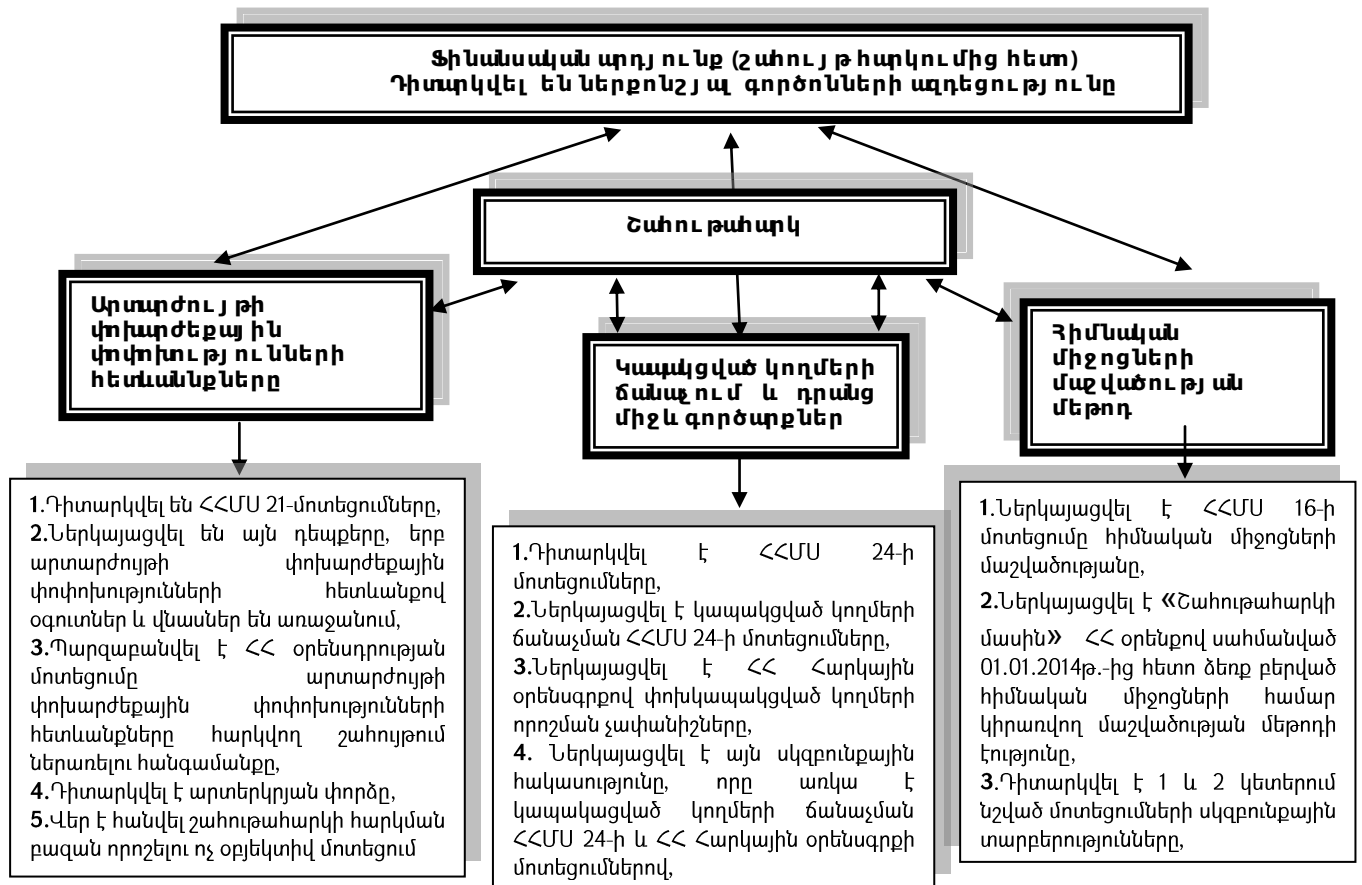
Ընդ որում, վերջին դեպքում ՀՀ հարկային մարմնի ղեկավարի որոշմամբ կողմերը կճանաչվեն փոխկապակցված՝ հաշվի առնելով միմյանց միջև կատարվող գործարքների ծավալը և պարբերականությունը, միմյանցից ձեռք բերվող ապրանքների հետագա վաճառքի գներն ու առևտրային վերադիրները, ինպես նաև որևէ ապրանքային շուկայում ունեցած մասնաբաժնի մեծությունը⁶⁹:

⁶⁷ Նույնը, տե՛ս 64 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 6:

⁶⁸ «Հարկային օրենսգրք» ՀՕ-165-Ն, 30 հոդված /Հարկային օրենսգրքը ընդունվել է 04.10.2016թ./

⁶⁹ Նույնը, տե՛ս 68 ծանոթագրությունը:

Սույն հարցի շրջանակում դիտարկված երեք գործոնների կապը ֆինանսական արդյունքի և շահութահարկի հետ դիտարկենք 1.2.1 գծապատկերի միջոցով.



**Գծապատկեր 1.2.1 ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի
կազմակերպություններում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման կիրառվող
մեխանիզմի և հարկման օրենսդրաիրավական կարգավորման
առանձնահատկությունների շրջանակում դիտարկված գործոնները**

1.3 Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության տեսամեթոդաբանական մոտեցումները վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության կապի համատեքստում

Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության մեթոդաբանական հիմքերը, այդ վերլուծության մեջ վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության դերի ուսումնասիրության համար առաջադրել ենք հետևյալ խնդիրները.

- 1. Ներկայացնել ֆինանսական արդյունքի վերլուծության նպատակը, խնդիրները:**
- 2. Ձևակերպել ֆինանսական արդյունքի վերլուծության ժամանակ օգտագործվող տեղեկատվական աղբյուրները:**
- 3. Ուսումնասիրել ֆինանսական արդյունքի վերլուծության առկա մոտեցումները հայ և արտասահմանյան հեղինակների աշխատանքներում:**
- 4. Դիտարկել կազմակերպության վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը ֆինանսական արդյունքի բարելավման ու ընդհանուր ֆինանսական վերլուծության մեջ նրա դերի համատեքստում:**

«Վերլուծություն» տերմինը ծագել է հունարենից. «analysis» թարգմանաբար նշանակում է «մասնատում եմ»: «Վերլուծություն» նեղ իմաստով մեկնաբանվում է երևույթի կամ առարկայի մասնատում, որպեսզի ուսումնասիրվեն նրա մասնակիները՝ որպես ընդհանուրի մաս: Իսկ «Վերլուծություն» լայն իմաստով հասկացվում է որպես շրջակա միջավայրի երևույթների ու առարկաների ճանաչման միջոց՝ դրանք մասնատելով բաղկացուցիչ մասերի և ուսումնասիրելով փոխկապվածությունների համատեքստում⁷⁰:

Ֆինանսական արդյունքի մեծությունն իր ազդեցությունն է թողնում պետական բյուջեի վրա՝ շահութահարկի տեսքով, գործարար ոլորտում ազդում է կազմակերպության գորարար ակտիվության, ներդրումային գրավչության վրա: Ակնհայտ է, որ կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքով հետաքրքրված են

⁷⁰ Савицкая Г.В. "Анализ хозяйственной деятельности предприятия" 4-е издание перераб. Доп.- Минск: 2000, стр. 7.

տարբեր սուբյեկտներ. կազմակերպության սեփականատերերը շահագրգռված են առավելագույն արդյունք ստանալ՝ գործունեության ընդլայնման կամ շահաբաժին ստանալու նպատակով, կազմակերպության աշխատատակիցները շահագրգռված են արդյունքով, քանի որ դա ապահովում է կազմակերպության կայունությունը և աշխատանքը կորցնելու ռիսկը որոշ չափով փոքրացնում է, հնարավոր ներդրողների համար արդյունքը ապահովում է կազմակերպության գրավչությունը, շուկայի այլ մասնակիցները հետաքրքրված են, քանի որ ֆինանսական արդյունքն ի վերջո տնտեսության զարգացման շարժիչ ուժերից մեկն է: Վերջին մտքի կարևորությունը հաստատվում է ֆինանսական արդյունքի հնարավոր օգտագործման ուղղությունները ուսումնասիրելիս, և պարզ է դառնում, որ այն իր հետագա արտացոլումն է գտնում տնտեսության զարգացման մեջ: Եթե կազմակերպությունն իր ստացած ֆինանսական արդյունքը ուղղում է ընթացիկ ֆինանսատնտեսական գործունեության բարելավմանը կամ ընդլայնում է իր գործունեությունը՝ ներդնելով միջոցները արտադրության (ծառայության) նոր տեսակների ծավալման կամ եղածը վերազինելու համար կամ բաշխում է այն շահաբաժնի տեսքով, միևնույն է, այն իր հետագա արտացոլումն է գտնում տնտեսության մեջ: Եթե այն ուղղվի կազմակերպության ֆինանսատնտեսական գործունեության բարելավմանը, ենթադրվում է, որ կազմակերպությունը կամրապնդի իր դիրքերը շուկայում, կբարձրացնի իր մրցունակությունը, ինչն էլ իր հերթին դրական անդրադարձ կունենա տնտեսության տվյալ ճյուղի համար. չէ՞ որ յուրաքանչյուր տնտեսվարող սուբյեկտ տնտեսության մի մասնիկն է: Եթե կազմակերպությունը վերազինի կամ ընդլայնի իր գործունեությունը, սա ևս նպաստավոր կլինի տնտեսության համար: Թվում է՝ եթե կազմակերպությունը բաշխում է արդյունքը մասնակիցների միջև, այստեղ տնտեսության համար օգուտ չկա, սակայն այստեղ ևս այն առկա է: Մասնակիցները, ինչ-որ ձևով օգտագործելով այդ միջոցները, սպառելով դրանք սեփական կարիքների համար՝ դրանով իսկ սպառելով տնտեսության այլ ճյուղերի արտադրանքները կամ ծառայությունները կամ ներդրնելով բանկում որպես ավանդ, ևս կնպաստեն տնտեսության զարգացմանը. վերջին պարագայում խոսքը կգնա ֆինանսական շուկայի ամրապնդման մասին:

Այսպես, վստահաբար կարող ենք ասել, որ կազմակերպության ֆինանսական

արդյունքը տնտեսության զարգացման կարևորագույն գործոններից է:

Եթե ֆինանսական արդյունքի հաշվառումը ուղղված է ընկերության ստացված արդյունքների ճշգրիտ արտացոլմանը՝ օբյեկտիվ և հաշվառման սկզբունքներին համապատասխան, ապա ֆինանսական արդյունքի վերլուծությունը պետք է տա այդ արդյունքի բարելավման ուղիները:

Կարծում ենք՝ ֆինանսական արդյունքը պետք է դիտել հաշվառման, վերլուծության և պլանավորման խնդիրների ամբողջականության մեջ, քանի որ հաշվառումն է, որ ապահովելու է վերլուծության համար ճշգրիտ տեղեկատվություն, և վերլուծությունն է, որ տալու է պլանավորման ճիշտ ուղղվածությունը:

Այս իմաստով՝ ֆինանսական արդյունքի հաշվառումը, իհարկե, կարևոր դեր ունի, բայց ֆինանսական արդյունքի վերլուծությունը, կարծես թե, էլ ավելի մեծ նշանակություն է ձեռք բերում: Առևտրային ընկերության և մասնավորապես, նրա գլխավոր նպատակի՝ ֆինանսական արդյունքի վերլուծությունն է, որ պետք է վեր հանի նախորդ հաշվետու ժամանակաշրջաններում տեղի ունեցած թերացումները, ապահով բազա ստեղծի կառավարչական ճիշտ որոշումների կայացման համար և մատնանշի զարգացման ու ֆինանսական արդյունքի բարելավման հնարավոր ռեզերվները:

Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության ժամանակ օգտագործվող տեղեկատվական աղբյուրները: Կազմակերպության ֆինանսական վերլուծությունը կարող է իրականացվել և՛ արտաքին օգտագործողների կողմից, և՛ ներքին: Իհարկե, ներքին օգտագործողները տիրապետում են ավելի մեծ տեղեկատվության, նրանք կարող են ներգրավել կառավարչական հաշվառման տեղեկությունները և անալիտիկ տվյալները, ինչից զրկված են արտաքին օգտագործողները, որոնք վերլուծությունը կարող են իրականացնել օգտվելով ֆինանսական վիճակի մասին և համապարփակ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվություններից:

Ֆինանսական հաշվետվությունների՝ որպես ֆինանսական վերլուծության տեղեկատվական հիմնական բազայի դիտարկման պարագայում կարևոր է դառնում նաև ընկերություններում աուդիտի անցկացումը, ինչը կնշանակի, որ ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատության վերաբերյալ կա համապատասխան կարծիք: ՀՀ ում «Հաշվապահական հաշվառման մասին» օրենքի 24 հոդվածով խոշոր

կազմերպությունների համար նախատեսվում է տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունների հրապարակում ոչ ուշ քան հաջորդ հաշվետու տարվա հուլիսի 1-ը (ընդ որում նշված օրենքի շրջանակում խոշոր են համարվում այն կազմակերպությունները, որոնց հաշվետու տարվա հասույթը կամ հաշվետու տարվա վերջի դրությամբ ակտիվների հաշվեկշռային արժեքը գերազանցում է 1 մլրդ. դրամը)⁷¹:

Սա նշանակում է, որ խոշոր կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունները բաց են հասարկության լայն շրջանակի համար, և յուրաքանչյուր ոք կարող է դրանք ուսումնասիրել և վերլուծել:

Նախկինում վերոնշյալ օրենքը սահմանում էր նաև խոշոր ընկերությունների համար աուդիտի իրականացման պարտադիր պահանջ, սակայն նշված օրենքի հետագա փոփոխություններում պարտադիր պահանջը հանվեց⁷²: Իհարկե, ֆինանսական հաշվետվությունների արտաքին օգտագործողների համար, որոնք միգուցե վերլուծեն ընկերության ֆինանսական վիճակը, առավել ցանկալի կլիներ ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատության վերաբերյալ աուդիտի կարծիքի առկայությունը, սակայն պրակտիկայում դա բեռ էր դարձել մի շարք կազմակերպությունների համար, որոնք միայն օրենքի պարտադրանքով էին աուդիտ իրականացնում և որոշակի ծախսեր կրում, այդ իսկ պատճառով օրենքում նշված փոփոխության կատարումը տրամաբանական է, սակայն, եթե հարցը դիտարկենք ֆինանսական արդյունքների վերլուծության համար արժանահավատ տեղեկատվական հիմքի առկայության տեսակետից, ապա, իհարկե սա ցանկալի փոփոխություն չէր:

Ֆինանսական վերլուծությունը պետք է ապահովված լինի հավաստի և ճշգրիտ տեղեկատվությամբ, այլապես դրա արդյունքները չեն արտացոլի ընկերության իրական պատկերը: Հաշվառման կոռեկտությունը պետք է ապահովի վերլուծության ամուր տեղեկատվական հիմքը:

Հայ և օտարերկրյա հեղինակների կողմից ֆինանսական արդյունքի վերլուծության համար առաջարկվող մոտեցումների դիտարկումներից բխում է, որ

⁷¹ «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-515-Ն, ընդունված 26.12.2002թ., հոդված 24

⁷² «Հաշվապահական հաշվառման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին», ՀՕ-45-Ն Օրենք, ընդունված 20.05.2014թ.

ֆինանսական արդյունքի վերլուծությունը ենթադրում է տարաբնույթ գործիքակազմի կիրառություն: Այդ վերլուծության զարգացման ընթացքում են ի հայտ եկել այն հիմնական մեթոդները, որոնց միջոցով այսօր իրականացվում է վերլուծություն: Դրանք ներկայացված են մի շարք հեղինակների աշխատանքներում⁷³:

Կազմակերպությունների ֆինանսական վերլուծության ժամանակ սովորաբար օգտագործվում են հետևյալ մեթոդները⁷⁴.

Հորիզոնական. վերլուծության այս մեթոդի ժամանակ դիտարկվող ցուցանիշները համեմատվում են կա՛մ պլանային, կա՛մ նախորդ ժամանակաշրջանի նույն ցուցանիշների հետ:

Ուղղահայաց. այս դեպքում վեր են հանվում դիտարկվող ցուցանիշների կառուցվածքային փոփոխությունները և դրանցով պայմանավորված փորձում բացահայտել այդ փոփոխությունների պատճառները:

Դինամիկ. դիտարկվող ցուցանիշները ուսումնասիրվում են երկարաժամկետ կտրվածքով՝ առկա օրինաչափությունները բացահայտելու նպատակով:

Համեմատական. ուսումնասիրվող ցուցանիշները համեմատվում են պլանի, միջին ճյուղային մակարդակի, մրցակիցների, միջին տնտեսական և այլ ցուցանիշների հետ:

Հարաբերական ցուցանիշների գնահատական (գործակիցներ). բացարձակ ցուցանիշները միշտ չէ, որ ամբողջովին գնահատողական են. գնահատականներ տալու համար հաշվարկվում են հարաբերական ցուցանիշներ.

Գործոնային. այս դեպքում երևույթը ուսումնասիրելու համար կա՛մ այն մասնատվում է բաղկացուցիչ գործոնների, կա՛մ հակառակը՝ տարբեր գործոններ միավորվում են՝ երևույթը ընդհանրության մեջ դիտարկելու:

⁷³ Астахов В.П. “Анализ финансового управления фирмы и процедуры связанные с банком”, Ось-89, Москва, 1995, 80 с.,

Бакаев А.С. “Годовая бухгалтерская отчетность коммерческой организации”, издательство “Бухгалтерский учет”, Москва 2008, 238 с.,

Баканов М.И., Шеремет А.Д. “Теория экономического анализа” 4-е издание, изд. Финансы и статистика, Москва 2000, 416 с.,

Балабанов И.Т. “Основы финансового менеджмента: как управлять капиталом”, изд. Финансы и статистика, Москва, 1994г., 220 с.

⁷⁴ Лиференоко Г.Н. “Финансовый анализ предприятия”, издательство “Экзамен”, Москва 2005г. стр. 24

Թվարկվածները համարվում են ֆինանսական վերլուծության համընդհանուր մեթոդներ, իհարկե, կախված վերլուծության նպատակներից, կարող են օգտագործվել տնտեսամաթեմատիկական այլ մեթոդներ: Դրանք կարելի է դիտարկել երկու խմբում: Առաջին խումբը այն մեթոդներն են, որոնք հիմնված են տրամաբանության վրա և որակվում են սուբյեկտիվությամբ. այս դեպքում մեծ նշանակություն են ստանում կոնկրետ վերլուծաբանի որակները՝ գիտելիքները, փորձը, կանխազգալու ունակությունը և այլն: Այս խմբին են պատկանում փորձագիտական եզրակացությունը, հոգեբանական մեթոդները, համեմատությունների անցկացումը և այլն: Երկրորդ խմբի մեթոդները ավելի կայուն են, և դրանց օգտագործմամբ վեր են հանվում գոյություն ունեցող կապերը: Այդպիսիք են՝ տնտեսամաթեմատիկական, տնտեսավիճակագրական մեթոդները:

Անդրադառնանք ֆինանսական վերլուծության մասին տարբեր հեղինակների տեսակետներին:

Այսպես, Ա.Դ.Շերեմետի և Ե.Վ. Նագաշևի կարծիքով վերլուծությունը, որը իրականացվում է ֆինանսական հաշվետվությունների տվյալներով, ընդունված է անվանել դասական վերլուծություն, իսկ այն վերլուծությունը, որը օգտագործում է նաև կառավարչական հաշվառման, անալիտիկ տվյալները, կոչվում է տնտեսական գործունեության վերլուծություն⁷⁵: Հեղինակները առաջարկում են վերլուծությունը իրականացնել հետևյալ ընթացակարգերով. վերլուծել եկամուտները և ծախսերը, դրանց կազմը և կառուցվածքը, իրականացնել շահութաբերության ցուցանիշների հաշվարկ, կատարել ֆինանսական վիճակի վերլուծություն և գնահատել կազմակերպության ֆինանսատնտեսական գործունեությունը⁷⁶:

Գ.Ն. Լիֆերենկոն ֆինանսական վերլուծության մեթոդիկան տեսնում է երեք փոխկապակցված ուղղությամբ կատարված վերլուծությունները ամբողջության մեջ. այդ ուղղություններն են՝

1. ֆինանսական արդյունքների վերլուծություն,
2. ֆինանսական վիճակի վերլուծություն,

⁷⁵ Шеремет А.Д., Негашев Е.В. "Методика финансового анализа", Москва, 2008, стр. 12.

⁷⁶ Նույնը, տե՛ս 75 ծանոթագրությունը:

3.Ֆինանսական վերլուծության արդյունքների հիման վրա ընդհանարական գնահատականի ձևավորում⁷⁷:

Վ.Վ. Բոչարովը եզրակացնում է, որ ֆինանսական վերլուծության առաջ դրված խնդիրները լուծվում են հետևյալ քայլերի հաջորդականությամբ⁷⁸.

1. Ֆինանսական հաշվետվությունների նախնական զննում,
2. Կազմակերպության ունեցվածքի բնութագրում, ընթացիկ և ոչ ընթացիկ ակտիվների ուսումնասիրություն,
3. Ֆինանսական կայունության գնահատում,
4. Ֆինանսավորման աղբյուրների՝ սեփականի և փոխառուի, ուսումնասիրություն,
5. Շահույթի և շահութաբերության վերլուծություն,
6. Կազմակերպության ֆինանսատնտեսական վիճակի բարելավման միջոցառումների ծրագրի մշակում:

Կ.Վ. Պիվովարովը իր «Ֆինանսատնտեսական վերլուծություն» վերնագրով գրքում տարանջատում է ֆինանսական վերլուծությունը տնտեսականից, դրանք կիրառում առանձին-առանձին՝ համապատասխան փուլերով՝ ի հակադրություն Ա.Դ.Շերեմետի, ում կարծիքով՝ այդ երկու վերլուծություններն անհրաժեշտ է միասնական իրականացնել⁷⁹:

Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության գործընթացի համակողմանի ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ նաև վերլուծության եվրոպական և ամերիկյան մոտեցումներին:

Ամերիկյան Cengage (գործունեություն է ծավալում ավելի քան 20 երկրներում) ընկերությունը, որը հարթակ է ստեղծել բարձրագույն կրթության համար ֆինանսական արդյունքի վերլուծությանը նվիրված աշխատության մեջ առաջարկում է ֆինանսական արդյունքի վերլուծությունը սկսել ֆինանսական հաշվետվությունների փաթեթի մանրամասն ուսումնասիրությամբ՝ փորձելով պարզել յուրաքանչյուր հոդվածի բովանդակությունը, որից հետո անհրաժեշտ է կատարել նույն հաշվետվությունների

⁷⁷ Лиференко Г.Н. “Финансовый анализ предприятия”, издательство "Экзамен", Москва 2005г. стр. 13.

⁷⁸ Бочаров В.В., "Финансовый анализ", издательство "Питер пресс", Санкт Петербург, 2007г. стр. 7.

⁷⁹ Пивоваров К.В. “Финансово-экономический анализ” хозяйственной деятельности коммерческих организаций, Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, Москва 2003г., 120 с.

համեմատական վերլուծություն կազմակերպության նախորդ տարիների ցուցանիշների միջև և ճյուղ գործող նմանատիպ այլ կազմակերպությունների միջև⁸⁰:

Ամերիկյան որակավորված ֆինանսական վերլուծաբաններ պատրաստող ինստիտուտը (CFA Institute⁸¹), որն ամբողջ աշխարհում համարվում է ոլորտի առաջատար իր ծրագրում հատկանշանական տեղ է տալիս ֆինանսական արդյունքի վերլուծությանը, քայլ առ քայլ ներկայացնելով ֆինանսական արդյունքի և, առհասարակ ֆինանսական հաշվետվությունների վերլուծության փուլերը, տեղեկատվական աղբյուրները և մեթոդները⁸²: Ընդ որում վերլուծության մեթոդներում չկան հատկանշանական տարբերություններ հայրենական և ռուսական վերլուծաբանների կողմից կիրառվող մոտեցումներից:

Արտասահմանյնա մի շարք հեղինակների աշխատանքներում ևս ներկայացված են ֆինանսական արդյունքի վերլուծության հիմնախնդիրները⁸³:

Եվրոպացի, ամերիկացի և ռուս հեղինակների՝ ֆինանսական վերլուծության իրականացման համար առաջարկված մեթոդների համեմատման արդյունքում կարող ենք եզրակացնել, որ ընդհանուր առմամբ, բոլոր հեղինակների մոտեցումներում կան շատ նմանություններ, իսկ տարբերությունները հետևյալն են⁸⁴.

1. Ռուս հեղինակների կողմից հաշվեկշռի վերլուծության ժամանակ հիմնական շեշտը դրվում է վճարունակության ցուցանիշների հաշվարկման վրա,

⁸⁰ www.cengage.co.uk

Charles H. Gibson, "Financial Reporting & Analysis" 11th Edition, South-Western Cengage Learning, Mason, USA, 2009, 629p.

⁸¹ www.cfainstitute.org

⁸² Thomas R. Robinson, Hennie van Greuning, Elaine Henry, Michael A. Broihahn, "International financial statement analysis", John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, USA 2009, p. 259-315

⁸³ Martin S. Fridson, Fernando Alvarez "Financial Statement Analysis", John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, USA 2011, 378p.

Emili Grifell-Tatje, C.A. Knox Lovell "Productivity Accounting: The Economics of Business Performance", Cambridge University Press, United Kingdom, 2015, 398p.

K.R. Subramanyam, John J. Wild "Financial Statement Analysis", Irwin/McGraw-Hill, New York City 2008, 685p.

⁸⁴ Hedderwick K. "Financial and Economic Analysis of Enterprises: A Workers Education Manual", Unipub (December 1988) 149 p.,

Erich A. Helfert, "Techniques of Financial Analysis: A Practical Guide to Measuring Business Performance 9th Edition", McGraw-Hill; 9 edition (October 1, 1996), 600 p.,

Altman G.I. Corporate Financial Distress and Bankruptcy, Third Edition, John Wiley New York, 2006, 354 p.,

Greiner L.E. Evolution and revolution as organisations grow/ Harvard Business Review, 1972, p. 322-329,

Olfert, Klaus Kostenrechnung von Klaus Olfert-8 überarbeitete und erweiterte Aufl. Ludwigshafen (Rhein), Kiehl 1991

Donn B.P. Crime by Computer, New York: Charles Scribners, 1976, 531 s.,

Sanierungshandbuch/von Harald hess und Dietrich Fechner. Neuwied, Luchterhand, 1991, 604 s.

2. Արևմուտքում մեծ տեղ է հատկացվում այն տեղեկատվության ուսումնասիրությանը, որը կարող է որոշակի ազդեցություն ունենալ ֆինանսական հաշվետվությունների վրա:

3. Եվրոպական երկրներում և Ամերիկայում համակարգչային ծրագրերի կիրառմամբ ֆինանսական վերլուծության ավտոմատացումը ընդունված պրակտիկա է, այնինչ Ռուսաստանում այս մոտեցումը դեռևս կայացման ճանապարհին է:

Ֆինանսական վերլուծությանը առնչվող հարցերին իրենց աշխատություններում անդրադարձել են նաև հայ հեղինակները: Այսպես, Ա. Մաթևոսյանն իր՝ «Ֆինանսական կառավարման հիմնախնդիրները արդյունաբերական կազմակերպություններում» թեմայով տնտեսագիտության դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության մեջ մանրամասն կերպով անդրադարձել է ֆինանսական վերլուծությանը, ուսումնասիրել հարցին առնչվող մոտեցումները և առաջարկել սեփական մոտեցումը⁸⁵:

Ա. Սարգսյանը և Կ. Առաքելյանը «Տնտեսական գործունեության վերլուծություն» ուսումնական ձեռնարկում, ներկայացնելով տնտեսական գործունեության վերլուծության հիմնահարցերը, անդրադառնում են նաև կազմակերպության վճարունակության և հաշվեկշռի վերլուծությանը և ներկայացնում իրացվելիության գնահատման համար ցուցանիշների համակարգ⁸⁶:

Հարցը ներկայացված է նաև Ա. Բայադյանի «Ձեռնարկության ֆինանսական դրության գնահատումը» գրքում, որտեղ նա առաջարկում է իրացվելիության գնահատման համար որոշել ութ ցուցանիշ⁸⁷:

Ֆինանսական արդյունքների վերլուծության համար տարբեր հեղինակներ առաջարկում են տարբեր մոտեցումներ: Սակայն այդ հեղինակների

⁸⁵ «Ֆինանսական կառավարման հիմնախնդիրները արդյունաբերական կազմակերպություններում» Մաթևոսյան Ա., Ատենախոսություն տնտեսագիտության դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման, Երևան 2010թ. 336 էջ:

⁸⁶ Սարգսյան Ա., Առաքելյան Կ. «Տնտեսական գործունեության վերլուծություն», ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, Տնտեսագետ, 2005թ. 403 էջ:

⁸⁷ Բայադյան Ա. «Ձեռնարկության ֆինանսական դրության գնահատումը», Ասողիկ, Երևան, 2002թ. 178 էջ:

աշխատություններում, այնուամենայնիվ, կան ընթացակարգեր, որ նույնն են՝ անկախ նրանց առաջարկած մոտեցումից:

Բոլոր հեղինակների մոտ ֆինանսական վերլուծության քայլերից է ցուցանիշների փաստացի և պլանավորված կամ նախորդ տարիների հետ համեմատումը, վճարունակության և կայունության որոշումը, գործակիցների հաշվարկումը: Վերջին ընթացակարգում շատ հեղինակների կարծիքներ տարանջատվում են: Յուրաքանչյուր ներկայացնում է, իր կարծիքով, կազմակերպության ֆինանսական վիճակը լավագույնս բնութագրող գործակիցները և առաջարկում այդ գործակիցների նորմատիվային նշանակություններ: Հենց այս տարբերությունների պատճառով էլ վիճակը խնդրահարույց է, քանի որ ֆինանսական վերլուծության մեջ առկա են բազմաթիվ գործակիցներ և դրանց նորմատիվային նշանակություններ և, թվում է, կա անհրաժեշտություն դրանց համակարգման և օպտիմալացման:

Կազմակերպության վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը ֆինանսական արդյունքի բարելավման և ընդհանուր ֆինանսական վերլուծության մեջ նրա դերի համատեքստում դիտարկելիս պետք է նշել, որ ինչ ընթացակարգերով էլ ընթանա վերլուծությունը, վերլուծվեն միայն ֆինանսական ցուցանիշները, թե դրանք դիտարկվեն տնտեսականի հետ համատեղ, միևնույնն է՝ յուրաքանչյուր կազմակերպություն պետք է գնահատի ակտիվների իրացվելիությունը և վճարունակությունը: Հաշվապահական հաշվեկշռի իրացվելիությունը, լինելով ավելի ընդհանրական հասկացություն, քան վճարունակությունն է, բնութագրում է կազմակերպության դրամական միջոցներով ընթացիկ պարտավորությունների մարման հնարավորությունը⁸⁸:

Դիտարկենք Ա.Դ. Շերեմետի և Ե.Վ. Նեգաշևի կազմակերպության վճարունակության և հաշվեկշռի վերլուծության առաջարկած մոտեցումը.

Կազմակերպության ակտիվներն, ըստ իրացվելիության, ընդունված է բաժանել 4 խմբի (խմբերի անվանումների թարգմանությունը հեղինակինն է, հայրենական այլ

⁸⁸ Սարգսյան Ա., Առաքելյան Կ. «Տնտեսական գործունեության վերլուծություն», ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, Տնտեսագետ, 2005թ. էջ 344:

աղբյուրներում հանդիպում են այլ անվանումներ)⁸⁹:

1. Ամենահրացվելի ակտիվներ (դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ),
2. Արագ իրացվելի ակտիվներ (դեբիտորական պարտքեր),
3. Դանդաղ իրացվելի ակտիվներ (պաշարներ),
4. Դժվար իրացվելի ակտիվներ (ոչ ընթացիկ ակտիվներ):

Պասիվները ստորաբաժանվում են ըստ պարտավորությունների մարման ժամկետների աճի հատկանիշի (խմբերի անվանումների թարգմանությունը հեղինակինն է, հայրենական այլ աղբյուրներում հանդիպում են այլ անվանումներ)⁹⁰.

1. Ամենահրատապ պարտավորություններ (կրեդիտորական պարտքեր),
2. Կարճաժամկետ պասիվներ (ընթացիկ ֆինանսական պարտավորություններ),
3. Երկարաժամկետ պասիվներ (ոչ ընթացիկ պարտավորություններ),
4. Մշտական պասիվներ (սեփական կապիտալ):

Հաշվապահական հաշվեկշիռը համարվում է իրացվելի այն դեպքում, երբ ամենահրացվելի ակտիվները մեծ են ամենահրատապ պարտավորություններից, արագ իրացվելի ակտիվները մեծ են կարճաժամկետ պասիվներից, դանդաղ իրացվելի ակտիվները մեծ են երկարաժամկետ պասիվներից, իսկ դժվար իրացվելի ակտիվները մեծ են մշտական պասիվներից⁹¹:

Կազմակերպության վճարունակության աստիճանը բնութագրվում է ակտիվների իրացվելիության մակարդակով: Ակտիվների իրացվելիության մակարդակի գնահատման համար դիտարկենք վերլուծական ընթացակարգերում կիրառելի հետևյալ երեք գործակիցը.

1. Բացարձակ իրացվելիության, որը ցույց է տալիս կազմակերպության առավել իրացվելի ակտիվներով ընթացիկ պարտավորությունների մարման հավանականությունը: Տնտեսագիտական գրականության մեջ այս ցուցանիշի սահմանային նշանակությունը ընդունված է մեծ կամ հավասար 0,2-ից⁹²: Ինչքան բարձր է այս ցուցանիշը, այնքան կազմակերպությունը ավելի վճարունակ է, սակայն

⁸⁹ Шеремет А.Д., Негашев Е.В. “Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций” Москва, ИНФРА-М, 2008г. Глава 4 Анализ финансового состояния предприятия, стр. 168.

⁹⁰ Шеремет А.Д., Негашев Е.В. “Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций” Москва, ИНФРА-М, 2008г. Глава 4 Анализ финансового состояния предприятия, стр. 168.

⁹¹ Նույնը, տե՛ս 90 ծանոթագրությունը:

⁹² Նույնը, տե՛ս 90 ծանոթագրությունը:

այս ցուցանիշի շատ բարձր մակարդակը խոսում է միջոցների ոչ ճիշտ օգտագործման մասին, այսինքն՝ առկա են կանխիկ միջոցներ, որոնք ռացիոնալ չեն օգտագործված:

2. Կրիտիկական իրացվելիության, որը ցույց է տալիս, թե կազմակերպությունը իր ընթացիկ պարտավորությունների որ մասը կարող է մարել իր դրամական միջոցների, դրանց համարժեքների և դեբիտորական պարտքերի հաշվին: Որքան բարձր է այդ աստիճանը, այնքան մեծ է կրեդիտորների վստահությունը այդ կազմակերպության տնտեսական գործունեության նկատմամբ: Տնտեսագիտական գրականության մեջ այս ցուցանիշի համար նորմատիվային նշանակությունը ընդունված է մեծ կամ հավասար 1-ից⁹³: Տարբեր տնտեսագիտական աղբյուրներում այս ցուցանիշի նորմատիվային նշանակությունը տարբեր է: Որոշ վերլուծաբանների կարծիքով այս ցուցանիշը պետք է գտնվի 0,8-ի մոտակայքում, այլոց կարծիքով ընդունելի է 0,6-1 միջակայքը: Ինչքան բարձր է այս ցուցանիշը, այնքան բարձր է կազմակերպության վճարունակությունը ի հաշիվ նրա, որ կազմակերպությունը իր դրամական միջոցների, դրանց համարժեքների և անհրաժեշտության դեպքում նաև դեբիտորական պարտքերի հաշվին կարող է մարել իր ընթացիկ պարտավորությունները: Այս ցուցանիշի բարձրացման համար կազմակերպությունները պետք է քայլեր ձեռնարկեն՝ ուղղված սեփական միջոցների հաշվին ընթացիկ ակտիվների ֆինանսավորմանը կամ երկարաժամկետ պարտավորությունների ներգրվման միջոցով: Մյուս կողմից ցուցանիշի 3-ից բարձր մակարդակը վկայում է կապիտալի ոչ ռացիոնալ կառուցվածքի մասին, որը կարող է հետևանք լինել միջոցների ցածր շրջանառելիության կամ չափից ավել դեբիտորական պարտքերի առկայությանը:

3. Ընթացիկ իրացվելիության, որը ցույց է տալիս ընթացիկ ակտիվներով կազմակերպության ընթացիկ պարտավորությունների ծածկման աստիճանը: Տնտեսագիտական գրականության մեջ այս ցուցանիշի համար սահմանային նշանակությունը ընդունված է մեծ կամ հավասար 2-ից⁹⁴: Տարբեր տնտեսագետներ այս ցուցանիշի համար սահմանում են տարբեր նորմատիվային նշանակություններ: Ընթացիկ իրացվելիության սահմանային մակարդակը ընդունվում է 1,5-2,5՝ կախված կազմակերպության գործունեության ոլորտից: Ցուցանիշի 1,5-ից ցածր մակարդակը

⁹³ Шеремет А.Д., Негашев Е.В. “Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций” Москва, ИНФРА-М, 2008г. Глава 4 Анализ финансового состояния предприятия, стр. 168.

⁹⁴ Նույնը, տե՛ս 90 ծանոթագրությունը, էջ 169:

խոսում է բարձր ֆինանսական ռիսկի մասին այն առումով, որ ընկերությունը ի վիճակի չէ ընթացիկ պարտավորությունները ժամանակին կատարել: 2,5-ից բարձր ցուցանիշը խոսում է կապիտալի ոչ ռացիոնալ կառուցվածքի մասին: Կազմակերպությունները, որոնց պաշարաների պահուստավորումները մեծաձավալ չեն և դեբիտորական պարտքերի մարումները խնդրահարույց չեն, կարող են իրենց գործունեությունը ծավալել ընթացիկ իրացվելիության ցուցանիշի ցածր մակարդակում ևս՝ ի հակադրություն այն կազմակերպությունների, որոնք ունեն պաշարների մեծաձավալ պահուստավորումներ և վաճառքները իրականացնում են ապառիկ տարբերակով ևս:

Իրացվելիության գնահատման ցուցանիշների համակարգին անդրադարձել է նաև Վան Խորենը, ով առաջարկում է իրացվելիության որոշման համար կիրառել հետևյալ 5 գործակիցը⁹⁵.

1. Ծածկման գործակիցը որոշվում է ընթացիկ ակտիվները հարաբերելով կարճաժամկետ կրեդիտորական պարտքերին,
2. Բացարձակ իրացվելիության գործակիցը ընթացիկ ակտիվների և պաշարների տարբերության հարաբերությունն է կարճաժամկետ կրեդիտորական պարտքերին,
3. Դեբիտորական պարտքերի իրացվելիությունը դեբիտորական պարտքերի և տարվա օրերի արտադրյալի հարաբերությունն է միջին տարեկան վարկային իրացմանը,
4. Կրեդիտորական պարտքի մարման գործակիցը կրեդիտորական պարտքի և տարվա օրերի արտադրյալի հարաբերությունն է նյութական ծախսերին,
5. Պաշարների իրացվելիության գործակիցն իրացված արտադրանքի ինքարժեքի հարաբերությունն է պաշարների միջին տարեկան արժեքին:

Կարծում ենք՝ կազմակերպության վճարունակության ու իրացվելիության գնահատականը պետք է կատարել ոչ միայն մեկ հաշվետու ժամանակաշրջանից մյուս հաշվետու ժամանակաշրջանը կամ սահմանափակվել միայն դինամիկ վերլուծություն կատարելով և անցած ժամանակաշրջանների ցուցանիշների հետ համեմատելով, այլև վճարունակության ու իրացվելիության խնդիրը դարձնել ամենօրյա և իրականացնել անընդհատության սկզբունքով: Ներկա տնտեսավարման պայմաններում

⁹⁵ Ван Хорн Дж. К. "Основы управления финансами", Москва, "Финансы и статистика", 1999, стр. 142-150.

կազմակերպությունները պետք է օժտված լինեն ճկունության բարձր մակարդակով, որպեսզի կարողանան պահպանել իրենց տեղը անընդհատ և գնալով ավելի արագ տեմպով փոփոխվող շուկայում: Հետևողական և նպատակաուղղված աշխատանքը վերջնական արդյունքի երաշխիքն է:

ԳԼՈՒԽ 2. ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄ ՊԱՀԱՆՋՈՂ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

2.1 Ֆինանսական արդյունքի համեմատական վերլուծությունը և դրա հարկման գնահատականը ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպություններում

Սույն հետազոտության շրջանակում մեր առջև խնդիր ենք դրել ուսումնասիրել ֆինանսական արդյունքի և շահութահարկի՝ որպես այդ արդյունքի ձևավորման տարրի փոխկապվածությունը: Դա իրականացնելու համար անհրաժեշտ ենք համարում կատարել քայլերի հետևյալ հաջորդականությունը.

- 1. Մեկնաբանել սույն հետազոտության 1.2 ենթահարցում քննարկվող հարցերը, պարզաբանել դրանցում առկա խնդիրները:**
- 2. Վերլուծել ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները՝ համեմատականներ անցկացնելով այդ ցուցանիշների և բյուջե վճարված շահութահարկի ցուցանիշի միջև:**
- 3. Կատարել ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի և բյուջե մուտքագրված շահութահարկի կոռելացիոն վերլուծություն:**
- 4. Իրականացնել ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքների և բյուջե վճարված շահութահարկի կոռելացիոն վերլուծություն:**

Շարունակելով հետազոտության 1.1 ենթահարցում կատարված ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմի ուսումնասիրությունը Եվրասիական տնտեսական միության անդամ երկրներում՝ անհրաժեշտ ենք համարում դիտարկելու նաև «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրի դրույթները՝ կապված

օրենսդրահրավական միասնական կարգավորումների հետ: Սույն ենթահարցի ուղվածությունը չշեղելու և այն չծանրաբեռնելու համար նշված ուսումնասիրության արդյունքը ներկայացնում ենք 2.1.1 հավելվածում:

Դիտարկենք այն երեք հիմնական գործոնները, որոնք առանձնացրել ենք որպես ֆինանսական արդյունքի ձևավորման խնդրահարույց կողմեր՝

- **արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները,**
- **հիմնական միջոցների շահութահարկի առումով կիրառվող մաշվածության մեթոդը,**
- **կապակցված կողմերին վերաբերող խնդիրները:**

Արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների ֆինանսական և հարկային հաշվառման հայրենական փորձը ուսումնասիրվել է հետազոտության 1.2 ենթահարցում, սակայն հետազոտության արդյունքներով կատարվելիք եզրահանգումների հիմնավորվածությունը բարձրացնելու նպատակով տեղին ենք համարում ուսումնասիրել նաև արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների հաշվառման առանձնահատկությունները ԵԱՏՄ անդամ երկրներում և Արևելյան գործընկերության շրջանակում (երկրների ընտրությունը պայմանավորված է ՀՀ ներկայիս գերակայություններով): Այս հարցի շուրջ մեզ առավել հետաքրքրական է վերոնշյալ կառույցներին անդամակցող երկրներում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները հարկվող շահույթում ներառվելու հանգամանքը: Նշված հետազոտության արդյունքը հանգամանալից ներկայացված է 2.1.2 հավելվածում յուրաքանչյուր երկրի համար առանձին-առանձին՝ մեջբերելով նաև այդ երկրների իրավական ակտերն առանց թարգմանության: Իսկ հետազոտության ընդհանրական արդյունքը հետևյալն է.

Ռուսաստանի Դաշնությունում, Բելառուսի Հանրապետությունում, Ղազախստանի Հանրապետությունում, Ղրղզստանի Հանրապետությունում, Ուկրաինայում, Վրաստանում և Մոլդովայի Հանրապետությունում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները ներառվում են շահութահարկի հարկման բազայում: Այսպես՝ Ղազախստանի Հանրապետությունում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների սալդոն է ներառվում հարկվող

շահույթում, այսինքն, եթե փոխարժեքային փոփոխությունների դրական հետևանքները գերազանցում են բացասականին, ապա տարբերությունը ավելացվում է համախառն եկամտին, իսկ հակառակ պարագայում՝ տարբերությունը գումարվում է նվազեցվող ծախսերին: Մեր կողմից թվարկված մյուս երկրներում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների դրական հետևանքները գումարվում են համախառն եկամտին, իսկ ծախսերը՝ նվազեցվող ծախսերին:

Հիմնական միջոցների ֆինանսական և հարկային առումով կիրառվելիք մաշվածության մեթոդները ևս ուսումնասիրվել են հետազոտության 1.2 ենթահարցում և այդ ուսումնասիրության արդյունքներից կարող ենք եզրակացնել, որ հիմնական միջոցների՝ շահութահարկի առումով կիրառվող մաշվածության մեթոդը, որը կիրառվում է 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների համար, առհասարակ, հակադրվում է մաշվածության գաղափարին առհասարակ, քանի որ ակնհայտ է, որ ՀՀՄՍ 16-ի պահանջները մաշվածության հարցում հանգում է նրան, որ հիմնական միջոցի յուրաքանչյուր միավոր, որի արժեքը նշանակալի է և կարող է ունենալ մաշվածության հաշվարկման այլ մեթոդաբանություն կամ օգտակար ծառայության այլ ժամկետ, պետք է մաշվածության ենթարկվի առանձին: «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ շահութահարկի առումով կիրառվող մաշվածության մեթոդը ենթադրում է ոչ թե հիմնական միջոցների առանձին միավորների մաշվածության հաշվարկ, այլ ընդհակառակը՝ միավորում է տարաբնույթ և տարբեր նպատակային նշանակության հիմնական միջոցներ մեկ ընդհանուր խմբում և կիրառում միևնույն տոկոսադրույքը ողջ խմբի համար: Այս դրույթը, միջուցե, ընդունելի լինել՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այդ մեթոդը, ըստ էության, կիրառվում է միայն հարկային հաշվառման տեսակետից և միայն հարկերի հաշվարկման համար, սակայն մենք բազմաթիվ գործնական խնդիրներ են տեսնում նշված մեթոդի կիրառման ժամանակ և դրանք մանրամասն կերպով կքննարկվեն հետազոտության 3.2 ենթահարցում և կներկայացվի համապատասխան առաջարկություն, ինչպես նաև 2.2 ենթահարցում հավելյալ վերլուծություն կենթարկվի հիմնական միջոցների շահութահարկի առումով

կիրառվող մաշվածության մեթոդի ազդեցությունը կազմակերպության ֆինանսական արդյունքի վրա:

Կապակցված կողմերին վերաբերող խնդրի առնչությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ 1.2 ենթահարցում դրանց ֆինանսական և հարկային հաշվառման տեսակետներից ուսումնասիրության արդյունքում հանգում ենք նրան, որ հարկային վարչարարության տեսակետից կիրառվում են փոխկապակցվածության որոշման արմատապես տարբերվող մոտեցում նրանից, ինչ առկա է ՀՀՄՍ 24-ում: Խոսքը վերաբերում է հարկային առումով գործարքների ծավալի հիման վրա հարկային մարմնի ղեկավարի որոշմամբ փոխկապակցվածություն որոշելուն: Ստանդարտում հստակ է դիրքորոշումը, որ կազմակերպությունների միջև իրականացված գործարքների ծավալը չի կարող հիմք հանդիսանալ կապակցված կողմ որակվելու համար, այնտեղ կապակցվածության որոշման համար առավել շեշտված է միմյանց որոշումների վրա ազդեցության հանգամանքը, որն էլ իր հերթին կարող է ազդել կազմակերպության ֆինանսական արդյունքի վրա: Եվ հենց այդ ազդեցությունը հաշվի առնելով՝ ՀՀՄՍ 24-ը պարզաբանում է բոլոր այն դեպքերը, երբ անհրաժեշտ է լինում ֆինանսական հաշվետվությունները օգտագործողների համար բացահայտել կապակցված կողմերին: Այսինքն՝ ստանդարտների տեսակետից կապակցված կողմերի առկայությունը որակվում է ֆինանսական արդյունքների վրա էական նշանակություն ունեցող հանգամանք: Մեր տեսակետով, այս հարցում ֆինանսական և հարկային մոտեցումների տարբերությունները կարող են խեղաթյուրող ազդեցություն ունենալ կազմակերպության ֆինանսական արդյունքների վրա: Նշված խնդրի մանրամասն բացահայտումը և լուծման հնարավոր ուղիները կմեկնաբանվեն հետազոտության 3.1 ենթահարցում:

Վերևում առանձնացրեցինք մեր տեսակետով ֆինանսական արդյունքի ձևավորման գործընթացի խնդրահարույց կողմերը: Անհրաժեշտ ենք համարում վերլուծել ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի ֆինանսական ցուցանիշները, մասնավորապես՝ իրականացնել եկամուտների և ծախսերի կազմի ու կառուցվածքի վերլուծություն, դիտարկել շահութահարկի փոփոխությունը հարկումից առաջ և հարկումից հետո շահույթի փոփոխության համատեքստում:

Ուսումնասիրենք ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի 311
կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները Աղյուսակ 2.1.1-ում⁹⁶:

⁹⁶ Աղյուսակը կազմված է ՀՀ ԱՎԾ տրամադրած տեղեկությունների հիման վրա, որոնք ստացվել են ՀՀ ԱՎԾ-ին կատարված հարցման արդյունքում:

ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշներ 2015-2016թթ.

Աղյուսակ

2.1.1

Հ/հ	Տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները	2015 թվական		2016 թվական		2016 թ.-ի և 2015թ.-ի տարբերությունը	
		Գումար հազ. Դրամ	Ցուցանիշում ներառված տնտեսվարող սուբյեկտների քանակը	Գումար հազ. Դրամ	Ցուցանիշում ներառված տնտեսվարող սուբյեկտների քանակը	Գումար հազ. Դրամ	Ցուցանիշում ներառված տնտեսվարող սուբյեկտների քանակը
1	Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից հասույթ (առանց ԱԱՀ և ակցիզային հարկի)	2,456,614,785	311	2,545,339,272	311	88,724,487	0
2	Իրացված արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեք	1,995,177,928	303	2,041,948,121	304	46,770,193	1
3	Համախառն շահույթ (1-2)	461,436,857	-	503,391,151	-	41,954,294	-
4.1	Գործառնական այլ եկամուտներ	128,265,627	258	157,757,369	261	29,491,742	3
4.2	Գյուղատնտեսական գործունեությունից եկամուտ	357,685	2	6,567	1	-351,118	-1
4	Ընդամենը գործառնական եկամուտներ (4.1+4.2)	128,623,312	-	157,763,936	-	29,140,624	-
5.1	Իրացման ծախսեր	117,006,361	243	125,837,180	251	8,830,819	8
5.2	Վարչական ծախսեր	171,061,516	302	179,667,344	302	8,605,828	0
5.3	Գործառնական այլ ծախսեր	187,704,559	262	171,152,673	261	-16,551,886	-1
5.4	Գյուղատնտեսական գործունեությունից ծախսեր	226,591	2	238,702	2	12,111	0
5	Ընդամենը գործառնական ծախսեր (5.1+5.2+5.3+5.4)	475,999,027	-	476,895,899	-	896,872	-
6	Իրացումից շահույթ (վնաս) (3+4-5)	114,061,142	-	184,259,188	-	70,198,046	-
7.1	Շարունակվող գործունեության շահույթ	57,122,828	27	12,318,934	26	-44,803,894	-1
7.2	Շարունակվող գործունեության վնաս	76,910,574	64	64,821,268	64	-12,089,306	0
7.3	Ընդհատված գործունեությունից շահույթ	379,066	2	434,982	3	55,916	1
7.4	Ընդհատված գործունեությունից վնաս	80,317	3	98,604	3	18,287	0
7.5	Վերադասակարգման ճշգրտումներ. օգուտներ,	647,427	3	2,913,291	10	2,265,864	7
7.6	Վերադասակարգման ճշգրտումներ. կորուստներ	1,086,339	16	696,571	9	-389,768	-7
7	Ընդամենը ֆինանսական արդյունքին վերագրվող այլ շահույթ (վնաս) (7.1+7.2+7.3+7.4+7.5+7.6)	-19,927,909	-	-49,949,236	-	-30,021,327	-
8.1	Մինչև հարկումը շահույթը	246,173,019	244	247,385,120	254	1,212,101	10
8.2	Մինչև հարկումը վնասը	152,039,786	67	113,075,168	57	-38,964,618	-10
8	Ընդամենը մինչև հարկումը շահույթ (վնաս) (8.1-8.2 կամ 6+7)	94,133,233	311	134,309,952	311	40,176,719	0
9.1	Շահութահարկի գծով ծախս	48,017,246	295	45,647,843	297	-2,369,403	2
9.2	Շահութահարկի գծով եկամուտ (փոխհատուցում)	2,987,774	16	4,613,539	14	1,625,765	-2
9	Ընդամենը շահութահարկի գծով ծախս (փոխհատուցում) (9.1-9.2)	45,029,472	311	41,034,304	311	-3,995,168	
10.1	Ընդամենը հարկումից հետո շահույթ	206,238,039	235	210,196,336	251	3,958,297	18
10.2	Ընդամենը հարկումից հետո վնաս	157,134,278	76	116,920,688	60	-40213588	-18

10	Ընդամենը հարկումից հետո շահույթ (վնաս) (10.1-10.2 կամ 8-9)	49,103,761	311	93,275,648	311	36,255,291	0
----	--	------------	-----	------------	-----	------------	---

Աղյուսակ 2.1.1-ում ներկայացված են տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների եկամուտները, ծախսերը, շարունակվող և ընդհատվող գործունեություններից շահույթը (վնասը), վերադասակարգման ճշգրտումներից օգուտը (վնասը), մինչև հարկումը շահույթը, շահութահարկի գծով ծախսը (փոխհատուցումը), հարկումից հետո շահույթը (վնասը): Աղյուսակ 2.1.1 տվյալներից պարզ է դառնում, որ ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի 311 կազմակերպությունների համախառն եկամուտները 2016 թ.-ին 2015թ.-ի համեմատ ավելացել են 117865111 հազ. դրամով, կամ՝ 4.6 տոկոսով, իսկ ծախսերը ավելացել են 47667065 հազ. դրամով, կամ՝ 1.93 տոկոսով: Փաստը, որ համախառն եկամտի աճի տեմպը գերազանցում է ծախսերի աճի տեմպին՝ դրական է գնահատվում: Ֆինանսական արդյունքին վերագրվող այլ վնասը 2016 թ.-ին 2015թ.-ի համեմատ ավելացել է 30121327 հազ. դրամով, կամ աճել է 150.65 տոկոսով: Մինչև հարկումը շահույթը 2016 թ.-ին 2015թ.-ի համեմատ ավելացել է 40176719 հազ. դրամով, կամ աճել է 42.68 տոկոսով, իսկ հարկումից հետո շահույթը ավելացել է 36255291 հազ. դրամով կամ աճել է 73.83 տոկոսով: 2016 թ.-ի շահութահարկը 2015թ.-ի համեմատ պակասել է 3995168 հազ. դրամով, կամ նվազել է 8.87 տոկոսով: Առաջին հայացքից տարօրինակ է այն երևույթը, որ մինչև հարկումը շահույթը ավելացել է, բայց շահութահարկի պարտավորությունը նվազել է: Այս երևույթը կարելի է բացատրել հարկվող շահույթի ձևավորման առանձնահատկություններով, մասնավորապես՝ եկամուտներով և ծախսերով, որոնք ընդունելի չեն կամ մասամբ են ընդունելի հարկվող շահույթում կամ հարկային առումով եկամուտների և ծախսերի հաշվառման առանձնահատկություններով, որոնք կիրառելի են միայն շահութահարկի հաշվարկման ժամանակ: Այդպիսի եկամուտներ և ծախսեր, որոնց պատճառով առաջանում են նման խեղաթյուրումներ մենք դիտարկել են սույն ենթահարցի սկզբնամասում:

Մեր կողմից դիտարկվող ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների եկամուտների և ծախսերի կազմում և կառուցվածքում ևս տեղի են ունեցել փոփոխություններ:

Աղյուսակ 2.1.1-ում արտացոլված է նաև, թե յուրաքանչյուր ցուցանիշի գծով ներկայացված գումարի ձևավորման մեջ որքան տնտեսվարող սուբյեկտ է մասնակցել:

Հետաքրքրական է հատկապես այն, որ մինչև հարկումը 2015 թվականին 264 տնտեսվարող սուբյեկտ շահույթ է ունեցել, իսկ հարկումից հետո դրանց թիվը նվազել է 235-ի, իսկ 2016 թվականին մինչև հարկումը շահույթ է ունեցել 254 տնտեսվարող սուբյեկտ, իսկ հարկումից հետո՝ 251-ը:

Վերոնշյալ վերլուծությունում ներառված 311 տնտեսվարող սուբյեկտներին բաժանել ենք ըստ տարբեր խմբերի և այդ խմբերի համար կատարել որոշակի հաշվարկներ. ներկայացնենք ստորև աղյուսակի տեսքով.

Աղյուսակ 2.1.2

ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների Ֆինանսական ցուցանիշների ամփոփում՝ ըստ տարբեր խմբերի (2015-2016թթ.)

Հ/հ	Ցուցանիշ	Չափման միավոր	2015թ.	2016թ.	2016թ.-ի և 2015թ.-ի տարբերություն
1	Վերլուծությանը մասնակցող ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների քանակը, որից՝	հատ	311	311	0
2	Հաշվետու տարվա արդյունքով շահույթ (հարկումից հետո) ունեցած ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների քանակը	հատ	235	251	16
3	Հաշվետու տարվա արդյունքով վնաս (հարկումից հետո) ունեցած ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների քանակը	հատ	76	60	-16
4	ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի այն կազմակերպությունների քանակը, որոնց արդյունքը մինչև հարկումը եղել է շահույթ և շահութահարկի վճարման պարտավորություն է առաջացել	հատ	217	223	6
5	ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի այն կազմակերպությունների քանակը, որոնց արդյունքը մինչև հարկումը եղել է շահույթ, բայց շահութահարկի վճարման պարտավորություն չի առաջացել	հատ	27	31	4
6	Մինչև հարկումը վնաս ունեցած ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների քանակը, որոնց մոտ նաև շահութահարկի պարտավորություն է առաջացել	հատ	36	26	-10
7	Մինչև հարկումը վնաս ունեցած ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի այն կազմակերպությունների քանակը, որոնց մոտ շահութահարկի պարտավորություն չի առաջացել	հատ	31	31	0
8	Շահութահարկի գծով փոխհատուցում ունեցող ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների քանակը, որից՝	հատ	16	14	-2
9	Հաշվետու տարում մինչև հարկումը շահույթ ունեցող ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների քանակը	հատ	6	5	-1
10	Հաշվետու տարում մինչև հարկումը վնաս ունեցող ՀՀ տնտեսության իրական կազմակերպությունների քանակը	հատ	10	9	-1
11	ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի այն կազմակերպությունների շահութահարկի միջին տոկոսադրույքը մինչև հարկումը շահույթի նկատմամբ, որոնք մինչև հարկումը ունեցել են շահույթ և շահութահարկի վճարման պարտավորություն	տոկոս	33.16	25.87	-7.29
12	ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի այն կազմակերպությունների շահութահարկի և մինչև հարկումը շահույթի կոռելյացիայի գործակիցը, որոնք մինչև հարկումը ունեցել են շահույթ և շահութահարկի վճարման պարտավորություն	-	0.42	0.67	0.25
13	Մինչև հարկումը վնաս ունեցած ՀՀ տնտեսության այն կազմակերպությունների շահութահարկի միջին տոկոսը մինչև հարկումը վնասի նկատմամբ, որոնց մոտ անկախ վնասից շահութահարկի պարտավորություն է առաջացել	տոկոս	38.45	18.9	-19.55

Աղյուսակ 2.1.2-ի տվյալներից պարզ է դառնում, որ 2016 թ.-ին մեր կողմից ուսումնասիրված ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի 311

կազմակերպություններից 251-ը հարկումից հետո ունեցել է շահույթ, իսկ 60-ը՝ վնաս, 2015 թ.-ի համապատասխանաբար՝ 235-ի և 76-ի փոխարեն: Պետք է փաստել, որ հարկումից հետո շահույթ ունեցող կազմակերպությունների թիվը ավելացել է 16-ով: 2016թ.-ին 6-ով (217-ի փոխարեն 223) ավելացել է այն կազմակերպությունների թիվը, որոնք մինչև հարկումը շահույթ են ունեցել և, միաժամանակ, նրանց մոտ շահութահարկի պարտավորություն է առաջացել, իսկ 4-ով էլ ավելացել է այն կազմակերպությունների թիվը, որոնք մինչև հարկումը շահույթ են ունեցել, սակայն շահութահարկի վճարման պարտավորություն չեն ունեցել:

Թերևս, մեր թեմայի շրջանակում մեր համար ամենահետաքրքիր փաստն այն է, որ 2015թ.-ին 36 կազմակերպություն, իսկ 2016թ.-ին 26 կազմակերպություն մինչև հարկումը ունեցել են վնաս, սակայն միաժամանակ նաև շահութահարկի պարտավորություն է առաջացել: Սա, անշուշտ, ցանկալի երևույթ չէ. եթե կազմակերպությունը մինչև հարկումը արդեն իսկ վնաս ունի, ապա հավելյալ հարկ առաջանալով՝ ավելի կծանրանա կազմակերպության արդեն իսկ դժվար իրավիճակը: Միաժամանակ 31 կազմակերպություն թե՛ 2015թ.-ին, թե՛ 2016թ.-ին մինչև հարկումը ունեցել է վնաս և նրանց մոտ շահութահարկի պարտավորություն չի առաջացել:

2015թ.-ին՝ 16, իսկ 2016թ.-ին 14 կազմակերպության մոտ շահութահարկի փոխհատուցում է առաջացել:

2015թ.-ին՝ 217, իսկ 2016թ.-ին 223 կազմակերպություններ մինչև հարկումը շահույթ էր ունեցել և միաժամանակ շահութահարկի պարտավորություն էր առաջացել: Այդ կազմակերպությունների շահութահարկի միջին տոկոսադրույքը մինչև հարկումը շահույթի նկատմամբ 2015թ.-ին կազմել է 33.16, իսկ 2016թ.-ին՝ 25.87, ինչը մեծ չափով տարբերվում է շահութահարկի դրույքաչափից: Միաժամանակ 2015թ.-ին՝ 217, իսկ 2016թ.-ին 223 մինչև հարկումը շահույթ և շահութահարկի պարտավորություն ունեցած կազմակերպությունների համար որոշել ենք մինչև հարկումը շահույթի և շահութահարկի կոռելյացիայի գործակիցը, որը 2015թ.-ին կազմել է 0.42, իսկ 2016թ.-ին 0.67: Մինչև հարկումը վնաս ունեցած 2015թ.-ին՝ 36, իսկ 2015թ.-ին 26 կազմակերպությունների շահութահարկը միջինում կազմել է մինչև հարկումը վնասի 38.45 և 18.9 տոկոսը:

Վերոնշյալ վերլուծության արդյունքները հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ ենք համարում վերլուծություններ իրականացնել՝ բացահայտելու փոխկապվածությունը կազմակերպությունների մինչև շահութահարկով հարկումը շահույթի և շահութահարկի ցուցանիշի (որպես այդ արդյունքը ձևավորող տարրերից մեկի) միջև, սակայն այս դեպքում դիտարկել ավելի մեծ ժամանակաշրջանի համար և դինամիկայում: Շահութահարկը հարկվում է հարկման բազայի 20 տոկոս դրույքաչափով, սակայն գործնականում կազմակերպությունների՝ հատկապես իրական հատվածի կազմակերպությունների մինչև հարկումը շահույթը և շահութահարկի բազան հիմնականում տարբերվում են, ընդ որում, մասնավոր դեպքերում այդ տարբերությունները կարող են զգալի լինել: Այնուամենայնիվ, որքան էլ մեծ կազմի շահութահարկի տոկոսադրույթի տատանումը մինչև հարկումը շահույթից, այն միևնույնն է նշանակալի գործոն է կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքում՝ նույնն է թե հարկումից հետո շահույթում:

Համեմատենք ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները բյուջե մուտք եղած շահութահարկի հետ՝ օգտվելով աղյուսակ 2.1.3-ում բերված տվյալներից:

Աղյուսակ 2.1.3

ՀՀ կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները (մլն. դրամ)

2005-2009թթ.⁹⁷

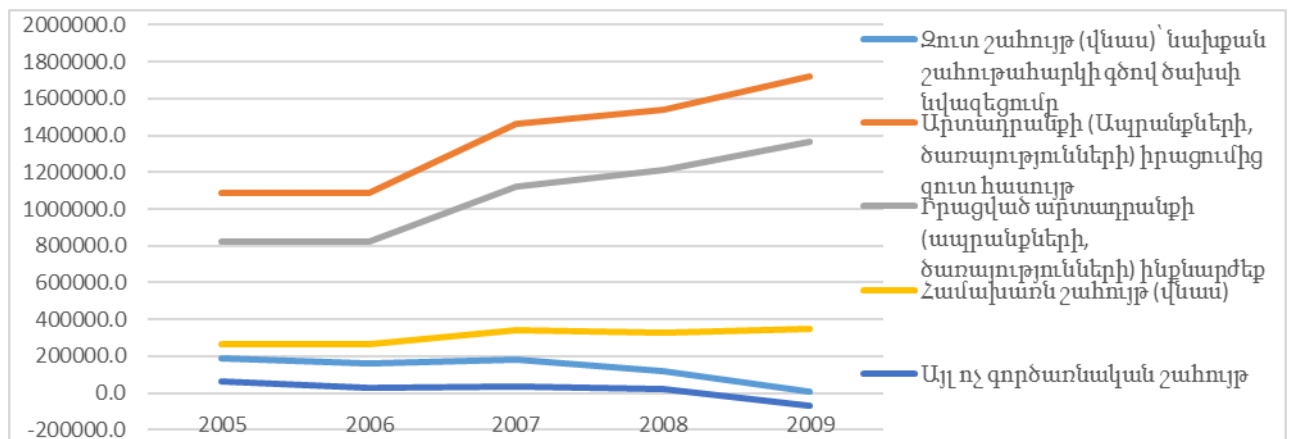
Հ/հ	Ցուցանիշ\ Տարի	2005	2006	2007	2008	2009
1	Հաշվեկշռային շահույթ (վնաս) Ընդամենը, որից՝	189712.0	159725.0	184137.0	121608.0	10954.0
1.1	Հանքագործական արդյունաբերություն	60973.0	54996.0	27148.0	6673.0	-8287.0
1.2	Մշակող արդյունաբերություն	24557.0	26692.0	40184.0	4416.0	-18839.0
2	Արտադրանքի (Ապրանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթ, որից՝	1084057.3	1085713.0	1465527.0	1541888.9	1717611.8
2.1	Հանքագործական արդյունաբերություն	144744.4	145602.3	103558.1	79677.1	82203.6
2.2	Մշակող արդյունաբերություն	284540.8	244506.7	317793.7	292824.7	428224.8
3	Իրացված արտադրանքի (ապրանքների, ծառայությունների) ինքնարժեք, որից՝	821831.4	820927.3	1121782.8	1214312.0	1366669.3
3.1	Հանքագործական արդյունաբերություն	67392.2	73615.8	50303.0	60790.0	53964.7
3.2	Մշակող արդյունաբերություն	227898.0	196316.7	252878.9	236151.5	373461.8
4	Համախառն շահույթ (վնաս), որից՝	262225.9	264785.7	343744.1	327576.9	350942.5
4.1	Հանքագործական արդյունաբերություն	77352.1	71986.5	53255.1	18887.1	28238.9
4.2	Մշակող արդյունաբերություն	56642.8	48190.0	64914.8	56673.2	54762.9

⁹⁷ ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2010թ. էջ 391-398, «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2008, էջ 368-375

5	Այլ ոչ գործառնական շահույթ, այդ թվում՝	61841.9	29649.5	32069.5	20709.7	-68190.2
5.1	Հանքագործական արդյունաբերություն	-9981	-2154.3	-6084.3	5699.5	-13373.2
5.2	Մշակող արդյունաբերություն	1647.2	13076.3	14637.2	5920.7	-16948.4

Դիտարկումն իրականացվել է մինչճգնաժամային ժամանակահատվածի համար, քանի որ մենք դիտարկում ենք ֆինանսական արդյունքը և անհրաժեշտ է հասկանալ ցուցանիշների դինամիկան, ճգնաժամային ժամանակահատվածի ցուցանիշները չեն արտացոլի իրական պատկերը (հասկանալի է, որ ճգնաժամային իրավիճակի գնահատականը մեր հարցի պարագայում կարող է խեղաթյուրել վերլուծության արդյունքները):

Հետաքրքրական է դիտարկել, թե ինչպիսի աճի կամ նվազման միտումներ են դրսևորել աղյուսակի 2.1.3-ում նշված ֆինանսական ցուցանիշները: Դրանք ավելի պատկերավոր ներկայացնելու համար կառուցել ենք թիվ 2.1.1 գծապատկերը:



Գծապատկեր 2.1.1. ՀՀ կազմակերպությունների ֆինանսական ցուցանիշները 2005-2009թթ. (մլն. դրամ)

Գծապատկեր 2.1.1-ի և աղյուսակ 2.1.3-ի տվյալներից պարզում ենք, որ արտադրանքի (ապրանքների, ծառայությունների) իրացումից զուտ հասույթի ցուցանիշը մեր կողմից դիտարկվող 2005-2009թթ. ընկած ժամանակաշրջանում անշեղորեն աճել է՝ դրսևորելով աճի տարբեր տեմպեր: Իրացված արտադրանքի (ապրանքների, ծառայությունների) ինքնարժեքը դրսևորում է նույն միտումը, ինչ հասույթը, սակայն ամբողջովին չի կրկնում հասույթի փոփոխության՝ աճի տեմպը: Համախառն շահույթը, նախորդ երկու ցուցանիշներով պայմանավորված, ևս ավելացել է դիտարկվող ողջ ժամանակաշրջանում՝ բացառությամբ 2008 թվականին՝ համեմատած 2007թ.-ի հետ՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ ինքնարժեքի

աճի տեմպը գերազանցել է հասույթի աճի տեմպին: Այլ ոչ գործառնական շահույթը (վնասը) դիտարկվող ողջ ժամանակաշրջանում պակասել է՝ բացառությամբ 2007 թվականին: Հարկ է նշել, որ 2009թ. արձանագրվել է այլ ոչ գործառնական գործունեությունից վնաս: Նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը հաշվարկված զուտ շահույթը (վնասը) դրսևորել է տարաբնույթ վարք, այսպես՝ 2006թ.-ին 2005թ.-ի համեմատ այն պակասել է, 2007թ.-ին 2006թ.-ի համեմատ ավելանում է, 2008թ.-ին, 2009թ.-ին կրկին դրսևորել է անկման միտումներ: 2007թ.-ին 2006թ.-ի համեմատ ավելացումը պայմանավորված է եղել այն հանգամանքներով, որ իրացումից հասույթի աճի տեմպը առաջանցիկ է եղել ինքնարժեքի աճի տեմպից, և այլ ոչ գործառնական գործունեությունից եկամուտների ավելացում է արձանագրվել:

Դիտարկենք շահութահարկի գծով պետական բյուջեի մուտքերի կազմի և կառուցվածքի փոփոխությունը դինամիկայում և ուսումնասիրենք այդ ցուցանիշը՝ ՀՀ կազմակերպությունների կողմից շահութահարկի գծով ծախսը նվազեցնելուց առաջ հաշվարկված զուտ շահույթի (վնասի) ցուցանիշի հետ համադրելով:

Թիվ 2.1.4 աղյուսակը կառուցել ենք՝ օգտվելով ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության 2015թ.-ի, 2011թ.-ի, 2008թ.-ի Հայաստանի վիճակագրական տարեգրքերում առկա տեղեկատվությունից⁹⁸:

Աղյուսակ 2.1.4-ից երևում է, որ համախառն բյուջեի ընդհանուր եկամուտները անշեղորեն ավելանում են՝ բացառությամբ 2009թ.-ին՝ 2008թ.-ի համեմատ՝ ինչը պայմանավորված է միջազգային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամով, իսկ ահա բյուջե մուտքագրված շահութահարկի գծով պակասել է ոչ միայն 2009թ.-ին՝ 2008թ.-ի համեմատ 6.3%-ով, այլ 2014թ.-ին 2013թ.-ի համեմատ 16.9%-ով:

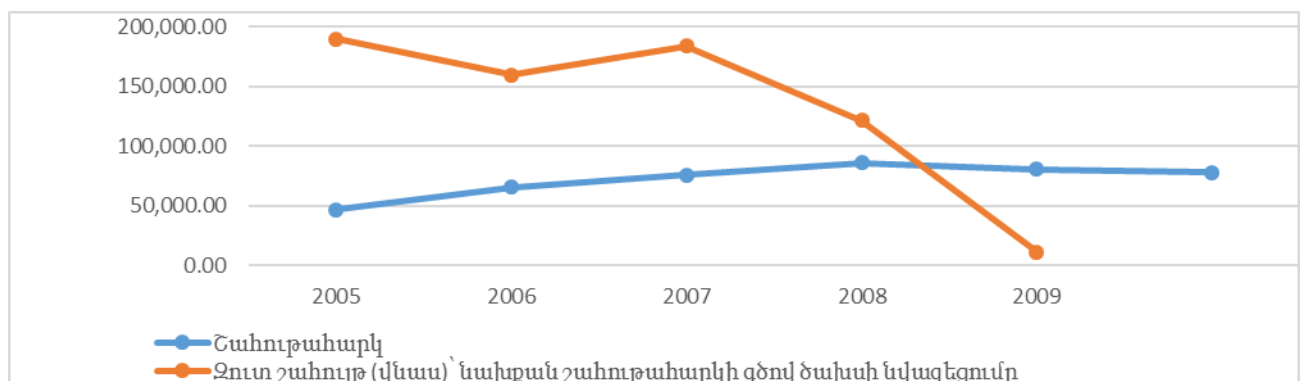
Շահութահարկի տեսակարար կշիռը համախմբված բյուջեի եկամուտների կազմում տարաբնույթ է. այն մոտավորապես 10 տոկոսի շրջակայքում է: Նվազագույն ցուցանիշը մեր կողմից դիտարկվող ժամանակահատվածում գրանցվել է 2015թ.-ին՝ 8.63%, իսկ առավելագույնը 2006թ.-ին՝ 12.25%:

⁹⁸ ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2015թ. էջ 375, «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2011, էջ 385, «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2008, էջ

**ՀՀ համախմբված բյուջեի ընդհանուր եկամուտները և դրա մեջ ներառված
շահութահարկի կազմը և կառուցվածքը**

Տարեթիվ\ Գույանիչ	ՀՀ Համախմբված բյուջեի ընդհանուր եկամուտները (մլն. դրամ)	Շահութահարկ (մլն. դրամ)	Շահութահարկի տես. կշիռը բյուջեի ընդհանուր եկամուտներում (%)
2005թ.	449,909.70	46,556.80	10.35
2006թ.	533,435.80	65,329.10	12.25
2007թ.	698,279.70	75,503.60	10.81
2008թ.	802,939.00	86,212.20	10.74
2009թ.	711,696.20	80,800.50	11.35
2010թ.	804,297.10	77,813.80	9.67
2011թ.	906,071.50	97,842.30	10.80
2012թ.	975,096.50	118,653.40	12.17
2013թ.	1,101,729.10	124,597.80	11.31
2014թ.	1,178,188.50	103,597.40	8.79
2015թ.	1,201,708.00	103,659.90	8.63

Ներկայացնենք 2005-2009թթ. զուտ շահույթի (վնասի) մեծությունը մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը և բյուջե մուտք եղած շահութահարկը մեկ ընդհանուր գծապատկերով.



**Գծապատկեր 2.1.2. Մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը հաշվարկված
զուտ շահույթի (վնասի) մեծության և բյուջե մուտք եղած շահութահարկի
ցուցանիշների դրսևորած միտումները 2005-2010թթ. (մլն. դրամ)**

Գծապատկեր 2.1.2-ի դիտարկումը բավականին հետաքրքիր պատկեր է ի ցույց դնում: Մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցնելը զուտ շահույթը (վնասը) աճ է արձանագրել միայն 2007 թվականին՝ 2006թ.-ի համեմատ 15.3%-ով, մնացած ժամանակաշրջանում ցուցանիշի կորը անկում է արձանագրում և 2009թ.-ին մոտենում 0-ի, այնինչ բյուջե մուտք եղած շահութահարկի կորը 2005-2008թթ.-ին աճ է

արձանագրել և չնչին նվազել է 2009 և 2010 թվականներին:

Նման իրավիճակը կարող է լինել այն բանի հետևանք, որ տնտեսվարող սուբյեկտները շահութահարկի գծով կանխավճարներ են կուտակել այն ժամանակշրջաններում, երբ նրանց զուտ շահույթը տասնյակ անգամներ պակասել է: Սա համարում ենք քիչ հավանական տարբերակ, քանի որ բյուջեի հանդեպ կանխավճարներ կուտակելով՝ տնտեսվարողները անգործության են մատնում իրենց կանխիկ դրամական միջոցները, ինչը հակասում է ֆինանսական կառավարման սկզբունքներին, հատկապես ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի տարիներին, երբ առավել սուր է զգացվում միջոցներ ներգրավելու անհրաժեշտությունը:

Ֆինանսական արդյունքների համեմատությունը նույն տարի վճարված շահութահարկի հետ կարող է այդքան էլ ճշգրիտ արդյունքների չհանգեցնել, քանի որ շահութահարկը վճարվում է մինչև հաջորդ տարվա ապրիլի 25-ը ներառյալ, և հաշվետու տարում շահութահարկի կանխավճարները ևս կատարվում են նախորդ տարվա փաստացի շահութահարկի հիման վրա⁹⁹: Հաշվի առնելով այդ հանգամանքը՝ համեմատենք ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի շահույթը հաջորդ տարի բյուջե մուտքագրված շահութահարկի հետ: Համապատասխան տվյալները ներկայացվել են 2.1.5 աղյուսակում¹⁰⁰:

Աղյուսակ 2.1.5

Կազմակերպությունների շահույթը մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցնելը և բյուջե մուտքագրված շահութահարկը 2002-2010թթ.

Տարեթիվ\ Ցուցանիշ	Շահույթ (վնաս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսը նվազեցնելը (մլն. դրամ)	Բյուջե մուտքագրված շահութահարկ (մլն. դրամ)
2002\2003	-30,966.00	17,627.10
2003\2004	-100,000.00	32,010.80
2004\2005	94,399.00	46,556.80
2005\2006	189,712.00	65,329.10
2006\2007	159,725.00	75,503.60
2007\2008	184,137.00	86,212.20

⁹⁹ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ 155, Հոդված 47, 50, (ընդունված 30.09.1997թ.)

¹⁰⁰ ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2010թ. էջ 391-398, «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2008, էջ 368-375, ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2005թ. էջ 394 ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2015թ. էջ 375, «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2011, էջ 385,

2008\2009	121,608.00	80,800.50
2009\2010	10,954.00	77,813.80

Մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցնելը հաշվարկված շահույթի (վնասի) ցուցանիշը համեմատել ենք բյուջե մուտքագրված շահութահարկի հետ՝ բացահայտելով կոռելացիոն կախվածությունը՝ օգտվելով հետևյալ բանաձևից.

$$r = \frac{\sum (G_{\text{Տարեթիվ}} - G_{\text{միջին}}) * (R G_{\text{Տարեթիվ}} - R G_{\text{միջին}})}{\sqrt{\sum (G_{\text{Տարեթիվ}} - G_{\text{միջին}})^2 * \sum (R G_{\text{Տարեթիվ}} - R G_{\text{միջին}})^2}}, \text{ որտեղ}$$

r -ը կոռելացիայի գործակիցն է,

$G_{\text{Տարեթիվ}}$ համապատասխան տարում կազմակերպությունների ստացած շահույթն է (վնասը) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը,

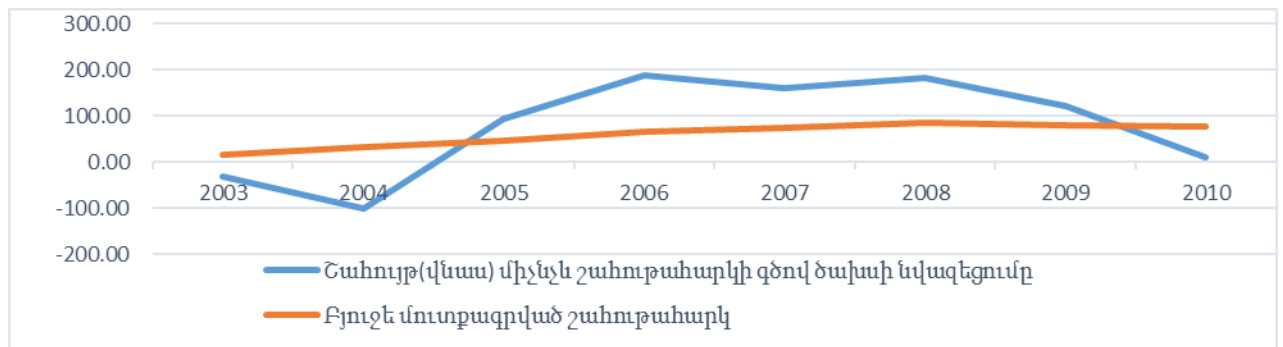
$G_{\text{միջին}}$ -ը դիտարկվող ժամանակաշրջանում կազմակերպությունների ստացած միջին շահույթն է (վնասը) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը,

$R G_{\text{Տարեթիվ}}$ -ը համապատասխան տարում բյուջե մուտքագրված շահութահարկի գումարն է,

$R G_{\text{միջին}}$ -ը դիտարկվող ժամանակաշրջանում բյուջե մուտքագրված միջին շահութահարկն է:

Այս դեպքում գործակիցը հավասար է 0,72, որը խոսում է ուղղակի կախվածության առկայության մասին, սակայն ոչ շատ ուժեղ: Սակայն ենթադրվում է, որ շահութահարկի և կազմակերպությունների ստացած շահույթի միջև պետք է լինի շատ ուժեղ կախվածություն¹⁰¹: Նույն տվյալներով, որով հաշվարկվել է կոռելացիայի գործակիցը, ներկայացնենք թիվ 2.1.3 գծապատկերը իրավիճակն ավելի ակնառու կերպով ներկայացնելու համար:

¹⁰¹ Կոռելացիայի գործակցի հաշվարկը տե՛ս հավելված 2.1.3-ում



Գծապատկեր 2.1.3. Կազմակերպությունների ստացած շահույթի (վնասի) մինչև շահութահարկի գծով հարկի նվազեցնելը և բյուջե մուտքագրված շահութահարկի համեմատում 2003-2010թթ. (մլրդ. դրամ)

Վերլուծությունից առաջին հերթին կարելի է նկատել, որ նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը հաշվարկված շահույթը (վնասը) ցուցաբերել է խիստ տարաբանույթ վարք, իսկ բյուջե մուտքագրվող շահութահարկը, կարծես, ոչ մի կապ չունենա նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը հաշվարկված շահույթի (վնասի) ցուցանիշի հետ, այնինչ այն պետք է կրկներ դրա դրսևորած միտումները՝ չնչին շեղումներով:

Վերլուծության միջոցով ավելի ակնառու պատկեր ստանալու համար անհրաժեշտ ենք համարում դիտարկել առանձին տնտեսվարող սուբյեկտների ստացած շահույթի և շահութահարկի փոխկապվածությունը: Դիտարկենք «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ի 2009-2015թթ.-ի ստացված շահույթը (վնասը)՝ նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը, դրանից հետո և շահութահարկի գծով ծախսի տվյալները: Նախ հակիրճ ներկայացնենք «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ն.

Մեր կողմից հավելված 2.1.4-ում գնահատվել է ՀՀ արդյունաբերության 2011-2016թթ. Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալները ըստ ոլորտների: Համաձայն այդ գնահատման հանքարդյունաբերությունը առաջատար է, որին հաջորդում են սննդամթերքի արտադրությունը և էլեկտրաէներգիայի անտադրությունը և այլ ճյուղեր: Որպես առաջատար ճյուղ հետազոտության հետագա վերլուծությունները կիրականցվեն հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների ցուցանիշներով:

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲ ընկերությունը «Մաքուր Երկաթի գործարան» փորձա-արդյունաբերական գործարանի ժառանգն է, որը հիմնադրվել էր 1969թ.-ին և զբաղվում էր առանձնահատուկ նշանակությամբ օժտված մաքուր երկաթի ստացմամբ: «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ն ՀՀ-ում մոլիբդեն վերամշակող առաջատար ձեռնարկություն է. առաջինն է սկսել արտադրել ֆեռոմոլիբդեն և միակն է, որ արտադրում է մետաղական մոլիբդեն: Հանքաքարի խտանյութի մշակմամբ ընկերությունը արտադրում է մոլիբդեն, ֆեռոմոլիբդեն և ամոնիումի պերոռենատ¹⁰²: Մեր վերլուծության համար այս ընկերության ընտրությունը պայմանավորված է նրանով, որ «Մաքուր Երկաթի գործարան» ԲԲԸ-ն իր ինտերնետային կայքում հրապարկում է վերջին տարիների ֆինանսական հաշվետվությունները՝ աուդիտի եզրակացության հետ մեկտեղ: Այս փաստը վստահեցնում է մեզ՝ որպես արտաքին վերլուծողների, որ մեր կատարած վերլուծությունը հիմնովին է, քանի որ ներկայացված հաշվետվությունները զերծ են խեղաթյուրումներից:

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ի մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցնելը հաշվարկված շահույթի (վնասի) մեծության և շահութահարկի գծով ծախսի միջև կոռելացիոն կախվածության գործակիցը 0,78 է, որը շատ մոտ է ընդհանուր տնտեսության մակարդակով կատարված վերլուծության արդյունքին¹⁰³:

Աղյուսակ 2.1.6

«Մաքուր Երկաթ Գործարան» ԲԲԸ-ի ֆինանսական ցուցանիշները

Տարեթիվ /Ցուցանիշ	Շահույթ (վնաս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը (հազ. դրամ)	Շահութահարկի գծով ծախս (հազ. դրամ)	Շահութահարկի տես. կշիռը մինչև շահութահարկի ծախսի նվազեցումը հաշվարկված շահույթի (վնասի) կազմում (%)
2009	2436596	259170	10.64
2010	7148349	863148	12.07
2011	7993474	696435	8.71
2012	5225234	700742	13.41
2013	8300047	696541	8.39
2014	6646452	899769	13.54
2015	2113119	474992	22.48

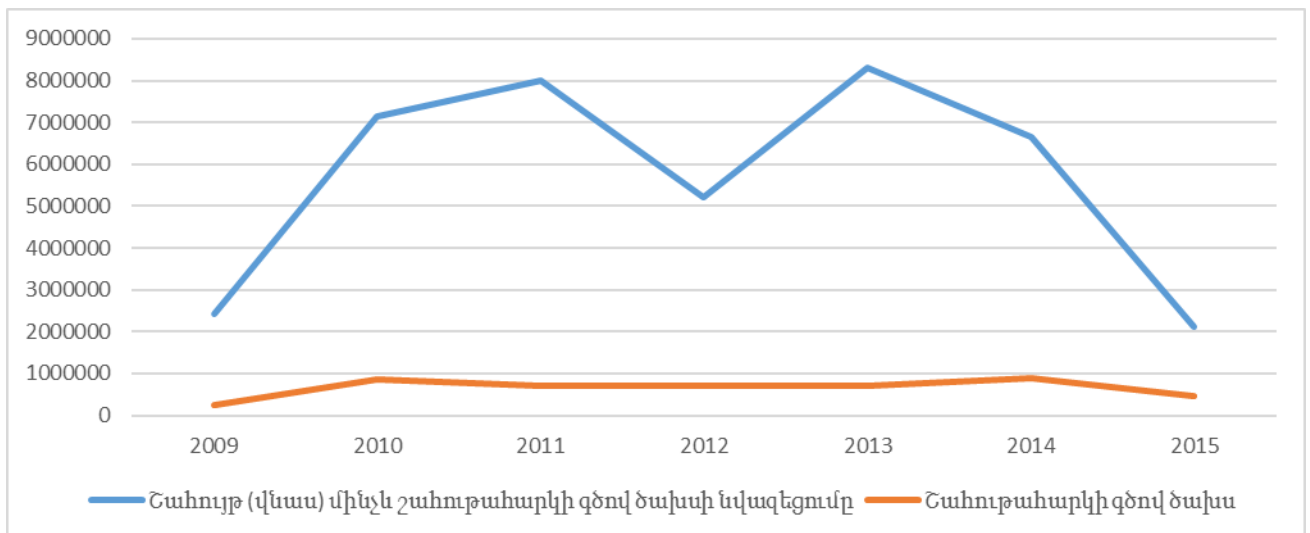
¹⁰² Տեղեկատվությունը վերցված է «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.pureironplant.am

¹⁰³ Կոռելյացիայի գործակցի հաշվարկը տես հավելված 2.1.6

Հետաքրքրական է նաև այն, որ դիտարկվող ողջ ժամանակաշրջանում շահութահարկի տեսակարար կշիռը մինչև հարկումը շահույթում (վնասում) միայն 2015թ.-ին է, որ գերազանցում է գործող տոկոսադրույքը, մնացած տարիների այդ տոկոսադրույքը ցածր է շահութահարկի դրույքաչափից՝ ընդհուպ մինչև 11.29 %-ով: Չնայած շահութահարկը տարբեր տարիների կազմում է շահույթի (վնասի) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը ցուցանիշի տարբեր տոկոսը, ինչ մենք դիտարկում ենք որպես բացասական երևույթ՝ հաշվի առնելով կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի պլանավորման խնդիրները, այնուամենայնիվ այն միշտ էլ նշանակալի գործոն է մնում կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքում՝ նույն է, թե կազմակերպությունների հարկումից հետո շահույթում (վնասում): Կարծում ենք՝ «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ում այս փաստը պայմանավորված է նրանով, որ իր պատրաստի արտադրանքի համար հումքը ձեռք է բերում ՀՀ ռեզիդենտ կազմակերպություններից, իսկ իրացնում է արտադրանքը արտասահմանում, այսինքն՝ ունի արտարժույթով արտահայտված դեբիտորական պարտքեր, և քանի որ արտարժույթի փոխարժեքները երկարաժամկետում աճել են, ապա հավանականությունը մեծ է, որ ֆինանսական արդյունքի և «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն հարկվող օբյեկտի միջև տարբերությունը առաջացել է հենց արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից եկամուտների հաշվին, որոնք հարկման օբյեկտում չեն ներառվում:

Դիտարկենք նաև աղյուսակ 2.1.6-ում ներակայացված տվյալները գծապատկերի միջոցով.

¹⁰⁴ Աղյուսակում օգտագործվել են «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ի շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունները/ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունները, որոնք ներկայացված են հավելված 2.1.5-ում



Գծապատկեր 2.1.4. «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ի մինչև հարկումը շահույթը և շահութահարկը 2009-2015թթ. (հազ. դրամ)

Գծապատկերից երևում է, որ մեր կողմից դիտարկվող կազմակերպություններում, ինչպես և ողջ ՀՀ տնտեսության կտրվածքով, պատկերը նույնն է. մինչև հարկումը շահույթի ցուցանիշը կամ աճել է, մեկ նվազել, իսկ շահութահարկի ցուցանիշը դրսևորել է բավականին կայուն վարքագիծ:

Սույն ենթահարցում իրականացված ուսումնասիրությունը փաստում է, որ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունները շահութահարկի հարկման բազայում ներառելու, հիմնական միջոցների հարկային հաշվառման մեթոդում և կապակցված կողմերին առընչվող հարցերում առկա են խնդիրներ:

Արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքով առաջացած օգուտների և վնասների՝ շահութահարկի հարկման բազայում ներառման հարցի միջազգային փորձի ուսումնասիրությունից հանգում ենք նրան, որ մեր կողմից դիտարկված 6 երկրներում էլ դրանք տարբեր մեխանիզմներով ներառվում են հարկվող շահույթում:

Հիմնական միջոցների շահութահարկի առումով կիրառվող մաշվածության մեթոդը հակասում է «Հիմնական միջոցներ» ՀՀՄՍ 21-ի մոտեցումներին և, չնայած այդ խնդիրը կարող է արդարացված համարվել հարկային վարչարարության տեսակետից, այնուամենայնիվ այն նաև մի շարք խնդիրների է ի հայտ բերել տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ, որոնք կքննարկվեն 3.2 ենթահարցում:

Կապակցված կողմերի որոշման չափանիշները ֆինանսական և հարկային հաշվառումների տեսակետներից արմատապես տարբերվում են: «Կապակցված կողմերի բացահայտումներ» ՀՀՄՍ 24-ը կապակցված կողմերի որոշման համար գլխավոր հարցը դիտարկում է կազմակերպության որոշումների կայացման վրա ազդեցության տեսակետից, որն էլ իր ազդեցությունը կարող է ունենալ կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի վրա, սակայն ՀՀ Հարկային օրենսգրքում կիրառվում են կապակցված կողմերի այնպիսի չափանիշներ, որոնք հակադրվում են վերոնշյալ ստանդարտի մոտեցմանը: Մասնավորապես՝ գործարքների ծավալով պայմանավորված փոխկապակցվածությունը, որը կարող է արձանագրվել հարկային մարմնի ղեկավարի որոշմամբ:

Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ 2015 թ.-ին 2014թ.ի համեմատ արտադրանքի, ապրանքների, ծառայությունների, աշխատանքների իրացումից հասույթը ավելացել է, դրան զուգահեռ ավելացել է նաև արտադրանքի, ապրանքների, ծառայությունների, աշխատանքների ինքնարժեքը, սակայն հասույթի աճի տեմպը գերազանցում է ինքնարժեքի աճի տեմպին, ինչը ուրախալի իրողություն է: Իրացման և վարչական ծախսերին ավելացել են, դրան զուգահեռ պակասել են գործառնական ծախսերը:

Այն փաստը, 2016 թ.-ին 2015 թ.-ի համեմատ մինչև հարկումը շահույթը աճել է 42.68 տոկոսով, իսկ շահութահարկը նվազել է 8.87 տոկոսով վկայում է այն մասին, որ մինչև հարկումը ֆինանսական հաշվառման առումով շահույթի և շահութահարկի հարկման բազայի ձևավորման գործընթացում կան տարբերվող այնպիսի դրույթներ, որոնք խզում են տրամաբանական կապը մինչև հարկումը շահույթի և շահութահարկի միջև: Մեր կողմից դիտարկվող 311 կազմակերպություններից 36-ը 2015թ.-ին և 26-ը 2016թ.-ին ունեցել էին վնաս, բայց միաժամանակ նաև շահութահարկի վճարման պարտավորություն:

Կատարված վերլուծությունները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ ինչպես ողջ տնտեսության, այնպես էլ առանձին տնտեսվարող սուբյեկտների համար մինչև հարկումը շահույթի (վնասի) ցուցանիշի և շահութահարկի միջև առկա է ոչ ուժեղ արտահայտված կոռելյացիոն ուղիղ կապ: Այնինչ, այդ կապը, մեր համոզմամբ, պետք է

լինել ակնառու՝ ընդհուպ մինչև 1-ին մոտ: Վերլուծության արդյունքով ընդհանուր տնտեսության մակարդակում մենք ունենք 0.72 ցուցանիշը, իսկ առանձին տնտեսվարողի մակարդակում՝ 0.78 ցուցանիշը:

Ակնհայտ է, որ շահութահարկը, լինելով կազմակերպության ֆինանսական արդյունքը ձևավորող տարրերից մեկը, պետք է հստակ չափով մասնակցի այդ արդյունքի ձևավորման գործընթացին, իսկ գործնականում «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ օրինակով տեսանք, որ այն տարբեր տարիների շահույթում տարբեր տեսակարար կշիռ ունի՝ սկսած 8.7-22.5%: Չնայած նրան, որ նման մեծ տատանումը գնահատվում է բացասական կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքի՝ հարկումից հետո շահույթի պլանավորման հարցում, այնուամենայնիվ այն նշանակալի ազդեցություն ունի վերոնշյալ արդյունքի վրա: Անհրաժեշտ է վեր հանել «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքում ֆինանսական արդյունքի ձևավորումը խեղաթյուրող գործոնները և փորձել վերոնշյալ օրենքի հարկման օբյեկտի ձևավորումը դարձնել առավելագույնս օբյեկտիվ և հիմնավորված:

2.2 Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմում մաշվածության մեթոդի և արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների ազդեցության գնահատման մոտեցումը

Կազմակերպությունների ֆինանսական արդյունքների և շահութահարկի համեմատական դինամիկ վերլուծությունը վկայում է, որ այդ ցուցանիշները երբեմն կարող են հակադարձ վարք դրսևորել, սակայն ենթադրվում է, որ շահութահարկը պետք է գրեթե նույնությամբ կրկնի ֆինանսական արդյունքում արձանագրվող փոփոխությունները: Ելնելով վերոնշյալից՝ կարևորում է ֆինանսական արդյունքների և շահութահարկի վրա ազդեցության տեսանկյունից արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների և մաշվածության մեթոդի ուսումնասիրությունը: Այդ ուսումնասիրության համար նպատատակարմար ենք համարել իրականացնել հետևյալ հաջորդականությամբ քայլերը.

1. Ներկայացնել «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության ֆինանսական արդյունքները և արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների գծով եկամուտները և ծախսերը, ինչպես նաև հիմնական միջոցների մաշվածության ծախսերը:

2. Վերլուծել նշված ուղղություններով հավաքագրված տեղեկատվությունը և փորձել բացահայտել որոշակի օրինաչափություններ:

3. Վեր հանել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման տեսանկյունից խնդրահարույց հարցերը:

Հակիրճ ներկայացնենք «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերությունը և այնուհետև անդրադառնանք նրա ֆինանսական ցուցանիշներին: **«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ** Ընկերությունը հիմնադրվել է 2010 թվականին, տեղակայված է Սյունիքի մարզի Քաջարան քաղաքի մերձակայքում, զբաղվում է պայթուցիկ նյութերի արտադրությամբ: Ընկերության արտադրանքը սպառում են ՀՀ գրեթե բոլոր հանքարդյունաբերական

ընկերությունները: Ընկերությունը ունի շուրջ 100 աշխատակից¹⁰⁵:

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության ֆինանսական ցուցանիշները ներկայացրել ենք թիվ 2.2.1 աղյուսակում¹⁰⁶:

Աղյուսակ 2.2.1

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ ֆինանսական ցուցանիշները 2010-2016թթ.

Ցուցանիշ/Տարեթիվ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.Արտադրության փոխարժեքային տարբերությունից եկամուտ, մլն.դրամ	7.3	4.5	15.9	9.6	83.4	24.17	16.39
2.Արտադրության փոխարժեքային տարբերությունից ծախսեր, մլն. դրամ	10.03	17.8	70.06	12.39	210.55	46.43	15.50
3.Հիմնական միջոցների մաշվածության ծախս (հարկային մոտեցմամբ), մլն. դրամ	23.85	131.54	224.49	252.11	298.48	490.94	342.21
4.Շահույթ (վնաս) նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցնելը, մլն. դրամ	212.42	345.63	554.52	956.37	819.82	639.9	411.51
5.Շահութահարկ, մլն. դրամ	43.5	73.22	122.86	200.05	150.9	63.87	50.76
6.Շահութահարկի տես. կշիռը նախքան հարկումը շահույթի կազմում, %	20.48	21.18	22.16	20.92	18.41	9.98	12.34
7.Շահութահարկի տես. կշիռը նախքան հարկումը շահույթի կազմում (հաշվի առնելով արտադրության փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները շահութահարկի հաշվարկելիս) %	20.22	20.41	20.20	20.86	15.30	9.29	12.38

Աղյուսակ 2.2.1-ի տվյալներից երևում է, որ «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության (այսուհետ՝ «Ընկերություն») արտադրության փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները հատկապես մեծ են եղել 2014 թվականին, ընդ որում, արտադրության փոխարժեքային ծախսը մի քանի անգամ գերազանցել է եկամուտը: Սա այն բանի հետևանքն է, որ Ընկերությունը ունի արտադրությամբ արտահայտված փոխառություններ: Ընդ որում՝ փոխառություններից առաջինը ստացվել էր 2011 թվականին 1500000 ԱՄՆ դոլարի չափով և, քանի որ, 2014 թվականին Ընկերությունը մայր գումարից մարումներ չի կատարել (համաձայն պայմանագրի՝ փոխառության ողջ գումարը պետք է մարվեր 2015 թվականին), վերջին վերագնահատումը տեղի էր ունեցել 31.12.2013թ.-ին, երբ ՀՀ Կենտրոնական բանկի հրապարակած միջին հաշվարկային փոխարժեքը 1 ԱՄՆ դոլարի համար կազմել էր

¹⁰⁵ Տեղեկատվությունը վերցված է «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.aparag-mining.am

¹⁰⁶ Աղյուսակի համար հինք են ծառայել «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ տրամադրած տեղեկությունները (տե՛ս հավելված 2.2.1)

405.65 դրամ և 1500000 ԱՄՆ դոլարը կազմել էր 608460000 դրամ: Իսկ երկրորդ փոխառությունը ստացվել էր 05.07.2014թ.-ին 1550000 ՄԱՆ դոլարի չափով, երբ ՀՀ ԿԲ 1 ԱՄՆ դոլարի միջին հաշվարկային փոխարժեքը կազմում էր 407.8 դրամ և փոխառության գումարը դրամով համապատասխանաբար 632009000 դրամ: 2014 թվականի տարեվերջին՝ 31.12.2014թ.ին, ֆինանսական հաշվետվությունների կազմման օրը երկու փոխառություններն էլ վերգնահատվել են, երբ ՀՀ ԿԲ 1 ԱՄՆ դոլարի հաշվարկային միջին փոխարժեքը 474.97 դրամ էր: Այսպիսով, առաջին փոխառության գծով վերագնահատումից ծախսը Ընկերության համար կազմել է 103995000 դրամ ($1500000 \times 474.97 - 1500000 \times 405.64$), իսկ երկրորդ փոխառության գծով 2014 թվականի դեկտեմբերի 7-ին մարվել էր 170000 ԱՄՆ դոլարի չափով, որի ժամանակ առկա պարտավորությունը վերագնահատվել էր 447.86 փոխարժեքով և արտարժույթի փոխարժեքային ծախսը կազմել էր 62093000 դրամ ($1550000 \times 447.86 - 1550000 \times 407.8$): Նույն պարտավորության հաջորդ վերագնահատումը կատարվել է 31.12.2014թ.-ին 474.97 փոխարժեքով և փոխարժեքային տարբերությունը կազմել է 37411800 դրամ ($1380000 \times 474.97 - 1380000 \times 447.86$): Այսպիսով, միայն արտարժույթով արտահայտված գործարքների վերագնահատման արդյունքում Ընկերությունը 2014 թվականի ընթացքում ունեցել է 203499800 դրամ ծախս (այսինքն՝ 2014 թվականին Ընկերության արտարժույթի փոխարժեքային տարբերության գծով ծախսը կազմել է 210.5 մլն դրամ, որից վերոնշյալ գործարքներին բաժին է ընկել 203.5 մլն՝ ավելի քանի 96%-ը): Շահութահարկի գծով ծախսն արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունը որպես ծախս հաշվառելու դեպքում այլ հավասար պայմաններում, անտեսելով նաև արտարժույթի փոխարժեքային տարբերության գծով եկամուտները, Ընկերության շահութահարկը պետք է մոտ 40699960 դրամ պակաս լիներ:

Այստեղ խնդիրն այն է, որ մեր կողմից դիտարկվող ժամանակաշրջանում 161.26 մլն դրամ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունից եկամուտները և 382.76 մլն. դրամ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերության ծախսը, օրենքի համաձայն, հաշվի չեն առնվել շահութահարկը որոշելիս՝ դրա ողջ հետևանքը թողնելով Ընկերության վրա: Այս հարցում «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերությունը միակը չէ: ՀՀ գրեթե բոլոր տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ էլ առկա են արտարժույթով

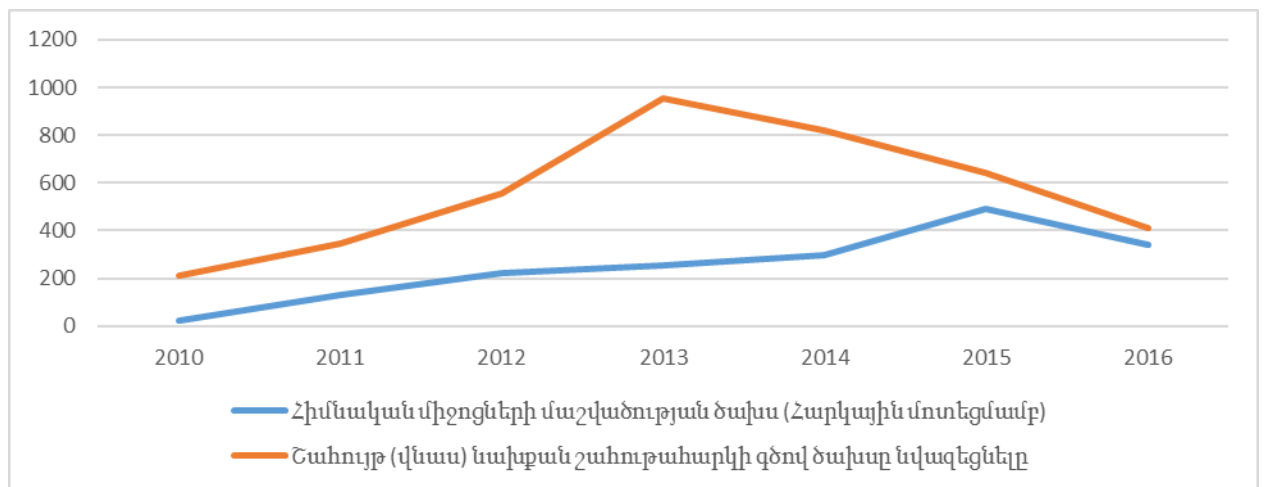
արտահայտված ակտիվներ և պարտավորություններ՝ որպես ներմուծումների, արտահանումների, արտարժույթով դրամական միջոցների ներգրավման և այլ գործառնությունների հետևանք: Շահութահարկը, պետք է ոչ թե իրականությունից կտրված ինչ-որ ցուցանիշ լինի, այլ կազմի ընկերության ստացած արդյունքների օրենքով սահմանված մասը: Ստեղծվում է մի իրավիճակ, երբ պետությունը շահութահարկի գծով ռիսկը նվազագույնի է հասցնում. դա փաստում են նաև նախորդ հարցում կատարված վերլուծությունները, երբ ընկերությունների շահույթը դինամիկայում տատանումներ է դրսևորում, իսկ բյուջե վճարվող շահութահարկի գումարը անհամեմատ կայուն է մնում: Այս խնդրի մասնավոր դեպքերը կարող են նույնիսկ անհեթեթ լինել: Ընկերությունը, որն ունի արտարժույթով արտահայտված բազմաթիվ ակտիվներ և պարտավորություններ, արտարժույթի փոխարժեքի տատանումներից հնարավոր է տարեվերջին ունենա բացասական ֆինանսական արդյունք՝ վնաս, այդուհանդերձ, բյուջե վճարման շահութահարկի պարտավորություն ունենա՝ արտարժույթի փոխարժեքի տատանումները շահութահարկի հարկման օբյեկտում չներառելու հետևանքով:

Աղյուսակ 2.2.1-ի 6-րդ տողում ներկայացրել ենք, թե մինչև հարկումը շահույթի քանի տոկոսն է կազմում շահութահարկը: 2010-2013թ.թ. այն 20%-ի շրջակայքում է՝ միշտ բարձր մնալով դրանից, պատկերը փոխվում է 2014թ.ին, երբ շահութահարկը նվազում է 18.41%-ի, 2015թ.-ին՝ 9.98%, իսկ 2016թ.-ին՝ 12.34:

Աղյուսակ 2.2.1-ում դիտարկել ենք նաև այսպիսի մի իրավիճակ, երբ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները հաշվի են առնվում շահութահարկը որոշելիս: Փորձել ենք հասկանալ, թե նման դեպքում ինչպես է փոփոխվում շահութահարկի տեսակարար կշիռը մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը շահույթում (վնասում): Ուսումնասիրելով 2.2.1 աղյուսակը՝ երևում է, որ շահութահարկի դրույքաչափը 2010-2013թ.թ. մեծ չափով մոտենում է իր գործող դրույքաչափին՝ մեղմելով փաստացի հաշվարկված տեսակարար կշիռներում ի հայտ եկած տարբերությունները, սակայն 2014 թվականից սկսած՝ այդ տարբերությունը ավելի է սրվում՝ նույնիսկ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները գործոնը չեզոքացրած լինելու դեպքում: Վերջին երկու տարում

առաջացած խնդրի պատճառը «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված մաշվածության մեթոդն է, որը պետք է կիրառվեր 2014 թվականից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների համար, իսկ Ընկերությունը ունի բազմաթիվ հիմնական միջոցներ, որոնք ձեռք է բերել 2014թ.-ի հունվարի 1-ից հետո, քանի որ գտնվում է վերագինումների փուլում:

Աղյուսակ 2.2.1-ի ներկայացված տվյալներով՝ հիմնական միջոցների ծախսի (մաշվածության մեթոդով) և նախքան շահութահարկի գծով ծախսը նվազեցնելը հաշվարկված շահույթի (վնասի) ցուցանիշները դիտարկել ենք գծապատկերի տեսքով:



Գծապատկեր 2.2.1 «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության հիմնական միջոցների մաշվածությունը (հարկային մոտեցմամբ) և նախքան շահութահարկի ծախսը նվազեցնելը հաշվարկված շահույթի (վնասի) ցուցանիշները 2010-2016թ.թ. (մլն. դրամ)

Գծապատկերից ակնհայտ երևում է, որ 2010-2013 թվականներին Ընկերության՝ մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը հաշվարկված շահույթի (վնասի) և հիմնական միջոցների մաշվածության (հարկային մոտեցմամբ) միջև հստակ օրինաչափությունը պահպանվել է, այսինքն՝ հիմնական միջոցների մաշվածության և ֆինանսական արդյունքերի միջև կա համամասնություն, իսկ ահա 2014թ.-ից հետո պատկերը կտրուկ փոխվել է, և նախկին միտումները հակադրվում են միմյանց՝ այժմ շահույթի (վնասի) մինչև հարկումը ցուցանիշի նվազումը ուղեկցվում է հիմնական միջոցների մաշվածության ծախսի (հարկային մոտեցմամբ) ավելացմամբ, ինչը հակասում է տրամաբանությանը:

Այսպիսով, առանձին տնտեսվարող սուբյեկտի տվյալներով կատարված

վերլուծություններից պարզ է դառնում, որ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները հարկման օբյեկտում չներառելը և հիմնական միջոցների շահութահարկի հարկման առումով կիրառվող մաշվածության մեթոդը խաթարում են այդ հարկի էությունը՝ որպես կազմակերպության ֆինանսական արդյունքներից պետության մասնաբաժին և ֆինանսական արդյունքի տարր:

2.3 Կազմակերպությունների վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության վերլուծությունը՝ ֆինանսական արդյունքի վերահսկողության համատեքստում

Կազմակերպության վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը որոշվում է՝ ելնելով բազմազան նպատակներից: Դա կարող է իրականացվել բանկի կողմից վճարունակության գնահատման ժամանակ, կրեդիտորների կողմից մատակարարման վերաբերյալ որոշումներ կայացնելիս, կազմակերպության ներսում ֆինանսական արդյունքի վերլուծության ժամանակ և այլ նպատակներով: Մեր նպատակն է ցույց տալ կազմակերպության վճարունակության, ակտիվների իրացվելիության և ֆինանսական արդյունքների միջև առկա կապը, ինչպես նաև առաջարկել վճարունակության և իրացվելիության բարելավման ուղիներ: Այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ քայլերը.

1. Հիմնավորել ֆինանսական արդյունքի, կազմակերպության վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության միջև կապը, դիտարկել վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության վերլուծության բարելավման անհրաժեշտությունը:

2. Վերլուծել հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար կազմակերպությունների վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը:

3. Ներկայացնել կազմակերպության վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության բարելավման ուղիներ:

Ֆինանսական արդյունքը բացարձակ առումով բնութագրում է շահույթը, հարաբերական առումով՝ շահութաբերության տարբեր ցուցանիշներ: Այդ ցուցանիշների առավելագույն մակարդակին հնարավոր է հասնել, եթե

կազմակերպության բոլոր ստորաբաժանումները համախմբված և նպատակաուղղված կատարեն անհրաժեշտ գործողություններ: Ստորաբաժանումների գործունեությունը պետք է պայմանավորված լինի կազմակերպության կառավարիչների նշած առաջնահերթություններով, որոնք էլ առաջնահերթությունները սահմանում են ներկա և անցյալ գործառնությունների վերլուծության արդյունքում: Այդ վերլուծությունը ընթանում է որոշակի փուլերով, որում իր ուրույն տեղն է զբաղեցնում կազմակերպության վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության վերլուծությունը: Եթե ֆինանսական հաշվետվությունների արտաքին օգտագործողները հնարավորություն ունեն վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը որոշելու միայն ֆինանսական հաշվետվությունների հրապարակման պահին, այն էլ՝ ֆինանսական հաշվետվությունների կազման ամսաթվի դրությամբ, ապա ներքին օգտագործողները տիրապետում են այն տեղեկատվությանը, որն անհրաժեշտ է այդ վերլուծությունը ցանկացած պահի իրականացնելու համար: Արտաքին օգտագործողների համար իրավիճակը այնքան էլ շահեկան չէ, քանի որ վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը ցուցանիշներ են, որոնք բնութագրում են այն ժամանակի իրավիճակը, երբ դրանք կազմվել են: Իրավիճակը կարող է փոփոխվել ցանկացած օր, և ամեն գործարք կարող է նշանակալի ազդեցություն ունենալ այդ ցուցանիշների վրա: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ կազմակերպության վճարունակությունը և ակտիվների իրացվելիությունը ճիշտ ենք համարում դարձնել ամենօրյա վերլուծության հարց՝ դրանով իսկ ապահովելով կազմակերպության կայուն զարգացման ուղին: Ներքին օգտագործողների տեսանկյունից այդպիսի վերլուծությունն ամենօրյա կտրվածքով իրականացնելուն խոչընդոտող ոչ մի պատճառ չկա:

Կատարենք << հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության վերլուծություն, հասկանանք կա՞ն արդյոք իրացվելիության և վճարունակության խնդիրներ այդ կազմակերպություններում հաշվեկշռի կազման ամսաթվի դրությամբ: Կորոշենք նաև իրացվելիության և վճարունակության գործակիցների միջինացված մակարդակը: Վճարունակության վերլուծության արդյունքներն առավել ճշգրիտ գնահատելու համար

կղիտարկենք նաև վերլուծվող կազմակերպությունների գործարար ակտիվության մակարդակը, քանի որ այն իր անմիջական ազդեցությունն է ունենում կազմակերպության վճարունակության վրա:

Գործարար ակտիվությունը բնութագրող ցուցանիշների հաշվարկը կկատարենք հավելված 2.3.3-ում, իսկ արդյունքները կներկայացնենք իրացվելիությունը բնութագրող ցուցանիշների հետ համադրմամբ:

Մինչև վերլուծությունը իրականացնելը հակիրճ ներկայացնենք հանքարդյունաբերության այն կազմակերպությունները, որոնց վճարունակությունը և իրացվելիությունը ֆինանսական արդյունքների հետ փոխկապվածության համատեքստում կփորձենք գնահատել:

«Հանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲ ընկերության տարածքում գտնվող հանքավայրում առաջին երկրաբանական հետազոտությունները իրականացվել են 1880-ական թվականներից մինչև 1931 թվականը, երբ սկսվել է լայնածավալ հորատման ծրագրերի իրականացումը: ԶՊՄԿ ՓԲ ընկերությունը հիմնվել է 1951թ.-ին՝ որպես պետական ձեռնարկություն, իսկ 2004թ.-ին՝ մասնավորեցվել է: Այն տեղակայված է Հայաստանի հարավում՝ Սյունիքի մարզում, մարզկենտրոն Կապանից 60 կմ հեռավորության վրա: Ընկերությունն ունի շուրջ 3000 աշխատակից¹⁰⁷:

«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ Հիմնվել է 1924թ.-ին՝ սովետական կառավարության որոշմամբ, 1931-1935թ.թ. հիմնովին վերազինվել է: Սկսած 1937թ.-ից հանքաքարը ուղարկվում էր Ալավերդու գործարան, իսկ 1968թ.-ին Կապանում սկսեց գործել ներկայիս հարստացուցիչ ֆաբրիկան: 2002թ.-ին Կոմբինատը վաճառվեց շվեյցարական «Դենո» ընկերությանը, 2005թ.-ին ընկերության սեփականատեր դարձավ անգլիական «Վաթրին Ինվեստմենթը», իսկ 2006թ.-ին՝ կանադական Dandee Precious Metals-ը:

«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ Հանքավայրը սկել է շահագործվել 1857-1913թ.թ.՝ ընդմիջումներով, հետախուզվել է 1930-ական թվականներից և շահագործվել է 1963թ.-ից՝ բաց եղանակով: Տեղակայված է Սյունիքի

¹⁰⁷ Տեղեկատվությունը վերցված է «Հանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.zcmc.am/arm/our-company/who-we-are

մարզում՝ Մեղրի քաղաքից 8 կմ հյուսիս-արևմուտք: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն պղինձը և մոլիբդենը¹⁰⁸:

«Թեղուտ» ՓԲ ընկերության տարածքում գտնվող հանքավայրը գտնվում է Հայաստանի հյուսիսում՝ Լոռու մարզի Թումանյանի տարածաշրջանում: Հանքավայրի հայտնաբերմանը ուղղված հետախուզական աշխատանքները սկսվել են 1972 թվականից: Հետախուզական աշխատանքները ավարտվել են 2014թ.-ին: «Թեղուտ» ՓԲ ընկերությունը հիմնադրվել է 2006թ.ին: Հանքավայրում առկա են պղինձի, մոլիբդենի, ոսկու, արծաթի պաշարներ¹⁰⁹:

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության վերաբերյալ որոշակի մանրամասներ ներկայացվել են սույն հետազոտության 2.2 ենթահարցում:

«Վանդ-ՍԱ» ՍՊ ընկերությունը հիմնադրվել է 2005 թվականին: Ընկերությունը պայթուցիկ նյութեր և պայթեցման միջոցներ է մատակարարում հանքարդյունաբերության առաջատար ընկերություններից մեծ մասին: «Վանդ-ՍԱ» ՍՊ ընկերությունը տեղամասեր ունի ք. Երևանում և Սյունիք մարզի Կապան քաղաքում¹¹⁰:

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ն ներկայացվել է շահույթի և շահութահարկի կոռելյացիոն վերլուծությունն իրականացնելուց առաջ:

«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ հիմնադրվել է 2002թ. օգոստոսի 7-ին ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Դրմբոնի պղինձ-ոսկու հանքավայրի հիման վրա: Սկզբնական շրջանում իրականացվել են ուսումնասիրություններ և նախապատրաստական աշխատանքներ արդյունաբերական շահագործման համար: Դրմբոնի ստորգետնյա հանքավայրից արդյունահանվել է մոտ 2.9 մլն. տ, հանքաքար և արտադրվել է մոտ 206 հազ.տ խտանյութ: Ընկերությունը ունի մոտ 1300 աշխատակից¹¹¹:

«Մեղրաձոր Գուլը» ՍՊԸ գտնվում Կոտայքի մարզի Մեղրաձոր գյուղում, ունի

¹⁰⁸ Այվազյան Հ.Մ. խմբագրությամբ «Հայաստանի բնաշխարհ» հանրագիտարան, Հայկական հանրագիտարան հրատարակչություն, Երևան, 2006թ. 691 էջ

¹⁰⁹ Տեղեկատվությունը վերցված է «Թեղուտ» ՓԲ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.vm.am

¹¹⁰ Տեղեկատվությունը վերցված է «Վանդ-ՍԱ» ՍՊ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.vandsa.am

¹¹¹ Տեղեկատվությունը վերցված է «Բեյզ Մեթըլս» ՓԲ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.bm.am

ոսկու կորզման արտադրամաս:

«Գեոպրոմայինգ Գոլդ» ՓԲ Ընկերությունը ընդգրկում է Զոդի ոսկու հանքը Գեդարքունիքի մարզում և Արարտի ոսկու արդյունահանման գործարանը Արարատի մարզում: 2007 թվականին վերսկսվել է հանքավայրի շահագործումը: 2014 թվականի ապրիլին տեղի է ունեցել Ալբիոն ոսկու վերամշակման գործարանի բացումը¹¹²:

«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ Ախթալայի պղնձաձուլական գործարանը հիմնվել է 1861թ.-ին: Խորհրդային իշխանության տարիներին սկսվեց Ախթալայի հանքարդյունաբերության զարգացման նոր փուլ: Հանքերը վերազինվեցին նոր տեխնոլոգիաներով և սկսեցին մեծ ծավալով արտադրանք տալ: 2002 թվականին «Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲ ընկերության պետական սեփականություն հանդիսացող բաժնետոմսերը մասնավորեցրել է «Նևիսի Մեթ Բրինս» ընկերությունը:

Ստորև թիվ 2.3.2, 2.2.3 և 2.3.4 աղյուսակներում համապատասխանաբար ներկայացրել ենք ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար կազմակերպությունների համար հաշվարկված իրացվելիության, վճարունակության ցուցանիշները 2014-2015թթ.կտրվածքով և իրացվելիության ցուցանիշների միջին արժեքները:

Աղյուսակ 2.3.2

ՀՀ հանքարդյունաբերության առաջատար ընկերությունների ակտիվների իրացվելիությունը բնութագրող ցուցանիշները 2014-2015 թթ. համար¹¹³

2015թ.							
Հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպության անվանում՝ ցուցանիշ	Դրամական միջոցներ, հազ. դրամ	Դեբիտորական պարտքեր, հազ. դրամ	Ընթացիկ ակտիվներ, հազ. դրամ	Ընթացիկ պարտավորություններ, հազ. դրամ	Բացարձակ իրացվելիության գործակից (սահմանային նշանակությունը մեծ կամ հավասար 0.2-ից)	Կրիտիկական իրացվելիության գործակից (սահմանային նշանակությունը մեծ կամ հավասար 1-ից)	Ընթացիկ իրացվելիության գործակից (Սահման. նշ. կամ մեծ կամ հավասար 2-ից)
1	2	3	4	5	6	7	8
«Զանգեզուրի ՊՄԿ»	4,901,363.00	2,369,255.00	35,548,866.00	105,614,677.00	0.05	0.07	0.34

¹¹² Տեղեկատվությունը վերցված է «Գեոպրոմայինգ Գոլդ» ՓԲ ընկերության պաշտոնական վեբ կայքից. www.geopromining.com

¹¹³ Աղյուսակում ներկայացված տվյալները վերցված են ընկերությունների կողմից հրապարակված ֆինանսական հաշվետվություններից, որոնք ներկայացված են հավելված 2.3.1-ում

ՓԲԸ							
«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ	1,534,399.00	5,543,124.00	15,937,837.00	8,325,630.00	0.18	0.85	1.91
«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	32,050.00	1,686,045.00	4,099,415.00	14,551,960.00	0.00	0.12	0.28
«Թեղուտ» ՓԲԸ	2,303,866.00	776,099.00	22,569,289.00	182,162,768.00	0.01	0.02	0.12
«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	2,432.00	603,069.00	1,002,222.00	391,731.00	0.01	1.55	2.56
«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ	10,804.00	324,650.00	519,512.00	224,126.00	0.05	1.50	2.32
«Մաքուր Երկաթի գործարան» ԲԲԸ	946,066.00	740,816.00	19,984,813.00	248,948.00	3.80	6.78	80.28
«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ	1,442,685.00	1,042,822.00	19,692,443.00	23,514,011.00	0.06	0.11	0.84

Աղյուսակ 2.3.2-ի շարունակությունը

1	2	3	4	5	6	7	8
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	4,673.00	270,353.00	432,490.00	950,370.00	0.005	0.28	0.46
«Գեոպրոմայինգ Գոլդ» ՍՊԸ	375,571.00	6,062,400.00	17,973,060.00	137,769,251.00	0.003	0.05	0.13
«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ	29,220.00	498,166.00	2,109,552.00	7,561,035.00	0.004	0.07	0.28
2014թ.							
«Զանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲԸ	937,475.00	1,751,340.00	20,361,019.00	49,278,408.00	0.02	0.05	0.41
«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ	731,926.00	8,399,203.00	18,791,531.00	6,250,118.00	0.12	1.46	3.01
«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	84,478.00	1,260,256.00	5,052,203.00	11,975,938.00	0.01	0.11	0.42
«Թեղուտ» ՓԲԸ	580,443.00	57,208.00	16,043,321.00	164,262,792.00	0.004	0.004	0.10
«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	3,685.00	351,058.00	845,138.00	127,734.00	0.03	2.78	6.62
«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ	58,457.00	202,769.00	983,749.00	37,857.00	1.54	6.90	24,516.35
«Մաքուր Երկաթի գործարան» ԲԲԸ	2,087,314.00	7,268,165.00	21,991,837.00	8,196,873.00	0.25	1.14	2.68
«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ	31,753.00	1,461,820	13,482,043.00	16,351,696.00	0.002	0.09	0.82
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	17,139.00	137,376.00	607,482.00	1,453,736	0.012	0.09	0.42
«Գեոպրոմայինգ Գոլդ» ՍՊԸ	116,641.00	4,605,283.00	13,732,952.00	131,207,824.00	0.0009	0.036	0.11
«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ	307,681.00	669,082.00	2,771,829.00	6,776,958.00	0.05	0.1	0.4

Աղյուսակ 2.3.3

ՀՀ հանքարդյուրության առաջատար ընկերությունների հաշվեկշռի վճարունակության ցուցանիշները

2014-2015թթ. համար (ըստ Վան Խորենի մոտեցման)¹¹⁴

2015թ.									
Կազմակերպության անվանում/ Ցուցանիշ	Ակտիվների գումար (հազար դրամ)	Երկարաժամկետ պարտավորությունների գումար (հազար դրամ)	Ընդամենը պարտավորությունների գումար (հազար դրամ)	Սեփական կապիտալի գումար (հազար դրամ)	Զուտ դրամական հոսքեր= դրամական հոսքեր տարեսկզբի ն- դրամական միջոցներ տարեվերջի ն	Գ1=Պարտավորությունների գումար/ակտիվների գումար	Գ2=Պարտավորությունների գումար/Սեփական կապիտալ	Գ3=Երկարաժամկետ պարտավորություններ/ (Երկարաժամկետ պարտավորություններ + սեփական կապիտալ)	Գ4= Զուտ դրամական հոսքեր / Պարտավորությունների գումար
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
«Զանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲԸ	268,580,388.00	34,267,835.00	139,882,512.00	128,697,876.00	-278,461.00	0.52	0.27	0.21	-0.002
«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ	24,374,433.00	2,353,611.00	10,679,241.00	13,695,192.00	802,473.00	0.44	0.17	0.15	0.08
«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	29,366,050.00	9,038,936.00	23,590,896.00	5,775,154.00	-52,428.00	0.80	1.57	0.61	-0.002
«Թեղուտ» ՓԲԸ	161,203,009.00	11,536,736.00	193,699,504.00	-32,496,495.00	1,723,423.00	1.20	-0.36	-0.55	0.01

¹¹⁴ Աղյուսակում ներկայացված տվյալները վերցված են ընկերությունների կողմից հրապարակված ֆինանսական հաշվետվություններից, որոնք ներկայացված են հավելված 2.3.1-ում

«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	3,101,542.00	1,240,650.00	1,632,381.00	1,469,161.00	-1,253.00	0.53	0.84	0.46	-0.001
-------------------------	--------------	--------------	--------------	--------------	-----------	------	------	------	--------

Աղյուսակ 2.3.3-ի շարունակությունը

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ	752,608.00	4,824.00	228,950.00	523,658.00	-47,653.00	0.30	0.01	0.01	-0.21
«Մաքուր երկաթի գործարան» ԲԲԸ	48,573,444.00	225,068.00	474,016.00	48,099,428.00	-1,141,248.00	0.01	0.00	0.005	-2.41
«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ	71,030,224.00	30,820,325.00	54,334,336.00	16,695,888.00	1,410,932.00	0.76	1.85	0.65	0.03
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	1,320,586.00	363,530.00	950,370.00	6,686.00	-34,584.00	0.72	54.37	0.98	-0.04
«Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՍՊԸ	181,464,576.00	35,692,743.00	173,461,994.00	8,002,582.00	259,160.00	0.96	4.46	0.82	0.001
«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ	7,463,197.00	3,287,480.00	10,848,515.00	-3,385,318.00	-278,461.00	1.45	-0.97	-33.60	-0.03
2014թ.									
«Զանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲԸ	250,649,009.00	58,970,777.00	108,249,185.00	142,399,824.00	416,391.00	0.43	0.41	0.29	0.004
«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ	40,644,700.00	92,233,181.00	98,483,299.00	-57,838,599.00	241,569.00	2.42	-1.59	2.68	0.002
«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	33,209,228.00	10,993,615.00	22,969,553.00	10,239,675.00	-21,041.00	0.69	1.07	0.52	-0.001
«Թեղուտ» ՓԲԸ	179,607,125.00	16,632,818.00	180,895,610.00	-1,288,485.00	1,256,321.00	1.01	-12.91	1.08	0.01
«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	2,678,192.00	1,388,509.00	1,516,243.00	1,161,949.00	-2,492.00	0.57	1.19	0.54	-0.002
«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ	1,110,672.00	2,260.00	40,117.00	1,070,555.00	46,894.00	0.04	0.00	0.00	1.17
«Մաքուր երկաթի գործարան» ԲԲԸ	55,378,174.00	411,202.00	8,196,873.00	47,181,301.00	1,676,922.00	0.15	0.01	0.01	0.20
«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ	43,844,393.00	6,100,366.00	22,452,062.00	21,392,331.00	1,210,569.00	0.51	0.29	0.22	0.05
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	1,740,014.00	265,932.00	1,453,736.00	20,346.00	-35,678.00	0.84	13.07	0.93	-0.02
«Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՍՊԸ	170,334,818.00	26,684,136.00	157,891,960.00	12,442,858.00	214,785.00	0.93	2.14	0.68	0.001
«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ	6,494,857.00	941,194.00	7,718,152.00	-1,223,194.00	45,698.00	1.19	-0.77	-3.34	0.01

**ՀՀ հանքարդյունաբերության առաջատար կազմակերպությունների
վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության ցուցանիշների
2014թ. և 2015թ. միջին արժեքները**

Կազմակերպության անվանում/ Ցուցանիշներ	Բացարձակ իրացվելիության գործակից միջին մակարդակ	Կրիտիկական իրացվելիության գործակից ի միջին մակարդակ	Ընթացիկ իրացվելիության գործակից ի միջին մակարդակ	Վճարունակությա ն Գ1 գործակց ի միջին մակարդակ	Վճարունակությա ն Գ2 գործակց ի միջին մակարդակ	Վճարունակությա ն Գ3 գործակց ի միջին մակարդակ	Վճարունակությա ն Գ4 գործակց ի միջին մակարդակ
«Ջանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲԸ	0,035	0,06	0,375	0,476	0,340	0,252	0,001
«Կապանի ՀՀԿ» ՓԲԸ	0,15	1,155	2,46	1,431	-0,711	1,414	0,039
«Ագարակի ՊՊՄԿ» ՓԲԸ	0,005	0,115	0,35	0,748	1,319	0,564	-0,002
«Թեղուտ» ՓԲԸ	0,007	0,012	0,11	1,104	-6,632	0,267	0,008
«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	0,02	2,165	4,59	0,546	1,020	0,501	-0,001
«Մաքուր Երկաթի գործարան» ԲԲԸ	2,025	3,96	41,48	0,079	0,007	0,007	-1,102
«Բելգ Մեթրլս» ՓԲԸ	0,031	0,1	0,83	0,639	1,066	0,435	0,040
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	0,0085	0,185	0,44	0,778	33,721	0,955	-0,030
«Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՍՊԸ	0,002	0,043	0,12	0,941	3,302	0,749	0,001
«Ախթալայի ՀՀԿ» ՓԲԸ	0,027	0,085	0,34	1,321	-0,870	-18,469	-0,010

Անդրադառնանք մեր կողմից հետազոտված յուրաքանչյուր կազմակերպության իրացվելիության, վճարունակության գործակիցներին և գործարար ակտիվությանը առանձին-առանձին.

«Ջանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ-ում և՛ 2014, և՛ 2015 թվականներին իրացվելիության բոլոր գործակիցները ընդունված նորմատիվային նշանակությունից ցածր են: Սա նշանակում է, որ ընկերությունը պետք է քայլեր ձեռնարկի ավելի իրացվելի հաշվեկշիռ ձևավորելու ուղղությամբ, քանի որ դրանք ընկերությունում առաջացող ճգնաժամային խնդիրների մասին վկայող ազդանշաններ են: Չնայած որ բացարձակ և կրիտիկական իրացվելիության ցուցանիշները 2014 թվականի համեմատ 2015 թվականին մի փոքր աճել են, այնուամենայնիվ ընթացիկ իրացվելիության գործակիցը ավելի է հեռացել նորմատիվային նշանակությունից: Սակայն, պետք է նշել, որ գործարար ակտիվության ցուցանիշները ոլորտում դիտարկված կազմակերպությունների համեմատ բավականին բարձր են: Ընթացիկ ակտիվների շրջանառության գործակիցը ամենաբարձրն է մեր կողմից դիտարկվող

կազմակերպություններում, իսկ դեբիտորական պարտքերը 2015 թվականին կատարել են 48 պտույտ, ինչը ևս բավականին բարձր ցուցանիշ է: Չնայած գործարար ակտիվության բարձր մակարդակին՝ այնուամենայնիվ, ակտիվների և պարտավորությունների կառուցվածքային խնդիր է առկա:

«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲ ընկերությունում 2014 թվականին բացի բացարձակ իրացվելիության գործակցից իրացվելիության մյուս գործակիցները գտնվում են նորմատիվների սահմաններում, իսկ ահա 2015 թվականին իրացվելիության բոլոր գործակիցները նորմատիվային նիշերից ցածր են եղել: Դա նշանակում է, որ 2014 թվականին ի հայտ եկած դրամական միջոցների պակասը, որի մասին փաստում է բացարձակ իրացվելիության գործակցի ցածր մակարդակը, հաջորդ տարում մի փոքր մեղմվել է, սակայն շարունակել է գտնվել սահմանային նշանակություններից ցածր նիշի վրա, և խնդիրը սրվել է 2015 թվականին, քանի որ դեբիտորական պարտքերի և առհասարակ ընթացիկ ակտիվների նվազման տեմպը գերազանցել է ընթացիկ պարտավորությունների նվազման տեմպին: Գործարար ակտիվությունը գտնվել է միջին սահմաններում կամ միջինից ցածր: Համեմատելով դեբիտորական պարտքերի շրջանառության գործակիցը «Զանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲ ընկերության նույն գործակցի հետ՝ պարզ է դառնում, որ 48 պտույտի փոխարեն այստեղ ընդամենը 2.5 պտույտ է, ինչը ամենացածրն է մեր կողմից դիտարկվող կազմակերպությունների մեջ: Այս կազմակերպությունում, բացի վճարունակության խնդիրներից, առկա է նաև գործարար ակտիվության ցածր մակարդակ, ինչը ևս խոսում է ընկերությունում մոտալուտ լուրջ խնդիրների մասին, եթե չիրականացվեն առողջացման համալիր ծրագրեր:

«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲ ընկերությունում իրավիճակը գրեթե նույնն է, ինչ «Զանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲ ընկերությունում, մի տարբերությամբ, որ այստեղ ընկերության վճարունակության իրավիճակը 2015թ.-ին 2014թ.-ի համեմատ ավելի է վատթարացել: Գործարար ակտիվության ցուցանիշները հիմնականում միջին մակարդակում են, բարձր են ակտիվների շրջանառության և դեբիտորական պարտքերի շրջանառության գործակիցները, սակայն, կրկին համեմատելով «Զանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲ ընկերության

հետ, նկատելի է, որ այս ցուցանիշներով ևս զիջում է: Ընկերությունը կարիք ունի քաղաքականությունը վերանայելու և իր գործողությունները համապատասխանեցնելու ստեղծված իրավիճակին:

Անհրաժեշտ է հավելյալ ուսումնասիրել պարտավորությունների կազմը, դրանց գոյացման օբյեկտեվությունը և նվազեցման հնարավորությունները կամ գործարար ակտիվության մակարդակը բարձրացնել թողարկվող արտադրանքի ծավալների ավելացման հաշվին:

«Թեղուտ» ՓԲ ընկերությունում իրացվելիության ցուցանիշները, բացի ընթացիկ իրացվելիության ցուցանիշից, 2015թ-ին 2014թ-ի համեմատ նվազել են: Գործարար ակտիվության ցուցանիշները այստեղ բավականին բարձր են: Հատկապես դեբիտորական պարտքերի շրջանառության գործակիցը, որը կազմում է 128, այսինքն՝ դեբիտորական պարտքերը 128 պտույտ են կատարել մեկ տարվա ընթացքում: Ընդհանուր ակտիվների շրջանառության գործակիցը մի փոքր ցացր է միջին մակարդակից, սակայն, հաշվի առնելով, որ ընկերությունը համեմատաբար կարճ ժամանակ է, ինչ գործունեություն է ծավալում, դա տրամաբանական է, քանի որ ոչ ընթացիկ ակտիվները դեռևս իրենց արժեքի շատ փոքր մասն են փոխանցել նոր ստեղծվող արդյունքին: Չնայած որ վճարունակության առումով այստեղ ևս առկա են նույն խնդիրները, ինչ նախորդ երեք կազմակերպություններում, սակայն գործարար ակտիվության բարձր մակարդակը կոմպենսացնում է վճարունակության խնդիրները: Ընկերությունը գործարար ակտիվության բարձր մակարդակի շնորհիվ կարող է արագ վերականգնել վճարունակությունը:

Պետք է նշել, որ դիտարկված չորս կազմակերպություններում էլ իրացվելիության ցուցանիշները ոչ թե ուղղակի ցածր են ընդունված նորմատիվային նշանակությունից, այլ շատ անգամ հեռու են դրանից:

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերությունում, ինչպես 2014թ.-ին, այնպես էլ 2015թ.-ին բացարձակ իրացվելիության գործակիցը գտնվել է նորմատիվային նշանակությունից ցածր, իսկ կրիտիկական և ընթացիկ իրացվելիության գործակիցները եղել են նորմատիվային սահմաններում: Սա վկայում է այն մասին, որ ընկերությունում առկա է դրամական միջոցների պահանջ, իսկ մնացած առումով

հաշվեկշիռն իրացվելի է: Գործարար ակտիվության ցուցանիշները միջին մակարդակում են, փոքր ինչ ցածր է դեբիտորական պարտքերի շրջանառությունը: Ընթացիկ ակտիվների կամ դեբիտորական պարտքերի շրջանառելիության բարձրացման կամ իրացման ծավալների ավելացման դեպքում կարելի է կարգավորել նաև բացարձակ իրացվելիությունը:

«Վանդ-ՍԱ» ՍՊ ընկերությունում և՛ 2014թ.-ին, և՛ 2015թ.-ին ակտիվների իրացվելիությունը բարձր մակարդակի վրա է: Սակայն այստեղ էլ հատկապես 2014թ.-ին իրացվելիության ցուցանիշները շատ բարձր են: Սա կարող է խոսել այն մասին, որ ընկերությունն ամենայն հավանականությամբ կուտակել է մեծ չափով պաշարներ: Գործարար ակտիվության բոլոր ցուցանիշները գտնվում են միջինից բարձր մակարդակում: Ոչ ընթացիկ ակտիվների և փոխառու կապիտալի շրջանառության գործակիցները «Վանդ-ՍԱ» ՍՊ ընկերությունում մեր կողմից ուսումնասիրվող կազմակերպություններից ամենաբարձրն են, ինչը խոսում է այն մասին, որ ընկերությունը կարողանում ոչ մեծ կապիտալով շրջանառություն ապահովել: Սակայն, վճարունակության ցուցանիշների վերլուծությունը մատնանշում է հնարավոր այլ խնդրի առկայության մասին: Հնարավոր է, որ կազմակերպությունը բավական արդյունավետությամբ չի օգտագործել իր միջոցները: Մեծածավալ պաշարների կուտակման փոխարեն կարելի էր այդ պաշարների ձեռք բերմանն ուղված միջոցները օգտագործել կազմակերպության համար ավելի արդյունավետ կերպով: Իհարկե, եթե առկա չէ մեծածավալ պաշարներ կուտակելու օբյեկտիվ անհրաժեշտություն, պետք է կարգավորել պաշարների մատակարարումների գործընթացը և պաշարումների մակարդակը:

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲ ընկերությունում իրացվելիության ցուցանիշները շատ անգամ բարձր են նորմատիվային նվազագույն սահմանից: Իհարկե, կարևոր է, որ կազմակերպությունը ձևավորել է իրացվելի հաշվեկշիռ: Սա բավականին մեծ առավելություն է իր մատակարարների համար. նրանք կարող են հանգիստ լինել, որ կազմակերպությունն իր ընթացիկ պարտավորությունները, որոնց թվում նաև կրեդիտորական պարտքերը, պահում է շատ ցածր մակարդակում: Այդ մասին է խոսում նաև կրեդիտորական պարտքերի շրջանառության գործակցի

ամենաբարձր մակարդակը վերլուծվող կազմակերպություններում: Սակայն այստեղ ևս, ինչպես նախորդ կազմակերպությունում, ամեն ինչ խոսում է այն մասին, որ կազմակերպությունը մեծ պաշարումներ ունի և կուտակել է բավականաչափ դեբիտորական պարտքեր: Այստեղ արդեն պետք է ուսումնասիրել դրանց ձևավորման պատճառները և միջոցառումներ ձեռնարկել դեբիտորական պարտքերի հավաքագրելիությունը մեծացնելու և պաշարների պահուսատվորումը օպտիմալ չափի հասցնելու ուղղությամբ:

«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ-ում իրացվելիության ցուցանիշները 2015թ.-ին բարելավվել են 2014թ. համեմատ, իսկ գործարար ակտիվության ցուցանիշները բացի դեբիտորական պարտքերի շրջանառության գործակցից, միջինից ցածր են:

«Մեդրաժոր Գոլդ» ՍՊԸ-ում և «Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՓԲԸ-ում իրացվելիության գործակիցները նորմատիվային սահմաններից ցածր են, սակայն առաջինի մոտ գործարար ակտիվությունը բավականին բարձր է, ինչը բացակայում է երկրորդ ընկերության մոտ:

«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ-ում իրացվելիության գործակիցները 2014թ.-ին 2015թ.-ի համեմատ նվազել են, իսկ դեբիտորական պարտքերի շրջանառության գործակցի, բացի գործարար ակտիվությունը բնութագրող, մնացած ցուցանիշները միջին և միջինից ցածր մակարդակում են:

Այն հանգամանքը, որ մեր կողմից դիտարկված կազմակերպություններում, որոնցում մեկ կամ մի քանի ցուցանիշներ նորմատիվային նշանակությունից ցածր են, դեռևս չի նշանակում, որ կազմակերպությունն անխուսափելիորեն կգնա սնանկացման: Ինքնին երևույթը ցանկալի չէ, սակայն, եթե կազմակերպության ընթացիկ ակտիվներն աչքի են ընկնում իրենց բարձր շրջանառելիությամբ, և թողարկված արտադրանքի պահանջարկն առկա է, իրավիճակը մեղմվում է, սակայն, միևնույնն է, կազմակերպությունը մեծ կախվածության մեջ է մնում ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրներից: Ուշագրավ է, որ հանքավայրեր շահագործող կազմակերպությունների մոտ ակտիվների իրացվելիությունը նորմատիվային սահմաններում չէ, իսկ հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպություններին սպասարկող կազմակերպություններում՝ «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ-ում և «Վանդ-ՍԱ» ՍՊԸ-ում և

հանքարդյունաբերության ստեղծած հումքով աշխատող կազմակերպությունում՝ «Մաքուր երկաթի գործարան» ԲԲԸ-ում, այլ իրավիճակ է. այդ կազմակերպությունների մոտ իրացվելիությունը նորմատիվային սահմանների մեջ է: Այս փաստը կարող է պայմանավորված լինել վերջին տարիներին մետաղի խտանյութի գների նվազմամբ: Սակայն այդ կազմակերպություններում, վստահ ենք, առկա են իրավիճակի բարելավման ուղիներ: Արտադրության ծավալների ավելացումը և երկարաժամկետ ծրագրերի մշակումը կտան իրենց դրական արդյունքը, մինչև մետաղի խտանյութի գների կայունացումը:

Սույն ենթահարցում առաջարկում ենք «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի ֆինանսական արդյունքի վրա մեր կողմից հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար կազմակերպությունների համար տարանջատված երկու գործոնների՝ հիմնական միջոցների մաշվածության և արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների ազդեցությունը փոխկապակցել իրացվելիության և վճարունակության ֆինանսական կառավարման գործընթացի հետ: Այդ նպատակով անհրաժեշտ ենք համարել իրականացնել հետևյալ հաջորդական քայլերը.

1. Որպես արդյունքային ցուցանիշ՝ y , ընտրվում է հաշվեկշռային շահույթ / (հիմնական միջոցների մաշվածություն + արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքներ) հարաբերակցությունը, իրացվելիության կապի տեսանկյունից գնահատելու համար որպես փոփոխականներ ընտրվել են բացարձակ իրացվելիության՝ X_1 , կրիտիկական իրացվելիության՝ X_2 և ընթացիկ իրացվելիության՝ X_3 գործակիցները, իսկ վճարունակության կապի տեսանկյունից գնահատելու համար որպես փոփոխականներ ընտրել ենք պարտավորությունների գումար/ ակտիվների գումար՝ Z_1 , պարտավորությունների գումար/ սեփական կապիտալ՝ Z_2 , երկարաժամկետ պարտավորություններ/ (երկարաժամկետ պարտավորություններ + սեփական կապիտալ)՝ Z_3 , զուտ դրամական հոսքեր / պարտավորությունների գումար՝ Z_4 ,

2. Կազմվում է համադրելի աղյուսակ, որի համար ելակետ ենք ընտրել արդյունքային ցուցանիշի համար առավելագույն, իսկ ընտրված փոփոխականների հետազոտված հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար կազմակերպությունների համար միջին ցուցանիշները,

3. Կառուցվում են երկու ռեգրեսիոն հավասարումներ՝ $Y_x = a_0 + a_1 * X_1 + a_2 * X_2 + a_3 * X_3$ և $Y_z = b_0 + b_1 * Z_1 + b_2 * Z_2 + b_3 * Z_3 + b_4 * Z_4$,

4. Այս քայլում փոքրագույն քառակուսիների մեթոդի կիրառմամբ որոշում ենք Y_x և Y_z ռեգրեսիոն հավասարումների փոփոխականների կշռային ազդեցությունները,

5. Հիմք ընդունելով Y_x և Y_z ռեգրեսիոն հավասարումները՝ փոփոխականների կշռային ազդեցություններին համապատասխան կատարվում է տարիների կտրվածքով հետազոտված կազմակերպության արդյունքային ցուցանիշի դասակարգում՝ ելակետ ընդունելով առաջարկված սահմանային գոտիները,

6. Ըստ արդյունքային ցուցանիշի՝ որոշում ենք հետազոտված «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի համար իրացվելիության և վճարունակության օպտիմալ փոխհարաբերակցությունը՝ ըստ արդյունքային ցուցանիշի:

Առաջին քայլ: «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի 2010-2015թթ. համար մեր կողմից ընտրված ցուցանիշների հաշվարկված մեծությունները ներկայացվել են թիվ 2.3.5 աղյուսակում:

Աղյուսակ 2.3.5

«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի համար ընտրված ցուցանիշների հաշվարկված մեծությունները 2010-2015թթ.

Ցուցանիշ/ Տարեթիվ	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունից եկամուտ, մլն. դրամ	7,3	4,5	15,9	9,6	83,4	24,17
2. Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունից ծախսեր, մլն. դրամ	10,03	17,8	70,06	12,39	210,55	46,43
3. Հիմնական միջոցների մաշվածության ծախս (հարկային մոտեցմամբ), մլն. դրամ	23,85	131,54	224,49	252,11	298,48	490,94
4. Հաշվեկշռային շահույթ մլն. դրամ	163,47	272,41	421,84	756,32	629,36	507,21
5. Բացարձակ իրացվելիության գործակից՝ X_1	0,06	0,005	0,02	0,03	0,01	0,03
6. Կրիտիկական իրացվելիության գործակից՝ X_2	0,64	0,47	0,74	1,5	1,55	2,78
7. Ընթացիկ իրացվելիության գործակից՝ X_3	0,95	0,66	1,6	3,98	2,56	6,62
8. Պարտավորությունների գումար/ ակտիվների գումար՝ Z_1	0,79	0,92	0,85	0,4	0,53	0,57
9. Պարտավորությունների գումար/ Սեփական կապիտալ՝ Z_2	3,81	2,83	1,42	0,65	0,84	1,19
10. Երկարաժամկետ պարտավորություններ/ (Երկարաժամկետ պարտավորություններ + սեփական կապիտալ)՝ Z_3	0,74	0,63	0,49	0,32	0,46	0,54
11. Զուտ դրամական հոսքեր / պարտավորությունների գումար՝ Z_4	0,01	-0,004	0,003	0,001	-0,001	-0,002

Երկրորդ քայլ: Արդյունաքային ցուցանիշի և ընտրված փոփոխականների համադրելի աղյուսակի կազմման համար օգտվել ենք թիվ 2.3.4 աղյուսակի տվյալներից՝ նախապես որոշելով աղյուսակում ներկայացված՝ որպես

փոփոխականներ ընտրված ցուցանիշների համար միջին մեծությունները, իսկ արդյունաքային ցուցանիշի համար՝ ըստ առավելագույն արժեք ընտրված մեծությունը:

Աղյուսակ 2.3.6

«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի համար արդյունքային ցուցանիշի և ռեգրեսիոն հավասարումների կառուցման հիմքում դրված փոփոխականների համադրելի մեծությունները 2010-2015թթ.

Ցուցանիշ/ Տարեթիվ	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Y	1	0,2977	0,32	0,3919	0,4746	0,1398
X ₁	0,1852	0,0154	0,0617	0,0926	0,0309	0,0926
X ₂	0,8122	0,5964	0,9391	1,9036	1,967	3,5279
X ₃	0,18593	0,12917	0,31314	0,77894	0,50103	1,29563
Z ₁	1,65966	1,93277	1,78571	0,84034	1,11345	1,19748
Z ₂	1,17008	0,86911	0,43609	0,19962	0,25797	0,36546
Z ₃	-0,5553	-0,4728	-0,3677	-0,2402	-0,3452	-0,4053
Z ₄	-0,0737	0,02949	-0,0221	-0,0074	0,00737	0,01475

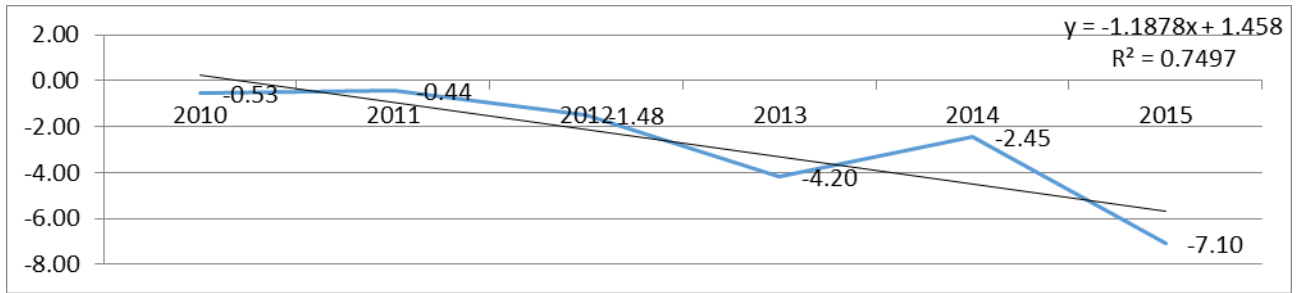
Երրորդ քայլ: Կառուցում ենք ըստ իրացվելիության և ֆինանսական արդյունքի վրա ազդեցության գործոնների փոխկապակցությունը բնութագրող $Y_x = a_0 + a_1 * X_1 + a_2 * X_2 + a_3 * X_3$ ռեգրեսիոն հավասարումը, և վճարունակության ու ֆինանսական արդյունքի վրա ազդեցության գործոնների փոխկապակցությունը բնութագրող $Y_z = b_0 + b_1 * Z_1 + b_2 * Z_2 + b_3 * Z_3 + b_4 * Z_4$, ռեգրեսիոն հավասարումը:

Չորրորդ քայլ: Փոքրագույն քառակուսիների մեթոդի կիրառմամբ որոշում ենք կառուցված Y_x և Y_z ռեգրեսիոն հավասարումների փոփոխականների կշռային ազդեցությունները: Ռեգրեսիոն հավասարումների վիճակագրական բնութագրիչները ներկայացվել են թիվ 2.3.4 և 2.3.5 հավելվածներում: Կառուցված ռեգրեսիոն հավասարումների վերջնական տեսքը հետևյալն է.

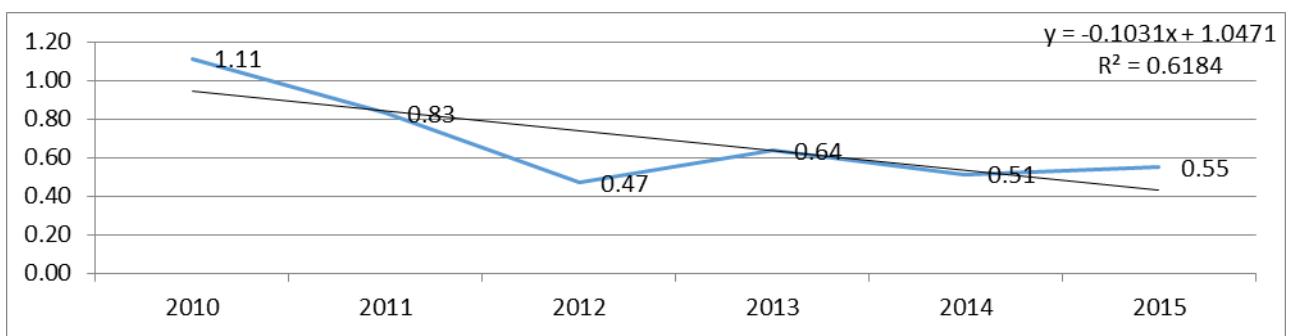
$$Y_x = 0,208 + 3,974 * X_1 + 0,364 * X_2 - 1,275 * X_3, (2.3.1),$$

$$Y_z = 0.928 - 0.641 * Z_1 + 0.348 * Z_2 - 0.806 * Z_3 - 3.918 * Z_4, (2.3.2):$$

Հինգերորդ քայլ: Հետազոտված «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի համար 2010-2015թթ. կտրվածքով ստորև ներկայացնենք ըստ (2.3.1) և (2.3.2) ռեգրեսիոն հավասարումների դասակարգման արդյունքները և տարանջատենք իրացվելիության և վճարունակության ֆինանսական կառավարման համատեքստում ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող քննարկված գործոնների սահմանային գոտիներ: Արդյունքները ներկայացրել ենք թիվ 2.3.1 և 2.3.2 գծապատկերներում:



Գծապատկեր 2.3.1. «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի 2010-2015թթ. դասակարգման արդյունքները՝ ըստ Y_x ռեգրեսիոն հավասարման



Գծապատկեր 2.3.2. «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի 2010-2015թթ. դասակարգման արդյունքները՝ ըստ Y_z ռեգրեսիոն հավասարման

Ըստ դասակարգման արդյունքների՝ «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ում ինչպես իրացվելիության, այնպես էլ վճարունակության ֆինանսական կառավարման գործընթացում ֆինանսական արդյունքի վրա երկու հիմնական գործոնների ազդեցության տեսանկյունից գնահատականը եղել է բացասական: Եթե իրացվելիության ֆինանսական կառավարման առումով եղել է անկումային 2013թ.-ին, ապա վճարունակության ֆինանսական կառավարման առումով եղել է անկումային 2012թ.-ին: Հիմք ընդունելով դասակարգման արդյունքները՝ տարանջատել ենք հետևյալ վերահսկողության գոտիները՝ ըստ իրացվելիության և ըստ վճարունակության ֆինանսական կառավարման ու ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող գործոնների կապի: Արդյունքները ներկայացվել են թիվ 2.3.7 աղյուսակում:

Ըստ էության, «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ում 2010-2015թթ. առավել բացասական ազդեցություն եղել է ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող մեր կողմից գնահատված երկու գործոնների առումով 2013 և 2015թթ.: Ըստ էության, դա

հիմնականում պայմանավորված է ՀՀ-ում արձանագրված փոխարժեքի տատանման դրսևորումներով:

Աղյուսակ 2.3.7

Ըստ իրացվելիության և ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող գործոնների

Տարիներ/Սահմանային գոտիներ	-2,699>-7.097	-2.699<-0.530
2010		✓
2011		✓
2012		✓
2013	✓	
2014		✓
2015	✓	

փոխազդեցության գոտիները 2010-2015թթ.

Ինչ վերաբերում է ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող և մեր կողմից գնահատված երկու հիմնական գործոնների դասակարգման արդույքներին, ապա դրանք ներկայացվել են թիվ 2.3.8 աղյուսակում:

Աղյուսակ 2.3.8

Ըստ վճարունակության և ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող գործոնների

Տարիներ/Սահմանային գոտիներ	0.69>0.55	0.69<1.11
2010		✓
2011		✓
2012	✓	
2013	✓	
2014	✓	
2015	✓	

փոխազդեցության գոտիները 2010-2015թթ.

Ըստ վճարունակության և ֆինանսական արդյունքների վրա ազդող գործոնների փոխազդեցության առաջարկող գոտիների՝ դրական են բնութագրվել 2010 և 2011 թթ., 2012-2015թթ. գնահատականը եղել է բացասական, ինչը պահանջում է վերահսկողության արդյունավետության բարձրացման տեսնակյունից ձեռնարկել արդյունավետ լուծման միջոցներ: Ըստ էության, առավել նախընտրելի եղել են 2010-2011թթ., ուստի հետագայում ֆինանսական արդյունքի վերահսկողության արդյունավետության բարձրացման նպատակով հարկ կլինի հաշվի առնել այդ տարիներին կիրառված լավագույն որոշումները:

Վեցերորդ քայլ: Նկատի ունենալով, որ արդյունքային ցուցանիշի հետ

նույնաբնույթ կապի տեսանկյունից դիտարկել ենք ինչպես իրացվելիության, այնպես էլ վճարունակության ֆինանսական կառավարման գործընթացները, կարևորում ենք դրանց օպտիմալ վերահսկողության պայմանի որոշման խնդրի լուծումը:

Այդ նպատակով արդյունքային ցուցանիշի երկու հավասարումների արժեքները միմյանց փոխկապակցելով՝ փորձենք որոշել այն արդյունավետ միջակայքը, որի սահմաններում ֆինանսական արդյունքի վրա ազդող երկու գործոնների և՛ իրացվելիության, և՛ վճարունակության ազդեցությունները կլինեն առավել նախընտրելի:

Ստացված արդյունքները ներկայացրել ենք թիվ 2.3.9 աղյուսակում:

Աղյուսակ 2.3.9

Ըստ արդյունաքային ցուցանիշի՝ իրացվելիության և վճարունակության

Տարիները	Yx	Yz
2010	-0.53	1.11
2011	-0.44	0.92
2012	-1.48	0.47
2013	-4.20	0.64
2014	-2.45	0.51
2015	-7.10	0.55

փոխկապակցության օպտիմալ հարաբերակցությունը 2010-2015թթ.

Առաջարկված մոտեցման շրջանակներում վերին սահմանային միջակայք ընտրվել է վճարունակության գնահատականը, իսկ ստորին սահմանային միջակայք՝ իրացվելիության գնահատականը, ինչը բխում է նաև ֆինանսական կառավարման հիմնադրույթներից, ուստի և վերլուծության գնահատականները և դրանց հիման վրա կատարվող եզրահանգումներն անհրաժեշտաբար պետք է ընդունել հավաստի և օրինաչափ: «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ում արդյունքային ցուցանիշի՝ իրացվելիության և վճարունակության փոխկապակցության օպտիմալ հարաբերակցության առումով առավել նախընտրելի է 2010թ.: Ուստի, ֆինանսական արդյունքի վերահսկողությանը միտված կառավարչական որոշումներ կայացնելիս հետազոտված այս կազմակերպության ֆինանսական մենեջերը անհրաժեշտաբար պետք է հաշվի առնի վերլուծության արդյունքներից բխող նշված հանգամանքը:

Կատարված վերլուծությունը վկայում է, որ հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար կազմակերպություններում առկա են ակտիվների իրացվելիության և

վճարունակության խնդիրներ, որոնք իրենց ազդեցությունն են ունենում ֆինանսական արդյունքի վերահսկողության գործընթացի արդյունավետության վրա: Այդ հիմնախնդիրների լուծման ուղղությամբ առաջարկությունները կներկայացնենք սույն հետազոտության

3-րդ

գլխում:

ԳԼՈՒԽ 3. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԵՎ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

3.1 Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմի բարելավման ուղիները ԵԱՏՄ և ՀՀ օրենսդրության համատեքստում

Հետազոտության առաջին գլխում ներկայացրել ենք ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործընթացը Եվրասիական տնտեսական միության անդամ երկրներում, այդ թվում՝ նաև Հայաստանի Հանրապետությունում: Ուսումնասիրության ընթացքում փորձել ենք վեր հանել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործընթացում առկա խնդրահարույց կողմերը, որն իրականացվել է հետազոտության 2-րդ գլխում: Այդ ամենի ամփոփմամբ սույն ենթահարցի շրջանակում կդիտարկենք նշված խնդիրների հնարավոր լուծման ուղիները հետևյալ հաջորդականությամբ.

1. Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմի կատարելագործումը Եվրասիական տնտեսական միության շրջանակում:

2. Ֆինանսական արդյունքի ձևավորումը պայմանավորող ՀՀ օրենսդրության խնդրահարույց կողմերը և դրանց լուծման հնարավոր ուղիները (Արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները և կապակցված կողմերին առնչվող հարցերը):

Եվրասիական տնտեսական միության անդամ երկրների ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմը ուսումնասիրվել է հետազոտության 1.1 ենթահարցում, հետազոտության 2.1 ենթահարցում, իսկ հավելված 2.1.1-ում ուսումնասիրվել է «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրը և այդ ամենի արդյունքում հանգում ենք նրան, որ ՀՀ և ԵԱՏՄ անդամ մյուս երկրներում անհրաժեշտ է ֆինանսական արդյունքի հաշվառման և առհասարակ հաշվապահական հաշվառման միասնական մոտեցումների իրականացում:

Հայաստանի Հանրապետությունը և ԵԱՏՄ մյուս պետությունները, լինելով մեկ ընդհանուր տնտեսական միության կազմում, պարտավորվում են իրականացնել միասնական քաղաքականություն, ինչը ենթադրում է համագործակցության

ոլորտներում իրականացնել միասնական օրենսդրական կարգավորում և օրենսդրական ներդաշնակեցում: Այդ ներդաշնակեցումը առաջին հերթին հնարավորություն կընձեռի առավելագույնս խորացնել տնտեսական համագործակցությունը՝ յուրաքանչյուր երկրի համար տնտեսական օգուտներ ապահովելու նպատակով: Եվ հենց այս առումով միասնական օրենսդրավական կարգավորումը վերաբերում է նաև հարկերին վերաբերող օրենսդրությանը և ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմին, մասնավորապես՝ խոսքը գնում է ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմում միասնական մոտեցումների կիրառմանը և ֆինանսական արդյունքից ուղղակի առաջացող հարկին՝ շահութահարկին:

Նշված համատեքստում առաջնային նշանակություն է ձեռք բերում միության անդամ երկրների կողմից հաշվապահական հաշվառմանը ներկայացվող պահանջների՝ հատկապես հաշվապահական հաշվառման ստանդարտների ներդաշնակեցումը: Ինչպես ուսումնասիրությունից պարզ դարձավ միության անդամ յուրաքանչյուր երկիր որդեգրել է իր քաղաքականությունը. Հայաստանի, Բելառուսի և Ղրղզստանի Հանրապետությունները որդեգրել են ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և հետևողականորեն իրականացնում են այդ ստանդարտների փուլ առ փուլ ներդրումը, Ղազախստանի Հանրապետությունը մշակել է ազգային ստանդարտները, իսկ Ռուսաստանի Դաշնությունը, ի սկզբանե ընդունելով ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները, վերջին տարիներին փոխել է քաղաքականությունը և այժմ ՌԴ-ում մշակվում են դաշնային և ճյուղային ստանդարտներ, որոնցից առաջինը կոչված կլինի կարգավորելու ողջ հաշվապահական հաշվառումը, իսկ երկրորդը՝ սահմանելու տնտեսության առանձին ճյուղերում հատուկ կանոններ:

Միության անդամ երկրներում հաշվապահական հաշվառման միասնական մոտեցումներով իրականացումը միտված է լուծելու մի շարք խնդիրներ, որոնցից ամենակարևորներն են.

1. Տեղեկատվության համադրելիություն, ինչը հնարավորություն կտա համեմատականներ անցկացնել տարբեր երկրների տնտեսության միևնույն ճյուղում

գործող կազմակերպությունների միջև: Բացի այդ կապահովվի ֆինանսական հաշվետվություններում առկա տեղեկատվության համադրելիությունը՝ այս դեպքում արդեն ֆինանսական ցուցանիշների միջև:

2. Ներդրումների համար բարենպաստ պայմանների ստեղծում, ինչը տեղեկատվության համադրելիության հետևանք է: Հնարավոր ներդրողները կարող են գնահատել ներդրումների նպատակահարմարությունը թե՛ հայրենիքում առկա կազմակերպություններում, թե՛ միության անդամ մյուս երկրների կազմակերպություններում:

3. Հնարավոր կլինի խուսափել հնարավոր բարդություններից, որոնք կարող են ի հայտ գալ փոխադարձ հաշվարկների ժամանակ կամ միության անդամ երկրների կազմակերպությունների միջև համագործակցության շրջանակներում տարբեր սկզբունքներով հաշվառում վարելու հետևանքով:

Նշված խնդիրների լուծման շնորհիվ կազմակերպությունները հնարավորություն կստանան բարելավելու իրենց ֆինանսական արդյունքը՝ ներդրումների ներգրավմամբ, ավելի լայն շուկաների յուրացմամբ և ուղղակի իրենց համադրելի ցուցանիշները համեմատելով ավելի հաջողակ կազմակերպությունների հետ՝ ներդնելով նրանց կողմից կիրառված լավագույն փորձը:

ԵԱՏՄ շրջանակում հաշվապահական հաշվառման միասնական մոտեցումների որդեգրումը մեր տեսակետով հնարավոր է իրականացնել երկու մոտեցմամբ.

Առաջինը՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ երկրները պետք է մշակեն հաշվապահական հաշվառման սեփական ստանդարտները: Այս տարբերակը անկասկած ունի որոշակի առավելություններ: Դրանցից մեկն այն է, որ բոլոր անդամ պետությունները Խորհրդային միության ժառանգներն են և շուկայական տնտեսության պայմաններում ապրել են հավասար ժամանակաշրջան, և դրա հետևանքով սոցիալ-տնտեսական կյանքում առկա են բազմաթիվ նմանություններ, ինչպես օրինակ՝ մեր մասնագետները սովոր են հաշվառումը վարել խիստ սահմանափակող օրենսդրաիրավական դաշտում և ազատ ընտրության հնարավորությունը, որն ընձեռում են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները, ինչ-որ տեղ

կարող են խորթ թվալ մեր մասնագետներին և որևէ կոնկրետ մոտեցման ընտրության ժամանակ տարակուսանքի տեղիք տալ: Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներում շատ դեպքերում մոտեցման ընտրությունը թողնվում է կոնկրետ մասնագետին, այսինքն՝ իրավիճակը պետք է մեկնաբանվի մասնագետի կողմից և արտացոլվի հաշվառման մեջ՝ իր գնահատմանը համապատասխան:

Երկրորդ մոտեցման դեպքում Եվրասիական տնտեսական միության անդամ բոլոր պետություններն էլ ընդունում են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները՝ որպես պարտադիր պայման, որից հետո մշակում են քայլերի հաջորդականություն՝ օրենսդրական միասնական քաղականության և օրենսդրական ներդաշնակեցման ուղղությամբ:

Երկրորդ մոտեցումը մեր համար ավելի ընդունելի է, քանի որ առաջին տարբերակի դեպքում մեկուսացման խնդիր է ի հայտ գալիս, այսինքն՝ Եվրասիական տնտեսական միությունը, կարծես թե, առանձնանում է ամբողջ աշխարհից: Անհրաժեշտ է դիտարկել նաև այս ոլորտում տեղի ունեցող համաշխարհային գործընթացները:

Ներկայումս ամբողջ աշխարհում ընթանում են գլոբալացման գործընթացներ, որոնք ներառում են կյանքի բոլոր ոլորտները: Հաշվապահական հաշվառումը բացառություն չէ, և աշխարհը գնում է հաշվապահական հաշվառումը կարգավորող միասնական մոտեցումների ձևավորման ճանապարհով: Սա, կարծում ենք, անխուսափելի իրողություն է, և որքան շուտ դա գիտակցվի, այնքան հնարավոր կլինի խուսափել հետագա դժվարություններից: Ի վերջո, Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական համագործակցությունը չի սահմանափակվում միայն Եվրասիական տնտեսական միության անդամ երկրների միջև. բազմաթիվ տնտեսական կապեր կան աշխարհի տարբեր երկրների հետ և, որ ամենակարևորն է, դրանք ավելի խորացնելու հնարավորություն կա: Ի մի բերելով վերոնշյալը՝ կարծում ենք, որ Հայաստանի Հանրապետության կողմից ճիշտ քայլ էր Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների ներդրումը, և այդ ճանապարհով պետք է շարժվեն Եվրասիական տնտեսական միության անդամ մյուս պետությունները՝ ի կատարումն «Եվրասիական միության մասին» պայմանագրի՝ զուգահեռաբար մշակելով միասնական

օրենսդրական դաշտ և ներդաշնակեցնելով ազգային տնտեսությունների օրենսդրական դաշտերը:

Ֆինանսական արդյունքը, լինելով տնտեսության գլխավոր շարժիչ ուժերից մեկը, չի կարող դիտարկվել առանձնացված: Անհրաժեշտ է այն դիտարկել նաև գործնականում տեղի ունեցող զարգացումների համատեքստում, և փորձել գնահատել տեղի ունեցող կամ ունենալիք փոփոխությունների հնարավոր ազդեցությունը դրա վրա: Տարածաշրջանային փոփոխությունները ավելի բարդ և երկարատև են, քան ազգային մակարդակում տեղի ունեցողները: Եվ հաշվի, առնելով, որ ֆինանսական արդյունքի ձևավորումը պայմանավորող ՀՀ օրենսդրության մեջ ևս առկա են խնդրահարույց կողմեր, քննարկենք դրանք և առաջարկենք լուծման ուղիներ:

Հիմնական խնդիրները, որոնք պատրաստվում ենք ներկայցնել, վերաբերում են շահութահարկի՝ որպես ֆինանսական արդյունքի տարրի՝ ֆինանսական արդյունքի վրա ունեցած խաթարող բնույթով: Այդ խնդիրների առաջացման գլխավոր պատճառը ֆինանսական հաշվառման և հարկային օրենսդրության մոտեցումների տարբերություններն են: Այդ տարբերություններից առանձնացրել ենք հատկապես կարևոր երեք գործոն՝ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները, հիմնական միջոցների շահութահարկի հարկման առումով կիրառվող մոտեցումը և կապակցված կողմերին առնչվող խնդիրները, որոնցից առաջինը և երկրորդը կքննարկվեն սույն ենթահարցի շրջանակում, երկրորդը՝ հաջորդ ենթահարցում:

Սույն հետազոտության 1.2 հարցում անդրադարձել ենք արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների հաշվառման մեխանիզմներին թե՛ ստանդարտների տեսանկյունից, թե՛ շահութահարկի հաշվարկման համար կիրառվող մոտեցման տեսանկյունից, խնդիրը շարունակվել է քննարկվել և վերլուծվել հետազոտության 2-րդ գլխի 2.1 և 2.2 ենթահարցերում: Պարզ է դարձել, որ արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխությունների հետևանքով արտարժույթի և արտարժույթով արտահայտված ակտիվների և պարտավորությունների վերագնահատման արդյունքը, չնայած ստանդարտով հաշվառվում են հաշվետու տարվա ֆինանսական արդյունքում, շահութահարկի հարկման օբյեկտը որոշելու

տեսակետից չեն համարվում եկամուտ կամ ծախս: Այստեղ խնդիր է առաջանում այն առումով, որ խախտվում է հարկման բազայի որոշման օբյեկտիվությունը, այսինքն՝ վերագնահատումներից առաջացող օգուտների կամ վնասների ողջ ռիսկը կրում է տնտեսվարող սուբյեկտը՝ առանց դրանցում պետության մասնակցության: Ստացվում է մի իրավիճակ, երբ այն բոլոր եկամուտները և ծախսերը, որոնք իրենց մեջ քիչ ռիսկ են պարունակում, կապված են կազմակերպությունների գործառնական գործունեության հետ, պետությունը դրանք հարկում է, իսկ նրանք, որոնք կախված չեն տնտեսվարող սուբյեկտից, պետությունը ողջ ռիսկը և պատասխանատվությունը թողնում է տնտեսվարողի վրա: Եթե շահութահարկի տրամաբանությունը, նրա էությունը տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեության արդյունքում ստացած շահույթից պետությանը մասնաբաժին հատկացնելն է, ապա վերագնահատումներից օգուտները և վնասները այդ շահույթում չհաշվառելը ոչ օբյեկտիվ է դառնում: Գործնականում հանդիպում է նույնիսկ այպիսի անհեթեթ իրավիճակ, երբ կազմակերպությունը արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքներով մեծ վնասների արդյունքում հաշվետու տարում ունենա վնաս, սակայն արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները հարկվող շահույթում չներառելով՝ այդուհանդերձ նաև շահութահարկի վճարման պարտավորություն ունենա՝ ավելի բարդացնելով տնտեսվարող սուբյեկտի արդեն իսկ ծանր իրավիճակը: Միաժամանակ նշենք, որ ՀՀ Հարկային օրենսգրքի հիմնավորման մեջ հարկային բազաների օպտիմալացումը դիտվում է որպես գերակայություններից մեկը, սակայն քննարկվող դրույթի տրամաբանությունը ՀՀ Հարկային օրենսգրքում մնացել է նույնը, ինչ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքում է: Ցանկալի կլիներ Հարկային օրենսգրքի քննարկման ժամանակ հաշվի առնվեր այս հարցը ևս, քանի որ հարկային օրենսգիրքը նախատեսված է ռազմավարական նպատակների լուծման համար և չի ենթադրում անընդհատ փոփոխությունների ենթարկել:

Եթե 1990-ական թվականներին այս մոտեցումը կարող էր ինչ-որ չափով արդարացված լինել, քանի որ այդ տարիներին արտարժույթի փոխարժեքների մեծ տատանումներ էին տեղի ունենում, և անհնար էր գնահատել դրա հետևանքները պետության համար, եթե վերագնահատումներից օգուտները և վնասները

հաշվառվելին շահութահարկի հարկման բազայում, ապա այժմ արտարժույթի փոխարժեքները որոշ չափով կայուն են:

Հաշվի առնելով, որ արտարժույթի փոխարժեքները ՀՀ-ում երկարաժամկետ կտրվածքով գրեթե միշտ աճել են, ապա հասկանալի է, որ տնտեսվարողները կգերադասեն ունենալ արտարժույթով արտահայտված ակտիվներ և կխուսափեն արտարժույթով արտահայտված պարտավորություններից:

Հիմնվելով վերոնշյալի և իրականացված վերլուծությունների արդյունքների վրա՝ առաջարկում ենք փոփոխություն կատարել «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքում և արտարժույթի փոխարժեքային տարբերության հետևանքով առաջացած ծախսերը և եկամուտները ներառել շահութահարկի հարկման օբյեկտում: Փոփոխությունների հետևանքով տնտեսվարող սուբյեկտները ավելի աչալրջությամբ կսկսեն կառավարել իրենց ակտիվները և պարտավորությունները, դրանցում արտարժույթով արտահայտվածների տեսակարար կշիռը, քանի որ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները ոչ միայն կազդեն անմիջապես ֆինանսական արդյունքի վրա, այլև կավելացնեն կամ կպակասեցնեն շահութահարկը՝ դրանով իսկ մեծացնելով արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքի վրա:

Փոփոխության իրականացման համար առաջարկվում է երկու մոտեցում.

1. Առաջին դեպքում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից առաջացող օգուտները ներառվում են շահութահարկի հարկման առումով համախառն եկամտում, իսկ վնասները՝ նվազեցվող ծախսերում: Այս մոտեցումը կիրառվում է Ռուսաստանի Դաշնությունում, Բելառուսի, Ղազախստանի, Մոլդովայի Հանրապետություններում, Ուկրաինայում և Վրաստանում:

2. Երկրորդ դեպքում արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից առաջացող օգուտների և վնասների սալդոն բազմապատկվում է շահութահարկի դրույքաչափով, դրական լինելու դեպքում գումարվում է շահութահարկի պարտավորությանը՝ ավելացնելով այն, իսկ բացասական լինելու դեպքում հանվում է շահութահարկի պարտավորությունից՝ նվազեցնելով այն:

Մեր տեսակետով առավել օբյեկտիվը առաջին տարբերակն է, սակայն երկրորդ

տարբերակի դեպքում էլ, գոնե ինչ-որ ձևով արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները կարտացոլվեն շահութահարկում:

Չնայած նրան, որ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքները շահութահարկի հարկման բազայում ներառելը մենք դիտարկում ենք տնտեսվարող սուբյեկտի տեսակետից, մասնավորապես՝ հարկի բազայի օբյեկտիվ ձևավորման տեսակետից, այնուամենայնիվ, որպեսզի հնարավոր լինի հասկանալ՝ ինչ հետևանքներ դա կարող է ունենալ պետական բյուջեի եկամուտների վրա, որպես անցումային դրույթ, առաջարկում ենք շահութահարկի հաշվարկում կատարել փոփոխություն, ավելացնել տողեր արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխություններից առաջացող եկամուտները և ծախսերը ներկայացնելու համար, սակայն դրանք դեռևս չդիտարկել շահութահարկի բազայում: Որոշակի վերլուծություններից և հաշվարկներից հետո միայն, երբ պարզ կլինի փոփոխության հետևանքները, եկամուտները և ծախսերը ներառել շահութահարկի հարկման օբյեկտում:

Հետազոտության 1.2 ենթահարցում դիտարկված, այնուհետև 2.2 ենթահարցում վերլուծված խնդիրը վերաբերում է «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքով ներկայումս կիրառվող մաշվածության մեթոդին: Սակայն, քանի որ այդ մեթոդը ինքնին բավականին խնդրահարույց է, այն համակողմանի քննարկելու համար կդիտարկվի հետազոտության հաջորդ հարցում:

Հետազոտության 1.2 ենթահարցում ներկայացվել են կապակցված կողմերին առնչվող հարցեր, 2.2-ում շարունակվել է քննարկվել նույն հարցը: Այդ ուսումնասիրությունից հանգում ենք նրան, որ կապակցված կողմերի ճանաչման չափանիշները «Կապակցված կողմերի բացահայտումներ» ՀՀՄՍ 24-ում արմատապես տարբերվում է նրանից, ինչ արձանագրվել է ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 30-րդ հոդվածով (ուժի մեջ կմտնի 2018թ. Հունվարի 1-ից): ՀՀ ներկայիս օրենսդրությունը առհասարակ չի սահմանում կապակցված կողմերին: Այնուամենայնիվ, ՀՀՄՍ 24-ում կապակցված են դիտվում միմյանց որոշումների կայացման վրա ազդեցություն ունեցող կողմերը և պահանջվում է բացահայտումներ կատարել դրանց վերաբերյալ: Միմյանց որոշումների վրա ազդեցությամբ էլ ենթադրվում է, որ կապակցված կողմերը ազդեցություն ունեն նաև ֆինանսական արդյունքի վրա, այդ պատճառով էլ

անհրաժեշտ է լինում բացահայտել այդպիսի կողմերի վերաբերյալ տեղեկությունները: Միաժամանակ պարզ էր դարձել, որ միմյանց միջև տեղի ունեցող գործարքների պարբերականությունը ՀՀՄՍ 24-ի պահանջներով չի կարող դիտվել կապակցվածության հիմք՝ ի տարբերություն ՀՀ Հարկային օրենսգրքի: Այնուամենայնիվ, չնայած նշված կարևորագույն տարածայնությանը, որը մի քայլով ևս հեռացրեց հարկային օրենսդրությունը ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներից, մեր կողմից առավել կարևորում է, որ կապակցված կողմերի միջև գործարքների համար սահմանվի այլ տրամաբանություն: Հասկանալի է՝ հարկային վարչարարության շրջանակում հարկման հիմքում դրվում է հավասարության սկզբունքը, սակայն կապակցված կազմակերպությունները հաճախ դիտվում են որպես մեկ տնտեսական միավոր:

Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ, «Շահութահարկի մասին» 16-րդ հոդվածների ուսումնասիրությունից եզրակացնում ենք, որ անկախ այն հանգամանքից, թե ՀՀ տնտեսավարող սուբյեկտները ինչ նպատակներով են իրականացնում գործարքը, այն դիտարկվում է միևնույն տրամաբանությամբ: Այսինքն՝ անկախ այն հանգամանքից, արդյոք գործարքի կողմ հանդես են եկել կապակցված կողմեր, թե ոչ, հարկումը իրականացվում է սահմանված կարգով: «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածով հարկ վճարողին կարող է առաջադրվել շահութահարկի գծով հավելյալ հարկային պարտավորություն՝ որպես տնտեսավարող սուբյեկտի մոտ կապակցված կողմերի միջև իրականացված գործարքներից տարբերվող գործարքի հետևանք, օրինակ, երբ մի կապակցված կողմը ինքնարժեքով ապրանքներ է տրամադրում մյուսին:

«Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածով սահմանափակվում են այն ներգրավված միջոցների տոկոսների ծախսագրումը, որոնք անտոկոս կամ ավելի ցածր տոկոսով, քան ներգրավվել են, տրամադրվում են այլ անձանց: Սակայն, այստեղ ևս անտեսվում է, որ տոկոսով ներգրավված միջոցների մի մասը կարող են տրամադրվել կապակցված կողմին՝ չհետապնդելով այդ գործարքից շահույթ:

Չնայած նրան, որ ՀՀ Հարկային օրենսգրքում փոխկապակցված կողմերը սահմանված են այլ տրամաբանությամբ ՀՀՄՍ 24-ի հետ համեմատած,

այնուամենայնիվ ՀՀ Հարկային օրենսգրքում չկա որևէ բացառություն փոխկապակցված կողմերի համար: Ավելին՝ ՀՀ Հարկային օրենսգրքում ամրագրված «պարզաձև ձեռքի հեռավորության» սկզբունքը, ինչպես նաև 71-րդ և 73-րդ գլուխները ևս հավասարության նշան են դնում բոլոր սուբյեկտների միջև՝ անկախ փոխկապակցվածությունից: Սակայն, չնայած նրան, որ հարկային օրենսգրքի 71-րդ և 73-րդ գլուխների կարգավորումները կարող են որոշ չարաշահումներ կանխել (խոսքը գնում է հատկապես ոչ ռեզիդենտ կազմակերպությունների հետ կատարված գործարքներին, որոնց միջոցով հնարավոր է հարկվող գործարքների ՀՀ-ից արտահոսք), ահնրաժեշտ էր սահմանել բացառություններ փոխկապակցված անձանց միջև գործարքներում:

Կարծում ենք՝ հարկերին վերաբերող օրենսդրությունում առկա նման խիստ սահմանափակող դրույթները ժամանակավրեպ են և տնտեսագիտորեն չհիմնավորված: Ըստ էության՝ հարկային օրենսգրքի ընդունման նպատակներից է նաև հարկերի բազաների օպտիմալացումը, սակայն կապակցված կողմերին առնչվող հարցում ճիշտ հակառակ երևույթն է. հարկային մարմնի կողմից կընդունվի տնտեսագիտորեն չհիմնավորված որոշում փոխկապակցվածության վերաբերյալ և կկիրառվի (այժմ էլ կիրառվում է) ուրճացված հարկային բազաներ:

Վերոնշյալը հաշվի առնելով՝ հրատապ ենք համարում ՀՀ Հարկային օրենսգրքում փոխկապակցված կողմերի որոշման չափանիշները դարձնել հիմնավոր, ինչպես նաև սահմանել բացառություններ փոխկապակցված կողմերի միջև տեղի ունեցող գործարքներում՝ հատկապես, երբ խոսքը երկու ՀՀ ռեզիդենտ կազմակերպությունների մասին է:

Սույն ենթահարցի շրջանակում տեղին ենք համարում նաև անդրադառնալ շահաբաժինների հարկման գաղափարին, որը ներմուծվել է ՀՀ Հարկային օրենսգրքով: Այս դրույթը ուղղակի կապված է թե՛ արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքների, թե՛ կապակցված կողմերի խնդրին:

Հարկային օրենսգրքի 444-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված է, որ Հարկային օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետը և 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ կետը՝ ոչ ռեզիդենտ կազմակերպությունների ստացած շահաբաժինների

մասով, ուժի մեջ են մտնում 2017 թվականի հունվարի 1-ից և տարածվում են 2017 թվականի հունվարի 1-ից հետո ընկած ժամանակահատվածներին վերաբերող շահաբաժինների վրա¹¹⁵:

Հարկային օրենսգրքով նախատեսված է նաև, որ օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց ստացած շահաբաժինների մասով եկամտային հարկը հաշվարկվում է տասը տոկոս դրույքաչափով, իսկ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների ստացած շահաբաժինների մասով եկամտային հարկը հաշվարկվում է հինգ տոկոս դրույքաչափով¹¹⁶:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ պարզ է դառնում, որ կազմակերպությունների ստեղծած շահույթը շահաբաժնի տեսքով հայտարարելիս հարկ վճարողները շահաբաժինը պետք է հարկեն եկամտային հարկով, ընդ որում՝ օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձնաց մասով 2017 թվականից սկսած, իսկ ՀՀ քաղաքացիներին 2018 թվականից սկսած: Շահույթը, որից հայտարարվում են շահաբաժինները, ձևավորվել է ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներին համապատասխան: Այսինքն՝ այդ արդյունքում արտացոլվել են բոլոր այն ծախսերը և եկամուտները, որոնք նախատեսված են ստանդարտներով, այդ թվում նաև՝ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացողները: Ստանդարտի պահանջներին համապատասխան ստեղծվել է շահույթը հարկումից առաջ, հարկվել է շահութահարկով, ստացվել է ֆինանսական արդյունքը՝ շահույթը՝ հարկումից հետո, որն էլ կարող է բաշխվել շահաբաժնի տեսքով: Ըստ էության՝ մինչև հարկումը շահույթը շահութահարկով հարկելիս և շահաբաժինը եկամտային հարկով հարկելիս գործ ունենք նույն ցուցանիշի հետ (միայն թե վերջին դեպքում շահութահարկը նվազեցված), սակայն շահութահարկով սահմանվում են կոնկրետ որոշակի եկամուտներ և ծախսեր, որոնք ընդունելի են շահութահարկի առումով, իսկ երբ մինչև հարկումը շահույթը հարկվում է և որպես շահաբաժին տրվում մասնակցին, ապա այս դեպքում նրանում

¹¹⁵ ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, ՀՕ-165-Ն, հոդված 444, 5-րդ մաս, ընդունված 04.10.2016թ., ուժի մեջ է 01.01.2018թ.

¹¹⁶ ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, ՀՕ-165-Ն, հոդված 150, 8-րդ մաս, ընդունված 04.10.2016թ., ուժի մեջ է 01.01.2018թ.

ներառված բոլոր ծախսերը և եկամուտները դառնում են ընդունելի:

Վորոնշյալը հաշվի առնելով՝ թերևս ավելի է կարևորվում ֆինանսական արդյունքի օբյեկտիվ ձևավորումը: Հանգում ենք մի իրավիճակի, երբ որոշ տեսակի եկամուտներ և ծախսեր մի հարկատեսակով ընդունելի և հարկման ենթակա են, իսկ մյուսով՝ ոչ: Ցանկալի է, որ հարկային վարչարարության սահմաններում ընդունվեն և կիրառվեն միևնույն տրամաբանությամբ իրավական ակտեր:

3.2 Հարկային հաշվառման համատեքստում շահութահարկի վրա մաշվածության մեթոդի ազդեցության գնահատման մոտեցումը

Սույն հետազոտական աշխատանքում ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմը ՀՀ-ում դիտարկելիս (տե՛ս սույն հետազոտական աշխատանքի 1.2 ենթահարցը) մանրամասն կերպով ներկայացվել է նաև հիմնական միջոցների ֆինանսական և հարկային հաշվառման տեսանկյուններից կիրառվող մաշվածության մեթոդները: Հետազոտության վերլուծական մասում դիտարկել ենք այդ մեթոդների ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքի վրա (տե՛ս սույն հետազոտության 2.2 ենթահարցը), վեր հանել հարկային մաշվածության մեթոդի խաթարող ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքի վրա: Ամփոփելով հարկային հաշվառման տեսանկյունից կիրառվող հիմնական միջոցների մաշվածության մեթոդի ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքների վրա՝ անհրաժեշտ ենք համարում դիտարկել նշված մեթոդի խնդրահարույց կողմերը: Դրանք են՝

- 1. Հարկային հաշվառման տեսանկյունից կիրառվող հիմնական միջոցների մաշվածության մեթոդում ենթադրվող հիմնական միջոցների խմբերի ստեղծման հետևանքները:**
- 2. Հարկային հաշվառման տեսանկյունից կիրառվող հիմնական միջոցների մաշվածության մեթոդին համապատասխան մաշվածության հաշվարկը տարեվերջին կատարելու հետևանքները:**
- 3. 2014թ.-ի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների վրա կատարված հետագա կապիտալացվող ծախսերի հաշվառման առանձնահատկությունները:**
- 4. 2014թ.-ի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների մաշվածության մեթոդի չպարզաբանված կողմերը:**
- 5. Ֆինանսական և հարկային հաշվառման տեսանկյուններից կիրառվող տարբեր մաշվածության մեթոդների հետևանքները:**
- 6. Հիմնական միջոցների մաշվածության ներկայումս կիրառվող մեթոդի և «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի այլ հոդվածների միջև**

հակասության առաջացումը:

7. 2014թ.-ից հետո հարկային հաշվառման համար կիրառվող մաշվածության մեթոդի առաջացրած խնդիրը շահութահարկի հաշվարկը լրացնելիս:

Նշենք, որ քննարկվող մաշվածության մեթոդը պետք է կիրառվի 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված բոլոր հիմնական միջոցների համար, իսկ այդ փոփոխությունը մայր օրենքում կատարվել է ««Շահութահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-238-Ն օրենքով՝ ընդունված 19.12.2012թ.ին¹¹⁷:

Կանխորոշված հերթականությամբ անդրադառնանք խնդրահարույց հարցերին առանձին-առանձին.

1.«Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածի 5-րդ կետը, այն է՝ ամորտիզացիոն մասհանումների տարեկան մեծությունը հաշվարկվում է ըստ ոչ ընթացիկ ակտիվների խմբերի՝ որպես տվյալ խմբի՝ հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին օրվա ավարտին հաշվեկշռային /մնացորդային/ արժեքի և նույն օրենքի 12.1 հոդվածի 2-րդ, 3-րդ կամ 4-րդ մասերով ոչ ընթացիկ ակտիվների տվյալ խմբի (խմբերը ընդամենը 5-ն են¹¹⁸) համար սահմանված ամորտիզացիոն տարեկան տոկոսադրույքի արտադրյալ, կարծում ենք որոշակի անհարամարություններ կարող է ստեղծել հարկ վճարողների կողմից մաշվածության հաշվարկները կատարելիս¹¹⁹: Նախկինում կազմակերպությունը կարող էր կոնկրետ հիմնական միջոցի համար սահմանել օրենքում նշված նվազագույն մաշվածության ժամկետից առավել ժամկետ՝ ելնելով իր քաղաքականությունից, իսկ օրենքի 12.1 հոդվածի համաձայն 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված, մշակված) հիմնական միջոցների համար պետք է կիրառել նույն ամորտիզացիոն տարեկան տոկոսադրույքը

¹¹⁷ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, ընդունված 30.09.1997թ., ՀՀ ««Շահութահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-238-Ն օրենք, 19.12.2012թ.

¹¹⁸ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12.1 ընդունված 30.09.1997թ.

¹¹⁹ Նույնը, տե՛ս 118 ծանոթագրությունը:

հիմնական միջոցի ողջ խմբի համար¹²⁰:

Կարծում ենք՝ խառնաշփոթ կատեղծվի հատկապես այլ հիմնական միջոցներ խմբում, որտեղ կհայտնվեն բոլոր այն հիմնական միջոցները, որոնք չեն համապատասխանի մնացած չորս խմբերի չափանիշներին: Այդ հիմնական միջոցները կազմակերպության գործունեության բնույթից կախված, կարող են լինել խիստ տարբեր, և օրենքում ամրագրված այդ դրույթը սահմանափակում է հարկ վճարողների՝ մաշվածության հաշվարկման ժամկետների ընտրության հնարավորությունը՝ նույն խմբում ներառված տարբեր հիմնական միջոցների համար մաշվածության տարաբնույթ տոկոսադրույքներ կիրառելու հնարավորության սահմանափակմամբ:

Առաջին հայացքից ոչ մեծ կարևորության խնդիրը կարող է մեծ հետևանքներ ունենալ: Ենթադրենք կազմակերպությունը, որն ունի մեծարժեք նորակառույց շենք, ցանկանում է դրա համար կիրառել առավել փոքր մաշվածության տոկոսադրույք, քան իր մոտ առկա այլ շենքերի համար, սակայն, հասկանալով, որ տոկոսադրույքը օրենքի պահանջով պետք է կիրառել ամբողջ խմբի համար, որի պարագայում նա կարող է նույնիսկ մեծ կորուստներ կրել՝ կապված համախառն եկամտից նվազեցվող մաշվածության ծախսերի մեծ չափով կրճատման հետ, չի գնում նման քայլի:

Ինչպես նշեցինք, այս խնդիրը հատկապես սուր կզգացվի հիմնական միջոցների 5-րդ խմբի համար, որտեղ հայտնված հիմնական միջոցները բազմազան են՝ մեքենասարքավորումներ, բանող և մթերատու անասուններ, արտադրական գույք, տնտեսական գույք, գործիքներ և այլ բնույթի հիմնական միջոցներ:

Խմբերի ստեղծման պահանջը նաև կստեղծի մաշվածության գումարի շեղումներ՝ համեմատած նախկին՝ գծային, մեթոդի հետ: Այստեղ որոշ կազմակերպություններ, կախված այն հանգամանքից, թե խմբի ներսում գերակշռում են մեծարժեք հիմնական միջոցները, թե՛ փոքրարժեք, ինչպես նաև հիմնական միջոցների քանակից ելնելով, կունենան ավելի մեծ կամ ավելի փոքր մաշվածության գումարներ: Սա հասկանալի է դառնում «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածի 5-րդ կետից:

2. Մաշվածության՝ ներկայումս կիրառվող մեթոդի նշանակալի խնդիր ենք

¹²⁰ Նույնը, տե՛ս 118 ծանոթագրությունը:

համարում այն, որ մաշվածությունը հնարավոր է լինում հաշվարկել միայն հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին՝ դեկտեմբերի 31-ին: Այդ մասին վկայում է «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածի 5-րդ կետը: Այստեղ ուշագրավն այն է, որ տարվա ընթացքում ձեռք բերված (կառուցված, մաշված) ոչ ընթացիկ ակտիվի սկզբնական (ձեռքբերման) արժեքը գումարվում է ոչ ընթացիկ ակտիվների տվյալ խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքին, իսկ օտարված ոչ ընթացիկ ակտիվի (բացառությամբ օտարման տարվա ընթացքում ձեռք բերված ոչ ընթացիկ ակտիվի) հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը հանվում է ոչ ընթացիկ ակտիվների տվյալ խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքից¹²¹: Այստեղ տնտեսվարող սուբյեկտների համար մի շարք դժվարություններ են առաջանում:

Նախ, կազմակերպություններն իրենց հարկային պարտավորությունների պլանավորման հարցում, դրանից բխող նաև իրենց ֆինանսական պլանավորման հարցում, հայտնվում են փակուղու առջև: Այսինքն՝ հնարավոր չէ հաշվարկել մաշվածությունը մինչև հաշվետու ժամանակաշրջանի ավարտը, որը ինքնին մեծ սահմանափակում է, քանի որ, օրինակ՝ արտադրական կազմակերպություններին անհրաժեշտ է հասկանալ ինքնարժեքի մեծությունը, որը ֆինանսական և հարկային հաշվառման առանձնահատկություններից ելնելով տարբեր է կամ որոշ կազմակերպություններ եռամսյակային հաշվետվություններ են կազմում, և նրանք պետք է որոշեն շահութահարկի մեծությունը այդ ժամանակաշրջանի համար: Կստացվի, որ կազմակերպությունների հարկային հաշվառումը չի կարող ամբողջ տարվա ընթացքում որոշել ինքնարժեքը, քանի որ անհայտ է նույն հաշվետու ժամանակաշրջանում ինչպիսի, ինչ արժեքի հիմնական միջոցներ ձեռք կբերի կազմակերպությունը և ինչպիսիք կօտարի, իսկ ամեն մի ձեռքբերում կամ օտարում հաշվի է առնվում խմբում առկա հիմնական միջոցների քանակը և դրանց հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը որոշելիս: Յուրաքանչյուր օտարումով կամ ձեռքբերումով փոխվում է ոչ միայն իր մաշվածության գումարը, այլև այն ամբողջ խմբինը, որում այն ներառված է:

¹²¹ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12.1, կետ 5, ընդունված 30.09.1997թ.

Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ վերևում բերված դրույթը կարող է որոշ անբարեխիղճ տնտեսավարողների կողմից չարաշահումների իրականացման տեղիք տալ: Խնդիրն այն է, որ հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջում՝ դիցուք դեկտեմբերի 25-ին, ձեռք բերելով մեծարժեք հիմնական միջոցներ և դրանց մաշվածության ծախսի հիմնավորությունը ապացուցելով, այդ հիմնական միջոցների համար մաշվածությունը կհաշվարկվի ամբողջ հաշվետու ժամանակաշրջանի համար, ինչպես ամրագրված է օրենքում: Այնուհետև, մյուս հաշվետու ժամանակաշրջանի հենց սկզբում օտարելով դրանք՝ հիմնական միջոցները այլևս հաշվետու կազմակերպության հաշվեկշռում չեն լինի, սակայն այդ հիմնական միջոցները մի քանի օր օգտագործելու համար համախառն եկամտից մեծ չափով մաշվածության ծախս կարող են նվազեցնել՝ դրանով իսկ նվազեցնելով բյուջե վճարման ենթակա շահութահարկի գումարը:

Ենթադրենք կազմակերպությունը դեկտեմբերի 25-ին տնօրենի համար գնում է թանկարժեք ավտոմեքենա, հաշվարկում է դրա մաշվածությունը ողջ ժամանակաշրջանի համար, նվազեցնում է այդ ծախսը համախառն եկամտից՝ դրանով նվազեցնելով նաև բյուջե վճարման ենթակա շահութահարկի մեծությունը և հաջորդ տարվա հունվարի 15-ին օտարում է այն: Ավտոմեքենան կարող է վաճառվել շուկայական գնով, սակայն կախված այլ խմբում ներառված հիմնական միջոցների արժեքներից և քանակներից, կարող է մեծ չափով դուրսգրման գումար առաջանալ՝ ևս մեկ անգամ նվազեցնելով շահութահարկը:

Ներկայացնենք մեկ այլ հնարավոր տարբերակ. կազմակերպությունները, որոնք գործունեության նպատակներից կամ ստեղծված ծանր ֆինանսական դրությունից ելնելով տարեվերջին ստիպված կլինեն օտարել հիմնական միջոցներ, չեն հաշվարկի դրանց մաշվածությունը ողջ տարվա համար: Այս տարբերակում, մեծացնելով բյուջե վճարվելիք շահութահարկի մեծությունը, ավելի բարդ դրության մեջ է հայտնվում այն կազմակերպությունը, որը իր գույքը վաճառել է կանխիկ միջոցների անհրաժեշտությունից դրդված: Այս դեպքում դուրս գրված հիմնական միջոցների դուրսգրման գումարը պայմանավորված կլինի բացառապես այդ խմբում մնացորդային արժեքից և առկա հիմնական միջոցների քանակից: Հարց է առաջանում, թե որքանով է օրինաչափ նմանատիպ հիմնական միջոցները մաշվածության հաշվարկում հաշվի

չառնելը, երբ դրանք մասնակցել են նոր ստեղծվող արդյունքին կամ օգտագործվել են վարչական նպատակներով գրեթե ողջ տարվա ընթացքում:

3. Ուշագրավ է նաև հիմնական միջոցների վրա կատարված կապիտալ բնույթի ծախսերի հարկային հաշվառման առանձնահատկությունները: «Շահութահարկի մասին» օրենքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերը սահմանում են, որ մինչև 2014 թվականի հունվարի 1-ը ձեռք բերված (կառուցված, մաշված) ոչ ընթացիկ ակտիվների վրա կատարված կապիտալ բնույթի ծախսերն ավելացվում են այն հիմնական միջոցի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքին, որի վրա այդ ծախսերը կատարվել են, և եթե այդ ծախսերը չեն գերազանցում հիմնական միջոցի՝ ընթացիկ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը, ապա ամորտիզացվում են «Շահութահարկի մասին» օրենքի 12-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, իսկ եթե այդ ծախսերը գերազանցում են հիմնական միջոցի՝ ընթացիկ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը, ապա ամորտիզացվում են «Շահութահարկի մասին» օրենքի 12-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, բայց ոչ պակաս, քան հինգ տարվա ընթացքում¹²²: Իսկ եթե հիմնական միջոցի ամորտիզացիոն նվազագույն ժամկետը սահմանվում է հինգ տարուց պակաս, ապա այդ հիմնական միջոցի վրա կատարված կապիտալ բնույթի ծախսերն ամորտիզացվում են այդ հիմնական միջոցի համար սահմանված ամորտիզացիոն նվազագույն ժամկետում¹²³:

«Շահութահարկի մասին» օրենքի 13.1 հոդվածով 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված, մաշված) ոչ ընթացիկ ակտիվների վրա կատարված կապիտալ բնույթի ծախսերն ավելացվում են այն հիմնական միջոցների խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքին, որի վրա այդ ծախսերը կատարվել են, և, եթե այդ ծախսերը գերազանցում են հիմնական միջոցի տվյալ խմբի՝ ընթացիկ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքի և ընթացիկ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ տվյալ խմբում ներառված հիմնական միջոցների թվի հարաբերությանը, ապա ամորտիզացվում են «Շահութահարկի մասին» օրենքի 12.1

¹²² «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12, ընդունված 30.09.1997թ.

¹²³ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12, մաս 2-րդ ընդունված 30.09.1997թ.

հողվածով սահմանված կարգով, բայց ոչ ավել, քան տարեկան 30 տոկոս տոկոսադրույքով, իսկ եթե հիմնական միջոցի տվյալ խմբի ամորտիզացիոն տարեկան առավելագույն տոկոսադրույքը սահմանված է 30 տոկոսից ավել, ապա այդ հիմնական միջոցի վրա կատարված կապիտալ բնույթի ծախսերը ամորտիզացվում են հիմնական միջոցի տվյալ խմբի համար սահմանված՝ ամորտիզացիոն տարեկան առավելագույն տոկոսադրույքով¹²⁴:

Վերոնշյալ դրույթները հանգեցնում են մի շարք խնդիրների, որոնք մասնավոր դեպքերում կարող են լինել զգալի: Դրանցից նշենք հետևյալը՝ երբ կազմակերպությունը, հիմնական միջոցի խմբում առկա մեկ հիմնական միջոցի վրա կատարելով մեծարժեք կապիտալ բնույթի ծախս, որի գումարը գերազանցում է հիմնական միջոցի տվյալ խմբի ընթացիկ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքի և այդ խմբում ներառված հիմնական միջոցների քանակի հարաբերությունը, պետք է ամորտիզացնի «Շահութահարկի մասին» օրենքի 12.1 հոդվածով սահմանված կարգով, բայց ոչ ավել, քան ամորտիզացիոն 30 տոկոս տոկոսադրույքով¹²⁵: Կստացվի, որ մեկ հիմնական միջոցի վրա կատարված մեծարժեք կապիտալ ծախսի պատճառով կվերանայվի ամբողջ խմբի ամորտիզացիոն տոկոսադրույքը:

Կամ, հակառակը՝ հիմնական միջոցի վրա կատարվել է կապիտալ բնույթի ծախս, որի հետևանքով կազմակերպությունը կցանականար վերանայել այդ հիմնական միջոցի ամորտիզացիոն ժամկետը, կստացվի, որ կազմակերպությունը իր հարկային հաշվառման մեջ չի կարող դա կատարել, եթե այն չգերազանցի տվյալ խմբի հիմնական միջոցների հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքի և ընթացիկ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ տվյալ խմբում ներառված հիմնական միջոցների թվի հարաբերությանը¹²⁶: Իսկ կգերազանցի կատարված կապիտալ բնույթի ծախսերը վերևում նշված մեծությանը, թե՛ ոչ, կախված կլինի ոչ միայն կապիտալ ծախսերի մեծությունից և վերանորոգվող հիմնական միջոցի արժեքից, այլ տվյալ խմբում

¹²⁴ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 13.1, մաս 2-րդ, կետ 2-րդ ընդունված 30.09.1997թ.

¹²⁵ Նունը, տե՛ս 124 ծանոթագրությունը:

¹²⁶ Նունը, տե՛ս 124 ծանոթագրությունը:

ներառված վերանորոգված հիմնական միջոցի հետ ոչ մի առընչություն չունեցող այլ հիմնական միջոցների արժեքներից և քանակից:

4. «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված) ոչ ընթացիկ ակտիվների համար կիրառելի մաշվածության հաշվարկման մեթոդը նաև որոշակի հարցեր է առաջ բերում, որոնք դեռևս պարզաբանված չեն. անհասկանալի է՝ ինչպես պետք է տնտեսվարող սուբյեկտները իրականացնեն հիմնական միջոցի լուծարման կամ մասնակի լուծարման հաշվառումը:

5. Կարծում ենք՝ այն հանգամանքը, որ նախկինում շատ կազմակերպություններ հիմնական միջոցների մաշվածությունը հաշվարկելիս շատ դեպքերում կիրառում էին գծային հավասարաչափ մեթոդը և՛ հարկային և՛ ֆինանսական հաշվառման մեջ, փաստում է այն մասին, որ այդ մեթոդը բավականին օպտիմալ էր, և ընկերությունները խուսափում էին ֆինանսական հաշվառման մեջ կիրառել այլ մաշվածության մեթոդ՝ հասկանալով, որ դա իր ետևից կբերի որոշակի բարդության հաշվարկներ, և իրենք ստիպված կլինեն ձևավորելու հետաձգված հարկային ակտիվ կամ պարտավորություն կամ էլ ստիպված կլինեն վարել առանձնացված ֆինանսական և հարկային հաշվառումներ: Փոփոխված մեթոդի պարագայում անհնար է խուսափել այդ բարդություններից և, հատկապես, փոքր և միջին մեծության ընկերությունների հաշվապահների համար կստեղծվի հավելյալ՝ որոշակի բարդ հաշվարկներ կատարելու անհարաժեշտություն: Դա է ապացուցում նաև այն հանգամանքը, որ այն հաշվապահական ծրագիրը, որով այսօր աշխատում են ՀՀ ռեզիդենտ ընկերությունների մեծամասնությունը, հնարավորություն չի տալիս տալիս «Շահութահարկի մասին» օրենքում նշված մաշվածության մեթոդը կիրառել նաև ֆինանսական հաշվառման մեջ: Դա ավելի քան օրինաչափ է, քանի որ մաշվածության նման մեթոդ առհասարակ բացակայում է հաշվառման ստանդարտներում:

6. «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածով նախատեսված ամորտիզացիոն մասհանումների հաշվարկը կատարվում է հաշվետու տարվա վերջին օրվա դրությամբ՝ յուրաքանչյուր խմբի համար այդ խմբի առավելագույն ամորտիզացիոն տարեկան տոկոսադրույքը չգերազանցող մասին

համապատասխան¹²⁷: Այստեղից հետևում է, որ հնարավոր չէ որոշել հարկային հաշվառման մեջ, թե որ հիմնական միջոցին որքան ամորտիզացիոն մասհանում է բաժին ընկել, քանի որ ամորտիզացիոն մասհանումները կատարվում են հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջում՝ խմբում ներառված հիմնական միջոցների հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքների հանրագումարը բազմապատկելով այդ խմբի համար «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածով սահմանված տոկոսադրույքով¹²⁸: Բնականաբար, խմբում ներառված են տարբեր նպատակներով օգտագործվող հիմնական միջոցներ՝ մի մասը վարչական նպատակներով, մյուս մասը՝ գործառնական, մեկ այլը՝ տրվել է վարձակալությամբ և այլն: Հետևաբար դրանց մաշվածությունները ներառվում են տարբեր ինքնարժեքներում կամ հաշվետու ժամանակաշրջանի տարբեր ծախսային հոդվածներում: Այստեղ խնդիր է առաջանում այն առումով, որ եթե ընկերությունը տարվա ընթացքում արտադրել է որոշակի քանակությամբ արտադրանք, որը ոչ ամբողջությամբ է իրացրել հաշվետու ժամանակաշրջանում, ապա այդ արտադրանքի արտադրության համար օգտագործվող հիմնական միջոցների մաշվածությունը պետք է «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն նվազեցվի իրացմանը համամասնորեն¹²⁹: Անհասականալի է, թե ինչպես պետք է տնտեսվարողը որոշի խմբում ներառված առանձին հիմնական միջոցի ամորտիզացիոն մասհանումը, երբ հաշվետու տարվա ընթացքում արտադրված ողջ արտադրանքը չիրացվի նույն ժամանակաշրջանում: Չէ՞ որ բոլոր հաշվարկները՝ մաշվածության, հիմնական միջոցների դուրս գրման, հիմնական միջոցների վրա կապիտալ ծախսերի իրականացման, կատարվում է միայն խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքը հիմք ընդունելով: Այս դեպքում արդեն չկա առանձին հիմնական միջոցի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեք, որով տնտեսվարող սուբյեկտները կարողանան որոշել, թե որ հիմնական միջոցին որքան ամորտիզացիա է բաժին ընկնում, որից հետո էլ հնարավոր լինի ծախսերին վերագրել՝ արտադրանքի իրացմանը

¹²⁷ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12.1, ընդունված 30.09.1997թ.

¹²⁸ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12.1, ընդունված 30.09.1997թ.

¹²⁹ Նույնը, տե՛ս 128 ծանոթագրությունը, հոդված 32, մաս 1-ին:

համամասնորեն: Ստեղծվել է մի իրավիճակ, երբ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի մի հոդվածի պահանջների կատարումը անհանար է դարձնում մյուսի կատարումը ևս. ավելի կոնկրետ՝ կատարելով «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածը՝ անհնար է դառնում իրականացնել նույն օրենքի 32-րդ հոդվածի առաջին մասը ևս¹³⁰: Քանի որ այս մասով պետական ոչ մի մարմնի կողմից չկա որևէ պարզաբանում, հասկանալի է, որ ամեն մի տնտեսվարող առաջացած խնդիրը կլուծի յուրովի, սակայն համոզված ենք, որ այդ իրավիճակը հարկ վճարողների համար բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների ստուգումների ժամանակ խնդիրներ կառաջացնի:

7. «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 12.1 հոդվածը տնտեսվարող սուբյեկտներին ոչ միայն գրկել է համախառն եկամտից նվազեցվող ծախսերը ճշգրիտ որոշելու հնարավորությունից, այլ նաև անհնարին է դարձել ճշգրիտ լրացնել շահութահարկի հաշվարկը:

ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ 22.01.2014թ. 18Ն հրամանի՝ «Ռեզիդենտի շահութահարկի հաշվարկման ձևը և դրա լրացման կարգը հաստատելու մասին» 15-րդ կետը պահանջում է, որ հաշվարկի 9-րդ կետում լրացվեն համախառն շահույթից նվազեցվող ծախսերը՝ հաշվի առնելով դրանց բնույթը¹³¹: Այսինքն՝ հրամանում հստակ նշվում է, որ ամեն տողում նշվում են ծախսերի որոշակի ուղղություններ¹³².

- ապրանքների ձեռքբերման հետ անմիջականորեն կապված ծախսեր,
- արտադրանքի արտադրության հետ անմիջականորեն կապված ծախսեր,
- մատուցված ծառայությունների, հանձնարարության, կոմիսիայի և գործակալության գործարքների հետ անմիջականորեն կապված ծախսեր,
- իրացված հիմնական միջոցների, ոչ նյութական ակտիվների, հումքի (նյութի) և այլ ակտիվների մնացորդային արժեքը (հարկման բազան):

Սակայն հնարավոր չէ որոշել կոնկրետ հիմնական միջոցի մաշվածության գումարը, որը պետք է ներառվի ինքնարժեքում և արտացոլվի շահութահարկի հաշվարկում, քանի որ հիմնական միջոցների խմբերում, որոնց հաշվեկշռային

¹³⁰ Նույնը, տե՛ս 128 ծանոթագրությունը, հոդված 12.1, հոդված 32:

¹³¹ ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ 22.01.2014թ. 18-Ն Հրաման «Ռեզիդենտների շահութահարկի հաշվարկի ձևը և դրա լրացման կարգը հաստատելու մասին», 15 կետ

¹³² «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, հոդված 12.1, հեղված 32 ընդունված 30.09.1997թ.

¹³² ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ 22.01.2014թ. 18-Ն Հրաման «Ռեզիդենտների շահութահարկի հաշվարկի ձևը և դրա լրացման կարգը հաստատելու մասին», 15 կետ

(մնացորդային) արժեքի հիման վրա էլ որոշվում է մաշվածության գումարը, ներառվում են հիմնական միջոցներ, որոնց մաշվածությունները մասնակցում են տարբեր հոդվածների ինքնարժեքներում՝ լինի դա իրացված ապրանքների, արտադրանքի, ծառայությունների, ներստեղծվող ակտիվի կամ այլ ինքնարժեք: Ամբողջ խնդիրը առաջանում է այն փաստից, որ մաշվածությունը հաշվարկվում է ոչ թե միավոր հիմնական միջոցի համար, այլ՝ խմբի:

Կարծում ենք՝ տնտեսվարողների համար հետագա խնդիրներից խուսափելու համար, անհրաժեշտ է անհապաղ լուծում տալ այս խնդիրներին, ոչ միայն ապագա գործառնությունների և հաշվարկների ճշտությունը ապահովելու, այլև անցած հաշվետու ժամանակաշրջաններին (որոնց համար տնտեսվարող սուբյեկտները հարկային մարմիններին արդեն իսկ ներկայացրել են հաշվարկներ) վերաբերող հաշվարկների և գործառնությունների հարցերի պարզաբանման համար:

Ներկայացվող խնդիրները լուսաբանվել են նաև «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդեսի 2015թվականի 1-2 համարում¹³³:

Ինչպես ակնհայտ է դառնում, հարկային հաշվառման տեսակետից կիրառվող մաշվածության մեթոդը բավականին խնդրահարույց է և անհրաժեշտ է այն համապատասխան փոփոխությունների ենթարկել: Այդ փոփոխության համար առաջին քայլերը արդեն կատարված են. այսպես արդեն իսկ հաստատված հարկային օրենսգրքում նախատեսված է համախառն եկամտից նվազեցման նպատակով ամորտիզացիոն մասնահանումները որոշելու համար կիրառել գծային մեթոդը¹³⁴:

Հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև հարկային օրենսգրքի հիմնավորմանը, որտեղ մասնավորապես մաշվածության մեթոդը որակվում է որպես բարդ, քանի որ նախատեսվում է պարզեցնել այն և ամորտիզացիոն մասհանումների հաշվարկման հիմնական մոտեցումը դարձնել գծային մեթոդը:

Առաջին հայացքից մեր կողմից բարձրաձայնված խնդիրը, թվում է, կլուծվի 2018 թվականի հունվարի 1-ից սկսած, երբ գործաձառության մեջ կդրվի ՀՀ Հարկային օրենսգրքի դրույթների ճնշող մեծամասնությունը, սակայն Հարկային օրենսգրքի 451-րդ հոդվածով, որտեղ նախատեսված է օրենսգրքի 6-րդ բաժնին վերաբերող

¹³³ Մարտիրոսյան Պ. «Շահութահարկի մասին ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների ազդեցության գնահատականը տնտեսվարող սուբյեկտների ֆինանսական արդյունքների վրա», «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդես, 2015թ. # 1-2, էջ 66-69:

¹³⁴ ՀՀ Հարկային օրենսգրք, ՀՕ-165-Ն, հոդված 121, ընդունված 04.10.2016թ.

անցումային հարկային հարաբերությունների կարգավորումը, ի թիվս այլ անցումային կարգավորումների 5-րդ կետով նախատեսվում է, որ.

«5. 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված, մշակված) հիմնական միջոցների՝

- 1) սկզբնական արժեքների և համապատասխան հիմնական միջոցների մասով «Շահութահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 12-րդ հոդվածով սահմանված կարգով մինչև 2018 թվականի հունվարի 1-ը հաշվարկվող ամորտիզացիոն մասհանումների տարբերությունը համարվում են համապատասխան հիմնական միջոցների սկզբնական արժեքներ.»¹³⁵:

Հասկանալի է, որ Հարկային օրենսգրքի անցումային դրույթներում 451-րդ հոդվածի 5-րդ կետով հիմնական միջոցների փուլային մեթոդը գծայինով փոխարինելու անցումային դրույթները հեռու են դյուրըմբռնելի լինելուց: Օրինակ, պարզ չէ, թե ինչպես է խմբի սկզբնական արժեքի և ամորտիզացիոն մասհանումների տարբերությունը, որը կդիտվի հիմնական միջոցների սկզբնական արժեք, բաժանվելու ըստ միավոր հիմանական միջոցների: Պարզ է, որ բոլոր գործողությունները, որոնք կատարվել են (և կշարունակվեն կատարվել մինչև 2017 թվականի հունվարի 31-ը) փուլինգային մեթոդով, իրականացվել են խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) մնացորդային արժեքը հիմք ընդունելով և այլևս առանձին հիմնական միջոցի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեք հարկային հաշվառման տեսանկյունից 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների մասով գոյություն չի ունեցել: Կարծում ենք Հարկային օրենսգրքի 451-րդ հոդվածի 5-րդ կետի կիրառման վերաբերյալ լրացուցիչ պարզաբանման կարիք կա:

Թերևս ամենախելամիտ տարբերակն այն է, որ մաշվածության մեթոդի փոփոխման ժամանակ յուրաքանչյուր խմբում առկա հիմանական միջոցների սկզբնական արժեքները հանրագումարի բերվեն, այնուհետև որոշվի յուրաքանչյուր հիմնական միջոցի տեսակարար կշիռը սկզբնական արժեքների հանրագումարում, ստացված տեսակարար կշիռները ընդունվեն որպես բաշխման հիմք, խմբի հաշվեկշռային (մնացորդային) արժեքները ըստ առանձին հիմնական միջոցների բաշխելու ժամանակ: Այս գործողություններից հետո յուրաքանչյուր հիմնական միջոց կունենա իր հաշվեկշռային (մնացորդային արժեքը), որի հիման վրա էլ կսկսվի

¹³⁵ ՀՀ Հարկային Օրենսգիրք ՀՕ-165-Ն, Հոդված 451, ընդունված 04.10.2016թ.

հաշվարկվել գծայինմեթոդը:

Նման խնդիրներ չէին առաջանա, եթե օրենքներում փոփոխություններ կատարելուց առաջ փորձ կատարվեր դրանք գործնականում փորձառության ենթարկել կիրառելիության, խելամտության, հարմարության, օբյեկտիվության և այլ պահանջներին համապատասխանությունը ստուգելու նպատակով, նոր կիրառել այն ամբողջ տնտեսության համար, որպեսզի տնտեսությունը վեր չածվի փորձադաշտի և հարկ վճարողները ստիպված չլինեն կանգնել անլուծելի խնդիրների առջև:

3.3 Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության և վերահսկողության կատարելագործման առաջարկվող մոտեցումը

Հետազոտական աշխատանքում հիմնավորվել է ֆինանսական արդյունքի վերլուծության կարևորությունը, իսկ ստացված արդյունքները ցույց տվեցին, որ հանքարդյունաբերության ոլորտի շատ կազմակերպություններում կա իրացվելիության խնդիր, որի հաղթահարմանն ուղղված համապատասխան միջոցառումների բացակայությունը կարող է հանգեցնել լուրջ խնդիրների: Իրացվելիության ցուցանիշները մշտապես պետք է լինեն կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնում, քանի որ այդ ցուցանիշները կազմակերպության ֆինանսական վիճակի «առաջին ահազանգողներն» են: Այս համատեքստում կարևորում ենք հետևյալ հարցերի քննարկումը.

- 1. Դիտարկել ֆինանսական կառավարիչների դերը ֆինանսական արդյունքի բարելավման հարցում,**
- 2. Ի մի բերել 2.3 ենթահարցում իրականացված վերլուծության արդյունքները, որի հիման վրա առաջարկել տիպային հաշվետվության ձև կազմակերպությունների դրամական հոսքերի, իրացվելիության կառավարման համար,**
- 3. Հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպության օրինակով դիտարկել հաշվետվության լրացման կարգը, դրանում ներկայացված տեղեկատվության վերլուծության մոտեցումները,**
- 4. Ներկայացնել այն խնդիրները, որոնք գործնական լուծում են ստանում վերոնշյալ հաշվետվության միջոցով:**

Ֆինանսական արդյունքի առաջնային երկու գործառույթներն են՝

1. Բաժնետերերի նյութական բարեկեցության բարձրացման պայմանների ապահովում,
2. Կազմակերպության ընթացիկ և ներդրումային գործունեության ֆինանսավորում:

Իր հիմնական գործառույթներից բացի ֆինանսական արդյունքը իր արտացոլումն է գտնում նաև տնտեսության մեջ և դրանով տնտեսությունը տանում կայուն զարգացման ճանապարհով:

Մի կողմից կազմակերպության ֆինանսական վերլուծության բաժինը տեղեկատվություն սպառող բաժին է, մյուս կողմից ստեղծում է տեղեկատվություն, որը օգտագործվում է ընկերության կա՛մ գլխավոր, կա՛մ ֆինանսական կառավարչի կողմից:

Կազմակերպության ֆինանսական կառավարիչը պետք է տիրապետի արժանահավատ տեղեկատվության, որը նրան պետք է տրամադրվի հաշվառման միջոցով: Ստացված տեղեկությունը վերլուծելով՝ նա պետք է կայացնի կազմակերպության համար այդ պահին ամենանպատակահարմար որոշումը: Այդ որոշումները տարվա ընթացքում հավաքվելով և յուրաքանչյուրն իր ետևից բերելով որոշակի դրական կամ բացասական արդյունք՝ ստեղծում են կազմակերպության ֆինանսական արդյունքը: Այս համատեքստում փորձել ենք տալ ֆինանսական արդյունքի հետևյալ սահմանումը՝

Մեր տեսակետի համաձայն՝ «Ֆինանսական արդյունքը կազմակերպության ֆինանսական կառավարչի կայացրած բոլոր որոշումների հետևանքն է՝ դրամական արտահայտությամբ»:

Միգուցե առաջին հայացքից այս սահմանումը թվա խոցելի և թերի ֆինանսական արդյունքի ողջ էությունը արտահայտելու հարցում: Խնդրահարույց է այն հարցը, թե ինչ կապ ունի ֆինանսական կառավարիչը արտաքին գործոնների հետ: Սակայն, հմուտ ֆինանսական կառավարիչը կարող է նույնիսկ կազմակերպությանը սպասվող սպառնալիքների հետևանքները հմտորեն չեզոքացնել:

Հետազոտության 2.3 ենթահարցում իրականացրել ենք «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ վճարունակության և ակտիվների իրացվելիության փոխկապվածության վերլուծություն հիմնական միջոցների հարկային հաշվառման համար կիրառվող մաշվածության մեթոդի և արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններ հետ: Նշենք, որ քանի որ «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ ընկերությունը հանքարդյունաբերության ոլորտի առաջատար ընկերություններին սպասարկող ընկերություն է, մետաղի գների ազդեցությունը վերլուծության մեջ չեզոքացված է: Այսինքն՝ մետաղի գների փոփոխությունը ուղղակի չի ազդում «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ ֆինանսական արդյունքի վրա: Վերլուծության արդյունքներից պարզ է դառնում,

որ հիմնական միջոցների հարկային հաշվառման տեսանկյունից կիրառվող մաշվածության մեթոդի և արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունների ազդեցությունը ֆինանսական արդյունքի վրա իրացվելիության և վճարունակության կապի համատեքստում 2010 և 2011թթ. «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի համար եղել են արդյունավետ կառավարչական որոշումների կայացման տարիներ: Հետևաբար առաջարկում ենք նշված կազմակերպության ֆինանսական կառավարչի կողմից 2010 և 2011թթ. փորձը հաշվի առնել որպես լավագույն և այն օրինակելի դարձնելու նպատակով առաջարկում ենք իրականացել հետևյալ քայլերը.

1. Ծախսերի տնտեսում, ինչը շուկայական տնտեսության պայմաններում վերաբերում է ոչ միայն «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊ ընկերությանը, այլ բոլորին: Սակայն քննարկվող հարցերի համատեքստում առավել արդիական է «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊ ընկերության տեսակետից, քանի որ նրա գործունեության մանրամասներին ծանոթանալիս պարզ է դարձել, որ այն լայնածավալ ներդրումներ և շինարարություն է կազմակերպել, որոնք էլ իրենց հերթին ապագա հաշվետու ժամանակաշրջաններում բերել են ծախսերի ավելացման:

2. Հաշվի առնելով, որ «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊ ընկերությունը ունի ԱՄՆ դոլարով ներգրավված փոխառություններ և վարկ և դիտարկելով 1 ԱՄՆ դոլարի հաշվարկային միջին փոխարժեքը 2010-2015թթ., ինչը ներակայացվել է թիվ 3.3.1 աղյուսակում, տրամաբանական է դառնում, որ «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի արդյունքը իրացվելիության և վճարունակության համատեքստում պետք է վատթարանար: Ընկերությունը իր հասույթը ստանում է դրամով, սակայն գումարները ներգրավվել է ԱՄՆ դոլարով, որի հաշվարկային միջին փոխարժեքը 2012թ.-ից սկսած անշեղորեն աճում է. 2013թ.-ին 2012թ.-ի համեմատ 7.9%-ով, հաջորդ տարիներին՝ համապատասխանաբար 1.9%, 1,5% և 14.9%-ով (տե՛ս աղյուսակ 3.3.1):

Աղյուսակ 3.3.1

ՀՀ ԿԲ 1 ԱՄՆ դոլարի հաշվարկային միջին փոխարժեքը 2010-2015թթ.(ՀՀ դրամ)¹³⁶

Տարեթիվ/Ցուցանիշ	Տարվա նվազագույն փոխարժեք	Տարվա միջին փոխարժեք	Տարվա առավելագույն փոխարժեք
2010	357.98	373.72	404.36
2011	362.26	372.46	385.77

¹³⁶ Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ պաշտոնական վեբ կայք՝ www.cba.am

2012	385.77	401.74	418.66
2013	403.58	409.54	419.08
2014	405.64	415.77	527.2
2015	469.79	477.84	485.61

Այս համատեքստում կարելի է առաջարկել հատկապես ուշադրություն դարձնել ԱՄՆ դոլարով գործարքներին, արտարժույթով ներգրավված միջոցները մի մասը փոխարինել դրամի, ինչպես նաև կարևորել ռուբլու դերը՝ հաշվի առնելով ԵԱՏՄ անդամակցության իրողությունը:

3. Դրամական հոսքերի կառավարման և վերահսկողության գործընթացին մոտենալ հույժ կարևորությամբ, քանի որ դրա միջոցով է հնարավոր լինելու պահպանել ֆինանսական արդյունքի և վճարունակության և իրացվելիության արդյունավետ մակարդկը: Ինչպես պարզ դարձավ վերլուծության արդյունքում իրացվելիության և վճարունակության խնդիր առկա է ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի գրեթե բոլոր կազմակերպություններում: Բիզնես գործընթացների վերահսկողության արդյունավետությունը պետք է միտվի հաշվեկշռի հողվածներում իրացվելիության բարելավմանն ուղղված փոփոխությունների իրականացմանը:

4. Վերանայել կազմակերպության կողմից տնօրինվող ընդհանուր կապիտալի կառուցվածքը:

Հիմնվելով 2.3 ենթահարցում կատարված վերլուծության արդյունքների վրա՝ հաշվի առնելով այդ վերլուծությունից բխող վերոնշյալ հետևությունները և կարևորելով ֆինանսական կառավարչի դերը կազմակերպության հաջողության գործում՝ առաջարկում ենք գործիքակազմ ֆինանսական կառավարիչների համար, ովքեր կարող են օգտագործել այն իրենց ամենօրյա որոշումների կայացման հարցում, և ինչը կարող է հեշտացնել և համակարգել որոշումների կայացման գործընթացը:

Գործիքակազմը արտացոլվում է հաշվետվության տեսքով: Տնտեսվարող սուբյեկտները, բացի սույն հետազոտության 2.3 կետում նշված գործակիցները որոշելուց և իրենց կազմակերպության իրացվելիությունը գնահատելուց, կարող են խմբավորել այդ գործակիցները մեկ հաշվետվության մեջ՝ օգտագործելով կառավարչական հաշվառման տվյալները:

Վերոնշյալ հաշվետվությունը ներակայացրել ենք տիպային օրինակով, որը յուրաքանչյուր կազմակերպություն կարող է տեղայնացնել իր առանձնահատկություններին և առաջնահերթություններին համապատասխան:

Իհարկե, կազմակերպությունների մեծ մասը կառավարչական որոշումներ կայացնելիս (հատկապես դրամական հոսքերի վերաբերող), օգտագործում են հաշվետվությունում նշված տեղեկատվությունը կամ մշակել են իրենց կարիքներին բավարարող հաշվետվություն, սակայն, կարծում ենք, ներկայացված հաշվետվությունը կարող է լինել որպես տիպային օրինակ բոլոր կազմակերպությունների համար: Հաշվետվության առավելություններից մեկը հենց այն է, որ դրա օգտագործողները կարող են լինել գործունեության ցանկացած տեսակ իրականացնող կազմակերպություններ, սակայն այն արդիական կլինի հատկապես հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների համար, քանի որ նրանց պարագայում միանշանակ առկա է իրացվելիության և վճարունակության ցածր մակարդակ:

Առաջարկվող հաշվետվությունը անվանենք «Դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին» հաշվետվություն և ներկայացնենք ստորև թիվ 3.3.2 աղյուսակի միջոցով. Նշեմ, որ աղյուսակ 3.3.2 ներկայացված է հաշվետվության պարզեցված տարբերակը, խուսափելու համար հետազոտության հիմնական մասը անհիմն ծանրաբեռնելուց, իսկ հաշվետվության հիմնական տարբերակը, դրա լրացման կարգը և ընձեռած հնարավորությունները ներակայցված է Հավելված 3.3.1-ում:

Աղյուսակ 3.3.2

Հ/հ	Ցուցանիշ	Գումար	Գումար Առաջնային
1	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ		
2	Ստացման ենթակա միջոցներ /այդ թվում դեբիտորական պարտքեր/ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		
2.1	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		
2.2	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		
2.3	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 3		
2.4	և այլն		
3	Ընդամենը ստացման ենթակա միջոցներ	(2.1+2.2+2.3+2.4)	
4	Վճարման ենթակա միջոցներ՝ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		
4.1	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		
4.2	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		
4.3	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 3		

4.4	և այլն		
5	Ընդամենը վճարման ենթակա միջոցներ	(4.1+4.2+4.3+4.4)	
6	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	(1+3-5)	

Կառավարչական հաշվետվություն դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին (պարզեցված տարբերակ)¹³⁷

Ուսումնասիրենք՝ ինչ տեղեկատվություն պետք է պարունակի այդ հաշվետվությունը: Աղյուսակ 3.3.1-ի 1-ին տողի գումար և գումար առաջնային դաշտում լրացվում են կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող միջոցները (խոսքը այստեղ վերաբերում է կազմակերպության դրամարկղում և հաշվարկային հաշվում առկա միջոցների հանրագումարին): 2-րդ տողի ենթատողերի գումար դաշտում լրացվում են այն գործընկերների անվանումները, որոնցից մենք ունենք սպասվող գումարներ. դրանք կարող են լինել դեբիտորական պարտքեր, որպես կանխավճար կամ այլ ձևով ստացման ենթակա միջոցներ (օրինակ՝ վարկի ստացում կամ նախկինում տրամադրված փոխառության հետ ստացում): Չնայած նրան, որ դեբիտորական պարտքերը դասակարգվում են որպես արագ իրացվելի ակտիվներ, այնուամենայնիվ նպատակահարմար ենք համարում դրանք ներկայացնել ոչ թե 1-ին, այլ 2-րդ տողում, քանի որ դրանք հաշվետվությունը կազմման պահին դեռևս առկա չեն կազմակերպության դրամարկղներում կամ հաշվարկային հաշիվներում. դրանք պետք է ստացվեն իրենց համապատասխան ժամկետներում: 3-րդ տողի գումար դաշտում լրացվում է 2-րդ տողի ենթատողերի հանրագումարը: 4-րդ տողի ենթատողերի գումար դաշտում լրացվում է կազմակերպության ունեցած պարտավորությունները: 5-րդ տողի գումար դաշտում լրացվում է 4-րդ տողի ենթատողերի հանրագումարը և 6-րդ տողի գումար դաշտում լրացվում է այն թիվը, որը կստացվի կազմակերպությունում առկա միջոցներին (1) գումարելով ստացման ենթակա միջոցների հանրագումարը (3) և հանելով վճարման ենթակա միջոցների հանրագումարը (5):

Հաշվետվության գումար դաշտերում լրացված տեղեկատվությունը պատկերացում է տալիս, թե ինչ միջոցների է տիրապետում կազմակերպությունը, ինչ միջոցների է սպասում և ինչ պարտավորություններ ունի: Գումար առաջնային դաշտի

¹³⁷ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից

տողերը լրացվում են այն դեպքում, երբ կազմակերպությունում առկա է հստակ տեղեկատվություն, որ դեբիտորական պարտքը մարվում է ստացման ենթակա միջոցների հաշվին, կամ կա պայմանավորվածություն, պայմանագրային պարտավորություն կամ օրենքներով սահմանված ժամկետներ, որ կոնկրետ պարտավորությունը պետք է մարվի վճարման ենթակա միջոցների համար: Այստեղ արդեն իրացվում է հաշվետվության՝ կառավարչական որոշումների կայացման հարցում ընձեռած հնարավորությունը: Կազմակերպության ֆինանսական կառավարիչը, ելնելով առաջնային գումար և գումար դաշտի տվյալներից, որոշում է կայացնում՝ ինչ քայլեր ձեռնարկել: Որպեսզի հաշվետվության գործածությունը ավելի հասկանալի լինի, քննարկենք մասնավոր օրինակ: Դրա համար օգտագործել ենք «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊ ընկերության տվյալները և կազմել ենք վերջինիս Դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվությունը՝ 14.10.2016թ. դրությամբ, այնուհետև հաշվետվությունում ներկայացված տեղեկատվության հիման վրա կատարել ենք որոշակի եզրահանգումներ:

Աղյուսակ 3.3.3

«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ Դրամական հոսքերի կառավարման և

Հ/հ	Ցուցանիշ	Գումար	Գումար /Առաջնային/
1	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	1.645.000	1.645.000
2	Ստացման ենթակա միջոցներ /այդ թվում դեբիտորական պարտքեր/ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		
2.1	«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	4.521.000	
2.2	«ԳՈՂ Սթար» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	6.254.000	6.254.000
2.3	«Էս Ընդ Էյ Մայնինգ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	1.745.000	
3	Ընդամենը ստացման ենթակա միջոցներ	12.520.000	6.254.000
4	Վճարման ենթակա միջոցներ՝ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		
4.1	«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	2.452.000	
4.2	«ՎԱՆԴ-ԳԱՍՍ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	975.000	
4.3	Ավելացված արժեքի հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	2.845.000	2.845.000
4.4	Եկամտային հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	435.000	435.000
4.5	Աշխատավարձ սեպտեմբեր ամսվա համար	2.450.000	2.450.000
5	Ընդամենը վճարման ենթակա միջոցներ	9.157.000	5.730.000
6	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	5.008.000	2.169.000

վճարունակության մասին հաշվետվություն առ 14.10.2016թ.¹³⁸

Աղյուսակ 3.3.3-ում քննարկված տարբերակում կազմակերպության հաշվում առկա է 1.645.000 դրամ, կազմակերպությունը ունի 12.520.000 դրամի դեբիտորական պարտքեր և ունի 9.157.000 դրամի կրեդիտորական պարտքեր: Գումար առաջնային սյան «Գոլդ Սթար» ՓԲԸ-ի դիմաց նշված է նրա դեբիտորական պարտքի մեծությունը, քանի որ համաձայն պայմանագրի դեբիտորական պարտքի մեծությունը ենթակա է մարման 14.10.2016թ.-ին և տեղեկություն, որ ընկերությունը չի ուշացնի պարտքը:

Վճարման ենթակա գումարներ դաշտի գումար առաջնային սյան ավելացված արժեքի հարկի, եկամտային հարկի և աշխատավարձի տողերը լրացված են հետևյալ մոտեցմամբ: Այսպես, համաձայն Աշխատանքային օրենսգրքի՝ հաշվետու ամսվա աշխատավարձը պետք է վճարվի աշխատողներին ոչ ուշ քան հաջորդ ամսվա 15-ը¹³⁹: Իսկ «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» և «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքների համաձայն ավելացված արժեքի հարկը և եկամտային հարկը պետք է վճարվեն բյուջե հաշվետու ամսվա հաջորդող ամսվա 20-ը ներառյալ¹⁴⁰: Քանի որ հաշվետվությունը կազմվել է հոկտեմբերի 14-ին, ապա, բնականաբար, առաջնային պետք է մարվի աշխատավարձը, այնուհետև հարկերը, որպեսզի կազմակերպությունը թույլ չտա օրենքի խախտում և տույժերի չենթարկվի: Կրեդիտորական պարտքերը մատակարարներին՝ հումքի, նյութերի գծով դեռևս մարման ենթակա չեն, դրանք մատակարարման պայմանագրերի համաձայն պետք է մարվեն մինչև նոյեմբերի 15-ը ներառյալ: Այսպիսով, կազմակերպության տրամադրության տակ եղած միջոցները և սպասվելիք դեբիտորական պարտքը կբավականացնեն, որպեսզի կազմակերպությունը մարի իր առաջնային պարտավորությունները: Այս հաշվետվությունից «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊ ընկերության ֆինանսական կառավարիչը կորոշի նաև բացարձակ իրացվելիության գործակիցը, որը կազմում է 0.18 (1.645.000/9.157.000), որը գրեթե սահմանային նշանակության (սահմանային

¹³⁸ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի հոդվածից «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ տրամադրած տեղեկությունների հիման վրա (տե՛ս հավելված 2.2.1):

¹³⁹ ՀՀ «Աշխատանքային օրենսգիրք» ՀՕ-124-Ն, Հոդված 192. 1-ին մաս 09.11.2004թ.

¹⁴⁰ «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-118, 32 հոդված, ընդունված 14.05.1997թ., «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-246-Ն, 14 հոդված, 22.12.2010թ.

նշանակությունը մեծ կամ հավասար 0.2-ից) սահմաններում է, և կրիտիկական իրացվելիության գործակիցը կազմում է 1.55 $((1.645.000+12.520.000)/9.157.000)$ և գտնվում է սահմանային նշանակության մեջ: Սահմանային նշանակությունը այս ցուցանիշի դեպքում, ինչպես նշել ենք 1.3 ենթահարցում, ցանկալի է մեծ կամ հավասար լինի 1-ից:

Քանի որ 6-րդ տողի գումար դաշտում նշված է դրական թիվ, այս դեպքում կազմակերպության ֆինանսական կառավարիչը պետք է որոշում կայացնի՝ ինչպես կառավարել առաջացած դրամը: Ազատ դրամական միջոցները կարող են ուղղվել արտադրության ընդլայնմանը, նոր արտադրության ներդրմանը, տրամադրվել որպես փոխառություն կամ ներդրվել որպես ավանդ և տոկոսների միջոցով գումար վաստակել և այլն: Այդ դեպքում պետք է ավելի մանրամասն ուսումնասիրել այն պարտավորությունները, որոնք կառաջանան ապագա ամսաթվերին և դիտարկելով դրանց հրատապությունը՝ որոշում կայացնել:

Դիտարկենք «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվությունը մեկ այլ ժամանակաշրջանի դրությամբ, այնպես, որ 6-րդ տողի գումար դաշտում ունենանք բացասական թիվ:

Աղյուսակ 3.3.4

Հ/հ	Ցուցանիշ	Գումար	Գումար /Առաջնային/
1	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	100.000	100.000
2	Ստացման ենթակա միջոցներ /Այդ թվում դեբիտորական պարտքեր/ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		
2.1	«ՎԱՆԴՍԱ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	535.000	
2.2	«Գոլդ Սթար» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	2.444.000	2.444.000
2.3	«Էս Ընդ Էյ Մայնինգ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	1.145.000	
3	Ընդամենը ստացման ենթակա միջոցներ	4.124.000	2.444.000
4	Վճարման ենթակա միջոցներ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		
4.1	«ՎԱՆԴՍԱ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	3.645.000	
4.2	«ՎԱՆԴ-ԳԱՍՍ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	124.000	
4.3	Ավելացված արժեքի հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	1.845.000	1.845.000
4.4	Եկամտային հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	456.000	456.000
5	Ընդամենը վճարման ենթակա միջոցներ	6.070.000	2.301.000

6	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	-1.846.000	-243.000
---	--	------------	----------

«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ Դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվություն առ 15.09.2016թ.¹⁴¹

Աղյուսակ 3.3.4-ում կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող միջոցներ տողում նշված է 100.000 դրամ, ստացման ենթակա տողի գումար դաշտում՝ 4.124.000 դրամ, գումար (առաջնային) դաշտում՝ 2.444.000, որը համաձայն ապրանքների առքուվաճառքի պայամանագրի, պետք է վճարվի առ 20.09.2016թ., քանի որ գործընկերոջ հետ ստեղծված են երկարաժամկետ գործընկերային հարաբերություններ, կազմակերպության ֆինանսական կառավարիչը վստահ է՝ գումարի ուշացում տեղի չի ունենա: Սակայն, նույնիսկ նշված գումարի ստացման դեպքում ակնհայտ է, որ կազմակերպությունը դրամական միջոցների պահանջ ունի: 243000 դրամը չի բավականացնում կազմակերպությանը կատարելու իր պարտավորությունները բյուջեի հանդեպ կարճաժամկետ կտրվածքում: Այստեղ, կախված մյուս դեբիտորական և կրեդիտորական պարտքերի մարման ժամկետներից, պետք է որոշում կայացնել՝ որքան գումար ներգրավել՝ ինչը կարող է լինել վարկի կամ փոխառության տեսքով: Հաշվի առնելով, որ վարկի տրամադրման համար սովորաբար բանկին անհրաժեշտ է լինում որոշակի ժամանակահատված՝ կախված տրամադրվող գումարի մեծությունից և կազմակերպության առանձնահատկություններից, ավելի նպատակահարմար է երկարաժամկետ գործընկերային հարաբերություններ ունեցող կամ փոխկապակցված անձից ներգրավել փոխառություն: Ժամանակային առումով դա ավելի արագ կլինի, իսկ բանակցությունների արդյունքում հնարավոր է միջոցները ներգրավել ավելի ցածր տոկոսադրույքով:

Հնարավոր է նաև մեկ այլ դեպք. ենթադրենք 6-րդ տողի գումար դաշտում նշված է զրո կամ դրան մոտ թիվ: Այս դեպքում առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե հավասարակշռվածություն է կազմակերպության սպասվող և վճարման ենթակա գումարների միջև, սակայն այս դեպքում ևս կան կայացվելիք որոշումներ: Օրինակ՝ կարելի է հաշվետվությունը դիտարկել մի փոքր ավելի մեծ ժամանակահատվածի

¹⁴¹ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ տրամադրած տեղեկությունների հիման վրա (տե՛ս հավելված 2.2.1):

համար և հասկանալ՝ միգրացիոն ապագա ամսաթվերում ի հայտ է գալիս դրամական միջոցների պահանջ կամ հակառակը: Կամ կարելի է որոշ չափով հետաձգել որոշ պարտավորությունների մարման ժամկետներ, եթե դա հանարավոր է, և առաջացած ազատ միջոցները օգտագործել հավելյալ միջոցներ վաստակելու համար (ավանդի, փոխառության տոկոսների միջոցով կամ այլ ձևով):

Դիտարկենք Դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվության ընձեռած հնարավորությունները. հաշվետվությունը լուծում է չորս հիմնական խնդիր.

1. Տեղեկատվական. եթե նույնիսկ կազմակերպության ղեկավարությունը չի պլանավորում դրամական միջոցների հետ կապված որևէ որոշում կայացնել, հաշվետվությունը կարող է օպերատիվ տեղեկատվության աղբյուր հանդիսանալ կազմակերպության ֆինանսական դրության մասին: Որքան քաջատեղյակ է կազմակերպության ֆինանսական կառավարիչը, այնքան շուտ նա կարող է ահազանգել կազմակերպությանը սպառնացող վտանգների մասին կամ օգտագործել ի հայտ եկող հնարավորությունները:

2. Գնահատողական. հաշվետվության միջոցով կարելի է համեմատել կազմակերպության ակտիվների իրացվելիության ցուցանիշները (դրանց մասին մենք տեղեկատվություն ապահովել ենք սույն հետազոտության 1.3 ենթահարցում) տնտեսագիտական գրականության մեջ առկա նորմատիվային նշանակությունների հետ, շեղումների դեպքում հասկանալ դրանց առաջացման պատճառները, այսինքն՝ որ գործողություններն են որոնք կազմակերպությունում անբարենպաստ դրություն են ստեղծել: Սա անհրաժեշտ է հետազայում նույն սխալները խուսափելու համար: Հաջորդիվ պետք է մշակել «առողջացման» ծրագիր:

3. Որոշումների կայացում. կայացնել ճիշտ կառավարչական որոշումներ դրամական հոսքերի կառավարման հարցում, որոնք էլ իրենց ազդեցությունն են գտնելու ապագա ֆինանսական արդյունքում: Ստանալ ճշգրիտ տեղեկատվություն կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող միջոցների, սպասվելիք մուտքերի և վճարվելիք գումարների վերաբերյալ և վերլուծել այդ տեղեկատվությունը: Այս հաջորդականությամբ է իրականացվում դրամական միջոցների կառավարման և

վճարունակության մասին հաշվետվության որոշումների կայացման գործառույթը: Որոշումների կայացման գործառույթն իրականացնելիս «ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ-ի դեպքում կարևորություն է ստանում այն արդյունքների կիրառումը, որոնք ստացվել են 2.3 ենթահարցում կատարված վերլուծությամբ: Խոսքը մասնավորապես Ֆինանսական արդյունքի և վճարունակության ու իրացվելիության 2010, 2011թթ.-ի համամասնության պահպանման մասին է, քանի որ այն լավագույնն էր դիտարկվող ժամանակաշրջանում:

4. Պլանավորում. հաշվետվության մեջ գումար դաշտում կարող են լրացվել ոչ միայն փաստացի առկա, այլև ապագա ժամանակաշրջաններին վերաբերող սպասվելիք գումարները և պարտավորությունները. իհարկե, եթե կազմակերպությունը ունի պայմանագրերով հաստատված ժամկետներ թե՛ դեբիտորների, թե՛ կրեդիտորների հետ: Հաշվետվությունը հնարավորություն կտա ճշտության որոշակի մակարդակով որոշել ապագա որևէ ամսաթվի դրությամբ կազմակերպությունում սպասվելիք վճարունակության մակարդակը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրվել են մեր կողմից առաջադրված խնդիրները, կատարվել են եզրակացություններ և ներկայացվել առաջարկություններ:

1. Հետազոտության շրջանակում դիտարկված առաջին խնդիրը վերաբերում է ՀՀ և ԵԱՏՄ անդամ երկրների ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմին, որի ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք հետևյալին.

✓ Հայաստանի Հանրապետության և ԵԱՏՄ անդամ մյուս երկրների ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմի ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք նրան, որ ԵԱՏՄ անդամ երկրների կողմից հաշվապահական հաշվառման միասնական մոտեցումների խնդիրը արդիական է, և դրա լուծումը կարող է շահավետ լինել անդամ բոլոր պետությունների համար: Ելնելով նշվածից՝ առաջարկվել է ԵԱՏՄ շրջանակում մշակել հաշվապահական հաշվառման սեփական ստանդարտներ՝ հիմքում ունենալով ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները: Այս դրույթի հիմքում դրված է այն գաղափարը, որ անդամ չորս երկրներն էլ Խորհրդային միության ժառանգներն են և 70 տարի ապրել են տնտեսվարման նույն պայմաններում: Սակայն մեր կողմից ավելի նախընտրելի է նշված խնդրի լուծման երկրորդ տարբերակը, այն է՝ ԵԱՏՄ անդամ երկրները ընդունում են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները որպես պարտադիր կիրառության համար: Այս գաղափարի հիմքում ընկած է այն, որ այժմ աշխարհում ընթանում են գլոբալացման գործընթացներ, ինչը վերաբերում է կյանքի բոլոր ոլորտներին և հաշվառումը բացառություն չի կազմում, ինչպես նաև, հաշվի է առնվել, որ անդամ բոլոր պետությունները միության շրջանակից դուրս սերտ համագործակցում են նաև աշխարհի այլ երկրների հետ:

✓ Նշված գաղափարը կյանքի կոչելով՝ հնարավորություն ենք ունենում հասնելու տեղեկատվության համադրելիության, ինչը հնարավորություն կտա համեմատականներ անցկացնել տարբեր երկրների տնտեսությունների միևնույն ճյուղում գործող կազմակերպությունների միջև: Բացի այդ կապահովվի ֆինանսական

հաշվետվություններում առկա տեղեկատվության համադրելիությունը՝ այս դեպքում արդեն ֆինանսական ցուցանիշների միջև:

Վերջինս կապահովի ներդրումների համար բարենպաստ պայմանների ստեղծում: Հնարավոր ներդրողները կարող են գնահատել ներդրումների նպատակահարմարությունը թե՛ հայրենիքում առկա կազմակերպություններում, թե՛ միության անդամ մյուս երկրների կազմակերպություններում:

Հնարավոր կլինի խուսափել հնարավոր բարդություններից, որոնք կարող են ի հայտ գալ փոխադարձ հաշվարկների ժամանակ կամ միության անդամ երկրների կազմակերպությունների միջև համագործակցության շրջանակներում տարբեր սկզբունքներով հաշվառում վարելու հետևանքով:

2. Սույն ատենախոսության շրջանակում դիտարկված երկրորդ խնդիրը վերաբերում է արտարժույթի փոխարժեքային փոփոխությունների հետևանքներին:

✓ Հետազոտության ընթացքում հիմնավորվել է, որ շահութահարկը՝ որպես ֆինանսական արդյունքի ձևավորման տարր, նշանակալի ազդեցություն ունի այդ արդյունքի վրա: Ինչ մասին են վկայում 2.1.1 և 2.1.2 աղյուսակներում ամփոփված 311 տնտեսվարող սուբյեկտների ֆինանսական ցուցանիշների վերլուծության արդյունքները, որտեղ ներկայացված է այն, որ 2015թ.-ին 36 կազմակերպություն, իսկ 2016թ.-ին 26 կազմակերպություն մինչև հարկումը ունեցել են վնաս, սակայն միաժամանակ նաև շահութահարկի պարտավորություն է առաջացել: Սա, անշուշտ, ցանկալի երևույթ չէ. եթե կազմակերպությունը մինչև հարկումը արդեն իսկ վնաս ունի, ապա հավելյալ հարկ առաջանալով՝ ավելի կծանրանա կազմակերպության արդեն իսկ դժվար իրավիճակը: Միաժամանակ 31 կազմակերպություն թե՛ 2015թ.-ին, թե՛ 2016թ.-ին մինչև հարկումը ունեցել է վնաս և նրանց մոտ շահութահարկի պարտավորություն չի առաջացել:

2015թ.-ին՝ 16, իսկ 2016թ.-ին 14 կազմակերպության մոտ շահութահարկի փոխհատուցում է առաջացել:

2015թ.-ին՝ 217, իսկ 2016թ.-ին 223 կազմակերպություններ մինչև հարկումը շահույթ էր ունեցել և միաժամանակ շահութահարկի պարտավորություն էր առաջացել: Այդ կազմակերպությունների շահութահարկի միջին տոկոսադրույքը մինչև հարկումը

շահույթի նկատմամբ 2015թ.-ին կազմել է 33.16, իսկ 2016թ.-ին՝ 25.87, ինչը մեծ չափով տարբերվում է շահութահարկի դրույքաչափից: Միաժամանակ 2015թ.-ին՝ 217, իսկ 2016թ.-ին 223 մինչև հարկումը շահույթ և շահութահարկի պարտավորություն ունեցած կազմակերպությունների համար որոշել ենք մինչև հարկումը շահույթի և շահութահարկի կոռելյացիայի գործակիցը, որը 2015թ.-ին կազմել է 0.42, իսկ 2016թ.-ին 0.67, ինչը բնութագրվում է որպես թույլ կախվածություն, սակայն, հաշվի առնելով, որ շահութահարկը կազմակերպության ստացած արդյունքից պետության մասնաբաժինն է, ենթադրվում է, որ այն պետք է լինի խիստ որոշակի տոկոսադրույքի սահմանում և լինի կանխատեսելի:

Մինչև հարկումը վնաս ունեցած 2015թ.-ին՝ 36, իսկ 2016թ.-ին 26 կազմակերպությունների շահութահարկը միջինում կազմել է մինչև հարկումը վնասի 38.45 և 18.9 տոկոսը, ինչը, առհասարակ անտրաբանական է: Ստացվում է մի իրավիճակ, երբ տնտեսության իրական հատվածի 311 սուբյեկտներից 10 տոկոսը հարկվել են նույնիսկ վնաս ունենալու պարագայում:

Վերլուծվել է արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունների հետևանքների ազդեցությունը առանձին տնտեսվարող սուբյեկտի ցուցանիշների վրա: 2.2 ենթահարցում դիտարկված «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ ցուցանիշներով որոշել ենք շահութահարկի դրույքաչափը 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 թվականներին, և այն կազմել է համապատասխանաբար 20.48, 21.18, 22.16, 20.92, 18.41, 9.98, 12.34 տոկոս, որից հետո դիտարկել ենք մի այնպիսի իրավիճակ, երբ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունները ներառվում են հարկվող շահույթում. այս դեպքում արդեն շահութահարկի դրույքաչափը դարձավ համապատասխանաբար 20.22, 20.41, 20.2, 20.86, 15.3, 9.29 տոկոս: Այս վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ 2010-2013 թվականներին արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունները ներառելով հարկվող շահույթում շահութահարկի դրույքաչափը ընդհուպ մոտենում է գործող տոկոսադրույքին, սակայն պատկերը փոխվում է 2014, 2015 և 2016 թվականներին, երբ փոփոխություն է կատարվում շահութահարկի հարկման առումով կիրառվող հիմնական միջոցների մաշվածության հաշվարկման մեթոդում: Թերևս, այս վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունները հարկվող

շահույթում չներառելը նշանակալի գործոն է այն դեպքում, երբ հաշվարկում ենք շահութահարկի տոկոսադրույքը մինչև հարկումը շահույթի նկատմամբ:

✓ Առաջարկվել է շահութահարկի հարկման բազայում ներառել արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող օգուտները և վնասները՝ դրա հիմքում առաջինը ունենալով հարկման բազայի ձևավորման օբյեկտիվությունը, ինչը նաև ՀՀ Հարկային օրենսգրքի նպատակներից է: Կարծում ենք՝ պետության կողմից օբյեկտիվ չէ հարկել տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեությամբ պայմանավորված բոլոր քիչ ռիսկային եկամուտները և ծախսերը, իսկ իրենց մեջ մեծ ռիսկ պարունակող և տնտեսվարող սուբյեկտից ինչ-որ չափով անկախ գործոնների ազդեցության ողջ ռիսկը և պատասխանատվությունը թողնել տնտեսվարողի վրա: Վերլուծությունները վկայում են այն մասին, որ կան կազմակերպություններ, որոնք արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունների հետևանքով կրած մեծ վնասների պատճառով հաշվետու տարում ունենում են վնաս, սակայն նրանց մոտ միաժամանակ շահութահարկի վճարման պարտավորություն է առաջանում, քանի որ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող ծախսերը չեն ներառվել շահութահարկի հարկման բազայում:

Չնայած նրան, որ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող օգուտները և վնասները հարկվող շահույթում ներառելը շահութահարկի հարկման բազայի օբյեկտիվության խնդիրն է, այնուամենայնիվ, առաջարկվում է փոփոխության հետևանքները մակրո մակարդակում գնահատելու համար շահութահարկի հաշվարկում ավելացնել տողեր, որտեղ տնտեսվարող սուբյեկտները կներկայացնեն արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունների հետևանքով առաջացած օգուտները և վնասները՝ սակայն դրանք դեռևս չհաշվառելով հարկվող շահույթում: Մեկ կամ երկու տարի հավաքագրելով, վերլուծելով այդ տվյալները և բացահայտելով դրանց ազդեցությունը՝ նոր միայն ամրագրել օրենքով:

✓ Առաջարկվել է նաև արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից օգուտների՝ հարկվող շահույթում ներառման երկու հնարավոր տարբերակ.

Առաջին դեպքում արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից օգուտները ներառվում են շահութահարկի հարկման առումով համախառն

եկամուտում, իսկ վնասները՝ նվազեցվող ծախսերում, ինճպես դա կատարվում է Ռուսաստանի Դաշնությունում, Բելառուսի, Մոլդովայի Հանրապետություններում, Ուկրաինայում, Վրաստանում (տե՛ս հավելված 2.1.2):

Երկրորդ դեպքում արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից օգուտների և վնասների սալդոն բազմապատկվում է շահութահարկի դրույքաչափով և դրական լինելու դեպքում՝ գումարվում է շահութահարկի պարտավորությանը՝ ավելացնելով այն, բացասական լինելու դեպքում՝ հանվում է շահութահարկի պարտավորությունից՝ նվազեցնելով այն, ինչպես դա կատարվում է Ղազախստանի և Ղրղզստանի Հանրապետություններում (տե՛ս հավելված 2.1.2):

3. Հետազոտության շրջանակում ուսումնասիրված երրորդ կարևորագույն խնդիրը վերաբերում է «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի առումով 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված (կառուցված, մաշված) ոչ ընթացիկ ակտիվների համար կիրառվող մաշվածության մեթոդին: Սույն հարցը ևս դիտարկվել է «Շահութահարկեր» ՀՀՄՍ 12-ի շրջանակում, քանի որ նշված մեթոդի շրջանակում շահութահարկ վճարող ՀՀ բոլոր տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ առաջացել է հարկվող/նվազեցվող ժամանակավոր տարբերություններ, որոնց հետ կապված տնտեսվարող սուբյեկտները պետք է կատարեն որոշակի բարդ հաշվարկներ և ձևավորեն հետաձգված հարկային ակտիվ և/կամ պարտավորություն ՀՀՄՍ 12-ի մոտեցումներին համապատասխան:

✓ Հետազոտությունում ներկայացվել է 7 հիմնական խնդիր, որոնք առաջացել են նշված մեթոդի կիրառման արդյունքում: Մեր կողմից հիմնավորվել է «Շահութահարկի մասին» օրենքով նախատեսված 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների համար նախատեսված մաշվածության մեթոդի աննպատակահարմարությունը կիրառության համար: Նշված խնդիրը մեր կողմից բարձրացվել է դեռևս 2015 թվականից¹⁴²: Չնայած նրան, որ թվում է՝ խնդիրը լուծում է ստանում ՀՀ Հարկային օրենսգրքով, որտեղ մաշվածության մեթոդը փոփոխվում է գծայինի, այնուամենայնիվ նշված խնդիրը արդիական է, քանի որ ՀՀ

¹⁴² Տե՛ս Մարտիրոսյան Պ. «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների ազդեցության գնահատականը տնտեսվարող սուբյեկտների ֆինանսական արդյունքների վրա, «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» Հանդես #1-2 (173-174), տպագրված «ԼԻՄՈՒՇ» ՍՊԸ տպարան, 2015թ, էջ 66-70:

Հարկային օրենսգրքի սույն հարցին վերաբերող անցումային դրույթները պատշաճ կերպով չեն ներկայացնում նշված փոփոխության իրականացման քայլերը: Հավելենք, որ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված՝ 2014 թվականի հունվարի 1-ից հետո ձեռք բերված հիմնական միջոցների համար կիրառվող մաշվածության մեթոդի պատճառով, ի թիվս այլ խնդիրների, տնտեսվարող սուբյեկտները հնարավորություն չեն ունեցել ճշգրիտ հաշվարկելու շահութահարկը և լրացնելու շահութահարկի հաշվարկը: Այս խնդիրը արդիական կմնա այնքան ժամանակ քանի դեռ պատշաճ կերպով չեն պարզաբանվել նշված խնդիրները:

✓ Առաջարկվել համապատասխան փոփոխություններ իրականացնել դեռևս ուժի մեջ չմտած Հարկային օրենսգրքում (հոդվածների ճնշող մեծամասնությունը ուժի մեջ կմտնեն 01.01.2018թ.-ից)՝ հստակ սահմանելով անցումային դրույթներ:

4. Կապակցված կողմերին առնչվող խնդիրների շուրջ իրականացվել է.

✓ Պարզ է դառնում, որ ՀՀ Հարկային օրենսգրքի մոտեցումը փոխկապակցվածության որոշման ժամանակ արմատապես տարբերվում է ՀՀՄՍ 24-ի մոտեցումներից: Խոսքը վերաբերում է գործարքների պարբերականության հիման վրա հարկային մարմնի կողմից փոխկապակցվածության որոշմանը, ինչը ՀՀՄՍ 24-ում շեշտված է, որ չի կարող հիմք հանդիսանալ փոխկապակցվածության համար: Կարծում ենք՝ պարզաբանված մոտեցումների տարբերությունը ենթակա է շտկման: ՀՀ Հարկային օրենսգրքում բերված մոտեցումները չպետք է սկզբունքային տարբերվեն ՀՀՄՍ 24-ի պահանջներից. դա առնվազն հիմնավորված չէ:

✓ Բացահայտվել է, որ ՀՀ Հարկային օրենսգրքում ամրագրված է փոխկապակցված կողմերի վերաբերյալ մոտեցումը, այնուամենայնիվ, նշված չէ ոչ մի առանձնահատկություն՝ փոխկապակցված կամ այլ տնտեսվարող սուբյեկտների միջև տեղի ունեցող գործարքների միջև: ՀՀՄՍ 24-ի մոտեցմամբ՝ կապակցվածության հիմքում դրվում է հաշվետու կազմակերպության որոշումների կայացման վրա ազդեցություն ունենալու և վերահսկելու հանգամանքը: Կարելի է ասել, որ դրանք կարծես թե դիտարկվում են որպես մեկ տնտեսական սուբյեկտ: Այդ առումով տրամաբանական է, որ կապակցված կողմերի միջև տեղի ունեցող գործարքները չի կարելի դիտարկել նույն տրամաբանությամբ, ինչ այլ սուբյեկտների հետ տեղի

ունեցողները: Կապակցված կողմերի միջև կարող են տեղի ունենալ այնպիսի գործարքներ, որոնք տեղի չէին ունենա, եթե փոխկապակցվածությունը առկա չլիներ:

✓ Հարկային վարչարարության հիմքում դրվում է նաև հավասարության սկզբունքը, սակայն, եթե կապակցված կողմերը դիտվում են որպես մեկ ընդհանուր սուբյեկտ, ակնհայտ է դառնում, որ դրանց հանդեպ պետք է կիրառվի ՀՀ Հարկային օրենսգրքում այլընտրանքային մոտեցում: Այնինչ ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 71-րդ և 73-րդ գլուխները սահմանում են խիստ կանոններ, համաձայն որի, եթե գործարքը 20 տոկոս և ավելի չափով տարբերվում է սովորաբար կիրառվող գներից, ապա հարկային մարմինը իրավասու է տնտեսվարող սուբյեկտի հարկերը հաշվարկել անուղղակի եղանակով: Պարզ է նաև, որ, հատկապես ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 73-րդ գլուխը սահմանափակում է հարկվող օբյեկտների արտահոսքը ՀՀ-ից, սակայն, եթե խոսքը վերաբերում է կապակցված ՀՀ ռեզիդենտներին, կարծում ենք, պետք է օրենսդրորեն ամրագրել նրանց շրջանակում կիրառվելիք այլընտրանքային մոտեցումը: ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 71-րդ գլխի դրույթները չպետք է տարածվեն ՀՀ ռեզիդենտ կապակցված կողմերի վրա:

✓ Ամփոփելով կապակցված կողմերին վերաբերող խնդիրը՝ կարծում ենք՝ տեղին կլինի ՀՀ Հարկային օրենսգրքում փոփոխություն կատարել՝ կապակցված կողմերի ճանաչման չափանիշները ՀՀՄՍ 24-ի չափանիշներից առկա սկզբունքային տարբերությունը վերացնելու ուղղությամբ և ՀՀ Հարկային օրենսգրքի 71-րդ գլխի պահանջները չտարածել ՀՀ ռեզիդենտ կապակցված կողմերի վրա:

5. Ֆինանսական արդյունքի վերլուծության շրջանակում իրականացվել է.

✓ Հետազոտությունում իրականացված վերլուծության արդյունքում պարզ է դարձել, որ ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների ճնշող մեծամասնությունը ունի իրացվելիության և վճարունակության խնդիր՝ մեր կողմից առաջարկվել է տիպային հաշվետվության օրինակ՝ որպես դրամական հոսքերի և իրացվելիության կառավարման գործիք, որի միջոցով կազմակերպությունները կարող են մշտադիտարկման առարկա դարձնել իրենց վճարունակությունը, պլանավորել իրենց դրամական միջոցների հոսքերը: Այս քայլը միտված է վճարունակության բարձրացման և դրամական միջոցների արդյունավետ կառավարման հաշվին հասնել

ֆինանսական արդյունքի բարելավմանը: Առաջարկվող տիպային հաշվետվությունը հնարավորություն կտա կազմակերպություններին լուծելու տեղեկատվական, գնահատողական, որոշումների կայացման և պլանավորման խնդիրներ: Չորս հիմնական խնդիրները դիտարկենք ավելի մանրամասն.

- Հաշվետվության տեղեկատվական լինելու շնորհիվ՝ կազմակերպության ֆինանսական կառավարիչները ստանում են կազմակերպության օպերատիվ իրավիճակի վերաբերյալ ամփոփ տեղեկատվություն:

- Գնահատողական բնույթը արտահայտվում է նրանում, որ հաշվետվությունում առկա տեղեկատվության միջոցով կազմակերպությունները կորոշեն բացարձակ և կրիտիկական իրացվելիությունը:

- Հաշվետվության որոշումների կայացման գործառույթը հնարավոր է դառնում դրանում առկա ճշգրիտ տեղեկատվության վերլուծմամբ, հմուտ կառավարչի կայացրած ճիշտ որոշումների շնորհիվ:

- Հաշվետվությունը կազմելով ապագա ամսաթվերի նկատառումով՝ հնարավորություն է կունենա լուծելու պլանավորման խնդիրներ:

✓ Վերոնշյալ խնդիրների լուծումը կտանի ֆինանսական արդյունքի հաշվառման բարելավման, իսկ առաջարկված մոտեցումներով դրամական հոսքերի կառավարման իրականացումը բացի այն, որ կապահովի դրամական հոսքերի ճիշտ կառավարումը, իր հետևից կբերի նաև կազմակերպության արդյունքների բարելավում և հնարավորություն կտա կազմակերպության ակտիվների իրացվելիության գնահատման գործընթացը իրականացնել անընդհատ՝ դրանով իսկ կանխելով հնարավոր խնդիրների առաջացումը:

Ամփոփելով հետազոտական աշխատանքը՝ կարծում ենք, որ բարձրացված խնդիրների ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը հնարավորություն է ընձեռում կատարելու եզրահանգումներ և առաջարկություններ, որոնք, կիրառվելով գործնականում, իրենց նպաստը կբերեն ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կազմակերպությունների կայուն զարգացմանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. «Աշխատանքային օրենսգիրք» ՀՕ-124-Ն, ընդունված 09.11.2004թ.
2. «Հարկային օրենսգիրք», ՀՕ-165-Ն, ընդունված 04.10.2016թ.
3. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-515Ն, ընդունված 26.12.2002թ.
4. «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-155, ընդունված 30.09.1997թ.
5. «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-515-Ն, ընդունված 26.12.2002թ.
6. «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենք ՀՕ-118, ընդունված 14.05.1997թ.,
7. «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-246-Ն, ընդունված 22.12.2010թ.
8. «Հաշվապահական հաշվառման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-45-Ն, ընդունված 20.05.2014թ.
9. «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիր, Ղազախստանի Հանրապետություն, Աստանա, Կնքված՝ 29.05.2014թ.
10. «Հայաստանի Հանրապետության՝ «Եվրասիական տնտեսական համագործակցության մասին» 2014 թվականի մայիսի 29-ի պայմանագրին միանալու մասին», ՀՀ ԱԺՈ 132-Ն որոշում, ընդունված 04.12.2014թ.
11. ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000թ. դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», ՀՀ ՖՆ Հրաման 353-Ն, ընդունված 17.04.2012թ.
12. «Հիմնական միջոցների/այդ թվում վարձակալված/ վրա կատարված ծախսերն ըստ ընթացիկ և կապիտալ բնույթի տարբերակելու հայտանիշները և չափերը սահմանելու մասին», ՀՀ կառավարության որոշում N 161, ընդունված 11.04.2000թ.
13. ՀՀ կառավարության որոշում «Հայաստանի Հանրապետության ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների հաշվապահական հաշվեկշռի և արտարժույթով արտահայտված հաշիվների վերագնահատման մասին», 245-Ն, ընդունված 08.08.1996թ.
14. «Ռեզիդենտների շահութահարկի հաշվարկի ձևը և դրա լրացման կարգը

հաստատելու մասին» ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ 18-Ն հրաման, առ 22.01.2014թ.

15. ««Շահութահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ ՀՕ-238-Ն օրենք, ընդունված 19.12.2012թ.
16. ՀՀՄՍ 1 «Ֆինանսական հաշվետվությունների ներակայացում», հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.
17. ՀՀՄՍ 12 «Շահութահարկեր», հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.
18. ՀՀՄՍ 16՝ «Հիմնական միջոցներ», հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.
19. ՀՀՄՍ 18 «Հասույթ», հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.
20. ՀՀՄՍ 21՝ «Արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխությունների հետևանքները», հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.
21. ՀՀՄՍ 24՝ «Կապակցված կողմերի բացահայտումներ» հաստատված՝ «Ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 235-Ն որոշում, ընդունված 11.03.2010թ.
22. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2005թ. 541 էջ
23. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական

- տարեգիրք» 2008թ. 547 էջ
24. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2010, 579 էջ
25. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2011թ 594 էջ
26. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք» 2015թ. 575 էջ
27. ՀՀ ԱՎԾ Հայաստանի ֆինանսների վիճակագրություն 2016թ., 12 էջ
28. Налоговый кодекс Российской Федерации часть 2, N 117-ФЗ, 5 августа 2000.
29. Федеральный закон РФ "О бухгалтерском учете", N 402-ФЗ от 06.12.2011.
30. Приказ Минфин РФ “Об утверждении программы разработки федеральных стандартов бухгалтерского учета на 2016-2018г.г.” 70н от 23 мая 2016.
31. Федеральный закон «О консолидированной финансовой отчетности», № 208-ФЗ 27 июля 2010.
32. Приказ Минфина России "Об утверждении Положения по бухгалтерскому учету "Доходы организации" № 32н, от 06.05.99.
33. Приказ Минфина России "Об утверждении Положения по бухгалтерскому учету "Расходы организации" № 33н , от 06.05.99.
34. Кодекс Республики Казахстан "О налогах и других обязательных платежах в бюджет", N 99-IV, 10.12.2008.
35. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», N 234-III, от 28 Февраля 2007.
36. Приказ Министра финансов Республики Казахстан "Об утверждении Национального стандарта финансовой отчетности", № 50, от 31 января 2013.
37. Закон Республики Беларусь “О бухгалтерском учете и отчетности”, N 57-3, от 12 июля 2013.
38. Постановление Совета министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь “О введении в действие на территории Республики Беларусь Международных стандартов финансовой отчетности и их Разъяснений, принимаемых Фондом Международных стандартов”, N 657/20, от 19 августа

- 2016.
- 39.Налоговый кодекс Республики Беларусь (Особенная часть), N 71-3, от 29 декабря 2009.
- 40.Закон Республики Беларусь “О бухгалтерском учете и отчетности”, N 57-3, от 12 июля 2013.
41. Постановление Совета министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь “О введении в действие на территории Республики Беларусь Международных стандартов финансовой отчетности и их Разъяснений, принимаемых Фондом Международных стандартов”, N 657/20, от 19 августа 2016.
- 42.Налоговый кодекс Кыргызской Республики, № 230, от 17 октября 2008
- 43.Закон Кыргызской Республики "О бухгалтерском учете", № 76, от 29 апреля 2002
- 44.Закон Кыргызской Республики О внесении изменений и дополнений в Закон Кыргызской Республики "О бухгалтерском учете" № 61 от 26 апреля 2013
- 45.Налоговый кодекс Украины, N 2755- VI, от 02.12.2010
- 46.Закон Украины “О бухгалтерском учете и финансовой отчетности”, N 996-XIV, от 16.07.1999
- 47.Налоговый кодекс Грузии, N 3591-III, статья 173 от 17.09.2010
- 48.Закон Грузии “Об аудите и бухгалтерского учета и финансовый отчетности” N 6598-вс, от 29.06.2012
- 49.Налоговый кодекс Республики Молдовы, N 1163-XIII, статья 21, от 24.04.1997
50. Այվազյան Հ.Մ. խմբագրությամբ «Հայաստանի բնաշխարհ» հանրագիտարան, Հայկական հանրագիտարան հրատարակչություն, Երևան, 2006թ. 691 էջ
51. Բայադյան Ա. «Ձեռնարկության ֆինանսական դրության գնահատումը», Ասողիկ, Երևան, 2002թ. 178 էջ
- 52.Մաթևոսյան Ա. «Ֆինանսական կառավարման հիմնախնդիրները արդյունաբերական կազմակերպություններում» Ատենախոսություն տնտեսագիտության դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման, Երևան 2010թ. 336 էջ
- 53.Մարտիրոսյան Պ. «Շահութահարկի մասին ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների ազդեցության գնահատականը տնտեսավարող սուբյեկտների

- Ֆինանսական արդյունքների վրա», «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» Հանդես #1-2 (173-174), տպագրված «ԼԻՄՈՒՇ» ՍՊԸ տպարան, 2015թ, 131 էջ
54. Մարտիրոսյան Պ. «Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունների ֆինանսական և հարկային հաշվառման մոտեցումները», «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդես #9-10 (193-194), տպագրված «ԼԻՄՈՒՇ» ՍՊԸ տպարան, 2016թ. 152 էջ
55. Մարտիրոսյան Պ. «Ֆինանսական արդյունքի ձևավորման մոտեցումները ԵԱՏՄ շրջանակում», «Այլընտրանք» գիտական հանդես #4, Հոկտեմբեր-Դեկտեմբեր «ԼԻՄՈՒՇ» ՍՊԸ տպարան, 2016թ. 520 էջ
56. Սարգսյան Ա., Առաքելյան Կ. «Տնտեսական գործունեության վերլուծություն», ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, Տնտեսագետ, 2005թ. 403 էջ
57. Авадзе В.С. “История экономических учений”, (под ред. Проф. В.С.Авадзе, проф. А.С. Квасова), Москва, ЮНИТИ-ДАНА, 2002, 391 с.
58. Автономова В., Ананьина О., Макашевой Н. “История экономических учений”, (Под ред. Автономова В., Ананьина О., Макашевой Н), Москва ИНФРА-М, 2002, 784 с.
59. Азрилияна А.Н. “Новый экономический словарь”, (Под ред. Азрилияна А.Н.) Москва, Институт новой экономики, 2006, 1083с.
60. Астахов В.П “Анализ финансового управления фирмы и процедуры связанные с банком”, Ось-89, Москва, 1995, 80 с.
61. Бакаев А.С. “Годовая бухгалтерская отчетность коммерческой организации”, издательство “Бухгалтерский учет”, Москва 2008, 238 с.
62. Баканов М.И. “Теория экономического анализа”, Москва, Финансы и статистика, 2011, 416 с.
63. Балабанов И.Т. “Основы финансового менеджмента: как управлять капиталом”, изд. Финансы и статистика, Москва, 1994г., 220с.
64. Бочаров В.В., “Финансовый анализ”, издательство “Питер пресс”, Санкт Петербург, 2007, 232 с.
65. Бочаров В.В., “Управление денежным оборотом предприятий и корпораций”, Москва, Финансы и статистика, 2006, 144 с.

66. Ван Хорн Дж. К., “Основы финансового менеджмента”, пер. с англ., Москва, Вильямс, 2006, 992 с.
67. Грицишен Д.А. “Регулирование бухгалтерского учета в мусульманских странах”, Международный бухгалтерский учет, N15, 2011, с 57.
68. Донцова Л.В., “Анализ финансовой отчетности”, Москва, Издательство «Дело и Сервис», 2011, 144 с.
69. Евстафьева Е.М. “Зарубежная практика формирования учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом коммерческой организаций”, международный бухгалтерский учет, N37, 2011, с 58.
70. Каморджанова Н.А., Карташова И.В. “Бухгалтерский финансовый учет”, СПб., Питер, 2006, 480 с.
71. Лиференко Г.Н. “Финансовый анализ предприятия”, издательство “Экзамен”, Москва, 2005, 158 с.
72. Мельник М.В. “Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия”, Москва, ИНФРА-М, 2008, 192 с.
73. Пачоли Л. “Трактат о счетах и записях”, под ред. Соколова Я.В., “Финансы и статистика”, 2001, 368 с.
74. Пивоваров К.В. “Финансово-экономический анализ хозяйственной деятельности коммерческих организаций”, Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, Москва 2003, 120 с.
75. Пястолов С.М. “Анализ финансово-хозяйственной деятельности”, Москва, Академия, 2012. – 384 с
76. Савицкая Г.В. “Анализ хозяйственной деятельности предприятия” 4-е издание перераб. Доп.- Минск: 2000, 688 с.
77. Смит. А. Исследование о природе и причинах богатства народов, электронный источник: http://royallib.com/book/smit_adam/issledovanie_o_prirode_i_prichinah_bogatstva_narodov.html
78. Тевлин В.А., “Бухгалтерская (финансовая) отчетность”, Москва, Изд-во Проспект, 2012, 144 с.
79. Толкачева Н.А., Мельникова Т.И., “Финансовый менеджмент”, Москва, Директ-

- Медиа, 2014, 320 с.
80. Хорошилов С.Д. “Банковский сектор стран- членов Совета по сотрудничеству в Персидском заливе”, “Международные банковские операции”, N4, 2006, 398 с.
81. Чернов В.А. “Инвестиционный анализ” Москва, ЮНИТИ-ДАНА, 2009, 162 с.
82. Чуева Л.Н., Чуев И.Н. “Анализ финансово-хозяйственной деятельности”, Москва, Дашков и Ко, 2013. - 348 с.
83. Шеремет А.Д., Негашев Е.В., "Методика финансового анализа", Москва, ИНФРА-М, 2008, 223 с.
84. Шигун М.М. “Проблемы классификации систем бухгалтерского учета”, Международный бухгалтерский учет N 11, 2011, 161 с.
85. Altman G.I. “Corporate Financial Distress and Bankruptcy”, John Wiley, New York, Third Edition, 2006, 354 p.
86. Charles H. Gibson, “Financial Reporting & Analysis” 11th Edition, South-Western Cengage Learning, Mason, USA, 2009, 629p.
87. Donn B.P. “Crime by Computer”, New York: Charles Scribners, 1976. 465 p.
88. Greiner L.E. “Evolution and revolutionas organisations grow” Harvard Business Review, 1972, 347 p.
89. Emili Grifell-Tatje, C.A. Knox Lovell “Productivity Accounting: The Economics of Business Performance”, Cambridge University Press, United Kingdom, 2015, 398p.
90. Hedderwick K. “Financial and Economic Analysis of Enterprises: A Workers Education Manual”, Unipub (December 1988) 149 p.
91. Helfert E. A. , “Techniques of Financial Analysis: A Practical Guide to Measuring Business Performance 9th Edition”, McGraw-Hill; 9 edition (October 1, 1996), 600 p.
92. Harald H. und Dietrich F., Neuwied, Sanierungshandbuch Luchterhand, 1991, 604 s.
93. Olfert K. Kostenrechnung von Klaus Olfert-8 uberarbeitete und erweiterte Aufl. Ludwigshafen (Rhein), Kiehl 1991, 531 s.
94. Subramanyam K.R., John J. Wild “Financial Statement Analysis”, Irwin/McGraw-Hill, New York City 2008, 685p.

95. Thomas R. Robinson, Hennie van Greuning, Elaine Henry, Michael A. Broihahn, "International financial statement analysis", John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, USA 2009, 864p.
96. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ www.arlis.am
97. ՀՀ Հարկային ծառայության կայք www.taxservice.am
98. Բելառուսի Հանրապետության Ֆինանսների նախարարության պաշտոնական կայք www.minfin.gov.by
99. Ամերիկյան Սի Էֆ Այ ինստիտուտի պաշտոնական կայք (CFI) www.cfainstitute.org
100. Ամերիկյան Սենգեյջ ընկերության պաշտոնական կայք www.cengage.co.uk
101. «Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲ ընկերության պաշտոնական կայք www.pureironplant.am
102. «Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊ ընկերության պաշտոնական կայք www.aparag-mining.am
103. «Զանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲ ընկերության պաշտոնական կայք www.zcmc.am
104. «Թեղուտ» ՓԲ ընկերության պաշտոնական կայք www.vm.am
105. «Վանդ-ՍԱ» ՍՊ ընկերության պաշտոնական կայք www.vandsa.am
106. «Բեյզ Մեթըլս» ՓԲ ընկերության պաշտոնական կայք www.bm.am
107. «Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՓԲ ընկերության պաշտոնական կայք www.geopromining.com
108. ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք www.armstat.am
109. ՀՀ ԿԲ պաշտոնական կայք www.cba.am
110. Արևելյան գործընկերության պաշտոնական կայք www.eap-ibm-capacitybuilding.eu

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1.1.1

Հաշվառման վարման համընդհանուր տարածված մոդելները հինգն են: Դրանք ավելի ակնառու ներկայացնենք աղյուսակի միջոցով.

Աղյուսակ 1.1.1.1

Հաշվապահական հաշվառման հիմնական մոդելները

Հաշվապահական հաշվառման մոդել	Առանձնահատկությունները
Անգլո-ամերիկյան	Կողմնորոշված է ներդրողների, կրեդիտորների և բաժնետերերի հետաքրքրությունների բավարարմանը
Եվրոպական	Նկարագրվում է հաշվառման ոլորտում պետության կողմից մեծ դերակատարությամբ
Լատինամերիկյան	Պետական մարմինների պահանջներին համապատասխանեցվածություն
Միջազգային	Միտված է վերազգային կորպորացիաների և միջազգային արժույթային շուկայի մասնակիցների հետաքրքրություններին
Իսլամական	Կրոնական գաղափարախոսության գերակայություն

Հակիրճ անդրադառնանք հաշվառման վարման յուրաքանչյուր մոդելին:

Անգլո-ամերիկյան մոդելը մշակված է Մեծ Բրիտանիայում, ԱՄՆ-ում և Նիդեռլանդներում: Հիմնական սկզբունքը հետևյալն է. հաշվետվություններում ապահովել կրեդիտորների և ներդրողների համար անհրաժեշտ տեղեկատվություն՝ այդ տեղեկատվության ձևավորման հարցում պետության նվազագույն միջամտությամբ: Այս մոդելի ձևավորման հիմնական նախադրյալը եղել է զարգացած ֆինանսական շուկայի, հատկապես՝ արժեթղթերի առք ու վաճառքի առկայությունը: Այս մոդելը կիրառող երկրներն են՝ ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիա, Նիդեռլանդներ, Ավստրալիա, Կանադա, Կիպրոս, Մեքսիկա, Նոր Զելանդիա, Իսրայել, Պակիստան, Հնդկաստան, Իռլանդիա, Կոլումբիա, Մալազիա, Նիգերիա, Պանամա, Սինգապուր և այլն:

Եվրոպական մոդելի դեպքում պետությունը մասնակցում է հաշվառման վարման նորմերի, սկզբունքների, կանոնների մշակմանը և դրա գործնական կիրառության ապահովմանը: Այդ սկզբունքները պարտադիր են բոլոր տնտեսավարող սուբյեկտների համար: Տեղեկատվությունը, որն արտացոլվում է հաշվառման մեջ և ներկայացվում պետական մարմիններին, կազմված է այնպես, որ պետությունը կարողանա վերլուծել և վերահսկել մակրոտնտեսական ցուցանիշները: Այս մոդելի առանձնահատկությունը նաև այն է, որ հարկային պարտավորությունները ֆինանսական արդյունքի ճշգրտման անհրաժեշտություն են առաջացնում:

Այս մոդելը կիրառական է հետևյալ երկրներում՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Բելառուսի Հանրապետություն, Ղազախստանի Հանրապետություն, Ղրղզստանի Հանրապետություն, Ռուսաստանի Դաշնություն, Ավստրիա, Բելգիա, Գերմանիա, Դանիա, Եգիպտոս, Իսպանիա, Իտալիա, Մարոկկո, Նորվեգիա, Պորտուգալիա, Ֆրանսիա, Շվեյցարիա, Շվեդիա, Ճապոնիա և այլն:

Լատինամերիկյան մոդելի դեպքում հաշվառման մեջ մեծ մասամբ հավաքագրվում և հաշվետվությունների միջոցով ներկայացվում է այն տեղեկատվությունը, որն անհրաժեշտ է պետությանը հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացման համար: Պետությունը իրավական ակտերով կարգավորում և համընդհանուր մոտեցումներ է առաջադրում կազմակերպություններին, որոնք պետք է հաշվառումը վարեն և հաշվետվությունները կազմեն այդ կարգավորմանը համապատասխան: Հաշվառման այս մոդելը հատուկ է այն երկրներին, որոնք աչքի չեն ընկնում տնտեսության զարգացվածությամբ, դրանցից են՝ Բրազիլիան, Արգենտինան, Բոլիվիան, Պարագվայը, Պերուն և այլ հարավամերիկյան երկրներ¹⁴³:

Նշենք նաև, որ 2011 հունիսին հիմնադրվել է GLASS (Group of Latin American Accounting Standard Setters) կառույցը, որի գործառույթն է տարածաշրջանային ստանդարտները համահունչ դարձնել ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներին (այսուհետև՝ ՖՀՄՄ):

¹⁴³ Шигун М.М. “Проблемы классификации систем бухгалтерского учета”, Международный бухгалтерский учет N 11, 2011, стр. 37.

Միջազգային մոդելը առավել հատուկ է միջազգային ընկերություններին, որոնք իրենց հաշվետվությունները ամբողջությամբ պատրաստում են ՖՀՄՍ-ի պահանջներին համապատասխան:

Իսլամական մոդելի ծագումը պայմանավորված է համեմատաբար նոր ի հայտ եկած իսլամական ֆինանսական կառույցներով, ինչով պայմանավորված հաշվապահական հաշվառման և իսլամական շարիաթի մասնագետները սկսեցին հաշվառման մեթոդաբանության որոնումներ՝ նպատակ ունենալով հաշվապահական հաշվառման միասնական մոտեցումներ առաջադրել¹⁴⁴: Այս մոդելը մյուսներից տարբերվում է իր մեջ կրոնական տարրերի առկայությամբ: Հիմնական սկզբունքները կառուցված են Իսլամի սուրբ գրքի օրենքներին համապատասխան¹⁴⁵:

Ամփոփելով հաշվապահական հաշվառման մոդելների թեման՝ նշենք, որ հաշվապահական հաշվառման զարգացման ուսումնասիրությունը այս կամ այն երկրում թույլ է տալիս եզրակացնել, որ հաշվառման մեջ սկզբունքները ի հայտ են գալիս տվյալ երկրում սոցիալ-տնտեսական զարգացումների համատեքստում, և դրանք ուղղակի կապի մեջ են¹⁴⁶: Հաշվապահական հաշվառման մոդելների համեմատական ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս ավելի լավ հասկանալ հաշվառման տիպային մոդելները, ինչի շնորհիվ հնարավոր է դառնում հասկանալ այդ մոդելի վրա արտաքին գործոնների ազդեցությունը և նրա հնարավոր զարգացման ուղիները:

¹⁴⁴ Хорошилов С.Д. Банковский сектор стран- членов Совета по сотрудничеству в Персидском заливе, Международные банковские операции, N4, 2006, стр. 46.

¹⁴⁵ Грицишен Д.А. Регулирование бухгалтерского учета в мусульманских странах, Международный бухгалтерский учет, N15, 2011, стр. 57.

¹⁴⁶ Евстафьева Е.М. Зарубежная практика формирования учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом коммерческой организаций, международный бухгалтерский учет, N37, 2011, стр. 58.

Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մեխանիզմը ՀՀ-ում և դրա արտացոլումը «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվությունում»

Ատենախոսության 1.1 ենթահարցում հակիրճ ներկայացված է ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մոտեցումը, որի շրջանակում ի թիվս այլ դրույթների ներկայացված է նաև շահույթ, եկամուտ, ծախս հասկացությունները, եկամուտների և ծախսերի ճանաչման մոտեցումները ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունում: Սույն հավելվածը նպատակ ունի ավելի մանրամասնել ֆինանսական արդյունքի հաշվառման մոտեցումները:

Ատենախոսության 1.1 ենթահարցում ներկայացվել է, որ եկամուտները ներառում են հասույթները և օգուտները: Հարկ ենք համարում առավել մանրամասն ներկայացնել «Հասույթ» ՀՀՄՍ 18-ի մոտեցումները:

ՀՀՄՍ 18-ը կիրառվում է ստորև նշված դեպքերում.

- ✓ **ապրանքների վաճառքի գործարքների ժամանակ**, ընդ որում՝ որպես ապրանքներ հասկացվում է կազմակերպության կողմից վաճառքի համար թողարկված արտադանքը, վերավաճառքի նպատակով գնված ապրանքները,
- ✓ **ծառայությունների մատուցման ժամանակ**, ընդ որում՝ ծառայության մատուցում է համարվում կազմակերպության կողմից պայմանագրով ամրագրված աշխատանքի, առաջադրանքի կատարումը որոշակի ժամանակաշրջանի ընթացքում,
- ✓ **այլ անձանց կողմից կազմակերպությունների ակտիվների օգտագործման գործարքների և դեպքերի արդյունքում առաջացող հասույթը հաշվառելիս**, ընդ որում՝ այլ անձանց կողմից կազմակերպության ակտիվների օգտագործումը

հասույթ է բերում տոկոսի, ռոյալթիների և շահաբաժինների տեսքով¹⁴⁷:

Հասույթը պետք է չափվի ստացված կամ ստացվելիք հատուցման իրական արժեքով՝ հաշվի առնելով նաև առևտրային զեղչերի և քանակային զիջումների գումարները¹⁴⁸:

Հասույթի հաշվառման գործընթացում կարևորագույն խնդիրներից մեկն այն է, թե երբ պետք է ճանաչվի հասույթը: Դիտարկենք ապրանքների վաճառքի, ծառայությունների մատուցման և այլ անձանց կողմից կազմակերպության ակտիվներն օգտագործելիս առաջացող հասույթների ՀՀՄՍ 18-ում ներկայացված ճանաչման սկզբունքները: Նշենք, որ հասույթի գումարի արժանահավատորեն չափելիությունը և գործարքի հետ կապված տնտեսական օգուտների ներհոսքը դեպի կազմակերպություն ճանաչման պայման են հանդիսանում թե՛ ապրանքների վաճառքի, թե՛ ծառայությունների մատուցման, և թե՛ այլ անձանց կողմից կազմակերպության ակտիվներն օգտագործելուց ստացված հասույթները ճանաչելիս, իսկ առանձին-առանձին յուրաքանչյուր գործառնության համար առաջադրվում են հավելյալ պայմաններ¹⁴⁹:

Ապրանքների վաճառքից ստացվող հասույթի ճանաչման համար ՀՀՄՍ 18-ը բացի հասույթի ճանաչման համընդհանուր երկու պայմանից առաջադրում է ևս 3 պայմանի պարտադիր իրականացում: Դրանք են.

- ✓ ապրանքների սեփականության հետ կապված ռիսկերի և հատույցների նշանակալի մասի փոխանցում գնորդին,
- ✓ կառավարման շարունակական մասնակցության և վաճառված ապրանքների արդյունավետ վերահսկողության փոխանցում գնորդին,
- ✓ գործարքի հետ կապված կատարված կամ կատարվելիք ծախսումների

¹⁴⁷ ՀՀՄՍ 18 «Հասույթ», պարագրաֆ 1-6, հաստատված ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.

¹⁴⁸ ՀՀՄՍ 18 «Հասույթ», պարագրաֆ 9-12, հաստատված՝ ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.

¹⁴⁹ Նույնը, տե՛ս 148 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 14-34:

հնարավոր արժանահավատորեն չափելիություն¹⁵⁰:

Ծառայությունների մատուցման ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվետու ժամանակաշրջանի հասույթը ճանաչել գործարքի ավարտվածության աստիճանի հիման վրա, ինչից ելնելով էլ ՀՀՄՍ 18-ը ծառայությունների մատուցումից գործարքները ճանաչելիս, բացի արժանահավատորեն չափելիությունից և տնտեսական օգուտների ներհոսքից դեպի կազմակերպություն, պահանջում է նաև հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջի դրությամբ գործարքի ավարտվածության աստիճանի արժանահավատորեն չափելիություն¹⁵¹:

Այլ անձանց կողմից կազմակերպության ակտիվներն օգտագործելիս առաջացող հասույթները՝ տոկոսները, ռոյալթիները և շահաբաժինները շահույթի կամ վնասի մասին հաշվետվությունում հասույթ ճանաչվելու համար, բացի արժանահավատորեն չափելիությունից և տնտեսական օգուտների ներհոսքից, պետք է բավարարվեն նաև հետևյալ պայմաններին .

- ✓ տոկոսը ճանաչվում է արդյունավետ տոկոսի մեթոդի կիրառմամբ,
- ✓ ռոյալթին ճանաչվում է հաշվեգրման հիմունքով,
- ✓ շահաբաժինը ճանաչվում է վճարը ստանալու բաժանետերերի իրավունքը սահմանված լինելու պարագայում¹⁵²:

Եկամուտների՝ (հասույթների, օգուտների) հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլման համար հաշվային պլանով նախատեսված են 6-րդ դասի հաշիվները: 6-րդ դասը ունի ունի 5 ենթախումբ.

1. **գործառնական գործունեությունից եկամուտներ,**
2. **շարունակվող գործունեության այլ եկամուտներ,**
3. **ընդհատվող գործունեությունից եկամուտներ,**
4. **վերադասակարգման ճշգրտումներ. օգուտներ,**

¹⁵⁰ Նույնը, տե՛ս 148 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 14:

¹⁵¹ ՀՀՄՍ 18 «Հասույթ», պարագրաֆ 20 ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.:

¹⁵² Նույնը, տե՛ս 151 ծանոթագրությունը:

5. այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքում ճանաչվող եկամուտներ¹⁵³:

6-րդ դասի խմբերը և դրանցում ներառված 1-ին կարգի հաշիվները ներկայացնենք ստորև՝ գծապատկերի միջոցով.



¹⁵³ ՀՀ ՖՆ Հրաման ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելված, ընդունված 17.04.2012թ.:

Գծապատկեր 1.1.2.1. Հաշվային պլանի եկամուտներ դասը, այդ դասին պատկանող խմբերը և առաջին կարգի հաշիվները¹⁵⁴

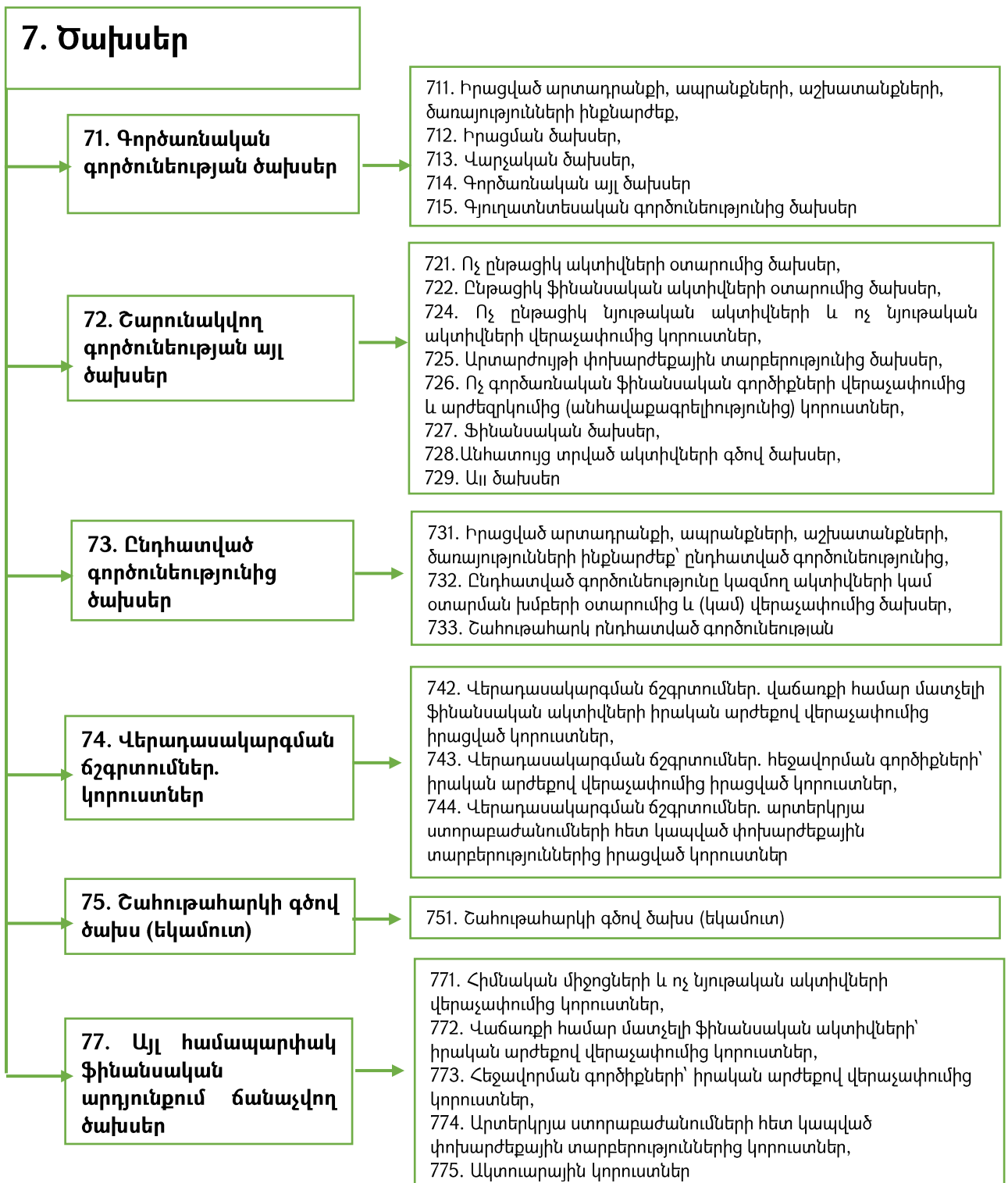
Գծապատկեր 1.1.2.1-ից պարզ է դառնում, որ եկամուտներ դասում ընդգրկված 5 խմբերից յուրաքանչյուրն իր կազմում ունի առաջին կարգի հաշիվներ: Նշենք, որ առաջին կարգի հաշիվների մեծ մասի կազմում առկա են նաև 2-րդ կարգի հաշիվներ, որոնք նախատեսված են առաջին կարգի հաշիվներին վերաբերող գործառնությունները ավելի մանրամասնեցնելու և տարանջատելու՝ ըստ որոշակի հայտանիշի: Դրա նպատակը առավել մանրամասնեցված հաշվառումն է, որը հնարավորություն կտա հստակ պատկերացում կազմելու գործարքի մասին: Կազմակերպությունները կարող են իրենց հայեցողությամբ ավելացնել նաև 3-րդ կարգի հաշիվներ, եթե հաշվառման գործընթացը պահանջում է դա: Ըստ էության, ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներով նախատեսված եկամուտների ճանաչման և չափման մոտեցումներին համապատասխանող բոլոր գործառնությունները կարող են արտացոլվել վերոնշյալ գծապատկերում ներկայացված եկամուտները հաշվառող առաջին կարգի հաշիվներով:

Անհրաժեշտ է նշել նաև, որ հաշվային պլանում նախատեսված հաշիվները և տիպային թղթակցությունները կրում են ցուցադրող բնույթ և պարտադիր չեն կիրառության համար¹⁵⁵: Բնականաբար դրանց համընդհանուր օգտագործումը կստեղծի համադրելիություն կազմակերպությունների միջև, որը կհեշտացնի թե՛ տնտեսվարող սուբյեկտի, թե՛ աուդիտորների, թե՛ հարկային մարմնի աշխատանքը ստուգումների ժամանակ:

¹⁵⁴ Գծապատկերը կառուցվել է ՀՀ ՖՆ Հրաման ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելվածի հիման վրա (ընդունված 17.04.2012թ.):

¹⁵⁵ ՀՀ ՖՆ Հրաման ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելված (ընդունված 17.04.2012թ.):

Հաշվային պլանում ներառված է 9 դաս, որից 6-րդը ներկայացվեց վերևում: Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործընթացն ամբողջությամբ ներկայացնելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել նաև 7-րդ դասը, ինչը նախատեսված է ծախսերի (կորուստների, կազմակերպության սովորական գործունեության ընթացքում առաջացած ծախսերի) հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլման համար, որի խմբերը և դրանցում առկա առաջին կարգի հաշիվները ներկայացնենք ստորև՝ գծապատկերի միջոցով.



Գծապատկեր 1.1.2.2. Հաշվային պլանի ծախսեր դասը, այդ դասին պատկանող խմբերը և առաջին կարգի հաշիվները¹⁵⁶

¹⁵⁶ Գծապատկերը կառուցվել է ՀՀ ՖՆ Հրաման «Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը»

7-րդ՝ եկամուտներ դասում եկամուտների հաշվառման համար առկա է 6 խումբ, դրանք են.

1. **գործառնական գործունեության ծախսեր,**
2. **շարունակվող գործունեության այլ ծախսեր,**
3. **ընդհատված գործունեությունից ծախսեր,**
4. **վերադասակարգման ճշգրտումներ. կորուստներ,**
5. **շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ),**
6. **այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքում ճանաչվող ծախսեր¹⁵⁷:**

Բոլոր ծախսերը և եկամուտները, որոնք համապատասխանում են ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներում նախատեսված ծախսերի և եկամուտների՝ շահույթի և վնասի մասին հաշվետվությունում ճանաչման մոտեցումներին, հաշվետու ժամանակաշրջանի ավարտին փակվում են՝ իրենց մնացորդը փոխանցելով ֆինանսական արդյունքին: Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման համար հաշվային պլանի 3-րդ՝ «Սեփական կապիտալ» դասում, նախատեսված է 33՝ «Ֆինանսական արդյունք» խումբը, որը ներառում է 331՝ «Շահույթ կամ վնաս» հաշիվը՝ իր երկու ենթահաշիվներով. դրանք են՝

3311 Շարունակվող գործունեությունից շահույթ կամ վնաս

3312 Ընդհատված գործունեությունից շահույթ կամ վնաս¹⁵⁸:

Ստորև՝ գծապատկերի միջոցով ներկայացնենք 331 հաշվի դեբետում և կրեդիտում արտացոլվող գործառնությունները՝ եկամուտների և ծախսերի հաշվառման համար նախատեսված համապատասխան հաշիվներով.

հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելվածի հիման վրա (ընդունված 17.04.2012թ.):

¹⁵⁷ ՀՀ ՖՆ Հարաման ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելված (ընդունված 17.04.2012թ.):

¹⁵⁸ Նույնը, տե՛ս 157 ծանոթագրությունը:

331. Շահույթ կամ վնաս

Դեբետ

1. Հաշվետու տարվա վերջի դրությամբ կուտակված ծախսերի հավաքագրում ըստ կազմակերպության գործունեության տեսակների

- 711 «Իրացված արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեք»
- 712 «Իրացման ծախսեր»
- 713 «Վարչական ծախսեր»
- 714 «Գործառնական այլ ծախսեր»
- 715 «Գյուղատնտեսական գործունեությունից ծախսեր»
- 721 «Ոչ ընթացիկ ակտիվների օտարումից ծախսեր»
- 722 «Ընթացիկ ֆինանսական ակտիվների օտարումից ծախսեր»
- 724 «Ոչ ընթացիկ նյութական ակտիվների և ոչ նյութական ակտիվների վերաչափումից կորուստներ»
- 725 «Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից կորուստներ»
- 726 «Ոչ գործառնական ֆինանսական գործիքների վերաչափումից և արժեզրկումից (անհավաքագրելիությունից) կորուստներ»
- 727 «Ֆինանսական ծախսեր»
- 728 «Անհատույց տրված ակտիվների գծով ծախսեր»
- 729 «Այլ ծախսեր»
- 731 «Իրացված արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեք՝ ընդհատված գործունեությունից»
- 732 «Ընդհատված գործունեությունը կազմող ակտիվների կամ օտարման խմբերի օտարումից և (կամ) վերաչափումից ծախսեր»
- 733 «Շահութահարկ ընդհատված գործունեության»
- 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (փոխհատուցում)»

2. Հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջի դրությամբ վերադասակարգման ճշգրտումներից կորուստների արտացոլում

- 742 «Վերադասակարգման ճշգրտումներ. վաճառքի համար մատչելի ֆինանսական ակտիվների իրական արժեքով վերաչափումից իրացված կորուստներ»
- 743 «Վերադասակարգման ճշգրտումներ. հեջավորման գործիքների՝ իրական արժեքով վերաչափումից իրացված կորուստներ»
- 744 «Վերադասակարգման ճշգրտումներ. արտերկրյա ստորաբաժանումների հետ կապված փոխարժեքային տարբերություններից իրացված կորուստներ»

Կրեդիտ

1. Հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջի դրությամբ կուտակված եկամուտների արտացոլում

- 611 «Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից հասույթ»
- 614 «Գործառնական այլ եկամուտներ»
- 615 «Գյուղատնտեսական գործունեությունից եկամուտ»
- 621 «Ոչ ընթացիկ ակտիվների օտարումից եկամուտներ» 733
- «Շահութահարկ ընդհատված գործունեության»
- 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ)»
- 622 «Ընթացիկ ֆինանսական ակտիվների օտարումից եկամուտներ»
- 624 «Ոչ ընթացիկ նյութական ակտիվների և ոչ նյութական ակտիվների վերաչափումից օգուտներ»
- 625 «Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից օգուտներ»
- 626 «Ոչ գործառնական ֆինանսական գործիքների վերաչափումից և արժեզրկման (անհավաքագրելիության) հակադարձումից օգուտներ»
- 627 «Ֆինանսական ներդրումներից եկամուտներ»
- 628 «Շնորհներից և անհատույց ստացումներից եկամուտներ»
- 629 «Այլ եկամուտներ»
- 631 «Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից հասույթ՝ ընդհատված գործունեությունից»
- 632 «Ընդհատված գործունեությունը կազմող ակտիվների կամ օտարման խմբերի օտարումից և (կամ) վերաչափումից եկամուտներ»

2. Հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջի դրությամբ վերադասակարգման ճշգրտումներից օգուտների արտացոլում

- 642 «Վերադասակարգման ճշգրտումներ. վաճառքի համար մատչելի ֆինանսական ակտիվների իրական արժեքով վերաչափումից իրացված օգուտներ»
- 643 «Վերադասակարգման ճշգրտումներ. հեջավորման գործիքների՝ իրական արժեքով վերաչափումից իրացված օգուտներ»
- 644 «Վերադասակարգման ճշգրտումներ. արտերկրյա ստորաբաժանումների հետ կապված փոխարժեքային տարբերություններից իրացված օգուտներ»

3. Շահութահարկի գծով եկամտի արտացոլում (երբ հաշվետու ժամանակաշրջանում շարունակվող կամ ընդհատված գործունեության արդյունքներով առաջացել է հարկի գծով եկամուտ)

- 733 «Շահութահարկ ընդհատված գործունեության»
- 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ)»

Գծապատկեր 1.1.2.3. Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման գործառնությունները¹⁵⁹

Շահույթի դեպքում տրվում են հետևյալ ձևակերպումը.

- 1) Դեբետ 331 Շահույթ կամ վնաս
- Կրեդիտ 343 Հաշվետու տարվա զուտ շահույթ (վնաս)
- 2) Դեբետ 343 Հաշվետու տարվա զուտ շահույթ (վնաս)
- Կրեդիտ 342 Նախորդ տարիների չբաշխված շահույթ (ծածկված վնաս)

Վնասի դեպքում տրվում են հետևյալ ձևակերպումները.

- 1) Դեբետ 343 Հաշվետու տարվա զուտ շահույթ (վնաս)
- Կրեդիտ 331 Շահույթ կամ վնաս
- 2) Դեբետ 342 Նախորդ տարիների չբաշխված շահույթ (ծածկված վնաս)
- Կրեդիտ 343 Հաշվետու տարվա զուտ շահույթ (վնաս)

Եթե 331 հաշվի կրեդիտը գերազանցում է դեբետին, ապա հաշվետու տարում կազմակերպությունը ունի շահույթ, հակառակ դեպքում՝ վնաս

¹⁵⁹ Գծապատկերը կառուցվել է ՀՀ ՖՆ Հրաման «Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելվածի հիման վրա (ընդունված 17.04.2012թ.):

Գծապատկեր 1.1.2.3-ը ներկայացնում է կազմակերպության ֆինանսական արդյունքի՝ հաշվառման մեջ արտացոլման գործընթացը: Ըստ այդմ՝ 331 հաշվի դեբետում արտացոլվում են ծախսերը, կրեդիտում՝ եկամուտները: Եթե 331 հաշվի կրեդիտը գերազանցում է դեբետին, ապա կազմակերպությունը հաշվետու տարում ունի շահույթ, հակառակ դեպքում՝ վնաս: Շահույթի դեպքում 331 հաշվի դեբետը թղթակցում է 343 հաշվի կրեդիտի հետ և արտացոլում հաշվետու տարվա զուտ շահույթը, որից հետո 343 հաշիվը դեբետով թղթակցում է 342-ի հետ և արտացոլում նախորդ տարիների չբաշխված շահույթը: Վնասի դեպքում 331 հաշվի կրեդիտը թղթակցում է 343 հաշվի դեբետի հետ՝ արտացոլելով հաշվետու տարվա զուտ վնասը, որից հետո 343 հաշիվը կրեդիտով թղթակցում է 342-ի հետ և արտացոլում նախորդ տարիների չբաշխված վնասը:

Ֆինանսական արդյունքի հաշվառման ժամանակ հավաքագրված տեղեկատվությունն իր արտացոլումն է գտնում նաև «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվությունում», որի կազմման և ներկայացման մոտեցումները պարզաբանված են «Ֆինանսական հաշվետվությունների ներկայացում» ՀՀՄՍ 1-ում:

«Դրամական հոսքերի մասին հաշվետվությունից» բացի, կազմակերպությունները իրենց ֆինանսական հաշվետվությունները պատրաստում են ֆինանսական հաշվառման հաշվեգրման հիմունքով, ինչը ենթադրում է, որ ֆինանսական հաշվետվության տարրերը՝ ակտիվները, պարտավորությունները, սեփական կապիտալը, եկամուտները և ծախսերը ճանաչվում են այդ տարրերի սահմանման և ճանաչման չափանիշներին բավարարելու դեպքում¹⁶⁰:

ՀՀՄՍ 21-ի մոտեցմամբ կազմակերպությունը պետք է շահութում կամ վնասում ճանաչված ծախսերի բաժանումը ներկայացնի կա՛մ ըստ ծախսերի բնույթի, կա՛մ ըստ գործառույթի¹⁶¹:

¹⁶⁰ ՀՀՄՍ 1 «Ֆինանսական հաշվետվությունների ներկայացում», հաստատված՝ պարագրաֆ 27,28, ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.:

¹⁶¹ Նույնը, տե՛ս 160 ծանոթագրությունը, պարագրաֆ 99-104:

Ստորև ներկայացնենք շահույթում կամ վնասում ճանաչված ծախսերի ներկայացման երկու սկզբունքներն էլ: Դա իրականացնենք գծապատկերի միջոցով.

1.Հասույթ
2. Այլ եկամուտ
3. Պատրաստի արտադրանքի և անավարտ արտադրանքի պաշարների փոփոխություններ
4. Օգտագործված հումք և նյութ
5.Աշխատակիցներ հատուցումների գծով ծախսեր
6.Մաշվածության և ամորտիզացիայի ծախսեր
7. Այլ ծախսեր
8. Ընդամենը ծախսեր 3+4+5+6+7
9. Շահույթ նախքան հարկումը 1+2-8

1.Հասույթ
2.Վաճառքի ինքնարժեք
3. Համախառն շահույթ 1-2
4. Այլ եկամուտ
5. Բաշխման ծախսեր
6. Վաչական ծախսեր
7. Այլ ծախսեր
8.Շահույթ նախքան հարկումը 3+4-5-6-7

Գծապատկեր 1.1.2.4. «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվության» ներկայացում՝ ըստ ծախսերի բնույթի¹⁶²

¹⁶² Գծապատկերը կազմվել է ՀՀՄՍ 1-ի «Ֆինանսական հաշվետվությունների ներակայացում», ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելվածի հիման վրա, ընդունված 11.03.2010թ.:

Գծապատկեր 1.1.2.5. «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվության» ներկայացում՝ ըստ ծախսերի գործառույթի¹⁶³

Գծապատկեր 1.1.2.4-ում ներկայացված է «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվության» օրինակ այն դեպքում, երբ ծախսերը ներկայացվում են ըստ բնույթի, իսկ գծապատկեր 1.1.2.5-ում՝ ըստ գործառույթի: Մեր դիտարկմամբ ՀՀ կազմակերպությունների մեծ մասը «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվությունում» ծախսերը ներկայացնում են ըստ գործառույթի, այսինքն՝ գծապատկեր 1.1.2.5-ի տրամաբանությամբ:

Սույն հավելվածի շրջանակում շարունակեցինք ատենախոսության 1.1 ենթահարցում եկամուտների, ծախսերի ուսումնասիրությունը, կատարեցինք «Հասույթ» ՀՀՄՍ 18-ի ուսումնասիրություն, ներկայացրեցինք ֆինանսական արդյունքի հաշվառման թղթակցությունները, որից էլ կարող ենք եզրահանգել, որ շահութահարկը՝ իբրև կազմակերպության արդյունքներից մասնաբաժին, ևս հանդիսանում է ֆինանսական արդյունքի տարրերից մեկը: Ինչպես երևում է գծապատկեր 1.1.2.3-ում, 331 հաշվի դեբետում արտացոլվում է շահութահարկի գծով ծախսը, իսկ կրեդիտում՝ շահութահարկի գծով փոխհատուցումը, որոնք ի վերջո կամ ավելացնում են կազմակերպության արդյունքը, կամ պակասեցնում: Դիտարկեցինք նաև «Ֆինանսական հաշվետվությունների ներկայացում» ՀՀՄՍ 1-ի մոտեցումներով «Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքի մասին հաշվետվության» ներկայացման երկու սկզբունքները:

¹⁶³ Նույնը, տե՛ս 162 ծանոթագրությունը:

Հավելված 1.2.1

Հաշվետու ժամանակաշրջանի շահույթում կամ վնասում ճանաչվող հետաձգված հարկային ակտիվներ և պարտավորություններ

Ակտիվների (պարտավորությունների) հաշվեկշռային արժեքները և հարկային բազաները (ակտիվի կամ պարտավորության *հարկային բազան* այդ ակտիվին կամ պարտավորությանը հարկային նպատակներով վերագրվող գումարն է¹⁶⁴) կարող են տարբերվել: Այդպիսի տարբերությունները հետևանք են այն բանի, որ ակտիվների (պարտավորությունների) հաշվեկշռային արժեքները որոշվում են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների մոտեցումներով, իսկ հարկային բազաները՝ հարկային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Եթե ակտիվների (պարտավորությունների) հարկային բազաների տարբերությունները առաջանում են ժամանակի որոշակի պահի և հետագայում այդ տարբերությունները փոփոխության չեն ենթարկվելու, ապա գործ ունենք մշտական տարբերությունների հետ:

«Շահութահարկեր» ՀՀՄՍ 12-ը սահմանում է այն դեպքերը, երբ ակտիվի (պարտավորության) հաշվեկշռային արժեքի և հարկային բազայի միջև տարբերությունները ժամանակի ընթացքում ենթարկվելու են փոփոխության: Այստեղ գործ ունենք ժամանակավոր տարբերությունների հետ, որոնք ՀՀՄՍ 12-ի մոտեցմամբ կարող են լինել 2 տեսակի.

- ✓ **հարկվող ժամանակավոր տարբերություններ,** որոնք ապագա ժամանակաշրջանների հարկվող շահույթը որոշելիս կհանգեցնեն հարկվող գումարների առաջացման, և նման բոլոր տարբերությունների համար պետք է ճանաչվի հետաձգված հարկային պարտավորություն՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ տարբերությունները առաջանում են գույքիլի սկզբնական ճանաչումից,

¹⁶⁴ ՀՀՄՍ 12 «Շահութահարկեր», պարագրաֆ 5, ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.:

բիզնեսի միավորումից կամ գործարքի պահին չեն ազդում ո՛չ հաշվապահական շահույթի, և ո՛չ էլ հարկվող շահույթի վրա,

✓ **նվազեցվող ժամանակավոր տարբերություններ,** որոնք ապագա ժամանակաշրջանների հարկվող շահույթը որոշելիս կհանգեցնեն նվազեցվող գումարների առաջացման և նման բոլոր տարբերությունների համար պետք է ճանաչվի հետաձգված հարկային ակտիվ՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հետաձգված հարկային ակտիվը առաջանում է այնպիսի գործարքներից, որոնք բիզնեսի միավորում չեն և չեն ազդում ոչ հաշվապահական շահույթի և ոչ էլ հարկվող շահույթի վրա¹⁶⁵:

Հետաձգված հարկային ակտիվի հաշվառման համար հաշվային պլանով նախատեսված են 422՝ «Հետաձգված հարկային պարտավորություններ», իսկ ակտիվի համար 151՝ «Հետաձգված հարկային ակտիվներ» հաշիվները¹⁶⁶:

Շարունակվող գործունեությունից շահույթում կամ վնասում ճանաչվող հետաձգված հարկային ակտիվը ձևակերպում է հետևյալ կերպ.

Դեբետ 151 «Հետաձգված հարկային ակտիվներ»

Կրեդիտ 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ)»,

իսկ հետաձգված հարկային ակտիվի մարման ժամանակ տրվում է հակառակ ձևակերպումը.

Դեբետ 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ)»

Կրեդիտ 151 «Հետաձգված հարկային ակտիվներ»¹⁶⁷:

Հետաձգված հարկային պարտավորությունը ձևակերպվում է հետևյալ կերպ.

Դեբետ 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ)»

Կրեդիտ 422 «Հետաձգված հարկային պարտավորություններ»,

իսկ հետաձգված հարկային պարտավորության մարման դեպքում տրվում է հակառակ ձևակերպումը.

¹⁶⁵ ՀՀՄՍ 12 «Շահութահարկեր», պարագրաֆ 5, 15, 24, ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելված, ընդունված 11.03.2010թ.:

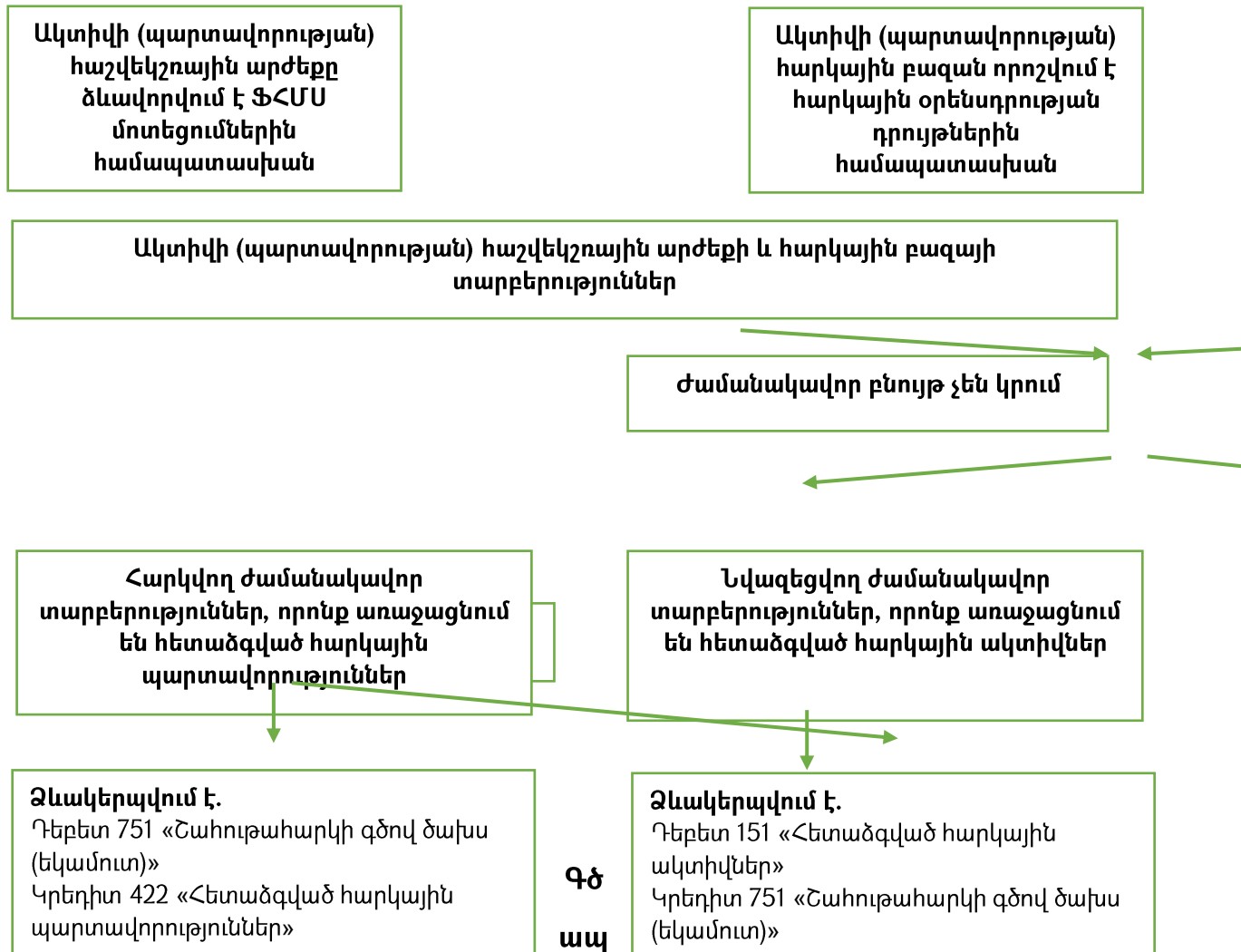
¹⁶⁶ ՀՀ ՖՆ Հրաման ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելված, ընդունված 17.04.2012թ.:

¹⁶⁷ Նույնը, տե՛ս 166 ծանոթագրությունը:

Դերետ 422 «Հետաձգված հարկային պարտավորություններ»,

Կրեդիտ 751 «Շահութահարկի գծով ծախս (եկամուտ)»

Վերոնշյալ դրույթները ներկայացնենք ստորև՝ 1.2.1.1 գծապատկերի միջոցով.



ատկեր 1.2.1.1 Հետաձգված հարկային ակտիվների և պարտավորությունների առաջացումը և ձևակերպումը¹⁶⁸

¹⁶⁸ Գծապատկերը կառուցվել է ՀՀ ՄՍ 12 «Շահութահարկեր» ՀՀ Կառավարության «Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտները և միջազգային ստանդարտների ուղեցույցները հրապարակելու մասին» 235-Ն որոշման հավելվածի, ընդունված 11.03.2010թ. և ՀՀ ՖՆ Հարաման ««Կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության հաշվապահական հաշվառման հաշվային պլանը և դրա կիրառման հրահանգը» հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի դեկտեմբերի 29-ի թիվ 319 հրամանն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին», 353-Ն, հավելվածի, ընդունված 17.04.2012թ. հիման վրա:

«Եվրասիական տնտեսական միության մասին պայմանագրի»

դրույթների ուսումնասիրություն

Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տնտեսական համագործակցությունից զատ միության անդամ երկրները պարտավորվել են օրենսդրական միասնական դաշտ ստեղծել և միասնական քաղաքականություն իրականացնել: Հակիրճ ներկայացնենք «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրի այն դրույթները, որոնք ամրագրում են վերոնշյալը:

2014 թվականի մայիսի 29-ին Ռուսաստանի Դաշնության, Բելառուսի Հանրապետության և Ղազախստանի Հանրապետության միջև ստորագրվեց «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիրը՝ նպատակ ունենալով.

1. Անդամ պետությունների տնտեսությունների կայուն զարգացման համար պայմանների ստեղծումը՝ ի նպաստ դրանց բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման շահերի,
2. Միության շրջանակներում ապրանքների, ծառայությունների, կապիտալի ու աշխատուժի միասնական շուկա ձևավորելու ձգտում,
3. Համաշխարհային տնտեսության պայմաններում բազմակողմանի արդիականացում, համագործակցությունը և ազգային տնտեսությունների մրցունակության բարձրացում¹⁶⁹:

2014 թվականի հոկտեմբերի 10-ին Մինսկում Եվրասիական տնտեսական միության անդամակցության համաձայնագիրը ստորագրեց նաև Հայաստանի Հանրապետությունը: Նույն թվականի դեկտեմբերի 4-ին, ՀՀ ԱԺՈ 132-Ն որոշմամբ, ՀՀ Ազգային ժողովը վավերացրեց «Հայաստանի Հանրապետության՝ «Եվրասիական տնտեսական համագործակցության մասին» 2014 թվականի մայիսի 29-ի

¹⁶⁹ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիր, հոդված 4՝ «Միության հիմնական նպատակները», Ղազախստանի Հանրապետություն, Աստանա, Կնքված՝ 29.05.2014թ.

պայամանագրին միանալու մասին» պայմանագիրը¹⁷⁰:

2014 թվականի դեկտեմբերի 23-ին Հայաստանի Հանրապետությունը ևս ստորագրեց «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիրը:

Այսպիսով, 2015 թվականի հունվարի 1-ից Հայաստանի Հանրապետությունը դարձավ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ:

«Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիրը առաջին հոդվածով սահմանվում է.

«1.Սույն պայմանագրով Կողմերը հիմնադրում են Եվրասիական տնտեսական միությունը (այսուհետև՝ Միություն, ԵԱՏՄ), որի շրջանակներում ապահովում են ապրանքների, ծառայությունների, կապիտալի ու աշխատուժի տեղաշարժի ազատություն, սույն Պայմանագրով և Միության շրջանակներում կնքվող միջազգային պայմանագրերով սահմանված տնտեսության ճյուղերում համակարգված, համաձայնեցված կամ միասնական քաղաքականության իրականացումը¹⁷¹:.....»

Ընդ որում, «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրում նշված միասնական քաղաքականության իրականացումը պետք է հասկանալ հետևյալ կերպ.

««Միասնական քաղաքականություն»՝ անդամ պետությունների կողմից սահմանված՝ սույն Պայմանագրով նախատեսված ոլորտներում իրականացվող քաղաքականություն, որը ենթադրում է անդամ պետությունների կողմից միասնականացված իրավական կարգավորում, այդ թվում՝ Միության մարմինների՝ իրենց լիազորությունների շրջանակներում կայացված որոշումների հիման վրա»¹⁷²:

Այստեղ մեր թեմայի շրջանակներում մեր համար հատկապես հետաքրքրական է, որ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրով նախատեսված ոլորտներում իրականացվող միասնական քաղաքականության հետ մեկտեղ անդամ

¹⁷⁰ ՀՀ ԱԺՈ 132-Ն որոշում «Հայաստանի Հանրապետության՝ «Եվրասիական տնտեսական համագործակցության մասին» 2014 թվականի մայիսի 29-ի պայմանագրին միանալու մասին», ՀՀ, ք. Երևան, 04.12.2014թ.

¹⁷¹ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիր, հոդված 1՝ «Եվրասիական տնտեսական միության հիմնադրումը. իրավասությունները», Ղազախստանի Հանրապետություն, Աստանա, Կնքված՝ 29.05.2014թ.

¹⁷² Նույնը, տե՛ս 171 ծանոթագրությունը, հոդված 2՝ «Սահմանումները»:

պետությունների կողմից պետք է իրականացվի նաև միասնականացված իրավական կարգավորում:

Շարունակենք «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրի ուսումնասիրությունը և անդրադառնանք 67 հոդվածին՝ «Ծառայությունների, առևտրի հիմնադրման, գործունեության և ներդրումների իրականացման ազատականացման սկզբունքները», որի առաջին կետում մասնավորապես ասվում է հետևյալը.

«1. Ծառայությունների, առևտրի, հիմնադրման, գործունեության և ներդրումների իրականացման ազատականացումն իրականացվում է միջազգային սկզբունքների ու ստանդարտների հիման վրա՝ անդամ պետությունների օրենսդրության ներդաշնակեցման և անդամ պետությունների իրավասու մարմինների փոխադարձ վարչական համագործակցության կազմակերպման միջոցով»¹⁷³:

«Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրի 67 հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված նպատակին հասնելու համար, ի թիվս այլ սկզբունքների, անդամ պետությունները առաջնորդվում են.

«Հետևողականություն՝ ծառայությունների առևտրի, հիմնադրման, գործունեության և ներդրումների իրականացման մասով ցանկացած միջոցների ձեռնարկում, այդ թվում՝ անդամ պետությունների օրենսդրության ներդաշնակեցում և վարչական համագործակցություն՝ հիմք ընդունելով հետևյալը՝

Ծառայությունների ոչ մի ոլորտում և գործունեության ոչ մի տեսակի դեպքում չի թույլատրվում փոխադարձ հասանելիության պայմանների վատթարացում՝ սույն Պայմանագրի ստորագրման ամսաթվի դրությամբ գործող պայմանների և սույն Պայմանագրով ամրագրված պայմանանների հետ համեմատած»¹⁷⁴:

Այստեղ մեզ հատկապես հետաքրքրում է անդամ պետությունների օրենսդրության ներդաշնակեցման հարցը, որը տվյալ կոնտեքստում և առհասարակ ողջ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրում պետք է

¹⁷³ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիր, հոդված 67՝ « Ծառայությունների, առևտրի հիմնադրման, գործունեության և ներդրումների իրականացման ազատականացման սկզբունքները», կետ 1, Ղազախստանի Հանրապետություն, Աստանա, Կնքված՝ 29.05.2014թ.

¹⁷⁴ Նույնը, տե՛ս 173 ծանոթագրությունը, հոդված 67՝ « Ծառայությունների, առևտրի հիմնադրման, գործունեության և ներդրումների իրականացման ազատականացման սկզբունքները», կետ 2, մաս 4):

հասկանալ հետևյալ կերպ.

««Օրենսդրական ներդաշնակեցում»՝ անդամ պետությունների օրենսդրության մոտարկում, որն ուղղված է առանձին ոլորտներում համանման (համադրելի) նորմատիվ իրավական կարգավորում սահմանելուն»¹⁷⁵:

Օրենսդրական ներդաշնակեցման հարցը, համագործակցության շրջանակներում բազմաթիվ ոլորտներում իրագործելուց զատ, արժաձվում է նաև «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագրի 71-րդ հոդվածում՝ «Հարկման ոլորտում անդամ պետությունների փոխգործակցության սկզբունքները», որի 3-րդ կետով մասնավորապես ամրագրվել է, որ.

«3. Անդամ պետությունները սահմանում են փոխադարձ առևտրի վրա ազդեցություն ունեցող հարկերի մասով օրենսդրության ներդաշնակեցումն իրականացնելու ուղղությունները, ինչպես նաև ձևերն ու կարգը, որպեսզի չխախտվեն մրցակցության պայմանները, և չխոչընդոտվի ապրանքների, աշխատանքների ու ծառայությունների ազատ տեղաշարժն ազգային մակարդակով կամ Միության մակարդակով՝ ներառյալ.

- 1) Առավել զգայուն ենթակազմիցային ապրանքների ակցիզաների դրույքաչափերի ներդաշնակեցումը (մոտարկումը),
- 2) Փոխադարձ առևտրում ավելացված արժեքի հարկի գանձման համակարգի հետագա կատարելագործումը (այդ թվում՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ)»¹⁷⁶:

Հայաստանի Հանրապետությունը և ԵԱՏՄ մյուս պետությունները, լինելով մեկ ընդհանուր տնտեսական միության կազմում, պարտավորվում են իրականացնել միասնական քաղաքականություն, ինչը ենթադրում է համագործակցության ոլորտներում իրականացնել միասնական օրենսդրական կարգավորում և օրենսդրական ներդաշնակեցում: Այդ ներդաշնակեցումը առաջին հերթին

¹⁷⁵ «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» պայմանագիր, հոդված 2՝ «Սահմանումները», Ղազախստանի Հանրապետություն, Աստանա, Կնքված՝ 29.05.2014թ.

¹⁷⁶ Նույնը, տե՛ս 175 ծանոթագրությունը, հոդված 71՝ «Հարկման ոլորտում անդամ պետությունների համագործակցության սկզբունքները» կետ 3:

հնարավորություն կընձեռի առավելագույնս խորացնել տնտեսական համագործակցությունը՝ յուրաքանչյուր երկրի համար տնտեսական օգուտներ ապահովելու նպատակով:

Հավելված 2.1.2

Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունների հետևանքով առաջացող ծախսերի և եկամուտների հարկման առանձնահատկությունների արտասահմանյան փորձի ուսումնասիրություն

Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող ծախսերը և եկամուտները հարկվող շահույթում հաշվառման արտերկրյա փորձի ուսումնասիրությունը տեղին ենք համարում իրականացնել ԵԱՏՄ անդամ երկրների և Արևելյան գործընկերության երկրների շրջանակում, քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունը այդ երկրների հետ ունի ոչ միայն պատմականարոն անցած ճանապարհ, այլ նաև ներկայումս այդ երկու կառույցների շրջանակում ընթանում ենք նույն ուղով, ավելին՝ այդ երկու ուղղությունները ՀՀ-ում գերակայություն են համարվում¹⁷⁷: Ելնելով վերոնշյալից հետևյալ հերթականությամբ իրականացնենք օտարերկրյա պետությունների փորձի ուսումնասիրություն.

- Ռուսաստանի Դաշնություն
- Բելառուսի Հանրապետություն
- Ղազախստանի Հանրապետություն
- Ղրղզստանի Հանրապետություն
- Ուկրաինա
- Վրաստան
- Մոլդովայի Հանրապետություն

Ռուսաստանի Դաշնություն

Ռուսաստանի Դաշնության Հարկային օրենսգրքի 248-րդ հոդվածով շահութահարկի հարկման տեսակետից համախառն եկամուտը ստորաբաժանվում է

¹⁷⁷ Արևելյան գործընկերության մասին տե՛ս պաշտոնական վեբ կայքը՝ www.eap-ibm-capacitybuilding.eu

արտադրական և ոչ արտադրական եկամուտների: Ոչ արտադրական եկամուտների ցանկը սահմանվում է վերոնշյալ իրավական ակտի 250-րդ հոդվածով, որի 11-րդ կետը մասնավորապես նշում է, որ ոչ արտադրական եկամուտների թվին են դասվում կուրսերի դրական տարբերությունից առաջացած եկամուտը՝ բացառությամբ տրված և ստացված կանխավճարների վերագնահատման հետևանքը¹⁷⁸:

Նույն կետում մանրամասնվում է նաև, որ կուրսերի դրական տարբերությունը առաջանում է արտարժույթով արտահայտված ունեցվածքի վերագնահատման արդյունքում (բացառությամբ արտարժույթով արտահայտված թանկարժեք թղթերի), ինչպես նաև արտարժույթով արտահայտված մուրհակների, կամ արտարժույթով արտահայտված պարտավորությունների վերագնահատման արդյունքում:

(ՌԴ Հարկային օրենսգրքի 2-րդ մասի, 250 հոդվածը տե՛ս առանց թարգմանության՝ 11) в виде положительной курсовой разницы, за исключением положительной 11) в виде положительной курсовой разницы, за исключением положительной курсовой разницы, возникающей от переоценки выданных (полученных) авансов.

Положительной курсовой разницей в целях настоящей главы признается курсовая разница, возникающая при дооценке имущества в виде валютных ценностей (за исключением ценных бумаг, номинированных в иностранной валюте) и требований, стоимость которых выражена в иностранной валюте, или при уценке обязательств, стоимость которых выражена в иностранной валюте.

Положения настоящего пункта применяются в случае, если указанная дооценка или уценка производится в связи с изменением официального курса иностранной валюты к рублю Российской Федерации, установленного Центральным банком Российской Федерации, либо с изменением курса иностранной валюты (условных денежных единиц) к рублю Российской Федерации, установленного законом или соглашением сторон, если выраженная в этой иностранной валюте (условных денежных единицах) стоимость требований (обязательств), подлежащих оплате в рублях, определяется по курсу, установленному законом или соглашением сторон соответственно;¹⁷⁹⁾

Բնականաբար ՌԴ օրենսդրությունում արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից եկամուտները հաշվառելով հարկվող շահույթում արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունները ևս հաշվի են առնվում հարկվող եկամուտը որոշելիս: Դա պարզ է դառնում ՌԴ Հարկային Օրենսգրքի երկրորդ մասի 265 հոդվածի 5-րդ կետից, համաձայն որի ոչ արտադրական ծախսերի թվին են դասվում կուրսերի բացասական տարբերությունը՝ բացառությամբ ստացված և տրված կանխավճարների վերագնահատման արդյունքում առաջացածների¹⁸⁰:

(ՌԴ Հարկային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 5-րդ մասը տե՛ս առանց թարգմանության՝ 5) расходы в виде отрицательной курсовой разницы, за исключением отрицательной курсовой разницы, возникающей от переоценки выданных (полученных) авансов.

¹⁷⁸ "Налоговый кодекс Российской Федерации (часть вторая)" N 117-ФЗ, Статья 248, 250 от 05.08.2000

¹⁷⁹ Նույնը, տե՛ս 178 ծանոթագրությունը, հոդված 250, կետ 11 (Статья 250, пункт 11)

¹⁸⁰ Նույնը, տե՛ս 178 ծանոթագրությունը հոդված 265, կետ 5 (Статья 265, пункт 5)

Отрицательной курсовой разницей в целях настоящей главы признается курсовая разница, возникающая при уценке имущества в виде валютных ценностей (за исключением ценных бумаг, номинированных в иностранной валюте) и требований, стоимость которых выражена в иностранной валюте, или при дооценке обязательств, стоимость которых выражена в иностранной валюте.

Положения настоящего подпункта применяются в случае, если указанная уценка или дооценка производится в связи с изменением официального курса иностранной валюты к рублю Российской Федерации, установленного Центральным банком Российской Федерации, либо с изменением курса иностранной валюты (условных денежных единиц) к рублю Российской Федерации, установленного законом или соглашением сторон, если выраженная в этой иностранной валюте (условных денежных единицах) стоимость требований (обязательств), подлежащих оплате в рублях, определяется по курсу, установленному законом или соглашением сторон соответственно;¹⁸¹⁾

Բելառուսի Հանրապետություն

Բելառուսի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի հատուկ մասի 128 հոդվածում ներկայացված են ոչ արտադրական եկամուտները, որոնց թվում 3.17 կետով սահմանված է, որ հարկվող շահույթը որոշելիս ոչ արտադրական եկամուտների թվին են դասվում կուրսերի տարբերությունից առաջացած եկամուտը, որը առաջանում է արտարժույթով արտահայտված ակտիվների կամ պարտավորությունների վերագնահատման հետևանքով: Միաժամանակ նշվում է, որ արտարժույթի կուրսի որոշման կարգը սահմանվում է օրենսդրությամբ¹⁸²:

(Բելառուսի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի հատուկ մասի 128-րդ հոդվածի 3.17 կետը տե՛ս առանց թարգմանության՝ 3.17. курсовые разницы, возникающие при переоценке активов и обязательств, стоимость которых выражена в иностранной валюте, определяемые в порядке, установленном законодательством;¹⁸³⁾

Միաժամանակ Բելառուսի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 129 հոդվածում սահմանվում են ոչ արտադրական ծախսերը, այդ թվում նաև 3.24 կետով սահմանվում է, որ ոչ արտադրական ծախսերի թվին են դասվում ակտիվների և պարտավորությունների վերագնահատման արդյունքում առաջացած բացասական տարբերությունը¹⁸⁴:

(Բելառուսի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 129-րդ հոդվածի 3.24 կետը տե՛ս առանց

¹⁸¹ Налоговый кодекс Российской Федерации (часть вторая) N 117-ФЗ, Статья 265, пункт 5 от 05.08.2000

¹⁸² Налоговый кодекс Республики Беларусь, Особенная часть, N 71-3 статья 128, пункт 3.17, от 29.12.2009

¹⁸³ Նույնը, տե՛ս 182 ծանոթագրությունը:

¹⁸⁴ Նույնը, տե՛ս 182 ծանոթագրությունը, հոդված 129, կետ 3.24, (статья 129, пункт 3.24)

թարգմանության՝ 3.24. курсовые разницы, возникающие при переоценке активов и обязательств, стоимость которых выражена в иностранной валюте, определяемые в порядке, установленном законодательством;¹⁸⁵⁾

Ղազախստանի Հանրապետություն

Ղազախստանի Հանրապետության հարկային օրենսգրքի 85-րդ հոդվածի 19 կետով սահմանված է, որ հարկվող շահույթը որոշելիս եկամուտների կազմում հաշվի է առնվում նաև արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող եկամուտների և ծախսերի դրական տարբերությունը: Ընդ որում կուրսերի տարբերությունը որոշվում է Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների և Ղազախստանի Հանրապետության հաշվապահական հաշվառման և ֆինանսական հաշվետվություններին ներակայացվող պահանջներին համապատասխան¹⁸⁶:

(Ղազախստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 85-րդ հոդվածի 19-րդ կետը տե՛ս առանց թարգմանության՝ 19) превышение суммы положительной курсовой разницы над суммой отрицательной курсовой разницы. Сумма курсовой разницы определяется в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности и требованиями законодательства Республики Казахстан о бухгалтерском учете и финансовой отчетности¹⁸⁷):

Միաժամանակ Ղազախստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 113 հոդվածով սահմանվում է, որ եթե արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունից առաջացող ծախսերը գերազանցում են արտարժույթի փոխարժեքային տարբերության հետևանքով առաջացող եկամուտները, ապա գերազանցող մասը ենթակա է հարկվող շահույթից նվազեցման Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների և Ղազախստանի Հանրապետության հաշվապահական հաշվառման և ֆինանսական հաշվետվություններին ներակայացվող պահանջներին համապատասխան¹⁸⁸:

(Ղազախստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածը տե՛ս առանց թարգմանության՝ 113. Вычет превышения суммы отрицательной курсовой разницы над суммой положительной курсовой разницы

¹⁸⁵ Նույնը, տե՛ս 184 ծանոթագրությունը:

¹⁸⁶ Налоговый кодекс Республики Казахстан, N 99-IV, статья 85, пункт 19, от 10.12.2008

¹⁸⁷ Նույնը, տե՛ս 186 ծանոթագրությունը:

¹⁸⁸ Налоговый кодекс Республики Казахстан, N 99-IV, статья 113, от 10.12.2008

В случае, если сумма отрицательной курсовой разницы превышает сумму положительной курсовой разницы, величина превышения подлежит вычету.

Сумма курсовой разницы определяется в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности и требованиями законодательства Республики Казахстан о бухгалтерском учете и финансовой отчетности.¹⁸⁹⁾

Ղրդգստանի Հանրապետություն

Ղրդգստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 29-րդ գլխում ներկայացվում են շահութահարկի որոշման համար համախառն եկամուտները, որտեղ ի թիվս այլ եկամուտների 188-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանվում է, որ արտարժույթի փոխարժեքի դրական տարբերության գերազանցումը բացասական տարբերության ներառվում է համախառն եկամտում¹⁹⁰:

(Ղրդգստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 1-ին մասը և այդ մասի 5-րդ կետը տե՛ս առանց թարգմանության.

1. К совокупному годовому доходу относятся все виды доходов, определяемые в соответствии с правилами, установленными законодательством Кыргызской Республики о бухгалтерском учете, включая: 5) превышение суммы положительной курсовой разницы над суммой отрицательной курсовой разницы;¹⁹¹⁾

Ղրդգստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 193-րդ «Ծախսերի վնագեցումներ, որոնք ուղված են եկամուտների ստացմանը» հոդվածով սահմանվում է, որ շահութահարկը հաշվարկելիս արտարժույթի բացասական տարբերությունների գերազանցումը դրական տարբերության նկատմամբ նվազեցվում է համախառն եկամտից¹⁹²:

(Ղրդգստանի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 193-րդ հոդվածի 1-ին մասը տե՛ս առանց թարգմանության.

1. Если иное не предусмотрено настоящим Кодексом, налогоплательщик имеет право отнести на вычеты только документально подтвержденные расходы, связанные с получением дохода в соответствии с настоящим Кодексом, а также превышение отрицательной суммы курсовой разницы над суммой положительной курсовой разницы и суммы безнадежных долгов.¹⁹³⁾

Ուկրաինա

¹⁸⁹ Նունը, տե՛ս 188 ծանոթագրությունը:

¹⁹⁰ Налоговый кодекс Кыргызской Республики, № 230, глава 29, статья 188, от 17 октября 2008

¹⁹¹ Նունը, տե՛ս 190 ծանոթագրությունը:

¹⁹² Նունը, տե՛ս 190 ծանոթագրությունը, գլուխ 30, հոդված 193, (глава 30, статья 193)

¹⁹³ Նունը, տե՛ս 192 ծանոթագրությունը:

Ուկրաինայի Հարկային Օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի, 135.4.2 կետի գ ենթակետով սահմանվում է որ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող դրական տարբերությունը հաշվառվում է հարկվող շահույթը որոշելիս¹⁹⁴: Միաժամանակ նշվում է նաև, որ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող եկամուտները ճանաչվում են Ուկրաինայի Հարկային օրենսգրքի 153-րդ հոդվածին համապատասխան, որտեղ մասնավորապես նշվում է, որ արտարժույթով արտահայտված գործարքների վերաչափումից առաջացող դրական կամ բացասական տարբերությունները ճանաչվում են հաշվապահական ստանդարտներին համապատասխան¹⁹⁵:

(Ուկրաինայի Հարկային օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի, 135.4.2 կետի գ ենթակետը և 153-րդ հոդվածի 153.1.3 կետը տե՛ս առանց թարգմանության՝ 135.4.2

г) положительное значение курсовых разниц согласно подпункта 153.1.3 пункта 153.1 статьи 153 Налогового Кодекса¹⁹⁶; 153.1.3 Определение курсовых разниц от пересчета операций, выраженных в иностранной валюте, задолженности и иностранной валюты осуществляется в соответствии с положениями (стандартами) бухгалтерского учета.

При этом прибыль (положительное значение курсовых разниц) учитывается в составе доходов налогоплательщика, а убыток (отрицательное значение курсовых разниц) учитывается в составе расходов плательщика налога¹⁹⁷.)

Ուկրաինայի Հարկային օրենսգրքի 138-րդ հոդվածով սահմանում է հարկվող եկամտից նվազեցվող ծախսերի կազմը և դրանց ճանաչման կարգը: 138-րդ հոդվածի 138.1.1 կետով սահմանվում է, որ ակտիվների և պարտավորությունների վերազնահատումից առաջացող ծախսերը նվազեցվում են հարկվող շահույթը որոշելիս: Ընդ որում արտարժույթի նման տարբերությունների հաշվառման կարգը ներկայացվում է Հարկային օրենսգրքի 153.1.3 կետում, ինչը մեր կողմից ներկայացված

¹⁹⁴ Налоговый кодекс Украины, N 2755- VI, статья 135, пункт 135.4.2, подпункт г., от 02.12.2010

¹⁹⁵ Налоговый кодекс Украины, N 2755- VI, статья 135, пункт 135.4.2, подпункт г., от 02.12.2010

¹⁹⁶ Նույնը, տե՛ս 195 ծանոթագրությունը:

¹⁹⁷ Նույնը, տե՛ս 195 ծանոթագրությունը, հոդված 153, կետ 153.1.3, ենթակետ գ. (статья 153, пункт 153.1.3, подпункт г.)

է նախորդ պարագրաֆում¹⁹⁸:

(Ուկրաինայի Հարկային օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 138.1.1 կետը տե՛ս առանց թարգմանության՝ г) отрицательное значение курсовых разниц от переоценки активов и обязательств в связи с изменением официального курса национальной валюты к иностранной валюте в соответствии с подпунктом 153.1.3 пункта 153.1 статьи 153 Налогового Кодекса;¹⁹⁹)

Նշենք, որ Ուկրաինայում հաշվապահական հաշվառման վարման և ֆինանսական հաշվետվությունների պատրաստման կանոնները սահմանվում են Ֆինանսների նախարարության կողմից: Ուկրաինան ներկայումս կիրառում է ազգային ստանդարտները, որոնք, սակայն չպետք է հակասեն Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներին²⁰⁰: Սակայն, միաժամանակ, Ուկրաինայում ընթանում են աշխատանքներ Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների ինտեգրման ուղղությամբ:

Վրաստան

Վրաստանում Հարկային օրենսգրքով սահմանվում են համախառն եկամուտները և ծախսերը: Համախառն եկամուտները սահմանվում են օրենսգրքի 173-րդ հոդվածով, որտեղ եկամուտները ստորաբաժանվում են և ի թիվս եկամուտների տարբեր տեսակների նշված է նաև այլ եկամուտները, որոնք համարվում են բոլոր եկամուտները բացառությամբ այդ հոդվածով սահմանվածների²⁰¹: Այսինքն Վրաստանում բոլոր եկամուտները, որոնք սահմանված են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտներով, շահութահարկի հաշվարկման համար ևս դիտվում են եկամուտ, բացառությամբ Վրաստանի Հարկային օրենսգրքի 176-րդ հոդվածում նշվածների, որոնց թվում արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից եկամուտները չեն ներառում²⁰²:

(Վրաստանի Հարկային օրենսգրքի 173-րդ և 176-րդ հոդվածները տե՛ս առանց թարգմանության՝
Статья 173. Совокупный доход

¹⁹⁸ Նույնը, տե՛ս 195 ծանոթագրությունը հոդված 138, կետ 138.1.1, ենթակետ գ. (статья 138, пункт 138.1.1, подпункт г.)

¹⁹⁹ Նույնը, տե՛ս 198 ծանոթագրությունը:

²⁰⁰ Закон Украины “О бухгалтерском учете и финансовой отчетности”, N 996-XIV, от 16.07.1999

²⁰¹ Налоговый кодекс Грузии, N 3591-III, статья 173 от 17.09.2010

²⁰² Նույնը, տե՛ս 201 ծանոթագրությունը, հոդված 176 (статья 176)

1. Совокупный доход резидента состоит из доходов, полученных им в Грузии и за её пределами.
2. Совокупный доход нерезидента состоит из доходов, полученных от источников, находящихся в Грузии.
3. К совокупному доходу относятся все доходы, полученные в любой форме или (и) от любой деятельности, в частности:
 - а) доходы, получаемые в виде зарплаты;
 - б) доходы, получаемые от экономической деятельности, не связанные с работой по найму;
 - в) другие доходы, не связанные с работой по найму и экономической деятельностью.

Статья 176. Другие доходы, не связанные с работой по найму и экономической деятельностью

1. К другим доходам, не связанным с работой по найму и экономической деятельностью, относится любой доход или выгода, кроме:
 - а) доходов, определенных статьями 174 и 175 настоящего Кодекса;
 - б) взносов партнеров, увеличивающих чистый актив предприятия, партнерами которого являются лица, осуществляющие взносы.
2. В случае получения лицом от другого лица имущества или выгоды стоимость имущества или выгоды, подлежащей внесению в совокупные доходы, определяется в порядке, установленном частью 2 статьи 174 настоящего Кодекса.²⁰³⁾

Համխառն եկամտից նվազեցվող ծախսերը սահմանվում են Վրաստանի Հարկային օրենսգրքի 177-րդ հոդվածով, իսկ ծախս չդիտվող տարրերը 178-րդ հոդվածով²⁰⁴: Հոդվածներից պարզ է դառնում, որ արտարժույթի փոխարժեքային ծախսերը նվազեցվում են համախառն եկամտից:

(Վրաստանի Հարկային օրենսգրքի 177 և 178 հոդվածները տե՛ս առանց թարգմանության՝

Статья 177. Расходы, связанные с получением доходов

Из совокупного дохода вычитываются все расходы, связанные с его получением, кроме:

- а) расходов на приобретение, установку основных средств и других капитализируемых расходов согласно статье 211 настоящего Кодекса, когда не имеются случаи, предусмотренные частью 13 статьи 183 настоящего Кодекса;
- б) расходов, не подлежащих вычету согласно положениям статьи 178 настоящего Кодекса и другим положениям настоящей главы.

Статья 178. Невычитываемые расходы

Из совокупного дохода не вычитываются:

- а) расходы, не связанные с экономической деятельностью, кроме суммы, предусмотренной статьей 186 настоящего Кодекса;
- б) расходы, понесенные на развлечения. Указанное требование не применяется в отношении налогоплательщика, ведущего предпринимательскую деятельность развлекательного характера, если расходы произведены в рамках такой деятельности;
- в) расходы, понесенные физическим лицом с целью личного пользования; расходы, связанные с прибылью, получаемой от лотерей, казино, азартных или других прибыльных игр, либо расходы, связанные с получением дохода в виде зарплаты;
- г) расходы, связанные с получением доходов, освобожденных от уплаты налога на прибыль и подоходного налога.²⁰⁵⁾

Հավելենք, որ համաձայն Վրաստանի Հանրապետության Ֆինանսական

²⁰³ Налоговый кодекс Грузии, N 3591-III, статья 173, 176, от 17.09.2010

²⁰⁴ Նույնը, տե՛ս 203 ծանոթագրությունը, հոդված 177, 178 (статья 177, 178)

²⁰⁵ Նույնը, տե՛ս 204 ծանոթագրությունը:

հաշվետվությունների աուդիտի և ֆինանսական հաշվառման մասին օրենքի 6-րդ հոդվածի Վրաստանի ռեզիդենտները ֆինանսական հաշառումը վարում են Ֆինանսական հաշվառման միջազգային ստանդարտների պահանջներին համապատասխան²⁰⁶:

Մոլդովայի Հանրապետություն

Մոլդովայի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքով ևս արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող եկամուտները և ծախսերը հաշվի են առնվում հարկվող շահույթը որոշելիս, սակայն օրենսդրությամբ սահմանված է որոշակի օրինաչափություններ այդ եկամուտների և ծախսերի հաշվառման համար²⁰⁷:

(Մոլդովայի Հանրապետության Հարկային օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 3-2 և 3-3 կետերը տե՛ս առանց թարգմանության՝

3-2) Если за время, прошедшее с даты совершения сделки до даты расчета по возникшей задолженности, официальный курс молдавского лея изменился, возникает курсовая валютная разница. Если выплата суммы производится в том же периоде налогового года, в котором совершена сделка, курсовая валютная разница между суммой, первоначально отраженной в бухгалтерском учете, и суммой расчета представляет собой прибыль или убыток текущего года.

3-3) В случае, если расчеты по образовавшейся задолженности не производятся в том же периоде налогового года, в котором была совершена сделка, она переоценивается налогоплательщиком по официальному курсу молдавского лея на последний день налогового года, за который представляется налоговая декларация, а возникшая валютная разница рассматривается как прибыль или убыток того же налогового года. Независимо от возможных колебаний официального курса молдавского лея в будущем, для отражения финансового положения налогоплательщика на дату составления баланса счета в иностранной валюте отражаются в эквивалентных суммах в национальной валюте по официальному курсу молдавского лея к иностранной валюте, действующему на соответствующий день. В результате этого разница между суммой, указанной в бухгалтерской отчетности, и суммой, в которой сделка отражена в бухгалтерском учете в течение этого периода или в которой она была отражена в предыдущем налоговом году, рассматривается как прибыль или убыток.²⁰⁸⁾

Ամփոփելով ուսումնասիրությունը, նշենք որ մեր կողմից դիտարկած վեց երկրներում էլ արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից առաջացող եկամուտները և ծախսերը այս կամ այն ձևով հաշվի են առնվում

²⁰⁶ Закон Грузии “Об аудите и бухгалтерского учета и финансовый отчетности” N 6598-вс, статья 6, от 29.06.2012

²⁰⁷ Налоговый кодекс Республики Молдовы, N 1163-XIII, статья 21, от 24.04.1997

²⁰⁸ Նույնը, տե՛ս 207 ծանոթագրությունը:

շահութահարկի հարկման բազան որոշելիս:

Հավելված 2.1.3

ՀՀ կազմակերպությունների մինչև հարկումը շահույթի (վնասի) և բյուջե մուտքագրված շահութահարկի միջև կոռելյացիոն կախվածության հաշվարկ

Աղյուսակ 2.1.3.1

ՀՀ կազմակերպությունների շահույթ (վնաս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսը նվազեցնելը և բյուջե մուտքագրված շահութահարկ (մլրդ. դրամ)

Տարեթիվ\Ցուցանիշ	Շահույթ (վնաս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսը նվազեցնելը	Բյուջե մուտքագրված շահութահարկ
2002/2003	-30.97	17.63
2003/2004	-100.00	32.01
2004/2005	94.40	46.56
2005/2006	189.71	65.33
2006/2007	159.73	75.50
2007/2008	184.14	86.21
2008/2009	121.61	80.80
2009/2010	10.95	77.81
Միջին	78.70	60.23

Աղյուսակ 2.1.3.2-ում ներկայացնենք կոռելյացիայի բանաձևում տեղադրվելիք ցուցանիշների հաշվարկները.

Աղյուսակ 2.1.3.2 կատարված հաշվարկները տեղադրելով կոռելյացիայի բանաձևում՝ կստանանք.

$$r = \frac{\sum (C_{\text{Տարեթիվ}} - C_{\text{միջին}}) * (RC_{\text{Տարեթիվ}} - RC_{\text{միջին}})}{\sqrt{\sum (C_{\text{Տարեթիվ}} - C_{\text{միջին}})^2 * \sum (RC_{\text{Տարեթիվ}} - RC_{\text{միջին}})^2}} = \frac{13734.7}{\sqrt{80643.1 * 4464.98}} = 0.72, \text{ որտեղ}$$

r-կոռելյացիայի գործակիցն է

Շտաբերիվ- համապատասխան տարվա շահույթը (վնասը) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը,

Շմիջին- դիտարկվող ժամանակաշրջանում միջին շահույթը (վնասը) մինչև

շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը,

ԲՇ_{տարեթիվ}– համապատասխան տարվա բյուջե մուտքագրված շահութահարկի գումարն է,

ԲՇ_{միջին} դիտարկվող ժամանակաշրջանում բյուջե մուտքագրված շահութահարկի միջին գումարն է

Աղյուսակ 2.1.3.2

ՀՀ կազմակերպությունների շահույթի (վնասի) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը և շահութահարկի միջև կոռելյացիոն կախվածության որոշման ցուցանիշների հաշվարկ 2002-2010թթ. (մլրդ. դրամ)

Հ / հ	1. Տարեթիվ/ Ցուցանիշ	2. Հաշվետու տարվա շահույթի և միջին շահույթի տարբերություն	3. Բյուջե մուտքագրված շահութահարկի և միջին շահութահարկի տարբերություն	4. 2-րդ և 3-րդ սյուների արտադրյալ	2-րդ սյան ցուցանիշը բարձրացված քառակուսի	3-րդ սյան ցուցանիշը բարձրացված քառակուսի
1	2002/2003	-109.66	-42.60	4,672.12	12025.8	1815.16
2	2003/2004	-178.70	-28.22	5,042.97	31932.3	796.421
3	2004/2005	15.70	-13.67	-214.74	246.58	187.004
4	2005/2006	111.02	5.10	565.89	12324.5	25.9831
5	2006/2007	81.03	15.27	1,237.46	6565.68	233.23
6	2007/2008	105.44	25.98	2,739.40	11117.8	674.984
7	2008/2009	42.91	20.57	882.64	1841.43	423.074
8	2009/2010	-67.74	17.58	-1,191.05	4589	309.129
9	Ընդամենը	0.00	0.00	13,734.70	80643.1	4464.98

Հավելված 2.1.4

Աղյուսակ 2.1.4.1²⁰⁹

Արդյունաբերական արտադրանքի արտադրության ծավալներն ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների 2011-2016թթ. (մլն. ՀՀ դրամ)

Արդյունաբերության ճյուղ	Ընթացիկ գներով	Տես. Կշիռ.
Ամբողջ արդյունաբերությունը	2456639.8	100.00
այդ թվում՝	0	0.00
հանքագործական արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործում	280604.8	11.42
որից՝	0	0.00
մետաղական հանքաքարի արդյունահանում	274208.2	11.16
հանքագործական արդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման այլ ճյուղեր	28632.5	1.17
մշակող արդյունաբերություն	1253153.4	51.01
որից՝	0	0.00
սննդամթերքի արտադրություն	402688.5	16.39
խմիչքների արտադրություն	127916.6	5.21
ծխախոտային արտադրատեսակների արտադրություն	28289.2	1.15
մանածագործական արտադրատեսակների արտադրություն	3806.1	0.15
հագուստի արտադրություն	34924.8	1.42
պոլիգրաֆիական գործունեություն, գրառված կրիչների բազմացում	33042.1	1.35
քիմիական նյութերի և քիմիական արտադրատեսակների արտադրություն	46773.3	1.90
դեղագործական արտադրանքի արտադրություն	33170.1	1.35
ռետինե և պլաստմասսայե արտադրատեսակների արտադրություն	27860	1.13
այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների արտադրություն	68541	2.79
հիմնային մետաղների արտադրություն	236805.4	9.64
պատրաստի մետաղե արտադրատեսակների արտադրություն	33972.1	1.38
համակարգիչների, էլեկտրոնային և օպտիկական սարքավորանքի արտադրություն	33051.2	1.35
էլեկտրական սարքավորանքի արտադրություն	31697.8	1.29
մեքենաների և սարքավորանքի արտադրություն, չներառված ուրիշ խմբավորումներում	21502	0.88
կահույքի արտադրություն	17655.1	0.72
ոսկերչական արտադրատեսակների արտադրություն	32092.5	1.31
էլեկտրաէներգիայի, գազի, ջուրի և լավորակ օդի մատակարարում	472498.8	19.23
այդ թվում՝	0	0.00
էլեկտրաէներգիայի արտադրություն, հաղորդում և բաշխում	295824.6	12.04
գազի արտադրություն, գազակերպ վառելիքի բաշխում գազամատակարարման համակարգի միջոցով	81859.8	3.33
ջրամատակարարում, կոյուղի, թափոնների կառավարում և վերամշակում	28062.3	1.14
որից՝	0	0.00

²⁰⁹ Աղյուսակը կազմվել է ՀՀ ԱՎԾ տվյալների բազայում ներկայացված տվյալների հիման վրա, տե՛ս հղումը՝ www.armstat.am/am/?nid=246

ջրի հավաքում, մշակում և բաշխում	30266.3	1.23
կոյուղի	13715.3	0.56
թափոնների հավաքում, մշակում, ոչնչացում, վնասագերծում և նյութերի վերականգնում	27147.4	1.11

Հավելված 2.1.5

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ի Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունները/ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվությունները 2010-2015թ.թ.

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվություն առ 31.12.2011թ. (հազար դրամ)

Ցուցանիշի անվանումը	տող	Նախորդ տարի	Հաշվետու տարի
Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից հասույթ	010	31016991	29001902
Իրացված արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեք	020	-27179786	-25908005
Համախառն շահույթ (վնաս)	030	3837205	3093897
Իրացման ծախսեր	040	-14711	-4061
Վարչական ծախսեր	050	-643281	-729325
Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից շահույթ	060	3179213	2360511
Գործառնական այլ եկամուտներ	070	266247	14881
Գործառնական այլ ծախսեր	080	-31908	-66639
Գործառնական շահույթ (վնաս)	090	3413552	2308753
Ֆինանսական ծախսեր	100	-86360	-184905
Բաժնեմասնակցության մեթոդով հաշվառվող ներդրումների գծով շահույթ (վնաս)	110	0	0
Ընդհատվող գործունեությանը վերագրելի ակտիվների վաճառքներից և պարտավորությունների մարումներից շահույթ (վնաս)	120	0	0
Այլ ոչ գործառնական շահույթ (վնաս), այդ թվում՝	130	3821157	5869626
Սովորական գործունեությունից շահույթ (վնաս)	140	7148349	7993474
Արտասովոր դեպքերից շահույթ (վնաս)	150	0	0
Զուտ շահույթ (վնաս) նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը	160	7148349	7993474
Շահութահարկի գծով ծախս (փոխհատուցում)	170	-863148	-696435
Զուտ շահույթ (վնաս) շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումից հետո	180	6285201	7297039

Մեկ բաժնետոմսին բաժին ընկնող բազային շահույթ (վնաս)	190	103459	115692
Մեկ բաժնետոմսին բաժին ընկնող նոսրացված շահույթ (վնաս)	200	90967	105612

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվություն 2013թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազար դրամ)

Ցուցանիշ հազ. դրամ	2013	2012
Գործառնական գործունեությունից եկամուտներ	28820972	28926533
Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների իրացումից հասույթ	28797012	28909202
Գործառնական այլ եկամուտներ	23960	17331
Գործառնական գործունեության ծախսեր	-26732449	-26839779
Իրացված արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների ինքնարժեք	-25864196	-26041522
Իրացման ծախսեր	-11819	-7282
Վարչական ծախսեր	-809314	-784951
Գործառնական այլ ծախսեր	-47120	-6024
Ընդամենը գործառնական գործունեությունից օգուտ/վնաս	2088523	2086754
Շարունակվող գործունեությունից այլ եկամուտներ	7761871	4436668
Ոչ ընթացիկ ակտիվների օտարումից եկամուտներ	33	1950
Տոկոսային եկամուտներ	1274823	1437589
Շահաբաժիններ	4896937	900000
Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից օգուտներ	1554018	2061070
Շնորհներից և անհատույց ստացումներից եկամուտներ	36060	36059
Շարունակվող գործունեության այլ ծախսեր	-1539886	-1298188
Ոչ ընթացիկ ակտիվների օտարումից ծախսեր	-255	-3041
Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերություններից կորուստներ	-1390178	-1235601
Ֆինանսական ծախսեր	-97926	-22857
Անհատույց տրված ակտիվների գծով ծախսեր	-51527	-36689
Ընդամենը շարունակվող գործունեության այլ օգուտ/վնաս	6221985	3138480
Շահութահարկի գծով ծախս	-663760	-700742
Շահույթ	7646748	4524492
Այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունք՝ այդ թվում՝	0	271742
Ոչ ընթացիկ նյութական ակտիվների և ոչ նյութական ակտիվների վերաչափումից կորուստներ	0	0

Հետաձգված հարկի գծով ծախս (Փոխհատուցում)	0	271742
Ընդամենը համապարփակ ֆինանսական արդյունք	7646748	3437527
Մեկ բաժնետոմսին բաժին ընկնող բազային շահույթ/վնաս	120280	55961
Մեկ բաժնետոմսին բաժին ընկնող նուսրացված շահույթ/վնաս	110673	49752

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ Շահույթի կամ վնասի և այլ համապարփակ ֆինանսական արդյունքների մասին հաշվետվություն 2015թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազար դրամ)

Ցուցանիշ հազ.դրամ	2015թ.	2014թ.
Հասույթ	13376828	31137902
Վաճառքի ինքնարժեք	-11445034	-27764751
Համախառն շահույթ	1931794	3373151
Վարչական ծախսեր	-961359	-703384
Այլ ծախսեր	-544804	-184987
Այլ եկամուտ	81957	59014
Գործառնական գործունեությունից արդյունքներ	507588	2543794
Ֆինանսական եկամուտներ	1675111	4741599
Ֆինանսական ծախսեր	-69580	-638941
Զուտ ֆինանսական եկամուտ	1605531	4102658
Շահույթ նախքան շահութահարկով հարկումը	2113119	6646452
Շահութահարկի գծով ծախս	-474992	-899769
Շահույթ տարվա համար	1638127	5746683

Հավելված 2.1.6

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ-ի շահույթի (վնասի) նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը և շահութահարկի միջև կոռելյացիոն կախվածության հաշվարկ

Աղյուսակ 2.1.6.1

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ մինչև հարկումը շահույթի և
շահութահարկի ցուցանիշները 2009-2015թ.թ. (մլն. դրամ)

Տարեթիվ /Ցուցանիշ	Շահույթ (վնաս) մինչև շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը	Շահութահարկի գծով ծախս
2009	243.66	25.92
2010	714.83	86.31
2011	799.35	69.64
2012	522.52	70.07
2013	830.00	69.65
2014	664.65	89.98
2015	211.31	47.50
Միջին	569.48	65.58

Աղյուսակ 2.1.6.1-ում ներակայացված ՀՀ դրամով ցուցանիշները նվազեցված են
10000 անգամ հաշվարկների դյուրինությունը ապահովելու համար:

Մինչև հարկումը շահույթի և շահութահարկի կոռելյացիոն կախվածության
հաշվարկները ներկայացնենք աղյուսակում

$$r = \frac{\sum (C_{\text{Տարեթիվ}} - C_{\text{միջին}}) * (P_{\text{Տարեթիվ}} - P_{\text{միջին}})}{\sqrt{\sum (C_{\text{Տարեթիվ}} - C_{\text{միջին}})^2 * \sum (P_{\text{Տարեթիվ}} - P_{\text{միջին}})^2}} = \frac{26519}{\sqrt{387544.85 * 2978.52}} = 0,78, \text{ որտեղ}$$

r-կոռելյացիայի գործակիցն է

Շտաբեթիվ- համապատասխան տարվա շահույթը (վնասը) մինչև շահութահարկի
գծով ծախսի նվազեցումը,

Շմիջին- դիտարկվող ժամանակաշրջանում մինջին շահույթը (վնասը) մինչև
շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցումը,

ԲՇտաբեթիվ- համապատասխան տարվա շահութահարկի գումարն է,

ԲՇմիջին դիտարկվող ժամանակաշրջանում շահութահարկի միջին գումարն է

Աղյուսակ 2.1.6.2

«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ԲԲԸ մինչև հարկումը շահույթի և շահութահարկի կոռելյացիոն կախվածության հաշվարկներ

1. Տարեթիվ/ Գուցանիշ	2. Մինչև շահութահարկով հարկումը շահույթի և միջին շահույթի տարբերություն	3. Շահութահարկի գծով ծախսի և շահութահարկի գծով միջին ծախսի տարբերություն	2-րդ և 3-րդ սյան արտադրյալ	2-րդ սյան ցուցանիշը բարձրացված քառակուսի	3-րդ սյան ցուցանիշը բարձրացված քառակուսի
2009	-325.82	-39.67	12923.75	106155.8704	1573.377
2010	145.36	20.73	3013.593	21129.41331	429.8152
2011	229.87	4.06	933.4384	52841.18236	16.48917
2012	-46.95	4.49	-210.879	2204.480914	20.17255
2013	260.53	4.07	1060.69	67875.56826	16.57537
2014	95.17	24.39	2321.583	9057.309866	595.0714
2015	-358.16	-18.08	6476.889	128281.0211	327.0171
Ընդամենը	0.00	0.00	26,519.06	387,544.85	2,978.52

Հավելված 2.2.1

Աղյուսակ 2.2.1.1

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ ֆինանսական ցուցանիշները 2010-2016թթ.

Ցուցանիշ/Տարեթիվ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունից եկամուտ, մլն.դրամ	7.3	4.5	15.9	9.6	83.4	24.17	16.39
2.Արտարժույթի փոխարժեքային տարբերությունից ծախսեր, մլն. դրամ	10.03	17.8	70.06	12.39	210.55	46.43	15.5
3.Հիմնական միջոցների մաշվածության ծախս (հարկային մոտեցմամբ), մլն. դրամ	23.85	131.54	224.49	252.11	298.48	490.94	342.21
4.Շահույթ (վնաս) նախքան շահութահարկի գծով ծախսի նվազեցնելը, մլն. դրամ	212.42	345.63	554.52	956.37	819.82	639.9	411.51
5.Շահութահարկ, մլն. դրամ	43.5	73.22	122.86	200.05	150.9	63.87	50.76

Աղյուսակ 2.2.1.2

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ դրամական միջոցների մնացորդը, սպասվող և վճարվելիք գումարներ առ 14.10.2016թ.

Հ/հ	Ցուցանիշ	Գումար
1	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	1.645.000
2	Ստացման ենթակա միջոցներ /այդ թվում դեբիտորական պարտքեր/ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության	
2.1	«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	4.521.000
2.2	«Գոլդ Սթար» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	6.254.000
2.3	«Էս Ընդ Էյ Մայնինգ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	1.745.000
3	Ընդամենը ստացման ենթակա միջոցներ	12.520.000
4.1	«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	2.452.000
4.2	«ՎԱՆԴ-ԳԱՍՍ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	975.000
4.3	Ավելացված արժեքի հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	2.845.000
4.4	Եկամտային հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	435.000
4.5	Աշխատավարձ սեպտեմբեր ամսվա համար	2.450.000
5	Ընդամենը վճարման ենթակա միջոցներ	9.157.000
6	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	5.008.000

Աղյուսակ 2.2.1.3

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ դրամական միջոցների մնացորդը, սպասվող և

Հ/հ	Ցուցանիշ	Գումար
1	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	100.000
2	Ստացման ենթակա միջոցներ /Այդ թվում դեբիտորական պարտքեր/ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության	
2.1	«ՎԱՆԴՍԱ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	535.000
2.2	«Գոլդ Սթար» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	2.444.000
2.3	«Էս Ընդ Էյ Մայնինգ» ՍՊԸ (Դեբիտորական պարտք վաճառքից)	1.145.000
3	Ընդամենը ստացման ենթակա միջոցներ	4.124.000
4	Վճարման ենթակա միջոցներ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության	
4.1	«ՎԱՆԴՍԱ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	3.645.000
4.2	«ՎԱՆԴԳԱՍՍ» ՍՊԸ (Կրեդիտորական պարտք հումք, նյութերի դիմաց)	124.000
4.3	Ավելացված արժեքի հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	1.845.000
4.4	Եկամտային հարկ սեպտեմբեր ամսվա համար	456.000
5	Ընդամենը վճարման ենթակա միջոցներ	6.070.000
6	Կազմակերպության տրամադրության տակ գտնվող դրամական միջոցներ	-1.846.000

վճարվելիք գումարներ առ 15.09.2016թ.

Հավելված 2.3.1

ՀՀ Հանքարդյունաբերության առաջատար կազմակերպությունների ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվությունները

Ստորև ներկայացված բոլոր կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունները «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի պահանջով հրապարակված են.

«Զանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲԸ ֆինանսական վիճակի մասին առանձին հաշվետվություն 2015թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	2015թ. Դեկտեմբերի 31	2014թ. Դեկտեմբերի 31
ԱԿՏԻՎՆԵՐ		
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	185,256,835.00	186,259,971.00
Մակարացման գործունեության ակտիվ	4,090,780.00	2,242,217.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	51,070.00	27,215.00
Վաճառքի համար մատչելի ներդրումներ	777,159.00	777,159.00
Ներդրումներ դուստր		
կազմակերպություններում	30,870,653.00	30,870,653.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	2,814,892.00	2,789,168.00
Դուստր կազմակերպությանը տրված փոխառություն	2,568,123.00	1,680,623.00
Կանխավճարներ ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով	1,559,724.00	901,126.00
Շահույթի կամ վնասի միջոցով իրական արժեքով չափվող ֆինանսական ակտիվներ	4,941,286.00	4,688,858.00
Այլ ոչ ընթացիկ ակտիվներ	101,000.00	51,000.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ ակտիվներ	233,031,522.00	230,287,990.00
Ընթացիկ ակտիվներ		
Պաշարներ	10,007,800.00	10,226,661.00
Կանխավճարներ շահութահարկի գծով	4,012,857.00	2,131,261.00
Կանխավճարներ այլ հարկերի գծով	12,941,153.00	3,258,098.00

Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	2,369,255.00	1,751,340.00
Կանխավճարներ ընթացիկ ակտիվների գծով	1,314,346.00	2,053,929.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	4,901,363.00	937,475.00
Այլ ընթացիկ ակտիվներ	2,092.00	2,255.00
Ընդամենը ընթացիկ ակտիվներ	35,548,866.00	20,361,019.00
Ընդամենը ակտիվներ	268,580,388.00	250,649,009.00

**ՍԵՓԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼ ԵՎ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Սեփական կապիտալ

Բաժնետիրական կապիտալ	54,966,680.00	54,966,680.00
Զբաղիված շահույթ	73,731,196.00	87,433,144.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	128,697,876.00	142,399,824.00

Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ

Վարկեր և փոխառություններ	-	37,296,389.00
Պահուստներ	3,224,067.00	3,306,152.00
Պայմանականորեն գնանշվող վաճառքների գծով ստացված կանխավճարներ	12,875,279.00	-
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	18,168,489.00	18,368,236.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	34,267,835.00	58,970,777.00

Ընթացիկ պարտավորություններ

Վարկեր և փոխառություններ	89,055,499.00	25,027,055.00
Պահուստներ	259,806.00	158,223.00
Պայմանականորեն գնանշվող վաճառքների գծով ստացված կանխավճարներ	6,921,156.00	17,626,344.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	9,378,216.00	6,466,786.00

Ընդամենը ընթացիկ պարտավորություններ	105,614,677.00	49,278,408.00
Ընդամենը պարտավորություններ	139,882,512.00	108,249,185.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ և պարտավորություններ	268,580,388.00	250,649,009.00

«Կապանի ԼՀԿ» ՓԲԸ Ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն 2015թ.

Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	2015թ. Դեկտեմբերի 31	2014 Դեկտեմբերի 31
ԱԿՏԻՎՆԵՐ		
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	8,255,114.00	20,558,044.00
Հետախուզման և գնահատման ակտիվներ	-	-
Ոչ նյութական ակտիվներ	-	352,773.00
Հատուցման ենթակա ԱԱՀ	181,482.00	181,482.00
Հետաձգված հարկային ակտիվներ	-	759,320.00
Ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով կանխավճարներ		1,550.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ ակտիվներ	8,436,596.00	21,853,169.00
Ընթացիկ ակտիվներ		
Պաշարներ	5,824,225.00	7,912,831.00
Ապրանքային ածանցյալ պայմանագրեր	2,639,207.00	1,350,689.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	5,543,124.00	8,399,203.00
Շահութահարկի գծով կանխավճարներ	396,882.00	396,882.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	1,534,399.00	731,926.00
Ընդամենը ընթացիկ ակտիվներ	15,937,837.00	18,791,531.00
Ընդամենը ԱԿՏԻՎՆԵՐ	24,374,433.00	40,644,700.00
ՍԵՓԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼ		
Կանոնադրական կապիտալ	29,219,752.00	500,100.00
Պահուսատային կապիտալ	6,094,566.00	-
Կուտակված վնաս	-21,619,126.00	-58,338,699.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	13,695,192.00	-57,838,599.00
Պարտավորություններ		
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ		
Վարկեր և փոխառություններ	-	89,515,683.00
Ակտիվների ապագործարկման գծով պահուստներ	2,353,611.00	2,717,498.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	2,353,611.00	92,233,181.00
Ընթացիկ պարտավորություններ		
Վարկեր և փոխառություններ	-	-
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	8,070,698.00	5,970,629.00
Այլ պարտավորությունների և վճարների գծով պահուստներ	254,932.00	279,489.00
Ընդամենը ընթացիկ պարտավորություններ	8,325,630.00	6,250,118.00
Ընդամենը ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	10,679,241.00	98,483,299.00

Ընդամենը ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՍԵՓԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼ

24,374,433.00 40,644,700.00

«Ագարակի ՊՄԿ» ՓԲԸ ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն

2015թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
Ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	21,662,349.00	25,312,068.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	3,079,588.00	545,620.00
Կապակցված կողմին տրված փոխառություն	-	1,724,434.00
Ընթացիկ հարկային ակտիվներ	517,774.00	519,175.00
Կանխավճարներ ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով	6,924.00	55,728.00
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	25,266,635.00	28,157,025.00
Պաշարներ, այլ	1,689,822.00	2,487,713.00
Պաշարներ, պատրաստի արտադրանքի	687,498.00	1,213,158.00
Տրված փոխառություն	4,000.00	6,598.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	1,686,045.00	1,260,256.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	32,050.00	84,478.00
Ընթացիկ ակտիվներ	4,099,415.00	5,052,203.00
Ընդամենը ակտիվներ	29,366,050.00	33,209,228.00
Սեփական կապիտալ		
Բաժնետիրական կապիտալ	1,863,500.00	1,863,500.00
Պահուստներ	6,812,502.00	6,812,502.00
(Կուտակված վնաս)/ Չբաշխված շահույթ	-2,900,848.00	1,563,673.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	5,775,154.00	10,239,675.00
Պարտավորություններ		
Վարկեր և փոխառություններ	7,233,714.00	7,923,071.00
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	586,180.00	1,781,619.00
Տեղանքի վերականգնման գծով պահուստ	1,219,042.00	128,825.00
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	9,038,936.00	10,993,615.00
Վարկեր և փոխառություններ	1,700,090.00	1,735,335.00
Վերականգնվող երկարաժամկետ վարկային գիծ	5,811,272.00	5,336,262.00
Պայմանականորեն գնանշվող վաճառքների գծով ստացված կանխավճարներ	1,042,213.00	822,247.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	5,998,385.00	4,082,094.00
Ընթացիկ պարտավորություններ	14,551,960.00	11,975,938.00
Ընդամենը պարտավորություններ	23,590,896.00	22,969,553.00

**Ընդամենը սեփական կապիտալ և
պարտավորություններ**

29,366,050.00 33,209,228.00

«Թեղուտ» ՓԲԸ Ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն 2015թ.

Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
Ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	136,743,352.00	155,396,375.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	242,261.00	208,301.00
Կանխավճարներ ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով	849.00	4,609,851.00
Փոխհատուցելի ԱԱՀ	474,715.00	3,349,277.00
Հետաձգված հարկային ակտիվներ	1,172,543.00	-
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	138,633,720.00	163,563,804.00
Պաշարներ	9,205,073.00	4,788,554.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	776,099.00	57,208.00
Կանխավճարներ ընթացիկ ակտիվների և ծախսերի գծով	893,636.00	1,141,162.00
Փոխհատուցելի ԱԱՀ	9,390,615.00	9,475,954.00
Դրմական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	2,303,866.00	580,443.00
Ընթացիկ ակտիվներ	22,569,289.00	16,043,321.00
Ընդամենը ակտիվներ	161,203,009.00	179,607,125.00
Սեփական կապիտալ		
Բաժնետիրական կապիտալ	3,100,100.00	3,100,100.00
Լրացուցիչ կապիտալ	13,237,691.00	16,053,710.00
Կուտակված վնաս	-48,834,286.00	-20,442,295.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	32,496,495.00	1,288,485.00
Պարտավորություններ		
Վճարվելիք ԱԱՀ	474,715.00	1,907,511.00
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	-	3,965,597.00
Վարկեր և փոխառություններ	10,628,492.00	10,379,256.00
Տեղանքի վերականգնման գծով պահուստ	433,529.00	380,454.00
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	11,536,736.00	16,632,818.00
Վարկեր և փոխառություններ	170,977,131.00	159,713,004.00
Տեղանքի վերականգնման գծով պահուստ	80,153.00	65,943.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	11,105,484.00	4,483,845.00
Ընթացիկ պարտավորություններ	182,162,768.00	164,262,792.00
Ընդամենը պարտավորություններ	193,699,504.00	180,895,610.00

**Ընդամենը սեփական կապիտալ և
պարտավորություններ**

161,203,009.00 179,607,125.00

«Ապառաժ Մայնինգ» ՍՊԸ ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն

2015թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
ԱԿՏԻՎՆԵՐ		
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	2,099,295.00	1,401,251.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	25.00	35.00
Կանխավճար ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով		431,748.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ ակտիվներ	2,099,320.00	1,833,034.00
 Ընթացիկ ակտիվներ		
Պաշարներ	364,527.00	471,825.00
Տրված փոխառություններ	32,194.00	18,590.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	603,069.00	351,058.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	2,432.00	3,685.00
Ընդամենը ընթացիկ ակտիվներ	1,002,222.00	845,158.00
Ընդամենը ակտիվներ	3,101,542.00	2,678,192.00
 ՍԵՓԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼ և պարտավորություններ		
Սեփական կապիտալ		
Բաժնետիրական կապիտալ	100,000.00	100,000.00
Զբաղիված շահույթ	1,369,161.00	1,061,949.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	1,469,161.00	1,161,949.00
 Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ		
Վարկեր և փոխառություններ	1,107,321.00	1,324,000.00
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	133,329.00	64,509.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	1,240,650.00	1,388,509.00
 Ընթացիկ պարտավորություններ		
Վարկեր և փոխառություններ	229,360.00	16,174.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	162,371.00	111,560.00
Ընդամենը ընթացիկ պարտավորություններ	391,731.00	127,734.00
Ընդամենը պարտավորություններ	1,632,381.00	1,516,243.00

**Ընդամենը սեփական կապիտալ և
պարտավորություններ**

3,101,542.00

2,678,192.00

«Վանդ-ՍԱ» ՍՊԸ ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն 2015թ.

Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
ԱԿՏԻՎՆԵՐ		
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	195,777.00	89,604.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	100.00	100.00
Կանխավճար ոչ ընթացիկ ակտիվների գծով	37,219.00	37,219.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ ակտիվներ	233,096.00	126,923.00
Ընթացիկ ակտիվներ		
Պաշարներ	150,636.00	190,878.00
Տրված փոխառություններ	33,422.00	531,645.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	324,650.00	202,769.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	10,804.00	58,457.00
Ընդամենը ընթացիկ ակտիվներ	519,512.00	983,749.00
Ընդամենը ակտիվներ	752,608.00	1,110,672.00
Սեփական կապիտալ և պարտավորություններ		
Սեփական կապիտալ		
Բաժնետիրական կապիտալ	130,050.00	130,050.00
Զբաղիսված շահույթ	393,608.00	940,505.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	523,658.00	1,070,555.00
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ		
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	4,824.00	2,260.00
Ընդամենը ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	4,824.00	2,260.00
Ընթացիկ պարտավորություններ		
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	224,126.00	37,857.00
Ընդամենը ընթացիկ պարտավորություններ	224,126.00	37,857.00
Ընդամենը պարտավորություններ	228,950.00	40,117.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ և պարտավորություններ	752,608.00	1,110,672.00

**«Մաքուր Երկաթի Գործարան» ՓԲԸ ֆինանսական վիճակի մասին
հաշվետվություն 2015թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ.
դրամ)**

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
Ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	4,159,002.00	4,254,292.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	6,194.00	8,667.00
Ներդրումներ	13,963,750.00	14,869,871.00
Ոչ ընթացիկ կանխավճարներ	9,974,145.00	-
Ժամկետային ավանդներ	485,540.00	-
Տրված փոխառություններ	-	14,253,507.00
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	28,588,631.00	33,386,337.00
Պաշարներ	1,018,672.00	1,912,390.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	740,816.00	7,268,165.00
Ընթացիկ հարկային ակտիվներ	226,591.00	223,209.00
Տրված փոխառություններ	12,197,392.00	-
Ժամկետային ավանդներ	4,855,276.00	10,500,759.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	946,066.00	2,087,314.00
Ընթացիկ ակտիվներ	19,984,813.00	21,991,837.00
Ընդամենը ակտիվներ	48,573,444.00	55,378,174.00
Սեփական ակտիվներ		
Բաժնետիրական կապիտալ	690,930.00	690,930.00
Իրական արժեքի պահուստ վաճառքի համար մատչելի ներդրումների համար	-720,000.00	-
Զբաղիված շահույթ	48,128,498.00	46,490,371.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	48,099,428.00	47,181,301.00
Պարտավորություններ		
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	156,558.00	306,632.00
Հետաձգված եկամուտ	68,510.00	104,570.00
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	225,068.00	411,202.00
Վարկեր և փոխառություններ	-	6,723,417.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	248,948.00	1,062,254.00
Ընթացիկ պարտավորություններ	248,948.00	7,785,671.00
Ընդամենը պարտավորություններ	474,016.00	8,196,873.00

**Ընդամենը սեփական կապիտալ և
պարտավորություններ**

48,573,444.00 55,378,174.00

«Բեյզ Մեթըլս» ՍՊԸ ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն 2014թ.

Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ. դրամ)

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
Ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	33,725,426.00	20,670,624.00
Ոչ նյութական ակտիվներ	240,393.00	268,720.00
Հետախուզման և գնահատման ակտիվներ	725,241.00	569,457.00
Կանխավճարներ հիմնական միջոցների գծով	5,669,527.00	2,248,802.00
Վաճառքի համար մատչելի ներդրումներ	106,145.00	106,145.00
Ներդրումներ դուստր կազմակերպություններում	28,927.00	28,927.00
Տրված փոխառություններ	10,758,748.00	6,649,675.00
Հետաձգված հարկային ակտիվներ	83,374.00	-
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	51,337,781.00	30,362,350.00
Պաշարներ	5,668,393.00	5,271,726.00
Տրված փոխառություններ	11,253,088.00	6,498,814.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	466,245.00	704,910.00
Կանխավճարներ ընթացիկ ակտիվների գծով	576,577.00	756,680.00
Ժամկետային ավանդ	285,455.00	-
Ընթացիկ հարկային ակտիվներ	-	218,160.00
Դրամական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	1,442,685.00	31,753.00
Ընթացիկ ակտիվներ	19,692,443.00	13,482,043.00
Ընդամենը ակտիվներ	71,030,224.00	43,844,393.00
Սեփական կապիտալ		
Բաժնետիրական կապիտալ	358,500.00	358,500.00
Զբաղիված շահույթ	16,337,388.00	21,033,831.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	16,695,888.00	21,392,331.00
Պարտավորություններ		
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	-	15,766.00
Վարկեր և փոխառություններ	30,820,325.00	6,084,600.00
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	30,820,325.00	6,100,366.00
Վարկեր և փոխառություններ	16,459,069.00	10,600,326.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	3,398,440.00	2,204,355.00
Սովորական բաժնետոմսերի		
սեփականատերերին վճարվելիք գումարներ	248,165.00	248,165.00
Արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատերերին		
վճարվելիք գումարներ	3,380,855.00	3,298,850.00
ընթացիկ հարկային պարտավորություններ	27,482.00	
Ընթացիկ պարտավորություններ	23,514,011.00	16,351,696.00
Ընդամենը պարտավորություններ	54,334,336.00	22,452,062.00

Ընդամենը սեփական կապիտալ և
պարտավորություններ

71,030,224.00

43,844,393.00

«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություն 2015թ.

Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված ֆինանսական տարվա համար (հազ. դրամ)

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
Ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	756441	854588
Ոչ նյութական ակտիվներ	131655	147277
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ հետաձգված ծախսերի գծով	-	130667
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	888096	1132532
Պաշարներ	114149	102233
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	270353	137376
Տրված ընթացիկ կանխավճարներ	2258	329
Դեբիտորական պարտքեր բյուջեի գծով	30860	31148
Հետաձգված ԱԱՀ	10197	17139
Մնացորդներ դրամարկղում և բանկերում	4673	39257
Ընթացիկ ակտիվներ	432490	607482
Ընդամենը ակտիվներ	1320586	1740014
Սեփական կապիտալ և պարտավորություններ		
Կանոնադրական կապիտալ	50	50
Կուտակված շահույթ (վնաս)	6636	20296
Ընդամենը սեփական կապիտալ	6686	20346
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ		
Երակարաժամկետ բանկային վարկեր	357358	259760
Հետաձգված հարկային պարտավորություն	6172	6172
Ընդամենը ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	363530	265932
Ընթացիկ պարտավորություններ		
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	175792	75386
Ստացված ընթացիկ կանխավճարներ	77	7632
Կարճաժամկետ փոխառություններ հիմնադիրներից	-	44600
Կարճաժամկետ բանկային վարկեր	-	193631
Կարճաժամկետ կրեդիտորական պարտքեր մասնակիցներին	723057	1083891
Կրեդիտորական պարտքեր գործառնական վարձակալության գծով	3851	7200
Ընթացիկ պահուստներ փոխհատուցելի բացակայությունների գծով	17361	17361

**Ընդամենը սեփական կապիտալ և
պարտավորություններ**

1320586

1740014

**«Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՍՊԸ ֆինանսական վիճակի մասին
հաշվետվություն 2015թ. Դեկտեմբերի 31-ին ավարտված տարվա համար (հազ.
դրամ)**

	31 Դեկտեմբերի 2015թ.	31 Դեկտեմբերի 2014թ.
Ակտիվներ		
Հիմնական միջոցներ	59,408,271.00	61,351,523.00
Հանքարդյունաբերական գույք	96,425,643.00	86,993,883.00
Հետախուզման և գնահատման ակտիվներ	7,574,599.00	7,547,873.00
Ոչ ընթացիկ հարկային ակտիվներ	-	458,631.00
Կանխավճարներ	83,003.00	249,956.00
Ոչ ընթացիկ ակտիվներ	163,491,516.00	156,601,866.00
Պաշարներ	10,210,837.00	6,311,132.00
Առևտրային և այլ դեբիտորական պարտքեր	6,062,400.00	4,605,283.00
Տրված փոխառություններ	87,409.00	14,340.00
Կանխավճարներ	813,217.00	1,786,354.00
Ընթացիկ հարկային ակտիվներ	423,626.00	899,432.00
Դրմական միջոցներ և դրանց համարժեքներ	375,571.00	116,411.00
Ընթացիկ ակտիվներ	17,973,060.00	13,732,952.00
Ընդամենը ակտիվներ	181,464,576.00	170,334,818.00
Սեփական կապիտալ		
Կանոնադրական կապիտալ	23,643,022.00	23,643,022.00
Լրացուցիչ կապիտալ	1,551,355.00	1,168,862.00
Վերագնահատումից աճ	61,004,224.00	51,509,643.00
Կուտակված վնաս	-78,196,019.00	-63,878,669.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ	8,002,582.00	12,442,858.00
Պարտավորություններ		
Վարկեր և փոխառություններ	9,353,182.00	3,927,342.00
Պահուստ տեղանքի վերականգնման գծով	3,297,726.00	2,571,086.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	-	710,026.00
Հետաձգված հարկային պարտավորություններ	23,041,835.00	19,475,682.00
Ոչ ընթացիկ պարտավորություններ	35,692,743.00	26,684,136.00
Վարկեր և փոխառություններ	124,614,212.00	120,939,796.00
Առևտրային և այլ կրեդիտորական պարտքեր	13,155,039.00	10,268,028.00
Ընթացիկ պարտավորություններ	137,769,251.00	131,207,824.00
Ընդամենը պարտավորություններ	173,461,994.00	157,891,960.00
Ընդամենը սեփական կապիտալ և պարտավորություններ	181,464,576.00	170,334,818.00

Հավելված 2.3.2

Աղյուսակ 2.3.2.1

ՀՀ Հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների 2015թ.-ի գործարար ակտիվության ցուցանիշների հաշվարկման համար անհրաժեշտ տեղեկություն (հազ. դրամ)

ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպության անվանումը/ հասցիա	Իրացման ինքնարժեք	Ընդամենը ակտիվների միջին տարեկան արժեք	Ընթացիկ ակտիվների միջին տարեկան արժեք	Հիմնական միջոցների միջին տարեկան արժեք	Սեփական կապիտալի միջին տարեկան արժեք	Ոչ ընթացիկ պարտավորությունների միջին տարեկան արժեք	Ընթացիկ պարտավորությունների միջին տարեկան արժեք	Դեբիտորական պարտքերի միջին տարեկան արժեք	Կրեդիտորական պարտքերի միջին տարեկան արժեք	Պաշարների միջին տարեկան արժեք	
«Զանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	99901506	78445565	259614698.5	27954942.5	185758403	135548850	46619306	77446542.5	2060297.5	7922501	10117230.5
«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ	17603979	13692709	32509566.5	17364684	14406579	-22071703.5	47293396	7287874	6971163.5	7020663.5	6868528
«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	15913579	16658869	31287639	4575809	23487208.5	8007414.5	10016275.5	13263949	1473150.5	5040239.5	3039095.5
«Թեղուտ» ՓԲԸ	51425617	30632455	170405067	19306305	146069863.5	16892490	24564656.5	173212780	416653.5	7794664.5	6996813.5
«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	2663443	1682789	2889867	923690	1750273	1315555	1314579.5	259732.5	477063.5	136965.5	418176
«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ	1730522	1335464	931640	751630.5	142690.5	797106.5	3542	130991.5	263709.5	130991.5	170757
«Մաքուր Երկաթի գործարան» ԲԲԸ	13376828	11445034	51975809	20988325	30987484	47640364.5	318135	4017309.5	1516690	655601	1465531
«Բեյզ Մեթըլս» ՓԲԸ	13266162	9861375	57437308.5	16587243	27198025	18864859.5	18460345.5	19932853.5	585577.5	2801397.5	5470059.5
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	1344762	1116836	1530300	519986	805514.5	13516	314731	1202053	171004	936133	108191
«Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՍՊԸ	45759607	38228265	175899697	15853006	60379897	10222720	31188439.5	134488537.5	5333841.5	11711533.5	8260984.5
«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ	4649167	5395993	6979027	2440690.5	3670087.5	-2304256	2114337	7168996.5	583624	260292.5	603507.5

Հավելված 2.3.3

Աղյուսակ 2.3.3.1

ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպությունների գործարար ակտիվության ցուցանիշների

ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի կազմակերպության անվանումը/ գործարար ակտիվության ցուցանիշի անվանումը	Ակտիվների շրջանառության գործակից = Իրացումից հասույթ/ ակտիվների միջին տարեկան արժեք	Ընթացիկ ակտիվների շրջանառության գործակից= Իրացումից հասույթ/ Ընթացիկ ակտիվների միջին տարեկան արժեք	Ֆոնդահատույց / Ոչ ընթացիկ ակտիվների շրջանառության գործակից= Իրացումից հասույթ / Հիմնական միջոցների միջին տարեկան արժեք	Սեփական կապիտալի շրջանառության գործակից= Իրացումից հասույթ/ սեփական կապիտալի միջին տարեկան արժեք	Ներդրված կապիտալի շրջանառության գործակից = Իրացումից հասույթ / սեփական կապիտալի միջին տարեկան արժեք + ոչ ընթացիկ պարտավորությունների միջին տարեկան արժեք	Փոխառու կապիտալի շրջանառության գործակից = Իրացումից հասույթ/ փոխառու կապիտալի միջին տարեկան արժեք	Դեբիտորական պարտքերի շրջանառության գործակից = Իրացումից հասույթ / դեբիտորական պարտքերի միջին տարեկան արժեք	Կրեդիտորական պարտքերի շրջանառության գործակից = Իրացումից հասույթ/ Կրեդիտորական պարտքերի միջին տարեկան արժեք	Պաշարների շրջանառության գործակից = Ինքնարժեք/ պաշարների միջին տարեկան արժեք
«Զանգեզուրի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	0.38	3.57	0.54	0.74	0.55	0.81	48.49	12.61	7.75
«Կապանի Լեռնահարստացման Կոմբինատ» ՓԲԸ	0.54	1.01	1.22	-0.80	0.70	0.32	2.53	2.51	1.99
«Ագարակի Պղնձամոլիբդենային Կոմբինատ» ՓԲԸ	0.51	3.48	0.68	1.99	0.88	0.68	10.80	3.16	5.48
«Թեղուտ» ՓԲԸ	0.30	2.66	0.35	3.04	1.24	0.26	123.43	6.60	4.38
«ԱՊԱՌԱԺ ՄԱՅՆԻՆԳ» ՍՊԸ	0.92	2.88	1.52	2.02	1.01	1.69	5.58	19.45	4.02
«ՎԱՆԴ-ՍԱ» ՍՊԸ	1.86	2.30	12.13	2.17	2.16	12.86	6.56	13.21	7.82
«Մաքուր Երկաթի գործարան» ԲԲԸ	0.26	0.64	0.43	0.28	0.28	3.09	8.82	20.40	7.81
«Բեյզ Մեթրլա» ՓԲԸ	0.23	0.80	0.49	0.70	0.36	0.35	22.65	4.74	1.80
«Մեղրաձոր Գոլդ» ՍՊԸ	0.88	2.59	1.67	99.49	4.10	0.89	7.86	1.44	10.32
«Գեոպրոմայնինգ Գոլդ» ՍՊԸ	0.26	2.89	0.76	4.48	1.11	0.28	8.58	3.91	4.63
«Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ	0.67	1.9	1.27	-2.02	-24.4	0.5	7.97	17.86	8.94

Հավելված 2.3.4

Աղյուսակ 2.3.4.1

Yx ռեգրեսիոն հավասարման վիճակագրական բնութագրիչները

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Կարգավորված R քառակուսի	0,836133			
Ստանդարտ շեղում	0,120336			
Դիտարկումներ	6			
Վարիացիայի և կովարիացիայի վերլուծություն				
	df	SS	MS	
Ռեգրեսիա	3	0,412881	0,137627	
Մնացորդային արժեքներ	2	0,028961	0,014481	
Ընդամենը	5	0,441842		
Հաստատուն փոփոխական	Գործակից ների կշռային ազդեցությունները	P Հավանակ անություն	Ստորին 95%	Վերին 95%
Ազատ անդամ	0,208983	0,13728	1,522308	0,267361
X ₁	3,973971	0,909354	4,370104	0,048578
X ₂	0,36453	0,221839	1,643223	0,242052
X ₃	-1,27467	0,55145	-2,31149	0,146987

Հավելված 2.3.5

Աղյուսակ 2.3.5.1

Yz ռեգրեսիոն հավասարման վիճակագրական բնութագրիչները

Ռեգրեսիոն վիճակագրություն				
Կարգավորված R քառակուսի	0,82828			
Ստանդարտ շեղում	0,123185			
Դիտարկումներ	6			
Վարիացիայի և կովարիացիայի վերլուծություն				
	df	SS	MS	
Ռեգրեսիա	4	0,426667	0,106667	
Մնացորդային արժեքներ	1	0,015175	0,015175	
Ընդամենը	5	0,441842		
Հաստատուն փոփոխական	Գործակիցների կշռային ազդեցությունները	P Հավանականություն	Ստորին 95%	Վերին 95%
Ազատ անդամ	0,927917	0,325248	2,852951	0,214625
Z ₁	-0,64004	0,297475	-2,15157	0,276977
Z ₂	0,348352	0,275228	1,265686	0,425686
Z ₃	-0,80649	0,488747	-1,65013	0,346849
Z ₄	-3,91803	1,967409	-1,99147	0,296257

Դրամական հոսքերի կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվություն

Դրամական միջոցների մնացորդ դիտարկման ժամանակաշրջանի սկզբում			Ստացման ենթակա միջոցներ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		Վճարման ենթակա միջոցներ՝ ըստ գործընկերների կամ նպատակային նշանակության		Դրամական միջոցների մնացորդ դիտարկման ժամանակաշրջանի սկզբում		
			Անվանում	Գումար	Անվանում	Գումար			
Տարի	Եռամսյակ 1	Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս	Եռամսյակ 1	Տարի
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
		Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս		
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
		Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս		
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
	Եռամսյակ 2	Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս	Եռամսյակ 2	
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
		Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս		
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
		Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս		
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
	Եռամսյակ 3	Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս	Եռամսյակ 3	
			Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2				
			և այլն		և այլն				
		Ամիս	Գործընկեր/նպատակային		Գործընկեր/նպատակային		Ամիս		

Եռամսյակ 4	Ամիս	նշանակություն 1		նշանակություն 1		Ամիս	
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2			
		և այլն		և այլն			
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1			
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2			
		և այլն		և այլն			
	Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս	
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2			
		և այլն		և այլն			
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1			
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2			
		և այլն		և այլն			
	Ամիս	Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Ամիս	
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2			
		և այլն		և այլն			
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 1			
		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2		Գործընկեր/նպատակային նշանակություն 2			
		և այլն		և այլն			

Դրամական միջոցների կառավարման և վճարունակության մասին հաշվետվության լրացումը սկսվում է դրամական միջոցների սկզբնական մնացորդի մուտքագրումով: Մեր կողմից ամենափոքր ժամանակահատվածը դիտարկվել է ամիսը, սակայն գործնականում, կարելի է դիտարկել ավելի փոքր ժամանակահատվածի համար ևս՝ ավելի մանրամասնեցնելով հաշվետվությունը և դրա արդյունքները: Դիտարկված օրինակում առաջին հերթին լրացվում է դրամական միջոցների սկզբնական մնացորդը դիտարկման ժամանակաշրջանի սկզբում, մեր դեպքում՝ ամսվա սկզբին: Որից հետո լրացվում են ստացման ենթակա միջոցների աղբյուրները և դրանց գումարները: Այս դաշտում լրացվում են կազմակերպության կողմից սպասվող բոլոր տեսակի մուտքերը: Հաջորդիվ լրացվում է վճարման ենթակա միջոցների ուղղությունները և գումարները, որից հետո լրացվում է դրամական միջոցների մնացորդը դիտարկվող ժամանակաշրջանի վերջում, ինչը ստացվում է՝ դրամական միջոցների դիտարկվող ժամանակաշրջանի սկզբնական մնացորդին գումարելով սպասվող մուտքերը և հանելով վճարման ենթակա գումարները: Հաշվետու ժամանակաշրջանի վերջին դրամական միջոցների մնացորդը արտացոլվում է նաև հաջորդ դիտարկվող ժամանակաշրջանի սկզբում: Սկզբնական մնացորդների երեք ամսվա հանրագումարից կստանանք եռամսյակային մնացորդը, իսկ չորս եռամսյակի հանրագումարից՝ տարեկան մնացորդը:

Նախատեսվում է, որ վերոնշյալ հաշվետվությունը պետք է լրացվի նախապես, այսինքն՝ այն պետք է իրականացնի կանխատեսման գործառույթ: Եվ, քանի որ խոսքը վերաբերում է դեռևս չկատարված գործարքներին, հաշվետվության լրացման համար հիմք պետք է ծառայեն նախորդ տարվա ցուցանիշները, ինչպես նաև դեբիտորների և կրեդիտորների հետ կնքված պայմանագրերը: Աշխատավարձի և եկամտային հարկերի գծով վերաբերող ելքերի լրացման համար հաշվի են առնվում նախորդ ժամանակաշրջանների աշխատանքի վճարմանը ուղղվող միջոցները և նկատի է առնվում այդ ցուցանիշում սպասվող փոփոխությունները: Ավելացված արժեքի հարկը և Ակցիազային հարկը լրացվում է՝ հաշվի առնելով դեբիտորների և կրեդիտորների հետ կնքված պայմանագրերում առկա հարկերի գումարները: Շահութահարկը լրացվում է՝ ելնելով նախորդ հաշվետու ժամանակաշրջանի արդյունքներից:

Ակնհայտ է, որ հաշվետվության լրացման համար անհրաժեշտ է, որ կազմակերպությունները ունենան կնքված պայմանագրեր՝ դրանցում հստակ ամրագրելով գումարների ստացման և/ կամ վճարման գրաֆիկներ: Սակայն, եթե խոսքը վերաբերում է մանրածախ առևտրին, ապա պետք է հիմնվել նախորդ ժամանակաշրջանի տվյալների վրա՝ հաշվի առնելով սպասվող փոփոխությունները:

Հաշվետվության կանխատեսողական բնույթից ելնելով՝ այն կապահովի ճշտության որոշակի մակարդակ և կազմակերպությունները տարեցտարի պետք է աշխատեն այդ որոշակիությունը բարձրացնելու ուղղությամբ: Առաջին հերթին դա պետք է կատարվի՝ յուրաքանչյուր ավարտված հաշվետու ժամանակաշրջանի պլանը համեմատելով փաստացի տվյալների հետ, վեր հանելով շեղումները, դրանց պատճառները:

Դրամական հոսքերի կանխատեսման և վճարունակություն հաշվետվությունը հնարավորություն կտա դրա օգտագործողներին հասկանալու կազմակերպությունում յուրաքանչյուր հաշվետու ժամանակաշրջանի ավարտին սպասվող միջոցների չափը, ինչը պետք է կանխորոշի կազմակերպության անելիքները:

Եթե կազմակերպության որոշ հաշվետու ժամանակաշրջաններում առաջանում է բացասական մեծություն, ապա կազմակերպությունը պետք է հաշվի առնի, որ իրեն ժամանակ առ ժամանակ անհրաժեշտ են լինելու դրամական միջոցներ: Նա դրանք կարող է լրացնել կամ դեբիտորների և կրեդիտորների հետ վճարման ժամկետների վերանայման հաշվին, կամ վարկային գծի հաշվին՝ ելնելով անհրաժեշտ գումարի մեծությունից և դեբիտորների ու կրեդիտորների հետ բանակցության արդյունքներից: Իսկ եթե կազմակերպության մոտ բոլոր դիտարկվող ժամանակաշրջաններում է բացասական մեծություն, ապա հստակ է, որ կազմակերպությունը ֆինանսավորման կարիք ունի: Անհրաժեշտ է քայլեր ձեռնարկել միջոցների ներգրավման ուղղությամբ՝ փոխառության, վարկի կամ այլ ձևով:

Ըստ էության՝ եթե կազմակերպությունում տարվա կտրվածքով բացասական մեծություն է ստացվում բոլոր՝ ավելի փոքր հաշվետու ժամանակաշրջանների հանրագումարով, ապա կազմակերպությունը պետք է մտահոգվի, քանի որ դա վկայում է կազմակերպության շահութաբերության ցածր մակարդակի կամ ոչ բավարար

ծավալների իրացման մասին: Այստեղ պետք է կամ կրճատել պահեստավորումների մակարդակը խելամիտ շրջանակում, կամ փորձել նոր շուկաներ գրավել՝ ավելացնելով իրացման ծավալը, կամ վերանայել արտադրանքի, ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների գները:

Եթե կազմակերպությունում հաշվետու ժամանակաշրջանների վերջում դրական մեծություններ են, ապա կազմակերպությունը պետք է ճիշտ պլանավորի այդ գումարների օգտագործման ուղղությունները՝ փորձելով դրանք առավելագույնս շահավետ օգտագործել կազմակերպության համար: Հաշվետվության միջոցով կազմակերպության ղեկավարությունը կարող է հասկանալ նաև՝ արդյոք կարող է գումարներ հատկացնել մասնակիցներին, և ինչ չափով:

Մեր կողմից բանավոր հարցումները ցույց են տալիս, որ կազմակերպությունների մեծամասնությունը այս կամ այն ձևով լուծում են այն խնդիրները, որոնք վերևում շարադրեցինք, սակայն վերոնշյալ հաշվետվությունների միջոցով դա հնարավոր է անել՝ համակարգված և հստակության որոշակի մակարդակ ապահովելով:

Կարծում ենք՝ կազմակերպությունները, որոնք իրենց գործունեության ընթացքում կկիրառեն նշված հաշվետվությունը, հնարավորություն կունենան ավելի աչալուրջ հետևելու իրենց կազմակերպության վճարունակությանը, շահութաբերությանը, վաճառքների ծավալին և բազմաթիվ այլ ցուցանիշներին: Դրա արդյունքը կլինի այն, որ կազմակերպությունները կբարելավեն իրենց ֆինանսական արդյունքը: